

The Project Gutenberg eBook of Martva III, by Maiju Lassila

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Martva III

Author: Maiju Lassila

Release date: August 1, 2016 [EBook #52690]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTVA III ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

MARTVA III

Kirj.

Irmari Rantamala [Algot Untola]

Helsingissä, Suomalainen Kustannus Oy Kansa 1909.

O.-Y. Hämeenlinnan Uusi Kirjapaino ja A. V. Leinosen Kirjapaino.

HARHAMA. Toinen jakso.

Synti aseena ihmisellä on myrkyllisin käärme.

SISÄLLYS:

Varottavia ääniä ja uutta epäilyn siementä.
Kun toinen tyttö jo lempensä kukkia itki.
Vaan aina ne tiet vain sotkeutuivat.
Vei suutelo hallana lemmeenkukan.

Jo kangasti taivaalla elämänturhuus.
Kun pursi oli jo tuuliajolla.
Kun toiveet jo alkoivat kuplina hajota.
Kun kulta ja ystävät hylkäsivät miehen.
Haudantakaisia lauluja.
Kun mies kulki jo oudoilla poluilla.
Mutta kotona morsian itki ja neuloi.
Kun tyttö itki ja katseli elämänpuuta.
Kun mies astui henkensä temppelin harjalta alas.
Vaan verkkonsa pauloja Perkele pitensi.
Kun mies seisoi Perkeleen temppelin harjalla.
Nainen, jolle onnesta jaloin oli onnettomuutta.
Kun mies läksi Luojan kasvojen edestä.
Kun loppuivat kaikki entiset polut.
Äiti onnensa hetkellä hautausmaalla.
Ja musta päivä se valkeni kuutamoyöstä.
Kun tyttö elämäntuskaansa kantoi.
Kun hartian taakaksi nousivat toisen rikokset.
Vielä oli maljassa pisara tuskaa.
Kaksi laulua, jotka laulettiin määrän päässä.
Ja hämärä oli elämänsisällön selitys.
"Litvan laulun" jälkisointuja.
Koskenvedossa.

Varottavia ääniä ja uutta epäilyn siementä.

Oli loistavat hyväntekeväisyystanssiaiset. Joukko virka- ja rahamaailman ylhäisöä huvitteli auttamalla kurjia. Tuhansia maksavia pukuja oli valmistettu kurjien kustannuksella juuri tätä tilaisuutta varten. Sangollisin kannettiin niiden hikeä samppanana pöytään. Niiden rovoilla oli kalliit hajuvedet ja kukat ostettu, niiden työllä maksettu loistavat vaunut ja hienosti puettut soittajat ja lakeijat. Loisto kuohui aivan samppanjan mehun tavalla. Silkki kahisi, jalokivet säteilivät. Niiden kirkas, kuiva valopaljous tulvasi joka taholta, kertoen että maailmassa on kurjuutta, koskapa on loisto sen kustannuksella voinut kukkaan puhjeta. Sen tajusi läsnäoleva ylhäisö ja siksi tanssi se ja iloitsi kurjan antajan hyväksi. Se tanssi sille kiitokseksi roposen ja samalla tanssi se oman itsensä iloksi. Rehellisin, vilpittömin sydämin halusivat he antaa kurjille takaisin edes yhden niiden hiellä tätä tilaisuutta varten ostetun hameen hinnan.

Huvittelevan ylhäisön joukossa olivat myös Oolavi ja Martva neiti Chamfortin saattamana. Viimemainittu, joka oli koti-opettajattarena olonsa ajoilta tuttu useissa ylhäisissä perheissä, oli jo tutustuttanut Martvaa suuren maailman tapoihin, esitellyt hänelle omia hyviä tuttaviansa. Hän oli myös pitänyt puvusta huolen, niin että Martva oli loistavan seuran tasalla. Oolavin lahjottamat jalokivet lisäsivät hänen sulouttansa.

Itse hän oli vähä vähältä jo kotiutunut uusiin oloihin kuin linnunpoika siipensä kantokykyyn. Pieni ujous, jota vielä oli huomattavana, oli hänelle vain koristus, jalokivi, jota kaikki kilvan kadehtivat. Mitkään briljantit eivät olisi voineet korvata sitä luonnon ihmeen-ihanaa helmeä, kainoutta, joka koristi korven keskellä kasvanutta kukkaa.

Ilta kului. Sävel valui viuluista kuivan, kirpeän jalokivivälkkeen sekaan. Notkeat parit pyörivät hurmaavan valssin tahdissa lattialla. Poika valikoi. Tyttö muutti kainalosta kainaloon... mieltä yhteen... odotti toista käsivartta vyötäisilleen... Tanssijat punoivat paulojansa... Istujat arvailivat, laskivat, kuka millekin sopisi... tarkastelivat ja tutkivat salassa, oliko jo valmis lemmen paula... Hopeaisena vaahtona hyrski kaunis lempi...

Jo kumarsi Oolavi Martvalle. Kumarrus tuntui morsiamesta sirommalta kuin kenenkään toisen... Yhtenä ilona helähti onnellinen tyttö sulhasensa kainaloon, unohtaen kaiken, mikä ympäröi häntä... Viulu tuntui nyt olevan suloa täynnä... Sen sävel huumasi korvan, soiden kuin taikahuilu satulinnan hämärissä... Hän lymytyi Oolavin kainaloon kuin arka lintu emonsa suojiin... Sävelvirta vei koskena, keinutteli kuin vesiputous venettä... Sävel pehmeni, lempi nousi...Unta ja satu-autuutta oli kaikki. Martva olisi halunnut nukahtaa Oolavin kainalon lumoihin...

Ja kun hän kiiti Oolavin käsivarren varassa sävel hyrskessä, ei ollut silmää, joka ei olisi ollut häneen luotu... Hänen pieni jalkateränsä tuskin otti lattian välkkyvään tammeen. Hoikka vartalo heilahteli

tulisen valssin pyörteissä kuin metsän jumalattaren kaunis varjo, kun sitä silmä etsii puiden lomasta eikä tapaa siitä muuta kuin hienon häilähdyksen. Naisten silmäykset kokoutuivat häneen kadeperhosina, miesten katseet paloivat hänessä ihastuksena... seurasivat häntä, lennellen hänen ympärillään huumattuina punaperhoina... Ja kun hän istahti hengästyneenä ja häneltä helähti onnellinen, viaton naurahdus kiitokseksi Oolaville kuin nopea, ihana unelma, kohahti koko sali mieltymyksestä. Martva itse oli onnen lumoama. Hän oli kokonansa Oolavin varaan antautunut, istui koko sielullansa hänen veneensä teljolla, mitään kysymättä, mitään pelkäämättä, nauttien siitä, että sai antautua hänen käsivartensa varaan.

Ja Oolavinkin ihastus oli rajaton. Martvan kauneus, kainous ja sulous hivelivät hänen silmiänsä. Kaikki muut olivat hänen rinnallansa rehenteleviä, jokapäiväisiä ruusuja runollisen, kainon korvenkukan, lasisiruja luonnonhelmen rinnalla. Kaikissa muissa olivat jo puhjenneet sukupuoli-elämän räikeät kukkavarit; Martva oli ainoa, jossa hohti ihmishengen puhdas, jalo runoväri, ainoa, jossa lemmen värit uinuivat vielä, nousten vasta tiedottomina, tuskin vielä huomattavana viattomana punana, kuin puna tytön poskelle tytön ja neidon ikärajalla.

Nuori nainen oli juuri sillä rajalla, jossa hän on kaunein.

* * * * *

Viulu lepäsi. Tanssijat huoahtivat. Poika vilvotteli neitoansa. Neito maksoi palveluksen hymyilyllä.

Sivuhuoneessa puheli Oolavi parooni Geldnersin kanssa, johon hän oli pörssissä tutustunut. Martva keskusteli sillä aikaa parin rouvan kanssa, joille hänet oli esitellyt neiti Chamfort. Yleinen puheensorina säesti soittona keskustelua.

Oolavi oli äkkiä ilmestynyt pörssiin ja alkanut tulokkaaseen nähden verrattain suurilla summilla, sekä siten herättänyt huomiota, jota vielä lisäsi onnistunut alkua. Häntä pidettiin jonain huomattavana rahaylimyksenä, joka ilmestyi kuin tähti kullan temppeleihin. Parooni Geldners oli sattunut ostamaan samoja papereita kuin Oolavikin, ja yhteinen asia oli heistä tehnyt pian tuttavukset, kun esteenä tai edellytyksenä siihen ei liikemaailmassa ole ikä, ei sääty, ei lahjat ja sivistys, vaan ainoastaan liikeonni tai kyky, miten kukin vain sanoa tahtoo. Myöhemmin olivat he sattuneet samoihin seurapiireihin ja joutuneet niissä keskusteluihin, jotka koskivat elämän suurkysymyksiä. Nyt jatkui heillä semmoinen keskustelu. Hienolla rahaylimyksen ylemmyydellä puhui parooni Geldners Oolaville:

— "Mehän tästä jo puhuimme toissapäivänä... Minä vakuutan Teille: Mitään muuta oikeaa — tai väärää — ei ole, kuin se jonka elämä luo. Oikeastaan siis on elämä ainoa oikea. Absolutista, ehdotonta ja siis pysyvää oikeaa ja väärää ei ole..."

Oolavi mietti: Hänelle olivat nämä keskustelut ratkaisevia. Ne olivat ikäänkuin viimeinen isku, joka kumosi kaiken entisen, kodista tuodun jumalallisen oikeustajunnan, jonka perustukset jo oli epäily heikoiksi jätäneet.

Keskustelu jatkui. Neiti Chamfortin puhuessa vierasten naisten kanssa oli Martva seurannut Oolavin ja Geldnersin puhetta ja kuunteli nyt vuoroon sitä, vuoroon seurueensa keskustelua. Parooni Geldners jatkoi:

— "Minä olen tästä kerran ennen puhunut erään teidän maanmiehenne kanssa ja huomauttanut hänelle, että esimerkiksi teidän suurimmanajattelijanne Snellmanin filosofian koko ydin on se, että ei ole mitään muuta oikeaa kuin kansan kulloinkin käsitys oikeasta."

Martva oli taas jäänyt kahdenkesken neiti Chamfortin kanssa ja istahti Oolavin lähetyville kuunnellaksensa keskustelua, joka kävi ranskankielellä. Hän oli utelias, janoi Oolavin viisautta.

Hieman mietittyänsä myönteli Oolavi:

— "Se on kyllä totta, mutta sen muutteluvan oikean peruslähteenä ja lähtökohtana on kumminkin pysyvä, ehdoton oikea..."

— "Minä vakuutan Teille, että sitä ei ole olemassakaan", — puuttui Geldners, jatkaen: "Ja minä todistan sen Teille. Sillä jos oikea yleensä olisi ehdoton, ei se voisi muuttua. Eikö niin?"

Oolavi nyökäytti myöntääksensä Geldnersin ajatuksen oikeaksi. Martva katseli sulhastansa ihastuneena. Hän oli hänestä syvälinen, oppinut, keskusteli kuin Jeesus oppineiden pappien kanssa temppeleissä. Parooni selitteli:

— "Mutta jos niin olisi, tulisivat meidän lakimme kerrankin semmoisiksi, joita ei enää voida muuttaa, koska ne ovat jo absoluutisen oikean ilmestys. Mutta onko niin ollut? Tai voidaanko sitä edes toivoa?"

Eikö laki, joka tänään on oikea, ole huomenna jo väärä? Tai oikeammin sanoen: se ei ole koskaan muuta kuin aikansa oikean määrä."

— "Niin... Kyllä..." — myönteli Oolavi.

— "No, niin", — keskeytti parooni Geldners Oolavin myönnytyksen, lisäten: "Jokainen oikea ei ole muuta kuin kansan hetkellinen tarve. *Code Napoleon* oli sen ajan oikea: sen-aikainen kansan tarve. Meidän päivinämme ja myöhemmin se oikea ei enää kelpaa ja on siis väärä. Siitä näette, että elämä itse säätää oikean kutakin päivää varten..."

Oolavi kiintyi keskusteluun. Hän ei voinut olla myöntämättä, että puhujan sanat olivat järjellisiä, elämästä vedettyjä johtopäätöksiä, mutta kumminkin hän vaistomaisesti vielä epäili niiden ehdotonta oikeutta. Hän huomautti ajatellen:

— "Olkoon nyt niinkin, kuin Te sanotte! Mutta väärin on sanoa, että oikeus, oikea seuraa elämän käskyjä, johtuu siitä ja on sen johdettavana. Mielestäni asia on päinvastoin..."

— "Ettäkö siis oikeuskäsite, oikea, kehittyisi itsestänsä ja johtaisi elämää... että siis elämä olisi oikeuskäsitteestä johtunut ja sen ohjattava?" — tarttui parooni Geldners kuivasti.

— "Niin minun mielestäni täytyy olla... Muutoinhan me kulkisimme kokonaan sokean umpimähkän vaarassa", — vastasi Oolavi. Martva ihmetteli sulhasensa ajatuskyvyn syvällisyyttä sokeasti, kuten ainakin lempivä tyttö.

Parooni Geldners karisti harmaan poron sikaristansa ja lausui kylmästi:

— "Vähänpä elämä siitä huolii, miten me kuljemme. Väärin on muuten sanoa, että me elämän itsensä varassa kulkien kuljemme muka umpimähkän varassa, sillä elämä tottelee taas oman olemuksensa lakeja, kuten koko luonto, kasvullisuus, eläinkunta ja muu... Mutta minä palaan siihen äskeiseen: kumpi kulkee edellä, elämäkö vaiko oikeuskäsite eli oikea. Jos, herra Tuukkala, ei olisi ollut omistusoikeudesta johtuvia luuloteltuja epäkohtia, olisiko Marx voinut ilmestyä sosialistisine oppeinensa?"

Oolavi oli vaiti. Parooni Geldners teki oman johtopäätöksensä:

— "Siinä on Teille yksi esimerkki siitä, että *elämä* luo oikeuskäsitteen ja kulkee sen edellä. Oikea oikeuskäsite puhkeaa elämästä, kuin kukka nupustansa. Koko oikea voidaan lausua ja määritellä tarkimmin sanoilla: 'Nyt tarvitaan sitä ja sitä... Oikea, toisin sanoen, ei ole mitään muuta kuin kansan kunkinpäiväinen muuttelava tarve... Marx oppinensa on siitä yksi esimerkki tuhansien muiden seassa..."

Martvaa puhe oudostutti. Hän ei sitä täysin ymmärtänyt, ja luotti siihen, mitä Oolavi todeksi myöntäisi. Hän oli siinäkin henkisessä asiassa hänen melansa varassa koko sielullansa.

— "Se on nyt yksi esimerkki... Ehkä poikkeus, ei sääntö", — puolustautui Oolavi, samalla tuntien, että paroonin todistelut painoivat häntä umpipimeään. Hän ei voinut niitä kumoilla sisällisesti, oman itsensä edessä. Parooni jatkoi:

— "Ei poikkeus, vaan sääntö. Ottakaa muita esimerkkejä, vaikka kokohistoria. Rooma oli alussa keisarivalta. Se oli silloinen oikea. Vähän myöhemmin tarvitsi kansa tasavaltaa... Se oli taas sen päivän oikeustarve. Mutta ei kulunut kauvan, kun taas ilmestyi yksinvaltauuden oikean ilmauksena... Koko historia todistaa, että elämä itse on ainoa oikea ja se luo ja säätää oikeuskäsitteet, eikä päinvastoin..."

Oolavi, kuten jo on mainittu, ei ollut henkinen hottentotti, joka sokeasti palvelee omaa päätänsä puujumalana. Hänen luonteensa perinnäinen rehellisyys vaikutti, että hän mietti elämän ilmiöistä itse kaikille vastakohtan ja punnitsi toisen sanoja yhtä paljon kuin omia ajatuksiensa. Se seikka heikensi hänen henkensä voimia nyt edelleen. Hän myönsi ole van paljon eittämätöntä oikeaa siinä, mitä parooni Geldners puhui. Ajateltuansa hän huomautti:

— "Minä myönnän siinä olevan omituisen ilmiön. Mutta sittenkin ajattelu ja kirjallisuushan se synnyttää ja levittää oikeuskäsitteen ja luo oikean..."

— "Ei ollenkaan", — väitti parooni Geldners välinpitämättömästi, selittäen: "Roomassa panivat uuden olotilan voimaan plebeijienjoukot. Sillä eikö se ollut heissä syntynyt? Mutta olisiko mikään kirjailija voinutkaan synnyttää lukutaidottomassa joukossa *mitään* käsitteitä? Voitteko todistaa, että plebeijien oikeuskäsite oli kirjallisuuden luoma? Eikö se ollut elämän luoma?"

— "Se on totta", — myönteli Oolavi. Martvan posket hehkuivat. Hän keskusteli saattajansa kanssa hajamielisenä, seuraten sulhasensa puhelua. Parooni Geldners jatkoi:

— "Tarkastakaa kirjailijoita, niin Te ihmeeksenne huomaatte, että ne kautta historian kulkevat elämän vanavedessä. Tieteellinen kirjallisuus — jolle minä annan arvon — tutkii olevaa elämää ja sen ilmiöitä, eikä tee arvoituksia ja otaksumia. Se kirjallisuus on kokonaan elämästä puhjennut, eikä elämää luova. Smithin taloudellinen oppi oli aikansa oikea. Myöhemmin ehkä on sen sijalla Marxin oppi oikean määrittelijänä... Ottakaamme sitten niin sanottu kaunokirjallisuus, joka on ainoa määrittelemätön käsite!... Minä muuten en sille yleensä suurta arvoa anna, sillä suurin osa kaunokirjailijoita on jonkun vallassa olevan muotisuunnan — tai hulluttelun lakeijoita. — Älkää hätäilkö, minä sanon esimerkkejä: Olihan Nerolla omat kirjalliset lakeijansa, Napoleonilla samoin. Mutta meidän aikanamme, kun 'kansat' ja kansanvalta on muodissa, on jo ilmestynyt kokonainen liuta kirjailijoita, jotka suorin sanoin ilmottavat, että he ovat valmiit kumartamaan kansaa... Ja kumpien Te nyt sanotte olevan enemmän oikeassa ja ylevämpiä: Neron lakeijoidenko, vaiko niiden, jotka kumartavat sitä epämääräistä joukkoa, johon kuuluvat kaikki ne, jotka makaavat katu-ojissa, lisäksi portot, kaikki ihmiskuona, ilkeät nylkyrit, mielipuolet ja myöskin tämän joukon jumaloija itse?... Kumpaako te tahtoisitte palvella lakeijana... minä nyt vain kysyn ajatustanne..."

Oolavi naurahti. Hänelle ei ollut Neron lakeijana olo erittäin houkutteleva, mutta hän oli myös jo tutustunut ihmisiin Ounastosta ja Hertasta ja Hartevasta lähtien aina peliluolan hyenoihin, ja siksi tuntui kansan korottaminen Jumalan istuimelle vielä vähemmän mairittelevalta. Kun hän oli vastannut muutamalla sattuvalla sanalla, jatkoi Geldners:

— "Ei kirjallisuudella ole elämän johdossa määräävää tehtävää, sillä kaiken johtaa elämä itse. Kaunokirjallisuus on yleensä pelkkää trubaduurin kepeää tehtävää. Ranskan vallankumouksen suorittivat joukot, joilla ei ollut kirjallisuudesta aavistustakaan, ja kaunokirjailijoiden tehtäväksi jäi veisata innostuneille joukoille semmoista ylistystä, joka meni kaupaksi. Siltä en tahdo sanoa, että se oli väärää. Päinvastoin: se oli kansajoukoissa syntyneen oikeuskäsityksen ylistelyä, Lisäksi: Trubaduurit ilmestyivät ritariston jäljissä... Samoin ilmestyvät jokaisen asian kirjailija-trubaduurit, kun markkinat ovat valmiit..."

Ne sanat olivat Oolaville ikäänkuin joku lääke, joka poistaa lumousta ja avaa silmät. Hän muisti joutuneensa maailmalle Harhaman kirjan johtamana. Hän oli pitänyt sitä jonain merkkillisenä, ja nyt alkoi se hänelle näyttäytyä uudessa valossa. Parooni Geldners paljasteli sitä armottomin käsin. Oolavi ei vielä tajunnut selvästi, mikä hänelle valkeni. Hän huomasi vain oudon valon, kun silmät alkoivat avautua. Hämiään salaten huomautti hän:

— "Teillä, parooni, on yleensä liian... sanon omituinen käsitys kirjallisuuden merkityksestä... varsinkin kaunokirjallisuuden."

Parooni Geldners kohautti olkapäitänsä merkitsevästi ja lausui:

— "Mitä tehdä... Tosiasia on se, että kaunokirjailijoiden niin sanottu suuri joukko on sivistyksen ja kehityksen kepeää jälkijoukkoa... jotain voittojuhlassa tarvittavia rummunlyöjiä... enimmäkseen vähätietoista väkeä... Tarkastakaa vain elämää, niin huomaatte sanani todeksi..."

Oolavin kurkkuun nousi hyvin karvas pala: Hän muisti mihin kaikkiin Harhama oli hänet jo kirjallansa johtanut. Häntä katkeroitti juuri se ajatus, että hän oli seurannut rumpalia, josta nyt kuuli omituisia ajatuksia. Parooni korjasi ajatustansa selittäen:

— "Oikeastaan minä erotan kirjailijat 'kirjailijoista'. Edellisiin minä luen ne, jotka pysyvät, koska ovat koskettelleet ainetta, joka on muuttumaton, nimittäin ihmishengen suhdetta oletettuun Jumalaan ja jumaluuteen. Muiden kuolemattomuus on yleensä lyhyt: useimpien...no, viisikymmentä... sata vuotta... Suurin osa tulee elävänä haudatuksi, ja sitä mukaa, kun kirjallisuustulva paisuu, käy myös kuolemattomuus-aika lyhemmäksi, koska uudet tulokkaat hautaavat vanhat allensa, eikä ihmiskunta jaksa näiden luetteloita painattaa ja siten säilyttää häviöltä, vielä vähemmän se ehtii niitä lukea. Tarkastakaa vain elämää, niin huomaatte minun puhuvan totta..."

Kun Oolavi väitti vastaan todisteli Geldners esimerkeillä:

— "On mahdotonta, että meillä kuolemattomia voisi jäädä suurempi määrä... Ajatelkaa, että meillä kukin kansa tuottaisi vuosisataa kohti yhden kuolemattoman — nykyään niitä ilmestyy yksi vuotta kohti —, se olisi kolme-, neljäkymmentä sadassa vuodessa ja siis kolme-, neljäkymmentä tuhat kymmenessä tuhat vuodessa. Mutta kenen ihmeen ihmisen Te luulette jaksavan muistaa tuhannenkaan nimeä, saati sitten jaksavan lukea niiden tuotteet?"

Oolavi ajatteli Harhamaa, mieli katkerana. Hän ei halunnut puolustaa mitään, sillä todellakin tuntui olevan paljon hassunkurista siinä, jonka lumoissa hän oli kulkenut. Geldners lisäsi:

— "Minä yleensä luulen, että niin sanottu kaunokirjallisuus on jo tuomittu häviämään, sillä yleinen kirjoitustaito vaikuttaa, että jokainen jo kirjailee omaksi kotitarpeeksi ja sanomalehdistö, tultuaan

yleiseksi, hävittää apuna ammatillista kaunokirjallista pientuotantoa."

Syntyi pieni äänettömyys. Oolavin mieli oli katkera Harhamalle, joka alkoi hänelle kuvastua lyhytaikaisena kuolemattomana, kepeänä, huvinhaluisten ihmisten nauruna. Martva keskusteli neiti Chamfortin kanssa. Äkkiä käänsi parooni Geldners puheen toisaalle, huomauttaen muuttuneella äänenpainolla:

— "Mutta me poikkesimmekin tässä alkuperäisestä puheen-aineestamme, kysymyksestä mikä on oikea. Näette nyt itse, että se ei ole muuta kuin jokapäiväinen vaihteleva elämän tarve, jota teidän Snellmaninne sanoo kansallishengeksi... Näette myös, että sitä ei luo ja synnytä mikään kirjallisuus ja kirjailijat, vaan elämä luo mieleisensä kirjallisuudenkin. Jos esimerkiksi elämässä tulee kansanvalta tai mikä muu asia tarpeettomaksi, ei mikään kirjallisuus voi sen häviötä estää. Jos taas yksinvalta on hyvä, eivät mitkään kirjasankarit voi sitä kumota ja luoda kansanvaltaa... Eikö tämä ole Teille selvä?"

Geldnersin filosofia oli Oolavin mielestä niin todisteltua, ettei hän voinut enää sitä yht'äkkiä kumota, ei yrittelytkään. Rehellisesti myönteli hän:

— "En minä voi sanoa Teidän olevan väärässä, niin lohdutonta kuin silloin onkin, kun tietää kulkevasa umpimähkään virran mukana."

Parooni Geldners oli noussut, käveli edestakaisin ja selitti:

— "Emme me silti kulje umpimähkän varassa. Sillä, kuten jo sanoin, elämä tottelee taas oman olemuksensa lakeja, kuten koko luonto: Se on itse luonut perheen, valtion, omistus-oikeuden ja kaiken. Sillä voitteko sanoa, että esimerkiksi valtion tai perheen olisi luonut kirjallisuus, tai joku kirjailija?"

— "En suinkaan", — vastasi Oolavi, jota parooni Geldnersin ajatuksen selvyys hämmästytti ja siten masensi. Tämä jatkoi:

— "Eloton luonto luo itse olemisensa lait. Sillä *jos* nykyiset luonnonlait ja olosuhteet olisivat olleet alusta lähtien, eikö silloin alkuajan kasvi- ja eläinmaailman olisi täytynyt olla saman kuin nykyisenkin?"

— "Luonnollisesti", — myönsi Oolavi, syventyen ajattelemaan. Elämänsyväät kysymykset olivat loihditut hänen eteensä nopeasti, viulujen soidessa.

— "Mutta kun se ei sitä ole", — tarttui parooni Geldners — "niin eikö ole silloin sen itsensä täyty nyt luoda olosuhteitansa ja sitä mukaa muuttaa olemisensa lakeja, niin että nykyisellä eläinkunnalla on kokonaan toiset elämänlait kuin alkuajan alhaisilla lajeilla?"

Hän mainitsi useita esimerkkejä, ja kun Oolavi oli myöntänyt hänen todistelunsa oikeaksi, jatkoi hän:

— "Aivan niin on laita ihmis-elämässäkin. Elämä seuraa oman olemuksensa peruslakeja, eikä yksityinen, joku yksilö, kirjailija tai muu, kykene siinä mitään muutosta tekemään, enempää kuin joku koivuyksilö voi muuttaa metsän lakeja..."

Keskustelu jatkui. Oolaville alkoi näyttäytyä totuus ja oikea jonain luonnon lakina, jota on oikeutettu käsin muovailemaan. Siitä karisi pois jumaluuden verho ja se näyttäytyi jo semmoisena, jota saattoi mielensä mukaan pidellä. Hän valmistui. Martvan häntä ihaillessa, kun kuuli hänen puhuvan syvällisistä asioista, huomautti vielä Oolavi epäröiden:

— "Mutta onhan sittenkin kaiken oikean perusoliona pysyvä, korkein oikeus... Jumalallinen oikeus..."

Parooni Geldners kohautti olkapäitensä ja tokaisi terävästi, kuivasti:

— "No niin... No jumalallinen oikeus!... Mutta se oikeushan on aivan määrittelemätön käsite... Silmätkää elämää läpi historian, luonnontilasta Molokin pappeihin ja Muhamedin haaremiavioliittoon sekä yksiavioisuuteen, niin Te huomaatte, että se jumalallinen oikeus on aivan yhtä rajaton käsite kuin itse otaksuttu Jumalakin... Kuudes käsky on olemassa, mutta sen selitys ja tulkinta jää ihmiselle, niin mormooneille kuin muhamettalaisillekin."

Oolavi mietti viimeistä asiaa hyvin pitkään ja vakavasti. Mitenkä olikaan, hänen mieleensä muistui sekä neiti Iltamo että myös Martva, viimeainittu toki puhtaassa hengessä, Iltamon vastakohtana. Neiti Chamfort, joka oli kuullut keskustelun, lausui jotain Martvalle ja molemmat poistuivat. Oolavi oli katkera ja hajanainen. Ikään kuin keskustelua jatkaaksensa ja kun ei parempaa sanottavaa löytänyt, lausui hän:

— "Mutta juuri siinä asiassa myöntänette kaunokirjallisuuden johtavan... vapauttavan naista ja miestä liiallisista siteistä..."

Parooni Geldners vastasi kerkeästi:

— "Siinäkin asiassa nykyinen kirjallisuus — osa siitä — veisaa psalmeja vapaalle rakkaudelle, koska huomaa sen olevan kuranntitavaraa... Se on nykyään osittainen 'oikeus': nykypolven hetkellinen tarve... tai päähänpisto... Mutta niin pian kuin ihmiset ovat kyllästyneet vapaan rakkauden tuloksiin, eivätkä enää jaksa rakentaa uusia löytölasten huoneita, ansaitsee muistopatsaansa se kirjailija, joka ensimmäisenä hoksaa olla niin vapaamielinen, jotta huomauttaa, että kansa ei voikaan sietää enää vapaata rakkautta ja hän sen johdosta ehdottaa, että vapaa rakkaus on lopetettava, jos ei muulla, niin vaikka kuohinveitsellä... kuten sosialismin mukaan nykyinen järjestelmä on hävitettävä vaikka miekalla..."

Oolavi hämmästyti ja masentui. Puhujan selvyys oudostutti häntä. Sen filosofia oli helppotajuinen, kuten aapinen ja kuten on aina oikeafilosofia ja totuus, joka on aina yksinkertainen. Hän ajatteli edelleenkin sukupuoli-elämän ongelmaa. Parooni Geldners lisäsi kuivasti:

— "Oikeastaan on vaikea sanoa mikä *siinä* asiassa kannustaa vapaanrakkauden trubaduureja... Luulen kumminkin, että monen päävaikutin on se, että tahtovat karistella syöpäläisensä: rakkauden hedelmät toisten turkkiin... En nimittäin usko, että kukaan kokoaisi toisten syöpäläiset omaan turkkiinsa."

* * * * *

Viulut soivat vähä väliä. Martva oli poistunut ja palasi nyt sanoaksensa jonkun sanan Oolaville. Tämä kumarsi silloin hiukan parooni Geldnersille ja lausui:

— "Sallikaa esitellä morsiameni, neiti Rannisto!"

Parooni tervehti hienon maailmanmiehen kohteliaisuudella, lausuen sopivan, korkean mielistelyn. Syntyi pieni keskustelu. Sen lopussa lausui parooni:

— "Hauskaa tutustua kanssanne. Minä olen kerran tavannut erään maanmiehenne ja on virkistävää saada kauttanne kunnan suomalaisista parempi käsitys kuin mitä sain hänestä... Harhama vai mikä hänen nimensä on..."

— "Vai parooni tuntee hänet... Hän on nyt kirjailija", — huudahti Oolavi hämmästyneenä.

Parooni Geldners oudosteli.

— "Miksi oudostelette?... Ettekö huomannut hänessä olevan ominaisuuksia?" — kyseli Oolavi uteliaana.

Parooni Geldners naurahti ja lausui:

— "Kyllä!... Kaikella kunnioituksella sanoen, ei häntä luulisi samaan kansaan kuuluvaksi kuin Te ja morsiamenne... Hänessä minä huomasin ainoastaan kaksi ominaisuutta: Hän oli itserakas ja tyhmä... Minä en ollenkaan ihmettele sitä, että hänestä on tullut kirjailija... Niillä kirjailijoilla, joista mainitsin, minä tarkotan juuri hänen-laatuksiensa ihmis-olentoja, enkä oikeita kirjailijoita."

Oolavi naurahti katkerana. Ikäänkuin keskustelun lopuksi virkkoi hän:

— "Te, parooni, yleensä näytte liian ankarasti arvostelevan kaunokirjallisuutta."

— "No miten minä Teille", — selitti parooni Geldners. "Minulla ei suoraan sanoen ole aikaa syventyä kaunokirjallisuuden filosofiaan, ja sen mihinkään taiteen syvyyksiin, kuten teidän Harhamallanne ei ole ollut aikaa muuhun filosofiaan tutustua. Ja toi seksi minä pidän kaunokirjallisuuden mahdottomana, jos se on ainoastaan ihmiskohtalojen kuvausta, sillä nykyaikana, jolloin sähkö ja höyry on yhdistänyt koko maailman yhdeksi, vaikuttaa ihmis-elämään koko elämä, sen kaikki liikkeet ja ilmiöt, ja semmoisen kuvaushan on suora mahdottomuus. Goethen aikoina, jolloin jokainen eli omassa nurkassansa, oli se kyllä mahdollista, mutta ei nyt..."

Hän ajatteli hiukan ja jatkoi:

— "Voi nyt kyllä ajatella, että kuvaisi jonkun semmoisen ompelijatar-tyypin tai jonkun tukkilaisen, mutta meidän päivinä ei pidetä semmoisia nukkeja enää ihmisinä, vaan jonain... no sanon ompelijattarina. Ja ketä kehittyneitä ihmistä huvittaa tutustua semmoisten sielun-elämään?... Nykyään on ihmiskunta toki siksi korkealla, että varsinaiseksi ihmishengeksi sopii korottaa ainoastaan ne, joiden tekijöinä ovat kaikki elämän suurkysymykset... Ja semmoisen kuvaamiseen taas ei kykene se, jonka on ollut pakko antautua kirjailija-ammattilaiseksi... Minä myönnän, että Ibsen ja jotkut muut ovat yrittäneet kuvata sivistys-ihmisen yleistyyppejä. Mutta mitä ovat esimerkiksi ne kuvatut naiset? Ne ovat

elukoita, joiden elämän *suurimpana* tekijänä on vietti... sama tekijä, kuin karjan elämässä, huonompi vain siinä, että niissä naisissa ei ilmaannu äidin jaloa tunnetta."

Kun Oolavi vielä mietti hänen sanojansa, levitti parooni Geldners käsiänsä merkitsevästi ja jatkoi:

— "Siinä nyt on Teille totuus... Mutta Te, herra Tuukkala, puolestanne näytte jumaloivan kirjailijoita. Päästääkseen Teidät lumoista minä kysyn: Kutka kaunokirjailijat ovat astuneet ristinpuuhun tai polttoroviolle oppiansa puolustamaan?"

Oolavi ajatteli. Harhama painui hänen silmissänsä yhä alemma, astui alas markkinalavalta, kulkusissansa helisten ja pieni tiukurumpu kädessä.

— "Te ette muista nimiä", — naurahti parooni, lisäten: "Mutta varmasti muistatte mainita monta semmoista, jotka ovat pyrkineet samanlaiselle 'poltto roviolle', kuin mille Goethe ja Milton nousivat..."

— "No niin", — lausui hän merkitsevästi, kun Oolavi naurahti ja tehden kuvaavan liikkeen lopetti hän:

— "Tuhannet ylistävät Hussia ja Giordano Brunoa, mutta eivät vain huoli seurata heitä, vaikka tie olisi varmasti avoinna. Sen sijaan kaikki pyrkivät Goethen 'polttoroviolle', johon tietävät paraiten päästävän — Hussia ja Brunoa ylistämällä... Siinäkin ovat trubaduurit ilmestyneet, kun markkinat olivat valmiit... Elämänlaki... Siitä ei päästä mihinkään... Siinä nyt ovat teidän Harhamanne kaikki ansiot..."

Oolavista olivat hänen puheensa taas kumoamattomia. Yleinen humu, loiste ja Martvan kauneus, sekä hänen oman sielunsa tila vaikuttivat, että hän oli tavallista herkempi ja samalla kykenemättömämpi löytämään vastatodistuksia. Naurahtaen kysyi hän:

— "Ja millä voitaisiin se Teidän luulotteleman ne 'epäkohta' sitten korjata ja nostaa Harhamat sille tasolle, että ne tyydyttäisivät Teidänkin makuanne?"

— "Ei tässä oli kysymys minusta, vaan asiasta *yleensä*", — oikaisi Geldners, lisäten: "Itse asiassa se ei ole epäkohta, kun kerran elämä sen sallii. Jos se osottautuisi epäkohdaksi, niin elämä kyllä lääkkeen valmistaa itse ja minun käsittääkseni se lääke ei voi olla muu kuin että kirjailijoille säädetään kelpoisuusvaatimuksia, kuten kaikille muillekin... jollei tutkinnoita, niin ainakin alin ikäraja, esimerkiksi viisikymmentä vuotta... Eihän Harhama kait ollut kuin noin kolmenkymmenen vuotias..."

Oolavi huomasi siinä olevan seassa purevaa pilaa. Jotain sanoaksensa hän huomautti, että Jeesus alkoi puhua jo kolmekymmenvuotiaana.

— "Kehitys etelämaissa käy yleensä nopeammin", — huomautti Geldners.

* * * * *

Tuskin oli parooni Geldners lopettanut, kun ovesa kuului silkinhivelevä suhina. Neiti Iltamo kohisi huoneeseen hymynsä, jalokiviensä välkkeen ja iloisuutensa sädekehässä loistaen.

— "Aa, Signorina!" — tervehti häntä parooni Geldners. "Te nähtävästi suvaisitte myöhästyä ja antaa kaivata itseänne."

— "Oo, parooni!... Se oli pieni este... vastaanotto ja... Aa! Herra Tuukkala!"

Oolavi tervehti häntä. Ja ennen kun hän ehtikään esitellä hänelle Martvan, jatkoi neiti Iltamo puheluansa:

— "Minä en odottanut Teitä täällä tapaavani. Minulla oli pieni asiakin Teille..."

Oolavi oli hiukan kiusautunut neiti Iltamon puheesta. Vaistomaisesti pelkäsi hän hänen sanovan jotain varomatonta, joka pistäisi Martvan mieleen. Mutta neiti Iltamo kääntyi taas selittelemään parooni Geldnersille jotain tapahtumaa. Sen kestäessä tuli neiti Chamfort ja puhui muutaman sanan Oolaville, joka poistui hänen kanssansa Martvan seuraamana, iloisena siitä, että oli päässyt kiusallisesta asemasta. Mutta poistuessaan hän koetti laittaa niin, että neiti Iltamo ei huomaisi hänen olevan neiti Chamfortin, eikä Martvan keralla. Syyllisyydentunne nousi vaistomaisesti, hienona matona, ja hän peitteli asemaansa kahden puolen.

Loistava tanssisali kuohui taas tulvillansa nuoruutta, lempeä, kuhertelua, komeutta ja säveliä. Viulun jousi kutitteli viulunkieltä, herutteli siitä vaahtona kuohuvia tanssinsäveliä. Parit pyörivät sävelvirran mukana kepeinä, sen aaltojen viskeleminä. Arvomerkkit ja komeat virkapuvut välkkyivät jalokivivilinässä. Nuoruus eli huolettoman käen kosinta-aikaa, oma ilo ainoana ajanviettona, elämän huolet niiden hartioille heitettyinä, joiden hyväksi he nyt iloa pitivät. Neito ui onnessansa, mies syttyi silmäyksien palosta.

Nuori upseeri, ruhtinas Karavajef, jolle neiti Chamfort oli Martvan esiteltyt, kumarsi notkeasti, pyytäen Martvaa tanssiin. Nuori tyttö nousi, ujous kuin jumalattaren huntu koristuksena. Tanssiin aikovat pysähtyivät katselemaan, kun kaino tyttö häilähteli yhtenä sulona nuoren miehen käsivarsien varassa. Ne, jotka eivät häntä tunteneet, kyselivät toisiltaan:

— "Kuka hän on?"

— "Kuka hän on?" — näkyi käteinen kysymys naisten silmistä, ja ne olivat ylpeitä, jotka tiesivät sanoa, että hän oli neiti Rannisto Suomesta.

Oolavi näki ja huomasi sen kaiken. Martva kohosi hänen silmissänsä kauneuden ja sulouden ruhtinattareksi. Kaikki muut olivat hänen rinnallansa vailla naisen parasta. Neiti Iltamo oli joutavan lepertelijä. Muut läsnäolijat olivat hänen tapaisiansa. Kaikista puuttui naisen hienoin runous.

Neiti Iltamo oli tullut sisälle ja hänkin katseli outoa naista ihmeissänsä. Kun Martva punastuneena istahti ja Oolavi alkoi puhella hänen kanssansa, pääsivät neiti Iltamossa naisen vaistot valloilleensa. Hän oli nähnyt sormuksen Oolavin sormessa, mutta ei hän sitä ollut minään pitänyt, joko siksi, ettei hän Oolavia ajatellut, tai siksi että uskoi kilpailijansa voimattomaksi hänen sulonsa rinnalla. Nyt hän huomasi pettyneensä. Hänessä heräsi kateus ja mustasukkaisuus, kuten aina naisessa, joka on joutunut hänen asemaansa. Se tunne sitoi hänet nyt Oolaviin entistä lujemmin. Siinä ei ollut perinnä hänelle kysymys Oolavin voittamisesta itsellensä, vaan kilpailijan masentamisesta.

Ja se tunne lisääntyi aina sitä mukaa, kuin hän näki Oolavin ylpeilevän Martvasta. Kun tämä tuli häntä tanssiin pyytämään, tekeytyi hän mitään huomaamattomaksi, puheli entiseen tapaansa, vieläpä osottautui välinpitämättömäksi Oolaville. Mutta sitä tehdessään hän laski, että se oli nyt hänelle edullisinta.

Mutta Martva puolestansa oli ihastunut kuullessansa Iltamon nimen. Hän oli ylpeä siitä, että Oolavi oli tuttu Suomen suurimman taiteilijattaren kanssa.

Viulut olivat jo väsyneet, kurjat tanssitut kylläisiksi. Loistava hyväntekeväisyysjoukko oli koteihinsa hajautunut. Kun neiti Iltamo istui nyt yksin huoneessansa, ajatteli hän Oolavia, ja hänestä tuntui että hän oli se "oikea" hänelle. Hän oudosteli, miksi ei hän ennen ollut sitä täysin tajunnut. Kateus, runollinen mustasukkaisuus ja naisellisuus muuttuivat hänessä verhomaiseksi lemmentuotteeksi, jolla hän verhosi tunteittensa oikean luonteen. Ne muuttuivat lemmeiksi niin sairaloisen täydellisesti, että hän itse varmasti uskoi Oolavia rakastavansa. Hän muisteli hänen puheitansa, hänen käytöksensä ja kaikesta löysi hän nyt hienoutta. Hän otti hänen lahjansa, katseli sitä kauvan onnettomana, painoi sitten kasvonsa pielukseen ja itki hiljaa itseksensä.

Kun toinen tyttö jo lempensä kukkia itki.

Musta käärme oli lemменkukan lehdellä... Nuori neito itki sitä kukkaa...

Oli kuuton yö... Se kääri väsyneitä jo unilinoihinsa... Se tarjoili jo uniherkkujansa... Vaan yhä istui neiti Iltamo... Unen herkut eivät kelvanneet hänelle... Hän istui yöpö-yksin. Heikko valo valaisi huoneen hienon-himmeästi. Silmä tuskin jaksoi siitä erottaa nuoren naisen, joka istui kuin kaunis pikku Yötär, riisuttuna väljään neidon maatamenopukuun...

Jo oli puoli-yö... Nuori nainen istui hiljaa, kuin olisi hän odottanut kuiskausta henkien mailta, missä Tuonen väki viettää kuoleman häitä, varoen, ettei mikään hisahtaisi ja häiritseisi kuoleman suurta hääräuhaa.

Hän otti kukan... Se oli Oolavilta... Itse kukka oli jo kuihtunut, mutta kuolleenakin kertoi se vielä kaunista lemmentarinaa... Se kertoi kuihtumisellansa, ett'ei lemменkukka ole kuihtumaton, ei kestä kylmää... Sitä katsellessaan muisti Iltamo paljon... Lemmenmailla soivat taas kauniit kellot... Sieltä kuuluu laulu... Uniarmaina tuulahtivat häärärunot... Viulu haastoi lemмен kieltä. Unelma nousi pilveksi taivaalle... ja kaunis perhosparvi suudelmia lensi, etsi morsiamen huulta... Se etsi sitä lemменkukakseen.

Mieli värähti... Nuoren naisen eteen, keskellä hänen lemмен-unelmiaan, nousi silloin outo aave: Kauniin Martvan haamu lähestyi Oolavia viatonna, jalona... Se lähestyi tyttöyden puhtaimpana kukkasena, kainouden kaunis vaippa hartioillaan... Sen puhdas huuli kutsui punallansa luoksensa lemмен suukkosperhosia... Ei voinut nuori nainen kestää sitä näkyä... Mielen täytti oitis lemменkade... Silmä vettyi... Hän painautui vuoteeseensa ja itki katkerasti... Heikko ruumis vavahteli lemмен-itkun

pudistamana.

Jo värjäili aamu taivaanrantaan, kun uni sulki nuoren neidonsilmät... Mutta unessakin jatkui tuskainen ja kaunis lemmentaru: Hän kulki Harhasaaren lemmenmailla kädessä Oolavilta saatu kukka... Mieli oli täynnä ikävää... Hän näki taas Martvan, joka käveli Oolavinsa kanssa... Silloin vierähti neidon mieli murheiseksi... Musta sukka vetäytyi siroon jalkaan... Hän istuutui puun alle itkemään nyt itseksensä... Siinä sai nyt kyynel vuotaa vapaasti... Se sai tyhjentää neidon mieltä kauneista suruista, joita lemmenkade oli koonnut häneen mielen täyden.

Lemmenkukan lehdellä kiemurteli musta käärme entistä ilkeämpänä... Nuori neito itki, mutta itkiessä yhä vain yltyi kaunis mustasukkaisuuden suru... Kyynel oli sille surulle virikettä... Ken voi itkullaan sammuttaa lemmentarun ja palon?... Yhä soi surullinen lemmen sävel... Yhä itki neito kauniin puun alla... Vaan kun hän itki katkerimmallansa, niin lähestyi Perkele häntä osan-otolla, tiedustaen:

— "Miksi itket? Mikä mieltä painaa?... On itku murheen suurin lisä, sekä kyynel öljytippa tuskan tulipaloon..."

Havahtuen huudahti nuori neito:

— "Sinäkö täällä?... Kiitos kysymästä!... Minä tunnen sinut viime tapaamalta... Vaan miksi kysyt itkujeni syytä?"

Osan-otolla vastasi Perkele hänelle:

— "Ensiksi: koska säälin itkeviä... Toiseksi: Koska pidän itkevistä..."

Nuori nainen virkistyi ja kysyi nopeasti:

— "Ai miten sievästi nyt sanoit!... Pidätkö todellakin itkevistä?"

— "Pidän niin kauvan kunnes itku kaunistaa neitosta, joka koruiksensa itkee", — selitti hänelle taas kiusaajansa.

Nuori nainen jatkoi kyselyään uteliaana:

— "Kaunistaako sinun mielestäsi minua itku?... Sano minulle suoraan!..."

Hän sai siihen viisaan vastauksen:

— "Kaunista naista kaikki kaunistaa."

Perkeleen katse lumosi Iltamo. Lumottu huudahti ihastuneena teeskennellen:

"Niin!... Mutta nyi varmaan imartelet... En minä ole mikään erin kaunis..."

Ylevänä lausui siihen Perkele:

— "En kulje koskaan naista kosimassa... Miksi minä silloin miellyttäisin?... Minä puhun totta: Itku neitoselle on pieni, puhdistava ukkos-ilma: Se poskeen tuopi heleätä punaa ja silmään kauniin, tenhoavan surun, joka murtaa kovimmankin miehen mielen, jos pieni kyynelhelmi sekä huokaus lisäävät vielä surun vaikutusta..."

Hänen sanansa putoilivat nuoren naisen herkimpiin. Ihastuneena kysyi tämä:

— "Niinkö?... Olinko minä itkiessäni kaunis?"

— "Hurmaava... Mutta itkulla on määrä: Sen yli mentyyään se rumentaa."

Hänen sanansa olivat naiseen vaikuttavaa tenhoa Neiti Iltamo värisi hänen edesssä ja istui uteliaana kuin kuvastimen edessä, kysellen:

— "Itkinkö minä aivan parahiksi... en liian paljon enkä liian vähän?"

Perkele tarkasti häntä viisaasti ja vakuutti:

— "Sinä itkit itsesi aivan kauneimmilleen... Siis nyt on aika lakata jo siitä..."

— "Entäs jos mieleen jääpi vielä itkettävää?" — keskeytti nuorinainen kyselyään murheellisna kuin pieni lapsi, saaden vastauksen:

— "Se täytyy silloin nauramalla poistaa... Näes: Joka paikkaan vievät monet tiet... Ja mikä on sinun itkujesi syynä?"

Yhä enemmän väräsi neidon mieli. Hän vastasi surullisena:

— "Sinä arvaat sen."

— "No kyllä... koetan toki parastani... Siis pieni ihailtava lemmenkade on poskellesi nostanut sen punan, joka puhkee kukkaisena itkustasi..."

Nuori nainen sulsi Perkeleen osan-otosta. Hän lausui murhemielin:

— "Niin on... Minä olen onnettomin naisista."

— "Se, ken naisista on kaikkein kaunein, ei *voikaan* olla onnettomin... sillä naisista kaunein on myöskin onnellisin... Siispä suret suotta", — selitti suuri kiusaaja. Kiitollinen Iltamo huudahti hänelle:

— "Ai kun sinä olet hieno!... Vaan miksi minun sitte täytyy tuntea tätä tuskaa?"

Ylevällä, jumalallisella äänellä selitti Perkele:

— "Tuskaa on aina lemmen kaunis polku. On Eeva ainut, joka sitä tuskaa ei saanut maistaa. Mutta hänellä ei myöskään, sen tiedät, ollut varaa *valikoida*... Vaan sulle on se suuri onni suotu..."

Ihastuneena tarttui imartelun hurmaama nainen:

— "Puhutko totta?... Voinko valikoida? Ja saada kenen tahdon?"

— "Sinusta se riippuu, puhunko tässä totta: Jos *tahdot* valikoida — silloin puhuin totta..."

Puoli itseksensä huudahti Iltamo:

— "Minä tahtoisin... Vaan kaikista en huoli; jos en saa Oolavia, silloin olen ilman."

— "Ei itkemällä sulhasta saa koskaan... Vaan onhan käsissäsi kauniit tenhot: Siis käytä sitä, suurta kauneuttasi, ja lisää sitä pikku kiemailulla!... Kiemailukyvyyn sulle antoi *luonto*... Siis älä hautaa maahan leiviskääsi..."

Hänen katseensa ja sanansa lumosivat nuoren neidon, joka huudahti ilosta:

— "Nyt huomaan, että sinä — kuka lietkin — ymmärrät naista, joka yksin suree... Toiset kiemailunkin tuomitsevat..."

Hartaana selitti Perkele:

— "Totta kai minun täytyy naista ymmärtää, kun häntä pitkän-pitkät aikakaudet olen avustanut miestä totutettaessa oikeaan ruokaan... juomaan... elintapaan ja taltutettaessa lemmen paulaan... Se kysyy voimaa... Mutta yhteisvoimin olemme toki aimo voiton vieneet: Hän, naisen 'valitsija', nyt jo juoksee kuin nöyrä orja... naisen käskyläisenä..."

Lemmenkateinen nainen ihastui... Hän huomasi puhujasta saavansa avun Oolavia ottaessaan. Nopeasti lausui hän:

— "On työsi jalo... Mutta viime kerralla ennustit jo minulle Oolavista, ja lupasit myöskin avullinen olla..."

— "En koskaan jätä täyttämättä, mitä olen luvannut... Vaan muista myöskin, etten minä koskaan anna hedelmää *valmiiksi* käteen... Ihmishengen täytyy *itsensä* kaikki ottaa, syödä, tehdä... Minä hänelle näytän ainoastaan polun ja hedelmän... Jos tahdot Oolavisi, niin täytyy sinun hänet *omin käsin* ottaa..."

Suru täytti neidon mielen. Hän huudahti:

— "Vaan *voinko* ottaa?... Katso käsiäni... Ne ovat heikot..."

— "Kauneilla naisilla on tuhat kättä: sulous... kainous...viekkkaus... arastelu... ja tuhat muuta... Jos on yksi heikko, niin kaikki yhdessä on suuri voima!" — selitti hänelle kavalana taas kiusaaja. Ihastellen taaskin huudahti Iltamo imarrellen Perkelettä asiansa eduksi:

— "Minä pidän puheittesi suoruudesta... Mutta mitä kättä on nyt paras käyttää?"

Perkele lähetti hänen sieluunsa Martvan kuvan ja vastasi kavalana:

— "Jokaista yhtäaikaa... naisen voitto on varmin silloin, kun on lemmen työssä jokainen käsi... katso kilpaajaasi: hän myös ei 'käsiänsä' säästä..."

Mustat sukat vetäytyivät Iltamon jalkoihin. Martvaa tarkottaen huudahti hän kiihtyneenä:

— "Ah, häntä!... Teeskentelee... tekeytyy lapseksi aivan..."

Kuivasti, suurena lausui Perkele:

— "Se on lemmen laki... Ei yksikään nainen sääliä saa toista, muutoin hän itse joutuu vanhanpiian huutoon, kun lemmenlahja lentää ohi suun... Siis älä odota, mutta *toimi*, puno paulaa! Se viisas on, ken korjaa aikansa ihanan lemmenkukan taivas-alta... Minä sanon sulle: kaunis lemmenkukka on hennoin, hallan-arin kukkasista. Niin: lemmenkukka viihtyy ainoastaan sylin ja poven runolämpimässä... ja ainoastaan suuteloiden sade voi estää lemmenkukan kuivumasta..."

Iltamo muisteli lemmenkukkiansa... Niin moni oli niistä kuihtunut.
Puolittain surullisena puhui hän niitä muistellen:

— "Ken uskoisikaan että olet niin viisas!... Sinä tunnet kaikki arat lemmen seikat... Ah, uskon kaiken mitä äsken puhuit... Tai uskon enemmänkin: Useasti vie halla lemmenkukan sylistäkin... Minä tiedän sen... olen kokenutkin... Niin: suuteloiden vielä sataessa monen moni lemmenkukka kuihtuu..."

Korkeasti, osanotolla tarttui Perkele, kehottaen Iltamo:

— "Siis käytä käsiäsi aikansa ja sulje hento kukka syleilyihin ja vaali sitä huulen lämpimässä!"

Neuvo hellytti neidon mielen. Neiti Iltamo lausui ihastuneena:

— "Kiitos neuvostasi! Sinä varmaankin olet hieno kavaljeeri..."

— "En ole naista miellytellyt, siksi käy kukostelu minulta kömpelösti..."

Vilkaana jatkoi suuren kiusaajansa miellyttelijä Iltamo puhuen:

— "Se onkin oikein!... Minäkään en pidä turhasta hienoudesta... Eikö totta, että olen hyvin luonnollinen... suora... enkä teeskentele, kuten Martva?"

Perkele alentui kiusattavansa sielun tasalle, imarrellaan:

— "Minä näen sen. Jos minulla olisi sydän, niin varmaan siinä lempi leimahtaisi, kun katson naisellista suoruttasi..."

Hän lopetti huoaten:

— "Onneksi toki sydäntä ei ole... Se seikka pelastaa minut joutumasta nyt toivottoman lemmen seikkailuun..."

Säälitellen tarttui Iltamo:

— "Voi sinua onnetonta!... Eikö sinulla ole sydäntä?... Varmaankin on nainen sen vienyt... Mutta millä sinä rakastat ja toimit, kun ei *sydäntä* ole?..."

Ihmisen ja suuren hengen välinen, ivanäytelmä jatkui... Hän, joka pitää ihmishenkeä ivanansa, todisti:

— "Toisten sydämellä minun täytyy kaikki tehtäväni tehdä..."

— "Minä säälin sinua... Näet siitä, että minulla on hyvä sydän... Ei Martva sinua varmaan säälisikään... Siis älä mene hänen puolellensa!" — lausui siihen Iltamo... Ihminen yritteli pettäänsä pettää.

Vakuuttavasti selitti Perkele:

— "En koskaan auta sitä, jota ei taika ole määrännyt jo jonkun lemmityksi... Mutta muista myöskin sinä puolestasi edistää apunani: Hetkeksikään et saa jättää Oolavia yksin, muutoin kuihtuu lempi ja toinen tyttö vie sinulta armaan omaksensa!"

Mustasukkainen nainen vannoi silloin:

— "*Ei saa* hän viedä... Kaiken voitavani teen sitä estäessäni... Ja jos sinä nyt olet apunani, niin saat palkinnoksi minun sydämeni. Saat sillä tehdä mitä itse tahdot... Minähän olen hyväsydäminen!"

— "Kiitos sinulle vastalahjastasi!"

Iltamo kysyi ikäänkuin havahtuen:

— "Mutta kuule, mikä on sinun nimesi?"

Ivallisilla eleillä vastasi Perkele:

— "Nimenikö?... Ah, minulla on joka maassa eri nimi... Luulen, tässä maassa Perkeleeksi minua moni vihollinen haukkuu..."

Kepeänä, äskeisestä voitostansa ihastuneena huudahti Iltamo ihmeissään:

— "Perkeleeksi!... Mutta Perkelehän on tähän aikaan aivan olematon!"

— "En mene sinulle siitä takaukseen," — vakuutti suuri henki. Häntä tarkastellen kysyi nuori nainen:

— "Oletko sinä sitten itse piru?"

Vältellen vastasi Perkele:

— "Ah, kysy sitä minun palvelijoiltani. He tietävät, ken olen miehiäni... Vaan jos he vakuuttavat, että muka olisin piru, pelkäisitkö silloin?"

— "Mikä syy olisi mulla sinua peljätystä, vaikka olisit piru?... Minähän en usko perkelettä olevan... Ja peljätä taas voidaan ainoastaan sitä, joka on olemassa!..."

Ihmishenkeä ivaten kysyi Perkele edelleen:

— "Vaan entäs jos nyt *olenkin* piru?"

— "Niin mitä sitten?... Minä vain en usko sinua olevaksi... Sillä kaikki hyvä... Vai kuinka?" — oli kerkeä vastaus.

Perkele vakuutti hänelle kavalana:

— "Totisesti on sillä kaikki kuitti!... Uskomalla ei voida milloinkaan olematonta olevaksi tehdä, ei myöskään olevata hävittää... Siis et voi myöskään uskomalla luoda Jumalaa, jota ei ole, itsellesi. Mutta uskomalla *ett'ei* ole olemassa Hän, moinen olematon Jumala, pääset Hirviöstä vapaaksi, pääset hänen vitsastansa... Lisäksi jos sitten vielä uskot *ett'ei* ole piruakaan, niin olet aivan vapaa hänestäkin. Saat tehdä silloin mitä tahdot. Rangaistusta taikka kadotusta et silloin ostaenkaan saisi... Minä sanon sinulle: Pirun *kieltäminen* on sille kuolettava nyrkin isku, ja helvetin voit sammuttaa, kun heität sen liekkiin kiulullisen kieltämystä..."

— "Vaan lähteä on minulla jo aika..."

Hän poistui. Mutta hetken kuljettuaan hän loihti nuoren naisen nähtäväksi taas Litvan maat... Neiti Iltamo sai nähdä ne maat entistäänkin vielä kauniimpina... Hän näki sen... Hän näki myöskin muuta: kauniin Litvan maat pukeutuivat runolliseen hääpunaan... Lehtipuiden siimeksessä soivat jo hääviulut... Niiden säestyksellä lauloivat kauniit neidot... Ne lauloivat kokoillen valkokukkasia... Koko Litva laitto nuorelle Oolaville häitä... Mutta silloin näyttäytyi Martva taaskin Iltamolle... Se toi nyt lemменkukkaa Oolaville. Se pukeutui itse morsiameksi... Musta kruunu mateli lemменkukan juurella... mustat sukat kuivuivat nuoralla...

Sitä nähdessään raivostui Iltamo. Hän vannoi mustasukkaisena valan:

— "Hän ei saa viedä Oolavia minulta!... Kernaimmin menköt taivaat sekä maat!..."

Vaan aina ne tiet vain sotkeutuivat.

Valot syttyivät, toiset sammuiivat. Tiet loppuivat, toiset alkoivat.

Kevättalven aurinko söi jo hankea. Öisin kiiluivat taivaalla ainoastaan tähtirippeet. Korkeuden paraat talvihelyt olivat kadonneet yksi toisensa perästä.

Se epäily, joka oli alkanut Oolavissa kyteä jo kotona Tuukkalassa, oli tienvieriltä saanut aina vain uutta lisätulta: Ounasto ja Harteva ja monet muut olivat siihen viskanneet tulen lisäksi kipinänsä kukin. Tuli oli siten yltenyt, kuten syksyisin taivaan tähtitulitus, kun öiden pimeydessä tahti tuikahtaa tähden lisäksi, kunnes on koko korkeus yhtenä tähtimerenä.

Parooni Geldnersin puheet puhalsivat tulen ilmipaloksi. Oolavi alkoi aprikoita oikean ja väärän olemusta, ja siinä yleisessä sielun sekasorrossa, johon hänet oli syössyt lempi ja elämänsä harha-

askeleet, ei hän jaksanut kumota parooni Geldnersin väitteitä väärinä. Puhujan ylhäinen asema ja korkea sivistys ja auktoriteetti olivat hänen sanojensa hyvänä lisäpainona. Oikean ja väärän raja-aidat alkoivat muuttua aidoiksi, joissa oli sumu seipäänä, aidaksena mielivalta, ja joiden kaataminen oli jokaisen oma asia ja päivän tarve, tehtävä, jossa muka kehittyneempi kulki edellä ja joukko seurasi karjana perässä. Erittäin ajatteli hän silloin aina sitä, mitä parooni Geldners oli puhunut avioliitosta, sukupuoli-elämästä, siveellisyyden runollisimmasta käskystä. Mahtavat voimat vetivät häntä etenkin siinä asiassa tunnustamaan oikeiksi parooni Geldnersin puheet: Martva oli kaunis... onni lähellä... armaidimmat tähdet kutsuivat onnen utu-maailmoihin... Hän virisi kuin viulu. Voimat, jotka häntä vetivät, olivat niin mahtavat, että hän niiden huumaamana ei huomannut edes sitä, että parooni Geldners itse asiassa oli niin sanotun vapaan rakkauden inhooja, ylimys, joka ei tahtonut koota takkiinsa syöpäläisiä vieraasta turkista.

Väliin taas se ajatus tympäisi. Kun hän näki Martvan puhtaan katseen ja hänen viattoman olemuksensa, soi hänen sielussaan puhtaan korven runous. Ihmishenki painoi hänessä alas asumuksensa: ihmis-elukan, eläimen sukulaisen. Silloin muuttui hän hetkessä hengen ylimykseksi, joka inhosi yhteisnaisia ja muotirakkautta.

Mutta parooni Geldnersin puheella oli häneen toinenkin vaikutus: Sanottu puhe oli paljastanut hänelle Harhaman kirjan arvon, jonka eksyttämänä hän oli kulkenut. Se huomio, että oli joutunut jonkunlaiseksi narriksi, erehtynyt ihailemaan jotain kirjallisuusmarkkinoiden tavallista ilveilijää, se alensi häntä omissa silmissänsä. Se alensi häntä niin paljon, että hän masentui, kuten aina mies, joka huomaa joutuneensa naurettavaksi. Se masennus lannisti hänen sielunsa voimia edelleenkin, vaikeuttaen siten nousua. Hän tuli katkeraksi ja vihamieliseksi koko kaunokirjallisuudelle, jossa hän nyt näki pelkkää sisällyksetöntä lavertelua.

Mutta samalla herätteli hänessä pahoja vaistoja hereille se salailu, jota hän oli olojen pakosta pakotettu harjottamaan korjatakseen erehdyksensä. Se veti niitä vaistoja hänestä kuin jouhi viulusta säveliä. Hyvä ja paha raatoivat hänessä hartiaväellä.

Samalla jatkui hänen pörssikeinottelunsa ja hymyili hänelle onni: Hänen ostamiensa arvopaperien hinnat kohosivat säännöllisesti. Se rohkaisi häntä. Hän möi entisiä, osti uusia, voitti useimmin, harvemmin jäi omillensa. Kultakasa suureni, malja täyttyi vähitellen keltaisesta epäjumalasta, jonka ruoskaa kaikki muut epäjumalat tottelevat nöyrinä orjina, tottelevat sitä siksi, että tietävät sen avaavan onnen aarreaitat, jotka ovat täynnä sumua: nautintoa ja aistillisuutta.

Ja sitä mukaa kuin onni häntä lellitteli, yltyi hänessä myös kullanhimo, ja uhkarohkeus nousi voimakasvärisenä, valtaavana palona, joka syttyi oman itsensä palosta. Se palo poltti ja kulutti siveellisten voimien loppuja. Siveellinen ihminen sortui keinottelijan voimien masentamana. Kun pelissä olevat rahat tuntuivat vähiltä, ja voitto sen johdosta kävi hitaasti, eikä Tuukkalan talletuksia enää ollut ja hänellä oli täydet valtuudet, otti hän isänsä nimeen kahdensadan tuhannen markan lainan, jotka rahat hän kerralla asetti kullan syötiksi sen kieriessä pelipöydällä. Menestys näytti niin varmalta, että hän uskoi ei ainoastaan peittävänsä pian vaillingin, vaan myös kokoavansa miljoonia.

Pörssissä hän samalla tutustui rahaylimyksiin, perehtyi niiden tapoihin ja ajatuksiin. Niiden itsetietoisuus ja hillitsemisvaisto tarttui hänen sieluunsa kuin tauti ruumiiseen. Aluksi hän ei tahtonut olla heitä alempi, ujosteli omaa itseänsä. Vähän kerrallaan se jäljittely syöpyi häneen tavaksi. Hän kohosi omissa silmissänsä ylimykseksi, jonka täytyy pitää arvostansa huoli kaikilla siihen kuuluvilla keinoilla: ryhdillä, juomarahjoilla, huolettomalla käytöksellä, rutinilla, kopeilla ajatustavoilla ja komeilla, hienostetuilla elämäntavoilla.

Silloin alkoivat hänelle näyttäytyä entiset kotoiset tavat ja elämä turhanpäiväiseltä, pikkumaiselta elämän nakertelulta. Kodin hurskaat ajatustavat näyttivät yksinkertaisilta, jonninjoutavilta ja hyljättäviltä. Koko nuorena eletty elämä oli hänestä naurettavaa. Kirkkomatkat, kun hän vertasi niitä nykyisiin huviajeluihinsa, olivat hassunkurisia ja lapsellisia. Epäily Jumalan olemassaolosta leimahteli jo irtipäässeenä lieskana, johon ei enää lisävirikettä tarvittu, vaan yltyi se oman kuumuutensa voimalla, kuten riemastunut metsäpalo, joka voimastansa iloiten viskautuu tuoreen metsän päälle, hulmautellen mahtavia lieskojansa ja paiskautuen tulihursteina laajojen metsäalojen verhoksi, kärventäen ne yhdellä lyönnillä ja yhä viskoen uutta tulipunaansa ahmimaan aina vain laajempia suupaloja metsästä.

Pari kertaa oli hän käynyt tervehtimässä neiti Iltamoa kuin olisi se velvollisuus tai kuin säälisi häntä, ja samalla häntä veti sinne oma halukin. Kumpikin vaikenä Martvasta, uskotteli ettei toinen ole mitään huomannut, tiesi sen uskottelun vääräksi ja kumminkin leikitteli sillä: rauhoitteli sillä itseänsä, petti toista ja kuvitteli sen oikeaksi. Elämän ivanäytelmä muodostui itsestänsä ja piti näyttelijöitä narreinansa.

Ja kaikesta siitä ei Martva tietänyt mitään. Hän kävi Oolavin kanssa teattereissa ja konserteissa, ihaili sulhasensa hienoutta, oppia ja tottumusta. Puhtaan sielunsa koko hienoudella, hellyydellä ja

luottamuksella kiintyi hän Oolaviin, antautui hänen valtaansa ja hoivaansa kuin väri kukkansa, lapsi isänsä, vanhurskas Jumalan turviin.

Vei suutelo hallana lemменkukan.

Lemmenkukka kukki astiassansa... Verenpisaroina hohtivat sen kainot punakukat... Päivä hellitti niitä auringon ja kuun valolla.

Keisarillisessa teatterissa istui Oolavi Martvan keralla, katsellen kaunista balettia. Oli menossa taikakappale, jossa neidot tanssivat lemmentansseja... Näyttämön taustana on ihana lemmenlehto... Päivä paistaa puiden välitse, kylväen aamuvaloa... Se ihailee helmiä, jotka yö on jättänyt kasteeksi joka kukkaan, kimalteeksi joka ruohonpäähän... Se ihailee niitä kuten tyttö, joka on unesta herännyt, näkee helmikylvön kukkasissa, eikä tohdi uskoa omia silmiänsä, ei kajota helmisatoon... arastelee... pelkää kaiken olevan unta tai uskoo helmien olevan muille varatut.

— "Miten ihanaa!" — kuiskasi Martva Oolaville.

Lemmenlehdossa hiipii neito puiden lymyssä... Se hiipii kuin etsisi omaa ajatustansa tai kuin ottaisi kiinni kaipuutansa, joka on päässyt perhosena pakenemaan povesta ja liehakoi nyt kukasta kukkaan... kukan koristukseksi... oman itsensä iloksi... Neidon mieli on täynnä aamun armautta... silmä sen suloa... posken ja poven hiipiä ovat sen hienoa puhtautta...

— "Miten kaunis hän on!" — ihmetteli Martva.

Päivä paistaa puiden raoitse... Se nousee ylemmä... nousee puhtaana kuin neito aamu-unesta vuoteeltansa... Se kokoo jo kastehelmiä kukkasista... koristautuu yön helmillä... ilostuu heleämmäksi... hohtaa jo kuin neito kuvastimen edessä aamupuvussa, kutreijansa suoriessaan... kutrin otsalla ilakoidessa... katseen leikkiessä kutrin keralla...

Martva puristi Oolavin käsivartta vaistomaisesti... puristi, kun oli käsivarsi kuin sitä varten kainalossa.

Päivä piiloteleikse puiden oksien takana, kurkistellen niiden lehtirakojen välitse arkana kuin etsien jotakin... kuin tyttö lehdon lävitse, jossa on miehen silmä kaikkialla vaanimassa ja hän menossa uimarannasta kotiin... kauneus ainoana pukimena... Neito seuraa päivän nousun menoja... arastelee kuten sekin... etsii polkua...kätkee kauneuksiansa, ett'ei niihin silmä satu...

Huilu soi... Neito vavahtaa... unohtaa etsittävänsä... muistaa vain salattavansa... Huilun sävelkehräytyy kuin punarihma soittimesta... Solmuna on sävelnyähdys siellä täällä... Joskus höltyy sävelrihman kierre: soitto levenee armaammaksi... hellemmäksi... herkullisemmaksi... Näyttämölle helähtää parvi neitosia, keveitä ihmisperhosia. Ne alkavat tanssia, houkutellessa neitoa metsiköstä kukkaseksi lemmenjuhlaan. Martva on pelkkää ihastusta.

Jo kuulee neito soiton ääntä... ja heltyy mieli tanssin kutsunnoista... Hän ei tajua, että se on lemмен kutsua... sulhasen armastelua... kosintaa... pyyntöä lemмен suureen runojuhlaan... Hän noudattaa sitä... saapuu mieli viattomana... huuli kokemattomana... lemменkäsite sielussa puhtaana runokajasteena... sen kuiskailut lemmenlaulujen hienoina, jaloina suruina...

Tanssi alkaa... Päivä nousee jo puun latvojen tasaan... Se kirkastuu siinä kuin neidon mieli, kun kuuluu polulta ikävöidyn sulhasen laulu... Se kirkastuu ihastuksesta, kun on nähnyt neidon astuvan lemмен karkeloihin... Neito tanssii jo lemmentanssiansa... Elämä on hänelle päivän kirkkautta... mieli on kutrin ilakoimista... Jalka hipaisee lattiata kuin ajatus kaivattua morsianta... Käsi kaartuu kauniisti kuin unelma sormuksesta häihin... neidon mieli isän kodista miehelän lumoihin... Vartalo häilähtää kukan värinä... Katse on viattomuutta... polven notkahdus rukoukseen taipumista pyhän alttarin edessä...

Martva katsahti Oolaviin ihastuneena. Silmä tapasi silmää... katseet antoivat suuta toisillensa.

Jo soivat oudot soitot... Neito herää kuin unesta... Päivä hellittää valoa itsestänsä väriksi lemмен ilojen sekaan... Sulhanen saapuu metsiköstä... — Se saapuu miehuus kihloina käsissä, kihlaamaan sillä neitoansa... Se kosii karkeloilla: sillä mitä on luonto antanut hänelle sitä varten... katseellansa... laulullansa, mutta ennen kaikkea miehenmiehellänsä, miehuudellansa... Sen kaiken kuvaa hän tanssillansa, tai antaa neitojen sitä kuvata karkeloillansa morsiamelle...

Ja taas etsi Martvan silmäys Oolavin silmää ja puheli sen kanssa nopean sanan. Povi lämpeni, poskelle nousi lemмен puna.

Tanssi jatkuu... Morsiamelle paistavat runopäivät... Hänelle laulavat lemmenlinnut ja käki kukkuu hopeapaloja... Hän ottaa miehen kihloja käsiinsä... Oikeastaan kihlat ottavat hänet käsiinsä: hän on kietoutunut miehen mairitteluihin, kietoutunut niihin kuin lemmenverkon runoihin... Tanssilla olivat sen verkon rihmat kehrätyt... tanssilla olivat verkot kudotut... Siksi on verkko morsiamelle armaskuin morsius huntuu... Hän on itse siihen halunnut... itse on hän siihen sotkeutunut, mennyt siihen mielihalulla, kuin tyttö suudelmien kevätsateeseen...

Päivä laskeikse jo levolle... Se laskeutuu rauhallisena, punehtuu kuin häävuoteeksi ruvetaksensa... Morsiamelle soivat jo tyttöpäivänsä iltakellot... Neitous haihtuu kauniina unennäkö... Elämän huilu soittaa jo toista säveltä... Kaikki ruma on peittynyt kukanväreihin, jota sävel suutelee tuulenhengen asemesta...

Martva hehkui. Poski oli punakkana. Kainalo likisti kainaloo...

Jo on saapunut häävene... Morsian tanssii jäähyväiset tytön iloilta... ottaa vastaan toiset armaammat ilot... Lemmenlehto hämärtyy... Kuutamoverhot riippuvat jo puiden oksien koristuksina... Kaikki vaikenee, kaikki kaunistuu ja puukeutuu hääpunaansa... Etäällä laulaa öinen lemmentintu ja metsikössä hiipii enkeli, kooten helmaansa morsiamen sinne johtamat tytön unelmat... sen ilot... sen kauniit surut... sen helmipuhuaat toiveet ja laulukauniit ikävät...

Martvan mieli oli suudelman suloutena... Sielussa soivat arimmat kielet...

Jo istuttaa mies morsiamen hääveneeseen... Joutsenen laulut vetävät venettä... Laulun soluu se metsikön lumoihin... Kuutamoverhojen lävitse laskee se sinne, missä on aurinko vuoteeksi iltaruskonsa levittänyt.

* * * * *

Näytös oli lopussa. Kukin oli ottanut siitä makunsa mukaan sielunsa täyden, yksi yhtä, toinen toista lajia. Vaunujonot kiitivät pois teatterin edestä, hajoten öisille kaduille.

Cabat'n loistavassa ravintolassa söi Martva illallista kahden kesken Oolavin kanssa. He olivat sinne ajaneet suoraan teatterista. Salin pehmeät punaiset sametti verhot, jotka verhoavat kaikki seinät tapetteina, sen villapehmeä mattolattia ja istuimet, joista ei pohjaa tavannut, loistivat hienossa valaistuksessa itämaisen houkuttelevina, herkullisina. Orkesterin säveleet upposivat siihen pehmeuteen, saaden siitä hellän maun. Loistavin ylhäisö lisäsi siellä hienoudellansa yleistä lumoa, joka oli kuin äskeisen näytöksen jatkoa. Hienoin samppanja helmeili. Parhaat herkut tuoksuvat. Ei näkynyt missään kapakan leimaa. Väki näytti sultaanin pitojen kutsuulta.

Martva vajosi silloin runouteen ja unelmiinsa. Elämä avautui hänelle tuhannen ja yhden yön taruna, jossa satu odottaa joka polulla, joka askeleella lemmen unelma. Hän oli harvasanainen, nautti näkemästään ja oli olevinansa satulinnassa, sulhasena tarujen kuninkaan poika Oolavi. Poskella hehkuivat puna ja lämpö, ja ihastunut silmä katsahti joskus Oolaviin väsyneenä, raukeana... kuin ei jaksaisi katse enää Oolavin silmästä pois lähteä... eikä haluaisikaan siitä pois enää palata... tahtoi siihen ijäksi jäädä...

Soiton väliaikana lähtivät he kävelemään, vilvoittelakseen pehmeässä käytävässä. Käytävän kahden puolen olevista yksityishuoneista oli yksi auki. Sen veripunaiset seinäverhot, salaperäinen heikko valaistus, upeus ja pehmeys houkuttelivat tottuneenkin silmän sinne viskautumaan. Kaikki siellä aivan upposi omaan pehmeuteensä, ui omassa satumaisessa kauneudessaan.

— "Ah miten kaunis ja runollinen!" — huudahti Martva ihastuneena, kuin lapsi, joka on nähnyt armaidimman nukun.

Ja hetkisen kuluttua huoneeseen astuen lisäsi hän:

— "Mennään vähäksi aikaa tänne istumaan, kun täällä on niin kaunista!..."

Oolavi seurasi häntä ja sulki oven. Viulusta katkesi lemmen sävel... Lemmenlaulu muuttui, muuksi.

Jo kangasti taivaalla elämänturhuus.

Oli erämaa.

Sen autius ja tyhjiys leijaili taikka värjyi kaikkialla kuin kolkko aavemainen kuolon valta, joka Tuonen autoilla asuinmailla rutistaa kaiken haudan hiljaiseksi... Ei ollut ääntä, ei liikettä... Elämäntyhjiys oli ainoa oleva...

Keskellä sitä suurta autiutta istui Oolavi jylhimmän ikivuoren kukkuloilla... Hän eli taas henkimaailmassa yksinänsä. Masentuneena katseli hän elämäänsä.

Hän istui kauvan kivilohkareella. Niin kauvas kuin vain silmä jaksoi kantaa, ulottui suuri erämaa. Sen täytti elämänturhuus, kaiken katoavaisuus... Hän näki kaiken näkyväisen häviävän mitättömyytenä äärettömään kaikkeuteen... Olemattomaksi haihtui silloin oma ja koko elämä... Se huomio painoi mielen vuorenjuuria alemma... Hän lausui mietteissäänsä:

— "Oi, suuri Henki! Kuinka suuri onkaan asuntosi, Kaikkeus!... Jos aatos rientäisi vuosimiljoonia, yötä päivää, hirmuisin vauhdin, etsien sen äärtä, niin ah! ei rahtuakaan sitä likemmäksi se ennättäisi!... Miten pikkuseksi nyt itse kutistun, kun mietin tässä suuruuttasi sekä kaikkeutta ihmeineen!... Edessäni avautuu nyt erämaa... Sen rajat ulottuvat etemmä silmäkantamaani, mutta se onkin turhan pieni päivi, jossa elämänturhuus, -häviö ja -tuska on ainoana elon-ilmionä!... Ah, mikä pienuus, vähäpätöisyys!"

Hän mietti hetken kokoonpainuneena ja jatkoi sitten taaskin puhettaan:

— "Kaikkeuden kuollut ikiholvi nousee majesteettillisena yläpuolelle hurjimmankin ajatuksen, järjen ja mielikuvituksen pisintä kantomatkaa, kannattaen miljaardi-miljaardeja maailmoita... Se maailmoiden suuri paljous pauhaa kaikkeuden holvin kantamana, riippuen maan yläpuolella hirmuraskaana... ah, mikä pelottava hirmupaino!... Sen alla ihmisjoukot hääräilevät kuin pienet tomu- taikka hyttysparvet taistellen rikkaudesta ja kunniaista, jolla seppelöivät *ihmistä*, sitä katoavaa kuplaa, joka kuolon hengähdyksen puhaltaessa salaman-nopeana haihtuu pois..."

Taas mietti hän, pää alas painuneena, ja jatkoi sitten epätoivoaan:

— "Niin haihtuu turhuutena kaikkeuteen jokainen ihmistyö ja -toimi... Sen vuoksi levittäytyy edessäni eloton erämaa... Mikä toivottomuus!... Jos kaikkeuden ihmeensuuri näky loi minut tomuun, niin armottomammasti masentaa toki tämä vastakohta: tämä ihmishengen tointen, ylettymäin ja taisteluiden turhuus, sekä pienuus äärettömän kaikkeuden rinnalla."

Pää painoi hänen hartioitaan, kun hän taas ajatteli elämää sekä yleistä ihmishengen pikkuisuutta. Hän jatkoi taaskin hiljaa mietteissään:

— "Voi, miten pieni kantomatka onkaan jaloimpainkin pyrinnöiden siivillä, kun ne vain ovat *ihmispyrinnöitä*! Niin: jopa kerskuvimpain sanojenkin *henki* ja *vaikutin* on pieni, halpa mato, joka mataa maassa!... Äsken jumaloitsin kirjailijaa, luullen toki hänen kohonneen maasta. Mutta sitten Geldners paljasti minulle puheillaan, että se onkin pelkkä ihmissyöpäläinen, joka muiden lailla elää elääksensä!... Ja mikä pahempaa: Hän haalii hääräilyllään *mainetta*: halpaa korutavaraa... kokoilee sitä, niin kuin ilotyttö keräilee helmoihinsa koristeita, jotta silmä erottaisi hänet muista!... Oi, miten pieni olet, ihmishenki!"

Ja yhä synkemmäksi painui mieli. Hän mietti kaiken masentavaa vähäpätöisyyttä ja jatkoi aatteluaan:

— "Niin järkkyy nyt jo usko runouteen, sen korkeuteen, epä-itsekkyyteen... Nyt näen sen itsekkäämmäksi kuin minkään... Sen suuret sanat näyttäytyvät jo pöyhkeilyinä... Ne kumisevat niinkuin tynnöri, joka tyhjimmillään ollen antaa kovimman äänen!... Siihenkö johti siis matka, jonka suurena, korkeana määränä oli totuuden löytäminen!... Pahin vielä on siinä toinen seikka: Totuus kokonaan himmenee ja haihtuu kaaokseksi, millä ei ole mitään omaa olemusta, vaan on se kuin kaikkein kepein tuuli: aamulla yksi, iltasella toinen... pohjoinen tänään — huomenna jo itä!... Ja joka maassa vielä eri suunta!... Nyt eksyn, kurja, kerrassaan... Oh, sinä kiusaajani! Missä olet sinä?... Miksi peittädyt nyt?... Missä ovat lupauksesi?... Uskoinko liiaksi sinua, kun puhuit povessani?... Miksi et minulle tietä näytä nyt?"

Hän tuskin sai ne sanat lausutuksi, kun hänen edessään kukkulalla leimahti suuri kivi palamaan... Erämaa välähti valoisammaksi... Lieska loisti sen kirkkaana tulikukkana... Suurena, ylpeänä astui siitä Perkele Oolavin eteen ja lausui hänelle:

— "Sinä kutsuit... Miksi?... Onko sinulla jo nurkumista?"

Nyreänä, tyytymättömänä vastasi Oolavi:

— "On... paljon on... Sinä itse tiedät kuinka neuvostasi läksin maailmalle, totuuden hakuun... Mutta kun etsin sitä elämästä, löydänkin vain tyhjää: nyt jo vakuutetaan, ettei etsimääni totuutta ole edes olemassa!..."

Kylmänä järjen perikuvana huudahti suuri Perkele:

— "Ja mitä outoa nyt siinä huomaat?"

Katkerana vastasi Oolavi:

— "Ah, niinkö kysyt?... Muistatko, että kerran vakuutit: jos tutkin elämää, niin silmät aukenevat, minä opin näkemään, kuten Jumalakin näkee, hyvän ja pahan... Toisin sanoen: minä löydän *totuuden*... jonka janoon näännyn..."

Kylmin, viisain elein lausui kiusaaja:

— "Jos sinulla on tyhjä arkku, eikö silloin ole totuus tämä: 'Sinun arkussasi ei ole mitään?'..."

Järki ja viisaus kruunasivat Perkelettä. Niillä lumosi ja masensi hän Oolavin, joka lausui ajatellen:

— "Sen kyllä myönnän... Mutta tässä onkin nyt kysymys kaikkein syvimmästä..."

Ylevänä keskeytti Perkele:

— "Et voikaan sitä kieltää. Minun käskystäni kohotit arkunkantta, *elämää*... ja silloin näit *totuuden*, joka kuului: 'Tämä totuus-arkku onkin aivan tyhjä'... Siis toisin sanoen: mitään oleellista totuutta *ei voi* olla olemassa... Nyt tiedät *sinäkin* sen salaisuuden, jonka ennen tiesi ainoastaan Luoja, Hän, joka kerran tyhjän arkun antoi sinulle, vakuuttaen, että siinä muka olisi totuus, sekä varoittaen sen kantaa avaamasta!..."

Katkeroituneena huudahti kiusattava:

— "Sinä varmaan teet nyt pilaa asiasta!"

— "Minäkö pilaa!"—vastasi Perkele loukkaantuneena. — "Vakavassa asiassa!... En pilan vuoksi askeltakaan astu, vaan aina on täysi tosi toimillani... Tämä tulos ei myöskään ketään oudostuta. Se on vain vanha laulu... Jos ken uskoo arkussaan aarteen olevan ja arkunkannen avatessaan huomaa pettyneensä, niin hän katkeroituu siitä huomiostaan... Mutta minä kysyn sinulta, kummanko nyt tahdot: *uskonko*, että tyhjä arkku on täysi, vaiko oikean *tiedon*, että se on työpötyhjä?..."

Hän lopetti viisaana, kylmän järkevänä:

— "Näes, se tieto on oikea, siis se on *totuus*, jota aina etsit..."

Ihmishenki paloi nyt Oolavissa oman suurkysymyksensä tulesa. Totuuden jano poltti häntä. Mutta samalla haihtui viimeinenkin vesitilkka. Kaikki sotkeutui ja himmeni hänelle. Hän lausui katkerana ajatuksissaan:

— "On ehkä hyvä edes tietää totuus... Vaan ah! Se tietäminen kauhistuttaa, jos sinä onkin aivan pelkkä tyhjiys. Nyt on jo kysymys, tokko olennaista totuutta enää onkaan olemassa..."

Yhä korkeampi, lumoava järki koristi Perkelettä. Hän selitti:

— "Se, mikä on, se on aina olemassa... Totuus, — jos se on — ei pala tulesakaan. Jos huomaat oikeaksi tämän lauseen: '*Totuutta ei ole olemassa*' — silloin se lause onkin etsimäsi totuus... Vai kuinka luulet?"

Oolavin voimat raukesivat. Hän oli saanut polttavaan totuudenjanoonsa tiedon, että ei ole juotavaa olemassakaan. Katkerana lausui hän:

— "Karvasta on silloin totuus, jos sinä totuutena onkin totuuden jyrkkä, selvä kieltäminen, totuuden selvä olemattomuus..."

Kylmänä, armottomana lausui Perkele:

— "Parempi toki on katkerakin totuus kuin väärä luulo, usko, että muka olematon on olemassa, siis tyhjä arkku täysi..."

Janoinen ihmishenki kärsi Oolavissa. Veden sijasta sai se tulta ja lausui synkkänä:

— "Ehkä!... Vaan jos ei ole muuta ottamista elämänpuusta kuin se karvas tieto, että otettavaa ei siinä ole mitään, niin silloin myös ei enää maksa vaivaa kättänsä siihen puuhun kohottaa..."

Jumalien kylmyydellä lausui siihen Perkele:

— "Kenen vika se on, jos siinä puussa ei ole otettavaa?... Elämänpuuta, *elämää* sinä luot *itse* osaltasi... Jos ei siis siinä puussa ole otettavaa, niin syytä itseäsi!... Egypti laittoi *itse* lihapadat elämään, sen vuoksi ei sillä ollut syytä nurinaan, kun taaskin korvessa Israel vain *valitteli*, ettei sillä ole leipää... lihapataa... Ei *napinalla*, vaan *työllä* saadaan elämänpuuhun herkut... Suotta valitat siis..."

Sen tulen sai siis veden asemesta janoinen henki. Alakuloisena huudahti kiusattava:

— "Niin... Totta on se... Siis täytyy kaikki itsestäni ottaa ja siitäkin jo jumalia kiittää!... Ah, onnentie on pitkä sekä raskas... Sen varrella on yksi juomapaikka: totuudenlähde, mutta se on — kuiva!... Sinun seurassasi olen vaeltanut nyt tähän asti: tänne *erämaahan*, missä ei ole minkäänlaista elämää, vain ihmismato mataa kaikkialla... Minä uskoin elämässä olevan suurta, pyhää, jaloa. Sen vuoksi lähdin sinun kerallasi. Mutta nyt jo suoraan vakuutetaan: totuutta, jota etsit, ei ole olemassa ja elämä on pelkkää rumpaa täynnä!... Mikä masennus!... Yksin runouskin on pelkkää leipätyötä... ja vielä sitäkin pahempaa: typerää hassun maineen onkimista... sanoilla pöyhkeilyä, jopa myöskin pikkuista, naurettavaa hullutusta!... Ja sinä minut juuri runoudella, Harhamasi kurjalla kirjalla houkuttelit matkalle. Nyt uskoni jo järkkyy, mokomaan kurjaan runouteen... Niin laiha tulos matkastani on!"

Suuri pimeyden henki säpsähti hieman sitä kuullessaan. Hän luuli kiusattavan ihmishengen jo irtautuvan aseestansa, Harhaman kirjasta ja itsestensä Harhamasta. Hän kysyi levottomana:

— "Onko totta, että on jo joku sinulle runoilijoita morkkaillut, se on: arvostellut niitä?"

— "Kyllä", — myönsi kiusattava henki hänelle. Ivallisena lausui siihen Perkele:

— "Ja sinä varmaan uskot maallikoita, jotka eivät korkeata runoutta edes *käsitä*... Pieni ihmishenki vain *näykkii*, nälviä suurta runoilijaa... Ja sinä uskot pikkuista, et *suurta*!..."

— "Ei usko ole koskaan ohjattava... se kulkee omaa tietänsä", — huomautti kiusattava.

— "Niin tekee, jos on ohjaksissa hullu... Mutta viisas näyttää uskolle *totuuden* ja oitis kääntyy usko vääraltä polultansa oikealle... Vaan tule taaskin minun kerallani ja katso itse, kuinka suuri, jalo ja viisas onkaan runoilijan henki, niin hälvenevät hullut päähänpistot!"

Hetken empi Oolavi. Mutta jano poltti. Koskenlaskijan luonto veti. Hän lausui päättävästi:

— "*Mies* kulkee matkan loppuun, vaikka tietää sen turhaa olevan tahi harhaan vievän... Siis vienyt minua aivan matkan päähän."

* * * * *

Ja silloin Perkele vei kiusattavansa kauvaksi ikivanhaan runolinnaan. Se linna pesiytyi laakson rauhaan. Rappaukset, koko seinä peittyivät köynnöksiin, ja kaikkialla sai silmä nähdä vaatimattomuutta, paljasta luonnon runoutta, joka ei etsi kauneuttansa pöyhkeilyssä, vaan nöyrin mielin alistuu aina seuraamaan luonnon sekä ihmishengen ikuista, nöyrää, säädettyä työtä ja vaellusta, jonka ladut säätää ijäinen ihmeensuuri Luojan työ.

Oli aamupäivä. Runolinnan saliin saapui työntekoon neljä suurta miestä: kuuluisat ihmishenget Dante, Goethe, Milton ja Saulus Tarsolainen. Kukin heistä alotti suuren työnsä. Nöyrin mielin istuutuivat kaikki runoilijapöydän ääreen.

Oolaville lausui kiusaaja:

— "Mitä naurettavaa nyt heissä näet?"

Suuret henget ja niiden vaatimattomuus huumasi Oolavin. Hän huudahti ihastuksissaan:

— "Nämä miehet, sen myönnän, ovat hengen ruhtinaita!" Perkele, joka Oolavin äskeisen uskon runouden halpuudesta oli siten muuttanut runouden ihailuksi, uudeksi uskoksi, huudahti hänelle:

— "Siis näet, että on ohjas uskollekin..."

Saulus Tarsolainen ryhtyi jo työhön. Hän kirjoitti nöyrin mielin sanat:

"Non enim audemus nos adjungere vel conjungere cum quibusdam, quiseipsos commendant." [Sillä emmepä me rohkene meitämme lukea eli verrata niihin, jotka itseänsä, ylistävät.]

Yhä enemmän ihastuneena huudahti Oolavi:

— "Hän ei ole pöyhkeilijä kuten luulin..."

— "Erehdys on aina ihmisyyden merkki", — huomautti Perkele siihen.

Jo alkoi Dante suuren runotyönsä Divina Comedian. Nöyrin mielin kirjoitti hänkin työtä alkaessaan:

"O Muse, o alto ingegno, or m'aiutate!
O mente che scrivesti cio, ch' io vidi,
Qui si parrà la tua nobilitate.
Io cominciai: Poeta, chè mi guidi,
Guarda la mia virtu, s'ella é possente
Prima che all' alto passo tu mi fidi.
Tu dici, che di Silvio lo parente,
Corruttibile ancora ad immortale
Secolo andò e fu sensibilmente...
Perche se del venire io m'abbandono,
Temo che la venuta non sia folle:
Se' savio indenti m' ch' io non ragiono."

[Oi, Musa, oi korkea henki, nyt auta minua! Oi muisti, joka kirjoitat mitä minä näen, nyt koetaan tässä sinun etevyytesi. Minä aloin: Runoilija, koska minua johdat, katsahda kuntoni, onko se kykenevä sille korkealle matkalle, jonka minulle uskoit. Sinä sanoit, että isä Silvius on jo mätänemättömänä ollessaan astunut kuolemattomuuden maailmaan... Mutta jos minä sinne tulla uskaltaisin, eikö minun tuloni olisi tyhmyyttä: Sinä, viisas, opeta minulle, mitä en itse käsitä.]

Haltioissaan huudahti Oolavi:

— "Tunnustan, että olen erehtynyt, kun uskoin runoilijaa narrimaiseksi."

Perkele selitti hänelle jumalaisen viisauden eleet kasvoillansa:

— "Erehtyminen onkin ihmiselle annettu uskon vakaannuttajaksi."

Nyt Milton alkoi suuren runotyönsä. Suurena, siis myös vaatimattomana kirjoitti hän "Kadotetun paratiisin" alkuun miehekkäästi nöyrät sanat:

"O Spirit... What in me is dark,
Illumine, what is low, raise and support,
That to the height of this great argument
I may assert eternal Providence
And justify the ways of God to men."

[Oi henki... mikä minussa on pimeätä, se valaise; mikä matalaa, sitä kohota ja tue, jotta voisin tämän suuren tehtäväni mukaisesti vakuuttaa ijaistä Kaitsemusta ja oikeiksi osoittaa Herran tiet ihmisiin nähden.]

Oolavin ihastus lisääntyi. Suuri Goethe alkoi työnsä. Hän kirjoitti ylevänä, suurena, miehekkäänä Faustinsa alkuun sanat:

"Habe nun, ach! Philosophie,
Juristerei und Medizin
Und, leider! auch Theologie
Durchaus studiert, mit heissem Bemüh'n.
Da steh' ich nun, ich armer Thor
Und bin so flug als nie zuvor...
Und sehe, dass wir nichts wissen können."

[Olenpa nyt kauttaaltaan tutkistellut, ah! viisaustiedettä, laki- ja lääketiedettä sekä — valitettavasti! — jumaluus-oppiakin, kiihkeästi uurastaen. Tässä nyt seison, hupelo parka, ja olen yhtä viisas kuin ennenkin... ja näen, että me emme voi mitään tietää!]

Kylmällä voiton-ilolla lausui Perkele Oolaville:

— "Näetkö, kuinka runous jalostuttaa? Nyt katso: ryhti, käytös, kaikkityyni on heissä jaloutta... Etkä halpaa sanaa voi löytää heidän kirjoituksistansa..."

Mutta masentava tunne nousi Oolavin ihastuksestakin. Hän näki suurimpienkin ihmishenkien täytyvän itsensä pieniksi tunnustaa. Mietteissään lausui hän:

— "Jokainen heistä on suuri ihmishenki, sen nyt myönnän... Mutta eräs seikka silloin masentaa mieltä: Nämä *suurimmatkin* ovat pakotetut noin tunnustamaan, *etteivät mitään tiedä!*... siis suurinkin

ihmishenki on *pieni!*... Ja minä janoan *suurta!*... Miten silloin voin luottaa niihin runoniekkoihin, joilta minun täytyy saada nykyajan tieto... Taas horjuu usko... Auta sinä nyt!"

Lumoavana selitti hänelle Perkele:

"Minä täytän pyyntösi. Itse tiedät, että jokainen uusi polvi elämässä — niin kasvi-, kuin myös eläinmaailmassa — on korkeampi edellistä... Samoin on nuori runoilijapolvi aina viisaampi vanhaa, koska sillä on peritty tietämys omansa lisänä. Sen ei tarvitse siis turhaan valitella tietonsa puutetta, kuten valittavat vanhan ajan suuret runoniekat... Sen vuoksi antavat he tyhmyydelle iloisin mielin skorpiooni-ruoskaa... Vaan tule, niin saat itse nähdä taas!..."

* * * * *

Nyt kiusaaja vei kiusattavan kanssansa uusimuotisimpaan, suureen runolinnaan. Ylpeänä nousi linnan uljas lautatorni korkeutta kohti. Suuri runolippu löi mahtavana ilmaa, kun tuuli sitä hulmautteli tangossa... Linnan pihaan saavuttuaan selitti Perkele taas Oolaville:

"Näet täällä toisenlaisen runolinnan. Ei täällä enää runoudesta puutu pienintä tavuakaan, kuten siellä vanhassa. Sadat runon vertauskuvat jo koristavat linnan ulkopuolta, ja runosali onkin täpötäynnä runouteen kuuluvata tavaraa: sepeleitä sekä symbooleja ja paljon muuta vertauskuvallista."

Sitä lausuessaan hän vei kiusattavansa runosaliin. Siellä oli koolla neljä nuorta runoilijaa: Kynästö, Runosto, Mustemala ja Kirjamo. Salin perällä seisoi jalustallaan Runotar, tarjoellen sepeleitä, ja oven suussa, pikku jakkaralla värjötti Harhama, jolla oli sepeleenä pienoinen, kuivettunut vihtaraksi. Mutta hänet peitti Perkele kiusattavaltaan. Heidän sisään astuessaan kysäisi Mustemala:

— "Ketä ootte?"

Perkele (nöyränä):

"Runouden oomme kaksi ihailijaa..."

Runosto (ihmetellen, tovereilleen):

"Nyt ovat tyhmit viisaiksi jo tulleet..."

Kirjamo:

"Siis näet, että työmme sadon kantaa..."

Perkele (nöyrin elein):

"Kai halvat pyhiinvaeltajat saanee runouden aurinkoa ihaella?"

Kynästö (välinpitämättömästi):

"Ei helmiä oo sikain eteen tapa heitellä, mutta pyhiinvaeltaja jo kulkee toki kehityksen tiellä korkeutta kohti... siksi jää nyt sisään."

Perkele (kumartaen):

"Nöyrästi kiitän!"

Runosto:

"Mulla on nyt tässä pienoinen runo...
pikku neron tuote..."

Kynästö (kohteliaasti huomauttaen):

"Me emme puhu enää yksikössä, vaikk' onkin puhe yhdestä. Yks hyvä on *monen* huonon arvoinen."

Runosto (anteeksi pyytäen):

"Ah,
anteeks'!
Unohdin
aivan...
Meillä —
se on:

mulla —
on tässä
lyhykäinen
runoelma."

Mustemala:

"Suvaitkaa sillä meitä ilahuttaa!"

Runosto (lukee):

"Tämä kansa ei tiedä, mikä kulturi on. Sen pää ei siedä, kun on tottumaton, sitä suurta kulturijuomaa, tämä seikka, sä ystävä, huomaa. Mutta minäpä tiedän, mikä kulturi on. Sen häitä mä vietän, minä kuolematon... Me oomme sen kulturin kukka. Nyt vieköön tyhmyyden hukka!"

Kirjamo (ilostuneena):

"Mi lennokkuus ja paatos!"

Kynästö (haltioissaan):

"Entäs mikä
poljennon pauhu!"

Mustemala:

"Loppusoinnun runsaus on jumalaista..."

Runosto:

"Kiitän teitä, herrat! On onnellista saada arvostelu niin pätevältä suusta kuulla!"

Kirjamo (ottaa runonsa):

"Meillä
—
(siis
mulla)
oisi
tässä
suuri
uutuus."

Runosto (pyytäen lukemaan):

"Suvaitkaa! Esteettinen herkkä aina hengellemme suurin himoruoka..."

Kirjamo (lukee):

"Ei Abrahamin, Iisakin, ei myöskään Jakobin Jumala enää maalimassa saa käydä kansaa haalimassa! Tien Hältä poikki näin mä lyön... Runoni painatan ja myön."

Runosto (haltioituen):

"Se oli mahtavaa, suuremmissa!"

Harhama (yksikseen, ihastuneena):

"Mä näen heissä oman kuvaiseni."

Kynästö (ihastuneena):

"Ei suuri keisar' Augustuskaan muinoin älynnyt veronlasku-ukaasissaan puhua siten *koko maailmasta*, vaan rajoittui hän *tunnettuun*".

Mustemala:

"Mä,

veli,
sinua
onnittelen
voitostasi."

Oolavi (tuskaisena Perkeleelle):

"Tää lemmon meno mua tympäisee!"

Perkele (harmistuneena, itsekseen):

"On Jumala nuo lyönyt sokeudella... *Minua* siten hän taas vahingoittaa: Pilaavat riettaat koko asiani... Hän panee ilveilijäks' alentumaan nää miehet, ett' ei kukaan enää heille antaisi mitään arvoa, ei panis ees huomiota heidän sanoihinsa!... (Oolaville): Odota aikaa... Tää on nuorten joukko. Näin aikanaan myös Dante, Goethe, Milton ja Saulus Tarsolainen elämöivät. Se kyllä menee aikanansa ohi..."

Mustemala (tärkeän näköisenä):

"Uus suunta ois nyt alkuun päästettävä... Niin että kulturi ei vanheneisi kansassa..."

Runosto (suurena):

"Oikein!... Minä ehdottaisin Pamphleti-suuntaa... Se on muotisuunta... ja muoti korkeinta on kulturia, kun kulturia on se kaikki, mikä on eellä ajastaan ja itsestänsä... ja muoti ennen syksyn alkamista jo tietää uuden talvikauden tarpeen."

Kynästö (arvokkaana):

"Mä yhdyn veljeen... Mutta mielestäni ois Jumala ja piru kynittävä samalla tiellä... Meidän aikanamme se menee kansaan..."

Kirjamo (viisaan eleillä):

"Niitä kyniessä voi
hengenmiehellekin köniin
antaa... Se kansaa naurattaa ja
siksi on se jaloa, korkeata
huumoria... Sanoisin: se on
kirkkain, jaloin kruunu kulttuurin
päähän."

Runosto (arvokkaasti kumartaen):

"Oikein puhut, veli! Siis saakoon
esteettistä rökitystä nyt pappi!... Se on
hälle kunniaksi, kun kädestämme saapi
taiteellista selkäänsä hutkimista."

Harhama (ihastuneena):

"Miten suurta!
Jos nuo vain eivät ole itse minä.
niin ainakin on heillä minun suuni...
Ja henkeni on heissä..."

Kirjamo (ihastuneena):

"Miten Jalo
runouden kuulu
taideherkku on! Siis
ryhtykäämme
työhön."

Perkele (itsekseen, harmistuneena):

"Nyt ne riettaat
minulle lemmon

karhunpalvelusta
tekevät tuolla
lailla
melutessaan... On
ilveilijä ystävistä
huonoin, kun
kysymys on meistä
jumalista ja niiden
vakavista
asioista..."

Kynästä:

"Myös tyhmyydelle antakaamme ruoskaa!
Ja ken ei meille huuda eläköötä,
hän saakoon oitis kelpo selkäsaunan...
Niin neron *prestigiä* suojellaan."

Oolavi:

"Tää inhottaa!"

Perkele (joukolle kiukuissaan):

"Nyt heretkää jo, riettaat!,
Pilaatte muuten koko hökötyksen..."

Kaikki neljä:

"Kas sitä!"

Runosto:

"Mitä mukiset sa siinä?"

Kynästä:

"Vai sinä täällä alat isännöidä!
Mitä sa tahdot?"

Perkele (rauhallisena):

"Pyydän huomauttaa, ett'ei oo Pirun
kyniminen helppo...! Sen lemmon seljässä
ei, nähkääs, herrat, oo höyheniä..."

Kynästä (suuttuneena):

"Sinä viisastelet... On hällä hyvää aikaa
kasvatella selkäänsä oikein sankka
höyhenikkö..."

Perkele (ilkeästi):

"Kai tehnee hän sen teidän mieliksenne."

Kirjamo (hiljaa Kynästölle):

"Mä myöskin tässä sitä ajattelin, ett'ei se pirun kyniminen ole helpointa työtä, kun on paljas
iho riettaalla..."

Kynästä (lohdutellen):

"Mutta voihan siksi kasvaa tiheä höyhenpuku vietävälle..."

Kirjamo;

"Niin voi... niin kyllä voi."

Runosto (Perkeleelle):

"Et
varmaan
tiedä,
ett'
olet
kulturin
sä
keskuudessa,
kun
sillä
lailla
äsken
käyttäydyit..."

Perkele:

"En itsekään oo aivan kulturiton..."

Mustemala (uteliaana):

"Mitenkä? Ootko sinä sivistynyt? Siis toisin sanoin: ootko sepitellyt runoja?..."

Kirjamo (hämmästyen):

"Ootko sinä runoniekka?"

Perkele (häijyiltä eleillä):

"Ma oon kuin Tallimestariksi luotu... Ja jos en ole vielä hyvin suuri, oon toki kotitarverunoilija!"

Runosto (ihmetellen):

"Vai niin!... Vai lähtee sinultakin runo
Ei oisi luullut!"

Perkele (kerskaten):

"Ralli lähtee multa kuin liiste-liisto
räkäpetäjästä, ja runoja ma renkutan kuin
poika..."

Kynästö (ihmetellen):

"Ken uskois moista maantien kulkijasta!
Et toki meitä valehella syötä?"

Runosto (Perkeleelle);

"Lausuppa meille joku runoistasi!"

Perkele:

"Kernaasti, vaikka viisi-, kuusitoista!"

Kirjamo:

"Hys, hiljaa! Runoravintoa saadaan!
Siis nauttimaan nyt, herrat runoniekat!"

Kynästö (Perkeleelle):

"Suo anteeks', ettei tietty hännystakkiin runosi kunniaksi pukeutua!"

Runosto (Perkeleelle anteeksipyynnöksi):

"Me emme tienneet... Mutta hännystakin korvaamme ylevällä, ylpeällä katseella. Suvaitkaa
nyt alkaa jo!"

Perkele (lausuu mahtavana):

"Ol' ennen muinoin maailmassa täi kylläinen ja nuori... Se eli niin kuin taivahassa, ei tiennyt mit' on huoli, vaan talonpojan verta naukkas ja parhaat palat siitä haukkas."

Runosto (tärkeän näköisenä, ajatellen):

"Tää runous on silminnähtävästi materialismi-idealismia..."

Perkele (lausuu juhlallisesti):

"Vaana häntä kova onni hosui...
Ah, sääli kunnan täitä!
Se runoilijan takkiin osui,
sai syödä runonpäitä...
Sai vatsanväänneet raukka siitä...
Hän sitä muonaa vain ei kiitä..."

Kynästö (mietteissään):

"Tää runo tuottaa vatsanväänneet mulle."

Kirjamo (happamana):

"Mä myöskin, luulen, saan nyt mahataudin!"

Perkele (juhlallisesti):

"Vaana siellä sai hän myöskin maistaa pisanan runoverta ja kunniaa ja nälkää haistaa... Hän hullaantui. Ja kerta jo, äläs, runovehkeet osti, ja suuren runoporun nosti..."

Runosto (tyytymättömänä):

"Tää suunta, luulen, oisi hyljättävä..."

Mustemala (mieltien):

"Kun ei tuo, lempo, meitä ivaileisi!"

Perkele (jatkaa juhlallisena):

"Niin nosti täi nyt viisaan päänsä, runoili, jotta paukkui. Söi kansaa, vuoroin syötävänsä taas särpimikseen haukkui, jos kuka häntä kynsin hääti, hän sille haukkumisen sääti..."

Hän kirpun seuraan päästä koitti: tää kehu hälle kantoi. Mut milloin häntä joku moitti hän tuolle ruoskaa antoi... Vaan jos ne minuun iskee hampaan, niin rikkaläjään riettaat kampaan."

Kynästö (vakavana):

"Mä näen mikä hän on miehiänsä."

Runosto (ylenkatseellisesti):

"Niin minä myös."

Kirjamo (ylpeästi):

"Ken tuota ei jo näe!
Hän pitää meitä täällä pilkkanansa!"

Kynästö (Perkeleelle kiivaasti, jalkaa polkien):

"Sä meitä pidät täällä pilkkanasi!"

Perkele:

"Satiiri, tiedät, kuuluu runouteen."

Runosto (kiivaasti):

"Niin kuuluu, mutta se on kansaa varten...
Ei koiranruoska sovi ihmiselle..."

Perkele:

"Ei sovi. Mutta kuulu runomiekka on kaksiteräinen, ja toinen terä itseensä runoilijaan haavan iskee... sen vuoksi ontuvatkin runojalat ja sepele on päässä repallansa..."

Runosto (kiihtyneenä):

"Tuo julkea!... Hän jatkaa ivailuaan!"

Kynästö (ärjäisten Perkeleelle):

"Jo ulos täältä!"

Mustemala (karjaisten);

"Oitis täältä ulos!"

Kirjamo (huutaen):

"Vie luusi täältä heti lemmon uuniin!"

Perkele:

"Poroksi siell' ei minun luuni pala!..."

Runosto (tappeluvalmiina):

"Hän jatkaa... Herrat, viskataanpas ulos se häpäisijä!... Käykää, herrat, kiinni!..."

Ja kaikki neljä miestä hyökkäsivät nyt Perkeleen kimppuun. Vaan tämä loitsi silloin otsaansa tulikuumat sarvet ja muutti vaippansakin tuliseksi. Kahuissaan huudahtivat kaikki neljä:

"Hän onkin itse Piru Helvetistä!"

Perkele (ivallisesti):

"Nyt oisi aika minut ulos heittää..."

Runosto (vapisten):

"Oi, emme sulle pahaa tarkottaneet."

Perkele (rauhoitellen):

"Ei ollenkaan... Mä pidän tappelusta, ja sota on mun lempitoimiani..."

Hän käyskenteli hetken ylpeänä tulista vaippaa häilytellen. Sitten hän lausui taaskin kauhun iskemille:

"Ois' oiva tilaisuus nyt kyniäkin minulta höyhenpuku seljästäni... Myös pikku tappelukin mukiin menisi"

Kynästö (rukoillen):

"Oi, älä meitä tuolla tappelulla nyt pelottele!... Taikka oikeastaan me voisimmekin tapella, jos sinä heittäisit ensin päältä pirunnahan ja sarvet päästä."

Runosto (hätäillen Kynästölle):

"Ei se vielä riitä... Oi, pyydä häntä myöskin pirunluonto pois pulittamaan sisälmyksistänsä... niin sitten ehkä voimme neljään mieheen hänelle riittää!"

Kynästö (rukoillen):

"Hyvä Paholainen, jos väkiseltä tappelua hierot, niin heitä pois se paha pirunluonto!"

Perkele (viisaana):

"Se tehtävä ei mulle helpompata, kun osa minun pirunluontoani on sinun povehesi kätkettynä..."

Kaikki neljä (kauhuissaan):

"Sus siunatkoon!"

Perkele (poistuu Oolavin kanssa):

"Nyt ilman tappelua ma poistun seurastanne. Toki jätän mä itseäni teihin jokahiseen... niin että kyllä kynittävää riittää!"

Hän saapui nyt taas kiusattavinensa takaisin erämaahan. Oolaville hän selitti:

"Danten istuimelle käy kulku aina hullutusten kautta... Sä näithän miten paljon Harhamakin on hullutellut, mutta nyt jo istuu hän pikku runoilijan oppilaana. Ja oppilaasta itse mestariksi on runomaaailmassa yksi askel, min pituuden saa aivan mielinmäärin jokainen määrätakin..."

Mietteissään lausui kiusattava siihen:

"Näin äsken suurta sielun jaloutta ja miehekästä itsetuntemista... Näin myöskin siitä aivan vastakohdan... En tiedä enää, mitä ajatella... Mun sieluni on *kaiken* epäilystä jo täpötäynnään... Todella en tiedä, mik' on nyt oikeaa ja mikä väärää... Kun siten kaikki synkkään usmaan peittyi, lie paras heittäytyä rennoksensa ja antaa tuulen purtta kuljettaa."

Hän vaipui mietteisiinsä suuren kiusaajan ivatessa ihmishengen parhaitakin pyrintöjä, ivaillessa niitä niiden oman mitättömyyden ja pikkumaisuuden kautta.

Kun pursi oli jo tuuliajolla.

Elämän autiot merenselät kuohuivat. Tuuli ajeli ulapalle eksyneen purjehtijan venettä.

Maa riisuutui jo lumivaipastansa. Siellä täällä avautui päivänrinteellä pieni pälvi, arkana kuin heräävän immen silmä. Metsän povessa soi jo lempi, kun oli alkanut kypsyä koivun-urpu, pehmitä herkuksi, josta sai suoni vereensä elämän halua ja voimaa. Ilma heleni, kevätlämpö laittoi soittimia ja koppelo kuherteli jo teeri-emolle.

Oolavin korskua valjakko porhalsi kullan tempelin edustalle, suitsien suuraudat ja silojen kuveremelit vaahdosta valkeina. Nopsa lakeija kiirehti auttamaan isäntäänsä, kumarrellen joka avun-antonsa lisäksi. Huolettomana nousi Oolavi portaita ylös ja astui keltaisen kuolleen jumalan huoneeseen.

Martva oli jo matkustanut takaisin kotiinsa. Viime kohtauksen jälkeen, Cabat'in ravintolassa, olivat heidän välinsä muuttuneet, kuin taika olisi käskenyt niitä: Alussa molemmat katuiivat sitä mitä oli tapahtunut. He huomasivat katkaisseensa hennon kauniin runokukan. Kukka kuihtui nyt: sen lehdet raukesivat ja veltostuivat pehmeiksi. Ne eivät välittäneet enää auringon valosulosta, eivät vedestä. Kumpikin tiesi olevansa syyllinen siihen mitä oli tapahtunut eikä halunnut sitä myöntää, ei puhuakaan siitä. Äänettöminä antoivat he kumpikin toisilleen sen selityksen, että: "sehän oli luonnollista". Se selitys oli heille viikunalehti, jolla he peittivät itsensä siltä ääneltä, joka soimasi kysellen: "Miksi alennuit ottamaan *liasta* sen, joka oli otettava runomaljoista? Miksi poljit ihmishengen kulkemaan karjanlemmen teitä?" Syyllisyydentunne soimasi juuri siitä, että ihminen oli suuren elämäntehtävänsä täyttänyt luonnon vietin käskemänä eläimenä, eikä ylevänä ihmisenä.

Joskus he vieroivat toisiansa, mutta salasivat sen, peittivät sen syleilyillä ja teeskentelyillä. Martva itki salassa kerran kaksi, katui taas itkujansa eikä tajunnut, miksi itki ja miksi oli mieli joskus apea. Ja kun hän sitten lähti kotiinsa ja oli sanonut jäähyväiset Oolaville, tuntui hänestä kuin olisi hän päässyt sairaalasta terveenä pois, palaisi kotiin ja ikävöisi samalla sairaalaa, jonka hoitoon ja hellyyteen hän oli tottunut. Kaikki tapahtunut päättyi hänessä pieneen nautintoon, vapautuksen ja helpoituksen tunteeseen, kuten sairaus, joka erotessansa ikäänkuin lahjoittaa siitä tointujalle suloisen kevennyksen.

* * * * *

Kullan temppele kohisi harrasta väkeä täynnä. Suuret kultapanokset kiersivät maljasta maljaan. Ihmishenki kulki kierivän kullan mukana, siihen syöpyneenä kuin kuume sairaan ruumiiseen. Kaikki muu tukehtui kultapalaan.

Väkijoukosta lähestyi Oolavia parooni Geldners ja tervehti häntä tuttavallisesti, mutta samalla vlevästi, arvonsa ja asemansa tuntien. Pari kuivaa sanaa vaihdettuaan tarttui hän asiaan, puhuen:

— "Teillä on suuri määrä huudettuna Sornovon hiilikaivosten osakkeita... Mitä aiotte niillä nyt tehdä?"

Oolaville oli kysymys odottamaton. Hän huomasi siitä, että pörssissä oli tapahtunut muutos. Oudostuen kysyi hän:

— "Kuinka niin?... Mistä johtuu kysymykseenne, parooni?"

Parooni Geldners teki pienen oudostusta kuvaavan liikkeen käsillensä ja kysyi vastaukseksi:

— "Ettekö Te sitten vielä ole kuullut, että vast'ikään on löydetty suuria hiilikerroksia likeltä Siperian rautatietä?"

— "Kyllä muistelen aamulehdessä jotain sen tapaista lukeneeni... uutisen tai sähkösanoman", — vastaili Oolavi, äänessä se väre kuin muistelisi hän jotakin.

— "No niin!" — pisti siihen parooni Geldners merkitsevästi levittäen käsiänsä tavalla, joka kuvasi sanoja: "asia on siis selvä".

Oolavi ei käsittänyt. Tekeytyen välinpitämättömäksi, ettei osottaisi, että hän ei ymmärrä hintoihin vaikuttavia seikkoja, jommoisen hän nyt tajusi olevan kysymyksessä, kysyi hän:

— "Mutta, parooni, mitä yhteyttä sillä asialla on Sornovon hiilikaivosten kanssa?... Löydetyt hiilikerrokset eivät voi olla rikkaita sornovolaisia rikkaammat."

Parooni Geldners naurahti kuivasti huomattuansa että Oolavi oli vasta-alkaja. Mutta hän piti hänen rohkeudestansa ja sitä ystävyyttä lisäsi nyt vielä yhteinen asia, sillä hänelläkin oli suuri hiilikaivosten osakkeita. Kylmäverisenä selitti hän:

— "Uusi kaivos-alue on kaksi tuhatta virstaa likempänä teollisuuspaikkoja, joiden hiilitarpeen on tähän asti Sornovo tyydyttänyt... Kuljetus tulee uusista kaivoksista niin paljon huokeammaksi, että kilpailu käy vaikeaksi... sanon jo: mahdottomaksi."

Oolavi oli kuin puulla päähän lyöty. Tuukkalan häviö välähti hänen silmissänsä punasalamana. Kylmäveriseksi tekeytyen kysyi hän:

— "Ja entä sitten?"

Parooni Geldners puhalsi sikarin savun suustansa ja vastasi:

— "Ei muuta kuin luonnollinen seuraus: Sornovon osakkeet laskevat..."

Syntyi pieni leikkelevä äänettömyys. Oolavin ohimoita poltti niihin tulvannut kuuma veri. Kultakuume puhkaisi pesäkkeensä, joihin oli vetäytynyt, sekä alkoi hävittävän työnsä. Parooni Geldners jatkoi:

— "Ette kai aijo nyt ruveta osakkeitanne rahaksi muuttamaan?"

Kun Oolavi oli lausunut jonkun epäselvän sanan, selitti parooni:

— "Jos tällä hetkellä tarjottaisiin osakkeita myötäväksi, synnyttäisi se ehkä paniikin. Arkaluontoiset, varsinkin pikku-eläjät... kaikenlaiset pörssijänikset... alkaisivat seurata esimerkkiä, ja seurauksena olisi hintojen suunnaton aleneminen..."

Oolavi syytti sikarin, huolettomana kuin olisi asia hänelle ja hänen rahoilleen pikkutapaus. Luuloteltu miehen kunnia ja henkinen hätäytyminen taistelivat hänessä julmaa taisteluansa. Hän ei tahtonut näyttäytyä araksi ja painoi hätänsä näkymättömäksi. Puhaltaen savua suustansa hän lausui kuivasti:

— "Se on kyllä totta... Jänikset aina pilaavat pörssin... Entä Te, parooni: mitä aiotte tehdä?"

— "Odottaa", — oli kuiva, lyövä vastaus.

Oolavi oli sisältä kuuma, päältä nähden kylmä. Hän tiesi, että hän *ei* voisi odottaa, sillä hintojen laskiessa alle määrähinnan olisi hän tarvinnut uusia rahoja ja niitä ei ollut aina saatavissa. Tuukkalan luottokin oli tyyten käytetty. Hänen vielä miettiessään, jatkoi parooni Geldners:

— "Aijoin juuri kehoittaa Teitäkin ryhtymään pitämään hintoja pystyssä, se on: ei yrittämään nyt rahaksi muuttaa, vaan päinvastoin, mikäli mahdollista ostamaan tarjolla olevia osakkeita täydellä hinnalla... Se antaa toisille rohkeutta... Jäniksetkin saavat karhunnahan... Teillähän onkin yksinomaan ainoastaan Sornovon osakkeita?... Vai kuinka?"

— "Yksinomaan", — myönsi Oolavi, johon parooni Geldnersin kehoitukset putoilivat kuin joku ilkkuva sanatulva.

Parooni Geldners käveli pari askelta edestakaisin ja selitti miettivänä:

— "Tässä on yleensä vielä aikaista mitään päättääkään... Voi olla mahdollista että uusi hiililöytö on itsessään vähäarvoinen, mutta siitä on nostettu suuri huuto, ensiksi: jotta sen osakkeet menisivät kaupaksi, ja toiseksi: on mahdollista että sillä pyritään lyömään Sornovon osakkeiden hinta alas ja sitten kaikessa hiljaisuudessa ajotaan ostaa ne polkuhinnasta..."

Oolavilta pääsi helpoituksen huokaus. Äskeinen selitys tuntui hänestä jo tapahtuneelta pelastukselta. Hän oli siinä asemassa, jossa mies tarttuu viheliäisimpäänkin oljenkorteen. Parooni selitti edelleen:

— "Sornovon osakkeita on liikkeellä noin kolmenkymmenen miljoonan ruplan arvosta... Jos nyt onnistuisivat lyömään niiden hintaa kolmannen osan alas ja koota silloin kaikki käsiinsä, olisi heidän voittonsa kymmenen miljoonaa ruplaa..."

— "Sievä summa", — myönteli Oolavi, kykenemättä enää puhumaan muuta kuin kuivia huomautuksia, mutta salaten levottomuutensa, peittäen sen niillä lyhykäisillä kylmillä lauseillansa. Hän alkoi laskea, miettien: "Minun nimelläni on Sornovon osakkeita yli kahdenmiljoonan ruplan arvosta. Kuuden, seitsemän prosenttien hinnan-alennus alle maksamani hinnan veisi Tuukkalan perikatoon..."

Hän hätäytyi ja yritti laskea edelleen, nopeasti, katkerasti miettien:

— "Jos olisin muutamaa päivää ennemmin muuttanut osakkeeni rahaksi, olisi vajuus ollut melkein täytetty. Nyt on taas kaikki sysimustaa... Hauta avautuu kotitalon alle."

Parooni Geldners pysyi kylmäverisenä. Hänelle oli muutama miljoona pikkuasia. Keskustelun jatkuessa selitti hän viisaana:

— "Tässä on vielä lisäksi eräs tärkeä kohta: Ministerineuvostossa on ollut vireillä kysymys perustaa Sornovon läheisyyteen valtion asetehdas ja suuri rautateiden konepaja, sekä rakentaa haararata etelään... Asiaa valmistetaan salaisuudessa ja on sen puolella vaikutusvaltaisia henkilöitä, joilla on Sornovon osakkeita... Kun tämä päätös on tehty, nousevat Sornovon osakkeet heti kaksikymmentäviisi prosenttia..."

Niistä sanoista valkeni Oolaville pelastus, joka hätäytyneessä sielussa kuvastui varmana. Kuumeisena tiedusteli hän:

— "Koska tämän päätöksen pitäisi tulla?"

Parooni Geldners kohautti olkapäitänsä ja vastasi:

— "Vaikea sanoa... Huomenna... tai kuukauden kuluttua... Riippuu monesta seikasta... Minä muuten kerroin tämän teille salaisuutena... Ymmärrättehän, että siinä on paljon semmoista..."

Hän teki merkitsevän liikkeen käsillensä.

— "Kyllä, kyllä!" — tarttui Oolavi, antaen ymmärtää, että hän tulisi vaikenemaan. Parooni Geldnersin sytyttäessä sikariansa tiedusteli hän kuumeisena:

— "Onko tämä päätös sitten varma?... Te, parooni, luultavasti tiedätte..."

— "Niin vakuutetaan..." — vakuutti Geldners jatkaen: "Ja minä puolestani pidän sitä varmana. Durnovolla, josta asia paljon riippuu, on miljoona Sornovon osakkeissa... Lihatshofilla on ihka sama määrä... Valkofilla en tiedä onko puoli miljoonaa... Siis on hyvät takeet", — lopetti hän kuivasti.

Toivo tulvasi silloin Oolavin kuumeiseen sieluun. Hänen edessänsä loistivat miljoonat ja avautuivat kultakentät, joita kirkas päivä valaisi, säteillen kullasta huikaisevalla valolla. Parooni Geldners — sen hän tiesi — tunsu vaikuttavien henkilöiden salaisuudet, kun oli itse niitä punomassa. Kaiken sen, mitä hän puhui, täytyi olla siis varmaa. Kun hän itse sen lisäksi uskalsi miljoonia sen varaan, mitä oli nyt puhunut, oli Oolavilla täysi syy rauhottua varmana siitä, että odotettu päätös oli tuova hänelle kultaa kantamuksittain.

Parooni Geldners oli poistunut, ja Oolavi istahti pörssin perälle, erilleen muista. Nyt ei hän taas ollut

selvillä tilastansa. Äskeistä kuumeista ihastusta seurasi nyt taas epätoivo, epäselvyys ja tuska. Hän alkoi hiota. Hauta, joka mieli Tuukkalaa, ammotti hänelle väliin pelottavana maan kitana. Väliin taas huikaisivat hänen silmiänsä ne kultamaat, jotka olivat hänelle levittäytyneet parooni Geldnersin viime selityksestä. Hän epäröi kahden tulen välissä.

Ja viimein hänelle kävi kuten aina sille, joka on hädässä ja jolla on valittavana viimeiseksi keinoksi joko toivottomuus tai valoisaksi maalattu toivo. Hän valitsi valittavista paremman, turvautui siihen, koska se näytti olevan ainoa pelastus. Hän uskoi kultasumujen olevan kivikallioita, vuoria, joiden perustus ei petä. Geldners ja ne, joiden nimet tämä oli luetellut, olivat hänen mielestensä varmoja takeita siitä, että sumu on kalliolujaa. Hän riemastui, sai voimansa takaisin ja alkoi pyrkiä kalliolle, jolla luuli kullan odottavan.

Laskujansa tehdessä hän toki muisti, että hänen kaikki rahansa olivat jo pelissä. Hän tiesi että jatkaessa, hintojen aletessa, tarvitaan rahaa, ja jos sitä ei ole, on kaikki kerrassaan mennyttä. Kylmä hiki nousi silloin hänen otsallensa. Hetken rauha hävisi taas tuulen viemänä. Perikato odotti Tuukkalaa, ja hän näki samalla oman turmionsa lähestyvän. Isä ja äiti ja Martva ilmestyivät hänen eteensä ja hän seisoi niiden edessä kuin viimeisellä tuomiolla. Katse ei uskaltanut enää maasta kohota ja häpeä painoi hartioita myllynkivenä.

Hädissänsä hapuili hän jotain pelastusta, tapaili yhtä ja toista. Ja silloin vilahtikin hänelle pelastus kuin elokuinen tähdenlento: Hän muisti, että Ranniston talolla oli yli puoli miljoonaa talletuksia ja hänellä täydellinen valtakirja. Muuta ei hän enää ajatellut, sillä oikean ja väärän raja-aidat olivat jo hänessä sortuneet. Hän ei kysynyt enää, oliko Ranniston rahojen nostaminen oikea vai väärä teko.

Ja kun hän oli päätöksensä tehnyt, rauhottui hän aluksi, melkeinpä nautti voitosta. Mutta vähän myöhemmin, kun ilta alkoi hämärtää, nousi hänen sielustansa joku sanomattoman karvas ja raskas ajatus. Hän masentui kokonansa ja kaipasi jotain ystävää, tai huvia. Hän ajatteli yhtä ja toista. Kaikki häntä tympäisi, kunnes muisti neiti Iltamon. Silloin huokasi hän helpotuksesta, pukeutui ja lähti hänen luoksensa, ikäänkuin häneltä turvaa hakemaan.

Kevät kylvi Pohjolassakin päiviänsä yhä tiheämpään. Hankia oli enää jäljellä repale siellä, riekale täällä. Jo aikoja olivat ilmestyneet kesän varmat tulonmerkit; Pojat löivät palloa, tytöt olivat noppasilla ja kiuru liritteli päiväkausin korkealla taivaan sineä vasten.

* * * * *

Neiti Iltamo puheli vastaanottohuoneessansa vanhanpuoleisen naisen kanssa. Puhe ei ottanut alussa sujuaksensa. Näkyi selvästi, että neiti Iltamo arkaili vierastansa, jonka silmät paloivat syvällä silmäkuoppien sisällä ja koko olemuksessa oli salaperäistä pelottamaan asti. Pöydällä olivat kortit levällänsä ja nainen povasi niistä, selitellen:

— "Teillä on sydämen suruja... Te ajattelette ristiveristä miestä... Tuota tuossa..."

Neiti Iltamon poskille nousi lämpö ja hieno, vallaton puna. Povaaja katsoi häneen tutkivasti ja huomasi oikein ennustaneensa. Lopun hän tiesi nyt ennustaa erehtymättä: Hän tiesi lemmenlaulujen olevan sanasta sanaan samoja, silloinkin kun ne ovat olevinansa uutta. Hän tiesi, että ruoho ei pääse väristänsä, tikka tavoistansa. Kortteja sakatessansa jatkoi hän puheluansa:

— "Ruhtinatar Bjeloselskajalla ja Teillä on aivan samanlaiset kortit... Hän uskoi kohtaloonsa ja nyt hän on onnellisissa naimisissa sen kanssa, jota ajatteli..."

Neiti Iltamo hengitti hermostuneen kuumeisesti. Povaaja näytti entistään salaperäisemmältä, viisaammalta: Se oli arvannut oikein hänen surunsa. Nyt levitti se taas korttejansa ja tarkasteli niitä. Neiti Iltamon posket paloivat tulena. Hän odotti, toivoi, että hänen korttinsa olisivat loppuun asti samat kuin ruhtinatar Bjeloselskajan. Povaaja selitti, kertasi sadasti laulamaansa rakkauden virttä:

— "Siinä on kyllä välillä ruutuverinen nainen... Tuo tuossa... Mikä on tuo nainen?" — oudosteli hän tutkivana. Mutta Iltamon silmien eteen ilmestyi Martvan kuva. Se kuva oli kaunis. Tulvavetenä täytti kateus hänen sielunsa... Mustasukkaisuus ja viha leimahtivat roihuna. Hän rakasti nyt Oolavia, ei rakkauden tähden, vaan *kostaaksensa*... Hänen rakkautensa oli vihaa ja kateutta. Se ei sillä hetkellä ollut lempeäkään. Povaajan silmät paloivat. Ne tutkivat häntä aivan sielunsyitä myöten. Heittäen taas kortit levälleen, jatkoi hän:

— "Mutta se nainen menee pois... Noin: nyt se on jo täällä ja ristiverinen mies pysyy Teidän luonanne... Teillä on hyvät kortit..."

Neiti Iltamo nautti jo kostosta, ja sitä mukaa tunsu hän rakastavansa Oolavia aina vain enemmän ja

enemmän. Kun povaaja sakasi kortteja, kysyi neiti Iltamo häneltä uteliaana, ääni kiihtymyksestä yhtenä nopeana herttaisena kellon helähdyksenä:

— "Menikö se kokonaan pois, se ruutuverinen nainen?"

Ennustaja pysäytti korttien kokoomisen ja selitti niitä näytellen:

— "Menee se pois... Täällä... noin se menee tuon mustaverisen miehen kanssa... Ja täällä ovat teidän kihlakorttinne... Tuosta alkaa jo häätie..."

Iloinen katse helähti neiti Iltamosta. Povaajan osottamat kortit olivat hänestä aivan selvät, vaikka hän ei niistä mitään ymmärtänyt. Hän uskoi niihin kuin itseselviöön. Turhamielisyys kukki hänessä viattomana, kauniina kukkana.

Ennustaja levitti taas kortit. Neiti Iltamon sielu värisi uteliaisuudesta helvekepeänä. Turhaan koetti hän hymyllänsä salata sitä. Ennustaja ennusti:

— "Siinä on kyllä välillä esteitä ja pahoja silmiä..."

— "Voi... voi!" — pääsi neiti Iltamolta sievän naurahduksen mukana. Se naurahdus oli aijottu peittämään oikean: antamaan todelle leikin näennäinen sävy.

— "Mutta täällä taas jatkuu häätie ja tuo nainen häviää minne hävinneekin... Teidän pitää vain kiirehtiä kihloja", — jatkoi povaaja.

Ilo pääsi taas mielestä irti ja laskeutui harsona neiti Iltamon sieville kasvoille. Hän heittäytyi huolettomana leposohvan nojaa vasten, kuin iloitaksensa siinä kasvonsa koreiksi, hymyilläksensä silmänsä lisäsuloksi. Voiton-ilo koristi häntä kuin kutri, joka ilakoi immen otsalla.

Ennustaja aikoi jatkaa, kun ovikello äkkiä soi ja neiti Iltamo huudahti itseksensä:

— "Se on herra Tuukkala!"

Ja nopeasti ylös hypähtäen kiirehti hän povaajalle:

— "Kootkaa pois!... Kootkaa pois kortit!... joutuin... joutuin... joutuin. Ja ette saa sanoa, että povasitte!... Ettehän sano?... Kootkaa joutuin... Eikä saa vain sanoa..."

Nainen ei ehtinyt vastata, kun neiti Iltamo jo kiirehti itse avaamaan ovea. Eteisestä hän vielä pistäytyi takaisin ja vakuutti:

— "Ette vain saa sanoa, että povasitte!"

— "Tervetuloa", — huudahti hän jatkoksi Oolaville. Ja lain Oolavi häntä tervehtiesssä lähestyi hymyillen, ikäänkuin suudellaksensa hänen otsaansa, vetäytyi hän varovasti pakoon, varottaen enemmän liikkeillä kuin kuiskailuilla, varottavasti suhusten:

— "Hys... hys... hys... hyys!... Vieraita on sisällä... Ei saa... ei saa... ei saa!..."

He astuivat sisälle ja neiti Iltamo esitteli:

— "Rouva... rouva... minä aina unohdan ihmisten nimet... rouva Sidney... Niinhän teidän nimenne on?..."

Oolavi tervehti ja lausui povaajalle:

— "Minä olen kuullut Teidän nimenne, mutta en muista missä..."

Mutta nopeasti, muistaen asian, kysyi hän:

— "Ettekö asu Italianskaja-kadulla?"

Kun nainen oli sen myöntänyt, jatkoi Oolavi:

— "No nyi minä muistan: Minulle on kerrottu, että Te tunnette salaiset tietheet... osaatte ennustaa ihmiskohtalon... Eräs tutuistani on ennustuksiinne luottaen pelannut ja voittanut suuren omaisuuden..."

Neiti Iltamo tekeytyi hämmästyneeksi ja huudahteli:

— "Ai, rouva Sidney!... Osaatteko Te ennustaa korteista!"

Kun rouva Sidney oli myöntänyt osaavansa, jatkoi neiti Iltamo ihmettelyänsä:

— "Ai, kun Te ette ole minulle siitä mitään puhunut... Minä en ollenkaan tiennyt, että Te osaatte povata... en voinut aavistaakaan..."

Ja tekeytyen pelokkaan näköiseksi vakuutti hän:

— "Mutta minä vain en uskaltaisi antaa ennustaa... en vaikka mikä!... Minä pelkään, että ennustetaan pahaa... Osaatteko Te, rouva Sidney, aivan oikein ennustaa... niin että tapahtuu mitä povaatte?"

Rouva Sidney myönsi osaavansa. Neiti Iltamo jatkoi iloansa, kehotellen:

— "Teidän, herra Tuukkala, pitää nyt povauttaa... Vai mitä?"

Oolavi naurahti. Hän halusi itsekin povauttaa, mutta ei rakkauden, vaan keinottelun tähden. Hän oli kerran jo etsinytkin rouva Sidneytä, saadaksensa häneltä tietoa kohtaloonsa.

Neiti Iltamo jatkoi kehotuksiansa:

— "Eihän siinä ole mitään peljättävää... Sehän on vain semmoista viatonta... Minäkin povauttaisinkin, jos olisin Teinä... Antakaa nyt rouva Sidneyn povata, niin minäkin näen... Minä en ole koskaan nähnyt povattavan..."

Ja kääntyen povaaajaan, kysyi hän lapsen anovalla äänellä:

— "Pitäähän herra Tuukkalan povauttaa?... Vai mitä, rouva Sidney?..."

— "Nuoret herrat eivät saa koskaan kieltäytyä, kun neidit pyytävät",— vastasi povaaaja.

Oolavi suostui välinpitämättömäksi tekeytyen. Rouva Sidney rivitteli taas korttejansa. Taika-usko nosti Oolavissa päätänsä, samoin kuin neiti Iltamossakin. Hän odotti ennustajalta jotain loihitusanaa, joka avaisi hänelle lukitut portit. Neiti Iltamo odotti omia tietojansa, tekeytyen vallattomaksi tytöksi, joka kuuntelee ennustuksia kuin rakastuneen puheita, tehdäksensä niistä pientä, herttaista pilaa.

— "Noin paljon rikkautta ja rahaa", — näytteli rouva Sidney.

Oolavi näytteli kilpaa toisten kanssa. Hehkuen kuin hiili, kun kuuli rikkaudesta puhuttavan, tekeytyi hän kylmäksi ja kysyi naurahtaen:

— "Mistähän ne mahtavat tulla?"

Rouva Sidney tarkasteli korttinsa ja vastasi:

— "Teillä on hyvä onni... Nuo ovat onnenkortteja. Mitä yritätte, se lopulta onnistuu... Tuossa on välillä ainoastaan neljä mustaa korttia, mutta sitten alkaa jo selvä rahatie... noin... Tämä kortti menee tuon pahansuovan naisen kanssa ja sitten on rahatie ihan esteetön."

Oolavin sielussa paloi taika-usko jo tulipalona. Yöt päivät oli hän viime aikoinakin palanut pelon ja kultakuumeen kynsissä. Sielu oli herkkä. Hän uskoi jokaisen sanan, joka ennusti kultaa tulevan. Koko elämä oli joutunut kullan varaan. Rouva Sidney heitti kortit hajalle ja vakuutti:

— "Rahatie yhä vain levenee... Teillä on erinomainen onni pelissä..."

Oolavin eteen avautui taivas, jolla kulta välkkyi tähtipalona ja hopea kieri kuuna. Hänen tarvitsi ainoastaan kurottaa ja ottaa. Geldnersin vakuutukset Sornovon kaivosten tulevaisuudesta vahvistuivat. Hän uskoi niihin voitavan ilman vaaraa sijoittaa Ranniston sadattuhannet. Mutta hän ei näyttänyt muille sieluansa, vaan pakotti kasvonsa valehtelemaan. Neiti Iltamon posket hehkuivat. Hän kysyi uteliaana, mutta ilo uteliaisuuden peitteenä:

— "Eikö herra Tuukkalasta ole korteissa muuta?"

Rouva Sidney tiesi, mitä oli ennustettava. Hän sekasi kortit ja jatkoi niitä levitellen:

— "Kaksi noista ajattelee Teitä... Toinen tuo ruutuverinen nainen tuossa, ja toinen ristiverinen... Mutta täällä menee ruutuverinen jo pois... Se on oikea, jolle ostate ensimmäisen lahjan..."

Samanlaisella ennustuksella oli hän monelle naiselle lahjan hankkinut...

Mutta neiti Iltamo hengähti ja katsahti Oolaviin salavihkaa. Hänen sielussansa välähti päätös salamannopeana, ikään kuin kipinä-kirkkaana sävähtäen: Hän päätti tulla ennustuksen ensimmäisen lahjan saajaksi, eikä päästää toista siksi. Hän leperteli Oolaville:

— "Katsokaa nyt!... Eihän siinä ollut pahaa... Saitte tietää hyvin paljon uutta... aivan koko elämänne

saitte tietää... Minäkin antaisin povata, mutta rouva Sidney on jo väsynyt..."

Rouva Sidney oli jo lähtenyt ja Oolavi jäi kahden-kesken neiti Iltamon kanssa. Nuori nainen heittäytyi köykäisenä sohvaansa ja ikäänkuin pukeutui siihen kuningattaren vaippaan, johon puettuna nainen hallitsee miestä aistillisen luonnon pukemana hallitsijattarena: Hän pukeutui viehkeyteensä, käytteli sen kaikkia muotoja: hymyä, liikahduksia, iloa ja mieliapeaa, näennäistä narkästystä, kainoutta ja sukkeluutta.

Puhellessansa leikkitteli hän timanttisormuksensa kanssa, antaen sen viimein pudota lattialle. Oolavi kiirehti sitä ottamaan, neiti Iltamon valmiiksi kiitellessä. Kun Oolavi aikoi antaa hänelle sormuksen, ojensi neiti Iltamo sievän sormensa sormukseen. Toisen panemana ei sormus mennyt sormeen painamatta, ja kun Oolavi sitä asetteli, naurahhti nuori nainen vallattomasti, moittivalla äänellä huomauttaen:

— "Ette osaa panna... Oi, ette osaa... ette osaa!..."

Oolavi huomasi äänen moittivan väreen olevan pienen sievän kiemahduksen. Katseet kohtasivat. Naurahdukset vaihtoivat huulta. Oolavilla oli nyt mieleisensä tehtävä, eikä hän kiirehtinyt... Hän olisi tehnyt sitä kaiken ikänsä.

— "Ette osaa!" — huomautti taas vallaton, lämpöä hehkuva ääni.

— "Mutta tehtävä onkin niin miellyttävä, että hyvä on, etten osaa... saan kauvemman aikaa opetella", — huomautteli Oolavi... Nuori nainen nauroi ja antoi miehen opetella panemaan sormusta sormeen. Kuuma katse puheli verelle, suu korvalle. Hän kysyi:

— "Onko Teistä sitten hauskaa panna sormusta sormeen?"

— "On *Teidän* sormeenne!" — vastasi Oolavi. Neiti Iltamo ei uskaltanut kysyä: "Eikös muiden sormeen sormuksen paneminen ole hauska?"

— "Kiitoksia!" — kiemaili, hän kun työ lähestyi loppuansa.

Mutta Oolavi veti käden likemmä poveansa, ja naisen käden mukana. Hän oli kuuma: Nuoren naisen lämmin hengitys huumasi häntä.

— "No... no... no no!... Ei saa... ei saa... ei... ei... ei", — kiirehti neiti Iltamo, paeten pois käsistä. Hän ei pahastunut. Hän vain pakeni suuteloja, jota odotti, mutta säästi vielä toistaiseksi.

— "Istukaa... istukaa nyt rauhallisena... Pois... pois... pois... pois!" — ailakoi hän, paeten Oolavia, joka yritti tavottaa häntä kiinni.

— "No, istukaa nyt!" — komensi hän taas lämmöstä punehtuneena, jalkaa polkien ja kasvoilla vallaton hymy. Oolavi unohti kullan ja kaiken, ja nuori nainen nautti vallastansa.

Kun kohtaaminen oli mennyt ohi ja puhelu jatkui, kysyi neiti Iltamo:

— "Oletteko ollut kävelyllä tänään?"

— "En..."

— "Minä olin kävelyllä", — katkaisi neiti Iltamo vastauksen, jatkaen: "Ai kun siellä on Burns'n jalo kivimymälän ikkunassa kaunis helminauha... Se on niin ihana... niin ihmeen ihana, että minä aivan nautin siitä... Pidätkö Te jalokivistä?"

— "Kyllä, jos..."

— "No mitä 'jos'?" kiirehti kysyjä. Oolavi selitti:

— "Jos niille on kaunis sormi tai korvanlehti... tai rinta... Kuten Teillä..."

Neiti Iltamosta helähti ilo ja naurahdus, kuin välke jalokivistä. Hän jatkoi:

— "En minä pidä jalokivistä erityisesti... Kun nyt lahjaksi saa, niin sitten... Mutta se kaulakoriste siellä Burns'n akkunassa on niin loistava... se on niin ihmeen loistava, että minä aivan tuntikauden ihailin sitä... Ensiksi täällä noin on pienempiä helmiä... sitten tässä rinnan kohdalla on kaunis... kaunis... kaunis timantti... Se palaa niin kirkkaasti, että sitä ei voi olla ihailematta... Ettekö ole nähnyt sitä?"

— "En", — yritti Oolavi.

— "Ette vielä... Teidän pitää käydä sitä katsomassa... Tiedättehän Te missä on Burns'n myymälä?" — keskeytti neiti Iltamo, yhä kietoen huumautunutta miestä.

— "Kyllä", — ehti Oolavi myöntää, kun puhuja jo jatkoi:

— "Se on aivan keskimäisenä akkunassa... Ai! Oletteko Te kuullut, että neiti Boileau on saanut ihailijaltansa lahjaksi rintaneulan, jonka suurin jalokivi maksaa viisikymmentä tuhatta ruplaa?"

— "Minä olen kuullut mainittavan", — myönsi Oolavi. Hän ei käsittänyt neiti Iltamon puhuvan tarkotuksella, sillä hän ei etsinyt hänessä tarkoituksia, vaan mielitekoja, joita täyttämällä voisi ansaita ystävyyttä... kauniin silmäyksen... kädenpuristuksen... suudelman... Hän oli kuin poika, joka odottaa luistinradalla, milloin irtautuisi luistin tytön jalasta, saisi tehdä palveluksen.

Puheen lomassa kysäisi neiti Iltamo Oolavilta:

— "Lahjottaisitteko Te neiti Boileaulle jalokiviä?"

Oolavi kohautti olkapäitänsä. Neiti Iltamo uskoi olevan syytä ymmärtää se kieltäytymiseksi. Hän antoi puheensa edelleen helistä:

— "Eikö totta, että ei hänelle maksa ostaa... Hän on semmoinen, joka ottaa lahjoja kaikilta... Jos minä kerran ottaisin lahjoja joltain, niin minä olisin sille aina uskollinen ja rakastaisin... Minä en ottaisi lahjoja semmoiselta, josta en pidä... en, en vaikka mikä... Kelle Te ostaisitte lahjoja, jos ostaisitte?"

— "Kauneimmalle", — oli mairitteleva vastaus.

— "Siis ei minulle... Se onkin oikein, että ostatte kauneimmalle, ettekä minulle", — hymyili neiti Iltamo viuhkansa takaa. Jokainen sana tuli sulona, jokainen silmäys sytytteli ja poltti Oolavia. Neiti Iltamon odottaessa sanojensa ja silmäyksiensä tenhoa, lausui Oolavi:

— "Vaatimattomuus lisää vain kauneuttanne... Mutta todellinen helmihän on aina vaatimaton... Ainoastaan lasisirut komeilevat kiillollansa..."

Molemmat katsoivat toisiinsa, kietoivat toisiansa kaikella sillä, mitä silmä voi antaa. Hymy ja nauru ja kaikki muu oli lemмен palveluksessa. Neiti Iltamo kysyi:

— "Tiedättekö kenelle minä ostaisin lahjan, jos olisin mies?"

Ja kun Oolavi ei sitä tiennyt, selitti hän: — "Minä ostaisin neiti Bjeloselskajalle... Hän on hyvin herttainen ja hyvä... On sääli, että semmoinen hyvä neiti ei saa lahjoja... Onhan Teistäkin se sääli?"

Oolavi myönsi. Mutta samalla hän huomasi myös, että se on väärin, jos ei hän osta kaulakoristetta neiti Iltamolle, joka nyt oli tavallista herttaisempi. Ja kun hän lähti pois ja nuori nainen vakuutti häntä ikävöineensä, ja hymyily ja ystävälliset silmäykset kietoivat häntä, syntyi hänen päätöksensä ikäänkuin naisen sulouden kehkeyttämänä: Hän meni suoraan Burns'n akkunan eteen katsomaan kysymyksessä olevaa kaulakoristetta. Ja entistä kiihkoisampana odotti hän nyt Ranniston rahoja, jotka hän jo oli valtakirjan nojalla pankista Pietariin tilannut.

Kun toiveet jo alkoivat kuplina hajota.

Suuri, loistava pankkihuone vilisi väkeä täynnä. Monet kymmenet kirjurit pitivät kirjaa rahasta, seurasivat sen retkiä, merkitsivät kirjoihinsa, missä kulta milloinkin matkusti. Yhdet kantoivat kultaa pankkiin, koska tiesivät sen siellä saavan rauhassa imeä omistajillensa ihmiskunnan rikkauksia, kasvaa ja lisääntyä siitä kuin lumivyöry, joka ottaa matkalla aina uutta entisensä lisäksi.

Toiset taas noutivat sieltä vierasta kultaa, vieritelläksensä sitä ikäänkuin lumipallona, ei huviksensa, eikä kullan itsensä vuoksi, vaan saadaksensa sillä imetyksi itsellensä muiden työtä ja hikeä. Kulta oli heille palkattu palvelija, kuten muinaisten ritarien asetetut joukot. Sillä nujersivat he vastustajiansa, anastivat toisten vaivan-näön hedelmät ja pitivät kurissa niitä, jotka niskottelivat kullan valtaa ja käskyjä vastaan.

Ja se, joka oli kultaa palvelukseensa saanut, istui useimmiten itse kädet irralla työstä. Hän lähetti vain palvelijansa, kullan, kierimään, kuleksimaan ryöstöretkillä, käski olemaan armoton ja ohjaili sen kulkua, kuin muinen ritari rosvojoukkonsa retkeilyjä. Kulta kieri, kokosi tiellä itseensä mitä voi: ryösti, mitä oli saatavana, ja toi saaliin herrallensa, joka sillä saaliilla maksoi pankkiin kullan vuokran, ryövärijoukkonsa palkan, ja piti lopun omanansa.

Ihmistyö oli muutettu säästöstä anastajaksi, joka ryösti eniten niille, jotka eivät olleet työtä tehneet. Kullassa oli työkenotekoisesti voittanut luonnonlainkin: se kantoi ijankaikkista satoa ilman työtä ja vaivaa, kuten pelto, joka kerran perattuna kasvaisi työttä ijäisesti, tuoden joka vuosi aina vain runsaamman sadon, mutta jakaen sen umpimähkään ovelimmalle.

Kassan edessä seisoivat Oolavi lukien setelipinoa. Hän oli nyt nostanut Ranniston talon talletukset, kaikkityyni yhdellä kertaa. Rahoja lukiessa vapisivat sormet hermostuneesti. Setelit polttivat niitä alussa. Mutta rahastonhoitajan kohteliaat puheet ja ja kumarrukset nostivat hänessä hetkisen kuluttua taas rahamiehen ylpeyden hereille. Hän nautti, kun huomasi, että häntä pidettiin raharuhtinaana, kumarrettiin. Hän käyttäytyi sen rohkaisemana kohta kuin konsanaan rahaylimys, sillä hän tiesi sen kuuluvan tapaan.

Kun hän kokoili setelitukkujansa, lähestyi häntä parooni Geldners ja tervehti tavallista tuttavallisemmin. Oolaville se teki hyvää. Hän ei kiirehtinyt rahatukkujensa kätkemistä. Hän halusi niitä näyttää. Turhamaisuus sekottui liikelaskelmiin.

— "Kuinka ovat nyt asiat, parooni? Onko päätös valtion tehtaiden perustamisesta Sornovoon jo tulossa?" — tiedusteli hän kylmäverisen näköisenä.

— "Niin vakuutetaan... Kaikkein korkein vahvistus pitäisi enää puuttua ja se tuskin tulee ehdotuksen vastainen", — vakuutti parooni Geldners.

Oolavi huokasi helpotuksesta. Miljoonat välähtivät hänelle. Mutta ilo oli lyhyt-aikainen. Parooni selitti edelleen:

— "On kait nyt viisaampi antaa hintojen laskea mahdollisen paljon ja niiden alimmillaan ollessa ostaa osakkeita, mikä voidaan. Heti kun vahvistus on saatu, nousevat hinnat, kuten Teille jo sanoin, paljon yli nimellis-arvonkin... Aina kolmen-, neljänkymmenen prosentin voitto on silloin taattu..."

Oolaville se houkutteleva käänne oli epämieluisen yllätys. Hän uudisti nopeasti laskunsa, jonka oli tuhannesti laskenut. Hän huomasi, että jos osakkeiden hinta laskisi nykyisestänsä yli kymmenen prosenttia, menisivät kaikki Ranniston rahat lisämaksuina. Uusien osakkeiden ostosta ei olisi kysymystäkään. Kylmä hiki nousi hänen ihoonsa. Ranniston talon kohtalo näyttäytyi synkkänä aaveena. Mielenliikutustansa salaten tiedusteli hän:

— "Ja koska tapahtuu esittely korkeimmassa paikassa?"

— "Sehän on vaikea sanoa... Mutta piakkoin pitäisi tapahtua, jollei valmisteluissa huomata puutteellisuuksia", — vastasi parooni kuivasti.

Oolavi kävi miettiväksi. Hartioita painoi Tuukkalan ja Ranniston talojen onnettomuus. Omatunto ei ollut vielä aivan kuuro eikä mykkä. Hän tiedusteli edelleen:

— "Ja miten paljon luulette hintojen laskevan?"

Parooni Geldners vastasi huolimattomasti:

— "Vaikea on sanoa... Noin viisi prosenttia, riippuen siitä miten ilmaantuu ostajia."

Se oli vielä Oolaville toivon säde. Ranniston rahat riittäisivät hänelle silloin ja pelastus olisi varma. Ja kun hän sitä ajatteli, ja muisti rouva Sidneyn ennustuksen, muuttui kaikki hänelle taas varmaksi ja valoisaksi. Miljoonat odottivat jo oven takana. Hänen tarvitsi vain avata ovi, kumartua ja ottaa. Erilaiset, aivan vastakkaiset ajatukset risteilivät hänessä siten nopeasti toinen toistansa seuraten: Masennusta seurasi odottamaton riemuntunne, kun joku toivonkipinä välähti. Ja kun se kipinä sammui, synkkeni kaikki pimeäksi yöksi. Väsyneet sielunvoimat eivät jaksaneet enää mihinkään pysyvästi kiintyä, vaan oli kaikki jo tuuliajolla.

Kun hän tuli kadulle, jossa hevoset odottivat, ajoi neiti Iltamo juuri ohi, käski pysähdyttää hevosensa ja viittasi Oolavia luoksensa. Ilostaan hohtaen kertoi hän onnestsansa, selittäen:

— "Te tietysti ette ole kuullut pienestä tapauksesta... semmoisesta tavallisesta *événemen'ista*, joka sattui minun osakseni... Minä en siitä muille viitsisi puhuakaan, mutta Teille minä kerron..."

Sanat hivelivät Oolavia, eivät kerrottavan asian tähden, mutta sen vuoksi, että neiti Iltamo sen kertoi *ainoastaan* hänelle. Hän kiitti ja selitti:

— "Olen Teille erittäin kiitollinen... Minun mieltäni kiinnittää jokainen Teidän asianne..."

— "Niin, no... Tämä on semmoinen vähäpätöinen... Minä sain eilen suuriruhtinaalta kirjeen, jossa hän kiittää minua ja lausuu korkean tyytyväisyytensä taiteeseeni... Semmoisen kirjeen, niin kuin tiedätte..."

ei yksityisen, vaan... no tiedättehän Te... Jos tahdotte joskus poiketa luokseni, niin minä sen annan lukeaksenne... Muille minä en olisi viitsinyt siitä puhuaakaan..."

Oolavi kiitti kunniansta. Neiti Iltamo nyökäytti hänelle jäähyväisensä, heitti hymynsä ja ajoi edelleen. Hetken ajan seiso i Oolavi ja mietti. Neiti Iltamo kaunistui hänen mielestänsä päivä päivältä. Hymyily tuli armaammaksi, käytös ja kaikki kiehtovammaksi. Hänessä oli lapsellista armautta ja kepeyttä ja samalla naisen viehätystä, tottumusta ja tietoisuutta. Nyt oli hän tahtonut jakaa onnensa Oolaville, ja Oolavista oli väärin, epäkohteliaista ja vastoin hyvää tapaa, jos hän menisi nyt neiti Iltamoa tapaamaan ilman haluttua lahjaa. Hän käski ajurinsa ajaa Burns in jalokivikauppaan.

Mutta kun hän siellä maksoi helminauhasta kaksikymmentä tuhatta ruplaa, poltti joku outo tuli hänen sormiansa. Hän muisti Martvaa ja hätäytyi. Ja kun ilta tuli ja hän istui yksin kotonaan, valtasi hänet taas katkera epätoivo. Hän ajatteli taas Martvaa, jonka kuva ilmestyi hänelle. Mutta hän ei ajatellut häntä enää entisillä tunteilla. Hän ei kaivannut häntä. Hän kärsi hänen tähtensä. Hän kärsi, koska huomasi tehneensä hänelle vääryyttä ja näki hänet onnettoman a. Mutta samalla hän syytti Martvaa, näki hänet nyt tiellänsä, hänen ja neiti Iltamon välillä. Hän muisteli häntä niillä tunteilla, joita tunnetaan katsellessa naista, jonka ruumiissa ja hengessä tuntee olevan aistillisuuden tahran, ja rinnalla on toinen, jonka uskoo olevan puhtaana. Neiti Iltamo oli nyt sinä puhtaana, himoittavana. Ja kun nyt epätoivo taas rasitti häntä, oli neiti Iltamo hänelle samaa kuin päihdyttävä viini sille, joka on rappiotilaa n joutumaisillansa. Hän kaipasi hänen seuraansa kuin onneton viinaa, ja sitä kaipuuta viritti hänessä aistillinen tunne. Siveellinen tarmo oli tukahtunut aistielämän, kullanhimon, ajoittaisen epätoivon ja niistä johtuneen henkisen sekasorron savuihin. Illasta ei tullut loppua. Yö uhkasi tuoda mukanansa tuskia, eikä unta. Ja kun aurinko painautui kevät-öiselle levollensa punaisina palavien iltaruskoisten uutimiensa taakse, pukeutui hän ja lähti vilvottelemaan itseänsä kuumimpaan Hiiden myllyyn, sammuttamaan paloansa sen löylykuumissa aistillisissa saunoissa.

Mutta ei sielläkään ottanut ilo maistua ksensa. Aivot tekivät omaa työtänsä: Väliin laski hän kuviteltuja voittojansa, teki suunnitelmiansa ja tutki povaaja Sidney n ennustuksia, joskus ajatteli taas neiti Iltamoa ja sitä vaikutusta, jonka häneen tekisi helminauha. Väliin taas muistui mieleen Tuukkala, joka oli hautaan vajoamassa, ja Martva, joka odotti häntä, sekä Ranniston rahat, joiden varassa nyt oli elämä tai kuolema.

Kun hän niissä ajatuksissa istui, löi käsi häntä olkapäähän ja tuttu ääni lausui:

— "Oolavi!..."

"No sepä oli sattuma!" — huudahti Oolavi tunnettuansa puhuttelijan.

Loistavasti puettu pariisilainen naikkonen kiemaili Hartevan rinnalla pidellen häntä käsivarresta kiinni.

— "Rakastajattareni!" — esitteli Harteva hänet Oolaville.

Loistava mässäys alkoi. Hartevalla näytti olevan rahaa aivan loppumattomiin. Samppanja vaahtosi, kallein viini vuoti virtana ja notkeaselkäiset tarjoajat kumartelivat ja tarjoilivat kilvan palvelustansa, pitäen visusti silmällä, ettei Hartevan eikä Oolavin tarvitsisi itse mitään tehdä, ei edes raapaista tulta sikariinsa, ja ettei tytöltä mitään puuttuisi. He tiesivät miesten olevan hyvän saaliin heillekin.

Vanhoista asioista puhuessa ihmetteli Oolavi Hartevan äkkipikaista rikastumista. Päähtynyt Harteva, joka luotti Oolaviin, kerskaili vastaukseksi salaperäisenä:

— "Maailmassa ei ole mitään niin helppo saada kuin rahaa... Maatilaa ja tehdasta ei mies hevillä selkäänsä nosta, mutta raha... se on kepeä kantaa ja helppo ottaa..."

Hän näytteli viisisata-ruplaisiansa ja viidentuhannen ruplanarvoisia pankki-osakkeitansa, ylvästellen:

— "Nämä ovat ainoastaan taskurahoja... Miehen, näes, pitää aina kulkea kultakuorma seljässä, että pääsisi korkeankin muurin yli, jos niiksi niin kuin sattuisi."

Äärimäisen hädän uhatessa huomaa ihminen pienetkin pelastuksen mahdollisuudet, huomaa olemattomankin. Niin oli Oolavin laita nyt. Lakkaamaton pelko oli häneen juurruttanut vaistomaisen aavistuksen uhkaavasta, lähestyvistä vaarasta. Hän varustautui sitä varten. Nytkin, kun hän kuuli Hartevan kerskaavan rahan saannin helppoudella, oli se hänelle ikäänkuin ilmoitus, että jossain on löydetty rikas kultamaa, josta jokainen saa rikkautta ammentaa. Harteva kohosi hänen silmissänsä sankariksi, viisaaksi ja voimakkaaksi, jonka yhteyteen maksaa vaivan lyöttäytyä. Erotessansa pyysi hän häntä tulemaan luoksensa, kun sattuisi aikaa olemaan.

* * * * *

Huominen päivä alkoi jo iltaansa lähetä... Keväinen iltahämärä levittäytyi jo valoisan yön ja päivän välille... Jo laskeutui punertava aurinko öiselle vuoteellensa...

Oolavin suljetut vaunut kiitivät pitkin Pietarin ajelukatua... Niissä istui Oolavi itse ja neiti Iltamo... Nuoren naisen kaulaa koristi kallis jalokivikoriste. Hän oli nyt onnellinen ja maksoi lahjan palavilla, hellillä silmäyksillä...

Joskus katsahti Oolavi häneen... Silmäykset kohtasivat toisensa ja Oolavi oli ylpeä lahjoistansa. Hän piti aivan luonnollisena asiana, että hän sillä oli neiti Iltamon rakkauden ikäänkuin ostanut. Se luulo rohkaisi häntä ja poisti epäilyt. Vieläpä hän piti nyt velvollisuutenansakin olla jo enemmän kuin pelkkä ihailija. Hän uskoi, että neiti Iltamolla oli oikeus häneltä *vaatia* jo muutakin kuin ihailua.

Vaunut kiitivät yhä hurjemmin. Oolavi huumaantui nuoren naisen silmäyksestä ja lämmöstä. Äkkiä kysyi neiti Iltamo:

— "Minnekä me nyt ajamme?... Emmekö palaa kohta kotiin?..."

— "Emme palaa nyt kotiin", — vastasi Oolavi, leikitellen kuin lapselle, joka on hänen vassassansa. Neiti Iltamo huomasi äänen sävystä paljon, tekeytyi avuttomaksi... miehen armoille jättäytyneeksi... petettäväksi muka, ja kysyi:

— "Minnekäs me sitten ajamme?"

Oolavi kietaisi käsivartensa hänen vyötäisillensä, veti hänet hiljaa puoleensa, suuteli nopeasti hänen poskeansa ja lausui kuten lapselle:

— "Me menemme nyt sinne, minne ajuri ajaa."

— "Hys... hys... hys... hys!" — varotteli nuori nainen naurahtaen ja vetäen verhon vaunun akkunalasien eteen.

* * * * *

Kesä valmisti jo tuliaisjuhlaansa. Kaikki kevään voimat raatoivat sitä laitettaessa.

Nevan aallot pitivät kevät-iloa. Aalto riensi kilpaa aallon perästä läikähdellen vesikisana, kuin vilkas kalojen pulina kutuajan kestäessä. Lehti pääsi hiirenkorvalle, nurmi ruohonpäiseksi, touko oraalle ja kalastaja tilkitsi alustansa, tai asetteli mertaansa havu-turoon, jossa kuteva särki vilisi hopeana. Kaikkiällä kiehuu ja kihisi elämä. Hyönteinen lähti kotelostansa. Vene ja kuutti heittivät talvitelansa ja halkoivat aaltoja. Kaikki syöksyi käsin elämään kiinni. Masentuneen näköisenä laskeutui Oolavi pörssin kiviportaita alas. Hän oli nyt pannut peliin Ranniston rahat. Sornovon osakkeet olivat laskeneet. Panoksia oli sen tähden täytynyt lisätä, ja päätös valtion tehtaiden perustamisesta ja rautatienrakentamisesta viipyi yhä. Hän oli jo ajatellut muuttaa rahaksi osakkeensa, pelastaaksensa, mitä vielä voi, mutta hänellä oli niitä niin suuri määrä, että niiden myytäväksi tarjoaminen olisi polkenut hinnat kerrassaan alas. Umpikuja kohtasi jo joka taholla.

Hän yritti aina uudestaan, epätoivoisena, kuumeisena, toivoen onnen viimeinkin valkenevan. Ennustus houkutteli häntä. Epätoivo pakotti hänet uskaltamaan kaikkensa. Hän ei ollut enää vapaa ihminen: Sisällisesti sääteli hänen tekojansa hänen sieluntilansa, entiset tekonsa, joista hänen sielun tilansa oli johtunut. Ulkonaisesti riippui hänen kohtalonsa kokonaan niistä yhteiskunnallisista ja taloudellisista voimista ja liikkeistä, joiden pyörteisiin hän oli joutunut ja joita hän ei voinut hallita enempää kuin kuiva lehtimyrskyn voimaa.

Nyt näytti kaikki menneeltä. Rahoja olisi tarvittu, mutta niitä ei ollut. Sysimusta tulevaisuus levitteli hänelle jo syliänsä. Pohjaton kurimus mieli Tuukkala, jopa Rannistoakin. Hän hätäytyi. Polvet alkoivat vapista ja kädet kylmenivät.

Mutta hädässä vilahtaa aina ihmiselle joku harhanäkö oljenkortena. Niin nytkin: Ajattellessansa Ranniston kohtaloa, muisti hän, että hän ei ollut käyttänyt vielä sen luottoa, jolla hän voisi saada satoja tuhansia ja johon hänellä oli täysi valtuus. Hän huokasi helpotuksesta. Hänen tilansa oli semmoinen, jolloin kaikki siveellinen arvostelu on tukehtunut hädän katkeriin savuihin. Hän näki kirkkaan salaman, riemastui siitä ja sieppasi sen kouraansa, ajattelemta, että sen tuli on polttava käden proksi.

Reippaana, kuumeisena istahti hän vaunuihinsa ja lahti järjestämään asiaa. Parin päivän kuluttua nosti hän Ranniston nimessä neljäsataatuhatta markkaa pankista. Hän tarvitsikin ne miltei kaikki, kun sillä välin olivat Sornovon osakkeet taas laskeneet. Pienen ylijäämän tarvitsi hän jo yksityis-elämäänsä. Kahden talon omaisuus kieriksi nyt pelipöydällä kullaa kanssa ja hän odotti, miksi se hänen kohtalonsa säätäisi.

Se odotus oli hänelle nyt kuin tuli, jossa hän paloi ja kitui. Yksin ollessansa ei hän saanut rauhaa. Ulkonaisesti salasi hän asiansa ja sieluntilansa muilta. Se salailu kysyi voimia ja uuvutti häntä edelleen. Hän näännyi ja raukesi ja valmistui siten sitä hetkeä varten, jolloin hän juuri olisi tarvinnut kaikki voimansa, jos mieli vielä pelastua.

Oli taas iltapäivä. Oolavi istui yksinänsä, kokonansa menehtyneenä. Aika tuntui kokonaan pysähtyneen. Hän kaipasi jotain ystävää, ystävän seuraa. Ja hänellä olikin se ainainen ystävä, jonka luona hän oli viime aikoina tottunut hautaamaan tuskansa ja pelkonsa elämän kepeiden, haihtuvien höyryjen alle.

Hän pukeutui ja lähti neiti Iltamon luo.

Kun kulta ja ystävät hylkäsivät miehen.

Jo tuli tiehaara elämän tiellä. Kulta kilahti maljassa erojaisiksi...
Se kilahdus oli samalla ystävien erokello.

Oli kevään kauneimmilleen puhkeamis-aika. Aurinko souteli taivaan yksinvaltiaana. Kuut ja tähdet olivat sen korkeilta tanhuilta kokonaan pois ajetut. Lehti oli pehmeimmillään, sen haju tuoreimmillaan. Pesässäänsä hautoi pikkulinnun emo, lemmen hedelmät pienen siipitypykän alla. Muurahainen ahersi kekonsa rakennustöissä. Valo vilisi, nurmella nousi ruoho ja kevät kaipaili parasta helyänsä: käkeä.

Pietarin viimeisetkin myöhästyneet elämänsä huviksi eläjät olivat jo muuttopuuhissa kesäisiin kuhertelupesiinsä. Komeat valjakot olivat harvinaisempia, talviteatterit tyhjiä ja päivä alkoi hellittää valoansa painavasti, paahtaen katukiviä.

Parooni Geldnersin loistavassa salongissa istui neiti Iltamo ja pari kolme muuta vastaan-otolle tullutta. Hän kuten muutkin oli tullut jäähyväisillensä. Huone välkkyi kullasta, valosta ja kalliista sèvresiläisestä porsiinista. Mosaikkipöydät ja kalliit maalaukset kilpailivat keskenänsä kalleudessa ja loisteessa, ja taiteelliset kattomaalaukset sekä venetsialaiset peilit kuvastuivat permannon kiillotetussa parkettimosaikissa himmeinä kuin ranta ja taivaan sinijärven vesityvenessä.

Neiti Iltamo keskusteli juuri parooni Geldnersin kanssa vilkkaana, kepeänä. Puhe helisi häneltä kuin nauru, joka ei tahdo huulella pysyä. Puheen lomassa kysäisi hän:

— "Kuinka Te, parooni, lopetatte talvisesongin... talvikauden, tai talvivieton... miksi sitä nyt sanoisin?... Tietysti olette hyvin iloinen, kun alkaa kesänvietto..."

— "No, en aivan iloinen," — yritti parooni ylevänkohteliaana.

— "Oo!... Kuinka niin, parooni?" — keskeytti vilkas kysyjä vastauksen.

— "Ensiksi hajoo hieno seura... Tekin, neiti Iltamo, ilmoititte sen surullisen uutisen, että matkustatte toisaanne kuin me..."

— "Kiitos kohteliaisuudesta!... Toisaanne päin!" — iloitsi neiti Iltamo jatkaen: "Mutta eihän se ole mitään... Ja entäs toiseksi?"

— "Toiseksi" — naurahti parooni Geldners huolettomasti, —"tapahtui lopettajaisiksi pieni vahinko: Joku miljoona menee pörssissä..."

— "Oi... voi, parooni!" — huudahti neiti Iltamo osan-otolla, jossa ilo helisi pääsäveleenä, jatkaen: "Mutta minkätähden se menee... se miljoona?..."

Parooni Geldners heittäytyi huolettomaan asemaan ikään kuin osottaaksensa, että asia oli niin vähäpätöinen, ettei siitä maksanut vaivaa puhua. Uudistettuun kysymykseen vastasi hän:

— "Minä olin ostanut suuremman määrän Sornovon kaivosten osakkeita, ja eilen on hyljätty ehdotus, että Sornovoon perustettaisiin valtion suuret tehtaot... Ne on päätetty perustaa kilpailevan kaivoksen läheisyyteen, ja Sornovon osakkeet silloin luonnollisesti häviävät miltei arvottomiksi..."

— "Luonnollisesti", — huudahti neiti Iltamo, kuin olisi asia hänelle ollut päivän selvä. — "Mutta", — lisäsi hän — "voihan Sornovoon perustaa toisen tehtaan... esimerkiksi semmoisen kuin on Suomessa Turhakosken tehdas... Se kuuluu tuottavan hyvin suuria voittoja..."

Parooni naurahti ja myönsi kohteliaana:

— "Kyllä sen voi perustaa, mutta se on ajan kysymys... Muuten — Suomesta kun mainitsitte — juohtuu mieleeni, että Teidän maanmiehenne herra Tuukkala menetti myös Sornovon osakkeissa yli miljoonan... ehkä yli puolitoistakin miljoonaa markkaa teidän suomalaisten rahassa!"

Neiti Iltamo hämmästyi kuin olisi taivas äkkiä sävähtänyt hänen edessään salamanpunaiseksi. Hän oudosteli kuin pieni lapsi, jonka kasvoja koristaa lapsellinen hämi, hänen seisoessaan kainona helma kukkia täynnä ja sormi suussa vierasten edessä, joita hän vierastaa.

— "Onko herra Tuukkala menettänyt yli miljoonan?" - huudahti hän vihdoin salaillen mielensä kipeitä ja löyhytellen kuumeisia kasvojansa, joihin veri uhkasi tulvia aivan pakaten. Parooni vastasi kysymykseen myöntävästi. Neiti Iltamo koetti antaa mielellensä perhon siivet; samalla koetti hän urkkia onnettomuuden suuruutta. Hän lausui kysyvästi:

— "Mutta jäihän hänelle vielä toinen miljoona?... Ai-jai, kun täällä on kuuma!... Eikö totta, että hänelle jäi vielä toinen miljoona?"

— "Kerrotaan, että ei olisi mitään jäänyt... Luultavasti on hän menettänyt toisaalla muun omaisuutensa", — vastasi parooni kuivasti.

— "Ai... jai!" — pääsi neiti Iltamolta. Hän näytti hätäntyneeltä lapselta.

Mutta kun veri alkoi kylmetä ohimoissa, sai hän osan henkisiä voimiansa takaisin ja alkoi laskea onnettomuuden suuruutta. Kuvitellut palatsit ja miljoonat häipyivät hänen mielikuvistansa, sijalle jäivät rauniot, jotka nyt kuvastuivat hänelle todellista kamalampina. Oolavin hän näki jo repaleena ja häpeili häntä, ei olisi halunnut hänestä enää puhuakaan, ujosteli sitäkin, että oli samaa kansallisuutta. Kepeät tunteet, joilla hän Oolavia rakasti, oli tuuli puhaltanut vastakkaisiksi. Hänen kevyt, herkkä sielunsa lainehti kuin sumu tuulen käsissä.

Kun hän vielä istui kuin puusta pudonneena, saapui nuori upseeri, ruhtinas Karavajef, ja kiitti talvisista lauluista. Hän liittäytyi koko sielullansa sen syliin. Oolavi Tuukkala oli hänelle nyt kuollut. Hän oli kuin leski, joka hakee kenen seurassa keventää surunsa, unohtaa kuolleen miehensä. Hän alkoi siitä, mistä tyttö alkaa nais-uransa: pikku kainoudesta... arastelemisesta... pakenemisestä ja likenemisestä sekaisin. Ja hän oli onnellinen, kun nuori ruhtinas hänen poislähtiessään pyysi saada tarjota vaununsa häntä kotiin viemään, sillä aikaa kun hän vielä talossa viipyisi.

Kun hän tuli kotiinsa, odotti siellä Oolavin kirje, jossa tämä ilmoitti tulevansa häntä tapaamaan vielä samana iltana. Hän luki sen nopeasti, tuijotti pitkän aikaa eteensä tylsänä ja hengitti hermostuneesti. Sitten hyppäsi hän ylös kuin säikähtynyt, rutisti kirjeen kädessään pieneksi paperipalloksi... syöksähti kaksi askelta eteenpäin hurjistuneen näköisenä... pysähtyi siinä vavahtaen kuin maahan lyötynä. Hän oli näkevinänsä edessään Oolavin, joka oli hänet pettänyt... vienyt häpeään... Hän raivostui ja huudahti hurjistuneena:

— "Oh!... Sinä petit!... Oh!"

Hän näki itsensä jo naurettuna... toisten ivailemana... Hän muisteli niiden loistavia rakastajia, neiti Boileau ja muiden... Hän tuli katkeraksi. Epätoivo valtasi hänet... Hän syöksähti taas askeleen eteenpäin, nopeasti, ja pysähtyi kuin salaman iskemänä...jännittyneenä... Hän vapisi hysteerisesti... katsoi eteensä silmissä hurja viha ja viskasi paperipallon kiukkuisena lattialle.

Nopeasti, kiihkonsa vallassa, tarttui hän sitten kynään ja kirjoitti kuumeisena vastauksen:

'Hyvä herra Tuukkala.

En voi Teitä tänään ottaa vastaan, sillä olen luvannut mennä vieraiksi. Myös täytyy minun käydä jäähyväisillä ruhtinas Karavajefilla ja huomenna matkustan minä jo pois Pietarista.

Katri Iltamo.'

Hän sulki kirjeen ja lähetti palvelijan viemään sitä heti Oolaville. Kun palvelija oli lähtenyt, istui hän kauvan aikaa raivostuneen, epätoivoisen näköisenä. Hengitys tuli kuumeisemmaksi, posket palavammiksi. Mutta sitten huomasi hän pöydällä Oolavin viimeiset kukat. Moni eletty hetki muistui silloin mieleen. Hän heltyi, painoi kasvonsa tyynyyn ja itki katkerasti, kuten leski miestänsä. Nyyhkytykset ja nikitukset seurasivat toinen toistansa, tukahduttivat toisiansa, ja hento vartalo nytkähteli niiden tempomana.

Hänkin oli juonut siemauksen yleisestä elämän maljasta.

* * * * *

Kuoleman kellot olivat jo tauonneet soimasta. Mennyttä elämää, sen erehdyksiä, iloja ja suruja varustauduttiin kantamaan pois ruumispaareilla.

Iltapäivän päivänpaiste levittäytyi akkunan kuvana Oolavin huoneen parkettilattialle. Huone tuntui olevan täynnä elämän tomuja, rikki lyödyn elämän pölyjä. Koko entinen elämä oli pantu paareille, laskettu arkkuun ja kannettu pois hautaan. Sen muisto, kalmanhaju ja suru sen poismenosta tuulahtelivat huoneessa ikäänkuin hautajaisten jälkeisenä suruna, kaihona ja katkeruutena. Kuolinvaatteet olivat nurkkaan myytyksi viskattuina ja huone ei ollut vielä puhdistettu kalmanhajuista.

Oolavi itse istui kokoon kutistuneena, rikki lyötynä, kyynäspäät polviin nojattuina ja pää puristettuna käsien väliin. Ohimot olivat tulikuumat. Aivoissa jyskytti ja survoi, kuin olisi hänellä ollut ankara päänkivistys, joka on saatu uunihäästä. Polvet herposivat, hartiat kutistuivat kokoon ja tuon-tuostakin röyhtäytyi kurkkuun katkera pala, karvas maku.

Hän ei yrittänyt mitään ajatella, sillä aivot olivat kuin tulehtuneet, ikäänkuin punaisiksi asti pöhöttyneet. Hänen elämänsä raunioista savusi yhä katkerampaa uutta häkää. Se häkä tuprahteli jokaisen turpeen alta ja ahtaautui hänen sieluunsa, eikä hän voinut muuta tehdä, kuin niellä sitä ja läikähtyä siihen.

Väliin taas viilsi aivoja vihlova, repäisevä ajatus: Hän näki Tuukkalan ja Ranniston talojen vajoavan maan alle. Maa nieli niitä nielemällä aivan... Salvaimet rutisivat... Lattian vuoliaiset taittuivat seinien vääntyessä ja paukahtelivat poikki... Pihtipielet halkeilivat ja katon-alaiset, räystäskourut ja harjahirret sortuivat ja katkeilivat yhdessä rymäkässä räiskähdellen ja paukahdellen katketessansa. Epätoivoisina katselivat isä ja Rannisto talojensa häviötä.

Se ajatus oli niin rikkirepivä, että se kerrassaan ikäänkuin repäisi aivot aivan repaleiksi... Hän tylsistyi silloin taas, ei jaksanut mitään ajatella. Elämä astui hänen eteensä kivikovana, otti hänet rautapihteihin ja piteli niissä, kuin heikkoa haiventa.

Hän yritti ajatella, mutta aivojen palo tukahdutti kaiken. Väliin tylsistyi hän kokonansa, ei tajunnut edes mikä onnettomuus hänelle oli tapahtunut. Väliin sai hän kiinni jonkun yksityiskohdan: tajusi äitinsä, isänsä, Martvan tai Ranniston tuskan: Niille paljastuu asia ja hän oli jo kuulevina hirtävään, vihlovan kirkkaisun, hätähuudon, jonka tuska oli niin terävä, että se oli hänet halki leikata. Silloin hän alkoi vapista, hiota ja joko kylmetä tai kuumeta.

Hän nousi kävelläksensä ja koetti tointua. Silloin tuotiin hänelle neiti Iltamon kirje. Kun hän oli sen lukenut, pääsi häneltä katkera, ilkuva, mielipuolimainen nauru. Hän arvasi kaiken ilman sanoja. Ynseänä viskasi hän kirjeen pöydälle, istahti synkkänä ja alkoi taas miettiä.

Sattumalta osui hänen käteensä silloin Harhaman kirja. Tuulenhenkäys puhalsi siitä auki sivun, jossa Harhama kertoi pankinryöstöstänsä. Hän säpsähti. Tuntui kuin olisi joku outo ääni, avun- tai hätähuuto kuulunut jostain yht'äkkiä ja hän säikähtänyt sitä ja alkanut ihmeissäänsä kuunnella. Hän istui hetken ajan aivan henkeänsä pidättäen ja kuunteli.

Sitten alkoi hän oudostella, mitä hän kuunteli ja ajatteli. Vasta pitkän kummeksimisen perästä selvisi hänelle, mistä hänen oudostelunsa johtui: Hän huomasi Harhaman kirjan kädessäänsä ja siitä kertomuksen Harhaman tekemästä pakkoluovutuksesta.

Joku salainen vainu sitoi hänen ajatuksiinsa siihen asiaan. Alussa ei hän huomannut siinä ajatuksien kiintymisessä mitään outoa. Mutta kun se jatkui, kun hän ei viimein siitä asiasta päässyt irti, vaan unohti sitä ajattellessansa osaksi onnettomuutensaakin, alkoi hän sitä miettiä.

Ja silloin hänelle välähti ikäänkuin salamana ajatus, että pelastus voisi ehkä olla saatavana. Pakkoluovutus valkeni hänelle valkenemistansa. Sitä mukaa tuli hengitys helpommaksi, nopeammaksi. Se kiihtyi riemusta.

Ja keskellä hänen iloansa sävähti hänen silmissäänsä kirkkain toivon salama. Hän muisti oitis Hartevan ja arvasi, mistä tuo oli rikkaudet saanut.

Hän hypähti ylös, viskasi kirjan pöydälle ja käveli puoli-juosten edestakaisin huoneessansa. Hän mietti ja laski ja riemastui. Hän käveli huoneessa edestakaisin kiihkonsa vallassa, lopulta milt'ei juosten, hieroi käsiänsä ilosta ja puheli itseksensä.

Ja kun hän oli joutunut kiihkoisen sairaloisen riemunsa valtaan, juohtui hänen mieleensä, kuinka kaikki entiset tutut olivat hänelle kääntäneet selkäänsä heti, kun olivat saaneet tiedon hänen onnettomuudestansa. Kuvaamaton katkeruus täytti silloin hänen sielunsa. Hänen kuumeinen tilansa siitä yltyi. Katkeruus alkoi muuttua vihaksi.

Yllä kiihkoisempänä juoksi hän huoneessansa. Viha yltyi. Se muuttui joskus niiden halveksimiseksi, jotka nyt olivat hänestä luopuneet kuin kolerasairaasta. Hän himoitsi kostaa niille. Tai oikeammin: hän vaistomaisesti, kuten aina tapahtuu, kaunisteli, puolusteli aikomuksiansa: puki ne koston pukuihin.

— "Te olette näkevä", — vannoni hän raivoissansa.

Neiti Iltamon kirje pisti hänen silmiinsä. Raivostuneena repäisi hän sen palasiksi, paiskasi palaset lattialle ja mutisi:

— "Sinäkin kirottu letukka... kirjavahöyheninen, tyhmä harakka, jolla ei ole muuta älyä kuin se mikä on pyrstössä!..."

Hän muisti Iltamolle antamansa lahjat, raivostui, polki jalkaa lattiaan ja huusi häntä inhoten:

— "Pyrstö sinulla on eikä mitään muuta!... Pyrstön heiluttelemine ja näyttölemine on sinunlaistesi harakoiden ainoa elämäntehtävä!"

Ja siitä kääntyi hänen vihansa taas kaikkiin ihmisiin. Hän halusi kostaa. Ilmiliekkinä leimahteleva viha antoi hänelle voimia. Hän muuttui pedoksi, joka varustautuu heittäytymään ärsyttäjänsä kimppuun... Ja taas ja aina taas hän oli näkevinänsä neiti Iltamon heilahtelevan sinä ärsyttäjänä: ilkkuvana harakkana. Hän ärtyi. Hänen vihallansa ja sairaloisella kiihkollansa ei ollut enää rajoja, ei suuntaa. Hän syöksyi kaikkeen umpimähkään.

Hän pukeutui nopeasti ja läksi tapaamaan Hartevaa. Mennessänsä hän laski, että hän tulisi hänen luoksensa ikäänkuin sattumalta ja sitten johtaisi puheen hyvin varovasti asiaan.

Haudantakaisia lauluja.

Kamala kulkija vaelsi kuoleman pimeillä mailla. Kolkko kaiku kumisi synkässä pimeydessä.

Oli pimeä Manala. Siellä asuivat vainajat, huoneena kolkko hauta, ilona kalmiston rauha, pimeys silmän valona, vilu vaatteena ja eväänä omantunnon ääni: elävien mailla kulkiessa töillä ja tekemättä jättämisillä koottu haudantakaisten päivien vara.

Suuren kalmiston syvyydessä, maan alla kulki Perkele synkkiä polkujansa myöten. Maan multa oli hänelle sumua... Tie avautui hänen edessänsä siihen kuin savuinen holvi... Hän kulki haudasta hautaan, tarkastellen niissä asuvien elämää ja mitä on kelläkin eväänä omassatunnossa...

Pimeys oli synkimmillänsä. Suuri kulkija kulki, kasvoneleet kivikovina... Joukko kalman-enkeleitä kulki hänen edellensä, luut lihattomina, silmäreijissä silmänä tuikkava kamala valo... He olivat eläviä luurankoja... Henki oli luiden ytimissä, sielu toimi luun sisässä, itse luussa... Toinen joukko kulki herransa jäljessä... Ne veisasivat herrallensa ylistystä.

Luinen joukko kulki edelleen, kuoleman kamalaa tietä käyden... Etumaisilla kulkijoilla oli pääkallo lyhtynä kädessä... Kamala valo tuikki luisesta lyhdystä... Pelottavia olivat luiset enkelihaamut: Nivel kitkui astuessa... leukaluu vapisi... luun saumat natisivat päaluussa hiljaa, ainoastaan kuolleen korvaan kuultavasti...Pääenkelit kulkivat taaimpana, herransa seuraten, sen käskyjä odotellen. Edimmäisinä edellä kulkivat pilkkopimeässä enkelien suuret laumat, soittaen herrallensa ylistysvirttä, säestykseksi taaimmaisten laulun sekaan.

Jo olivat edessä Manalan kamalat salat... Kaikki vaikeni... Huomaamatta aukenivat synkkien hautojen ovet.

Perkele pysähtyi haudan oven eteen ja katsahti sisälle... Siellä asui kuollut, joka oli kieltänyt ja kironnut Jumalan, kun vaelsi elävänä maailmassa... Se teko oli hänen omassatunnossansa eväänä Manalan maille tullut... Se eväs oli nyt muuttunut tuleksi, joka paloi luiden ytimissä... Se poltti luita, vaan ei luu kulunut, ei sammunut sitä polttava tuli... Perkeleen ilmestyessä vetäytyi kuollut kauhusta haudan nurkkaan... Luut tärisivät pelosta... Hirmukauhu tuikutti silmäreijästä tulena... Hän pelkäsi Perkelettä... vieroi sitä kuin ilkeintä petoa... pyrki siitä irti ja ikävöi yhteyteen Jumalan kanssa...

Henki ei päässyt irti Alkulähteestänsä... Se ikävöi Siihen takaisin... Se katui Siitä eroansa ja puhdistui tuskan tulesta, päästäksensä takaisin Siihen josta oli kotoisin... Se pyrkimys ja katumus olivat se hirmuinen tuli, joka paloi luiden ytimiä polttamassa.

Perkele huomautti enkeleillensä kylmästi:

— "Hän ei vieläkään suostu minuun... Hän pyrki Jehovan orjaksi takaisin..."

— "Mutta kun hän on huomannut sen turhaksi ja kyllänsä kitunut, väsy ja kääntyy hän sinuun", — vakuutti Piru hänelle.

Kylmä kalmanviima löyhähti. Perkele lausui ylpeänä:

— "Palvelijani Harhama on tuhannen kertaa kauvempana Jehovahista, kuin tuo kurja kuollut tuossa: Hän on *kironnutkin* Jehovan... Siksi on hänen omassatunnossansa oleva evästä siksi paljon, että hän *ei* jaksa sitä kuluttaa ja kestää täällä... Hänen täytyy raueta minuun."

Hänen äänensä kulki kauhuna hautausmaan holveja pitkin... Se kierteli haudasta hautaan... Kauhistuneet vainajat värisivät kuin tulipitimissä.

Kamala kulkue kulki edelleen... Sivulla avautui synkkä hauta. Siinä asui kuollut, joka oli vanhempansa unohtanut, tuottanut häpeää niille... Siksi oli hän joutunut kelvottomana pois Jumalasta... Se oli eväänä hänen omassatunnossansa... Se tieto ja ikävä takaisin Jumalaan olivat muuttuneet ilkeiksi kuoleman rotiksi... Ne rotat nakertelivat hänen luitansa, purivat niitä yöt ja päivät... Hirmustuneena kyyristyi onneton kokoon Perkeleen häntä katsellessa... Rottalauma vikisi ilosta ja järsi hänen luitansa juoksennellen niitä pitkin ja poikki...

— "Hänkin kestää vielä", — lausui Perkele kovana. Kehno lohdutti häntä, vakuuttaen:

— "Mutta jos hän kestää nyt, on hän myöhemmin väsyvä. Ja sinun valittusi Harhama ei ole kestävä, sillä hän on vanhempansa unohtanut ja syvimmin häväissyt niitä... Hän on tehnyt äidistänsä katalan varkaan äidin."

Edellä kulkevat luurankoenkelit veisailivat Perkeleelle ylistysvirttä... Ne tunnustivat hänen voimaansa ihmisessä... Kuolleet kyyristyivät hautahuoneissa... Inho kulki luita pitkin, kun kuului Perkeleen tulevan... Riemulaulu täytti huudot pauhullansa.

Matka jatkui... Se kävi haudasta hautaan... Vainajat värisivät, pirunviima kulki Perkeleen edellä.

Taas avautui haudan ovi... Siinä huoneessa asui varas. Omantunnon-tuska ja Jumala-ikävä olivat muuttuneet mustiksi käärmeiksi... Ne söivät häntä... matelivat ristiin-rastiin, luita pitkin ja poikin... kihisivät ilkeästi... kietoutuivat kaulaan, sekä sääriluiden ympärille... luikahtelivat sisälmyksissä kylminä ja inhottavina, eivätkä saaneet koskaan kylläänsä hänestä...

Vaan yhä kesti onneton kipunsa... Henki ei eronnut Jumalasta... Se ei päässyt irti, ei siis voinut antautua Perkeleelle, että olisi omatunto rauhan saanut, lakanneet sen soimaukset, jotka nyt käärmeinä aterioivat hänessä... Kylmä, ylevä harmi ja kiukku säteili Perkeleen kasvon-eleistä, kun hän näki, miten on vaikea ihmishengelle päästä pois Jumalastansa, oman itsensä ytimeistä... Viha leimusi hänen silmäyksistään... Paholainen lohdutti häntä:

— "Aika tulee jolloin hänen voimansa lakkaavat ja silloin nukahtaa hänen henkensä sinuun..."

— "Se aika on tuleva", — ylpeili Perkele kovana. Onneton kiemurteli tuskansa käsissä... Perkeleen kauhu kutisti hänet kyttyräksi. Piru selitti herrallensa:

— "Ja jos tämä, joka on puutteessa toiselta ottanut, ei voi kestää, niin miten voisi sen tehdä valittuni Harhama, joka on varastanut varastaaksensa, ilman pakkoa siihen... Hänen rikoksensa Jehovahia vastaan on tuhannen kertaa suurempi kuin tämän... Ijankaikkisuus on liian lyhyt aika sitä sovittaa..."

Hirmuhuudot kuuluivat maan sisästä... Henget huusivat Jumalan apua...

Inhoten pakenivat ne Perkelettä, tuntiessaan hänen suuren tulonsa...

Pauhaava riemulaulu vaimensi tuskanhuudot tuskin korvaan kuuluviksi...

Kulku jatkui haudasta hautaan... Kaikki kolkkoni kolkommaksi... Manalan tulet tuikkivat... Pelokkaina odottivat henget maakammioissa... Eikä ollut missään pakotietä, ei lymyä, ei ovea kiinni panna.

Pimeässä kammiossa värjötteli huorin tehnyt... Hän oli sillä teollansa Jumalasta pois eronnut... Nyt oli hän onneton Manalan asukas... Hänen omantuntonsa tuomitsevat: tuska ja Jumala-ikävä olivat muuttuneet inhottaviksi syöpäläisiksi... Ne söivät häntä yöt ja päivät... Haisevina matelivat ne sisälmyksissäänkin... sydämessä... suonissa... suussa ja kaikkialla... Likana tippui koko olemus... Tuskan ja inhon käsissä kärsi onneton, kun ei herennyt henki pyrkimästä Jumalaan takaisin... Ei antautunut se levollisena Perkeleen omaksi, vaipuaksensa sen tarjoomiin nautinnoihin... Hän oli huorinteon herkuista jo kyllänsä saanut.

— "Hän kestää, mutta minulla riittää myös ijankaikkisuutta. Minun henkeni on häneen siksi syvälle syöpynt, ettei hän voi siitä puhdistua ennen voimiensa riutumista", — lausui Perkele, kivikovana, jumalallisen kylmä sävy kasvoillansa. Enkelit veisasivat hänelle:

"Elämässä sinun työsi alkaa, mutta manalassa jatkuu se. On ihmis-ikä tuiki lyhyt sitä tehdä. Se on arka hetki vain, hetki jolloin siemenesi tuskin ehtii maahan päästä juurin kiinni. Täällä vasta jatkuu työsi. Täällä ei aika lopu koskaan. Ihmishenki täällä sulle puhdistuu, karaistuu ja vapautuu Jehovasta kokonaan."

Laulu vyöryi pimeässä... Kaiku eksyi sokkeloihin... Avuttomina värjöttivät kuoleman kotien asukkaat... Horna selitti herrallensa:

— "Ja valittusi Harhama on tehnyt huorin enemmän kuin tuhat muuta. Hänen on turha yrittääkään päästä Jehovaan takaisin..."

Perkele lausui ylpeänä:

— "Hänen on täytynyt totella minun tahtoani..."

Pimeys oli pakahtua lauluun. Enkelit veisasivat

"Niinkuin kirkas aamunkoi valkenee sun valtasi. Kaikki voimat sulle raataa, joka puro sinuun virtaa, kaikki tuulet puhaltavat ijät kaiket sinuun päin. Voimakas sa oot ja suuri."

Maanraot olivat säveltä, haudat hirmua täynnä... Kuolleet värisivät kuin avuton uhri pedon edessä... Kaikkialla hohottivat haudat auki... Kaikkialle tunki Perkeleen tulinen katse.

Perkele pysähtyi synkeimmän haudan ovelle... Siellä asui murhaaja, omantunnon soimaukset ijankaikkisuuden varana... Ne ja Jumalaan ikävöiminen olivat muuttuneet murhatun hahmoksi ja sen veren-ääneksi... Haamu puristi häntä joka hetki tulisina kourin... Veren ääni tunkeutui tulena luiden ytimien sisälle... Se huusi kosta hänelle... Se soimasi häntä... vaati häneltä elämänsä takaisin... Onneton kiemurteli tulisissa pitimissänsä, Alkulähdettänsä ikävöiden...

— "Turhaa taistelua!... Minuun hänen täytyy raueta!" - lausui Perkele jääkylmänä.

— "Sinussa on hänelle lepo... Sen on hän viimeinkin huomaava", — vakuuttivat enkelit.

Perkele jatkoi:

— "Hän on tappanut vihamiehensä. Mutta palvelijani Harhama on murhannut oman lapsensa, jättämällä sen hoidotta mieron varaan..."

— "Sinun henkesi on hänessä ilmestynyt kirkkaimpana", — riemuitsivat enkelit. Ylistyslaulu kierteli käytäviä, mateli hautojen läpi, pujotellen niissä, kuin suuri, ilkeä musta käärme.

Ylistyslaulu pauhasi... Pimeät haudat kumisivat... Kuoleman maa oli hirmua tulvillansa...

Perkele seiso jolla uuden haudan ovella... Siellä asusti valehtelija... Hänen omantuntonsa soimaukset ja niistä johtunut halu palata takaisin ihmishengen Alkulähteen yhteyteen, olivat muuttuneet ilkeiksi pieniksi kuoleman hiiriksi... Ne olivat aivan verisiä... Koko hauta oli niitä täynnä... Niitä kihisi kaikkialla... Ne rakentelivat pesiänsä haudan asujan sisälmyksiin... kuhertelivat siellä... tappelivat suupaloista... järsivät luita... rypivät veressä ja juoksentelivat suonien sisässä... Inho ja kauhu olivat onnettoman ainaiset huonetoiverit kuoleman hautahuoneessa asumassa.

Perkele osoitti näkyä, ja lausui armotonna kuin jumala:

— "Hän on valehdellut erehdyksessä. Ja kumminkin on noin kaukana Jehovasta... Mutta valittuni Harhaman koko elämä on ollut *tietoista* valhetta ja petosta."

— "Siksi on hänen yrityksensä palata Jehovaan turhaan raukeava", — lisäsi Horna.

Kuolon kauhut lisääntyivät... Etäältä kuului kamala huuto... Nääntyneet parkuivat apua... Huuto kierteli pimeydessä... Kuolleet vapisivat... Kaiku kolisi kammioissa...

Perkeleen eteen tupsahti pimeä maaluola... Siinä asui Manalan asukas, joka oli himoinnut naapurinsa omaisuutta... Omantunnon tuskat ja jumalankaipuu olivat siittäneet ilkeitä ruumistoukkia... Ne söivät häntä ulkoa ja sisältä... laskivat munansa häneen... sikisivät hänessä... kuolivat häneen, mädäten hänessä toistensa ateriaksi... Koko hänen olemuksensa kiehui niitä täpösen-täynnä.

— "Hänkin toivoo vielä, että minun henkeni hänestä häviää ja hän pääsee Jehovaan takaisin..." lausui Perkele, nauttien kuolleen kauhusta. Kun enkelit olivat sen toivon turhaksi todistaneet, lisäsi Perkele, kasvoilla kova sävy:

— "Hän on himoinnut ainoastaan naapurinsa maapalaa ja vaimoa, mutta palvelijani Harhama on himoinnut koko maailmaa, sen rikkautta ja seppeleitä... Hänen hengessänsä on minun valtani perus syvimmälle laskettuna..."

Pimeys kohahti... Kaiku hiljeni... Piru todisti herrallensa:

— "Helpompi on ihmisen nostaa vuoret maasta, kuin Jehovan kohottaa sinun valtasi peruskiveä pois Harhaman hengestä."

Kamala kuolleitten huuto seurasi puhetta... Enkelien laulu pauhasi...Ne lauloivat:

"Jos ken voisi kaikkeuden kantaa sijoitansa pois, ei se voisi Harhamasta sinun valtas perustusta nostaa pois ja hävittää. Se on kivi: Kuka siihen koskee, taikka sitä kiertää, jalkans' aina siihen loukkaa."

Laulun pauhatessa astui Perkele Manala-temppeliin... Se temppelel avautui hänen edessänsä... Siellä asuvat enkelit, jotka käyvät Manalassa kuiskailemassa sinne saapuneille vietteleviä sanoja... He käyvät johtamassa heitä Perkeleen poluille... saarnaamassa hänen oppejansa... lupaamalla vapahdusta hänessä... Luut ovat heillä lihattomia... He ovat eläviä luurankoja, hirvittäviä Manalan pahoja peikkoja... Heissä ei voi lihaa olla, sillä silloin heidät tunnettaiisiin, kun he käyvät vainajien asunnoissa...

Manala-temppelel on pimeyttä tulvaten täynnä... Holvit ovat peikkojen pimeitä asunnoita... Luola liittyy luolan perään, aina loppumattomiin... Holvaukset ovat mustinta maata, kannattimet multaläjiä, joissa mustimmat käärmeet pesivät... Kalmanhaju täyttää ilman... Luolissa hiipivät luurangot askareillansa... Niiden silmäreijissä tuikkava tuli on temppelel valona... Minne katsoo taikka kulkee, siellä hääraävät kamalat olennot ja tuikkuttavat oudot silmätulet, kuin kipinä syvältä maan alta, kun se tuikkaa pienen reijän läpi...

Perkeleen ilmestyessä temppelel in sävähtivät punaiset salamet, jääden tuliksi holveihin, yksi sinne toinen tänne... Pimeys oli nyt salamilla siroteltu... Ne liekehtivät kuin lamput ja valaisivat luolat himmeällä valolla... Enkelijoukko veisasi herransa ylistystä... Tuhansista luolista tulvi säveltä hänelle... Tuhannet polvistuivat hänen edessänsä...

Perkeleen pään päällä leijaili tulinen kruunu... Korpit koikkuivat luolien perällä... Ne koikkuivat kamalasti... Suuri käärme kiemurteli Perkeleen jalkojen edessä.

Ylistyslaulun vaiettua puhui hän enkeleillensä:

— "Palvelijani Harhaman hengen hedelmät tuleutuvat ihmisissä. Minä olen Teille näyttännyt, kuinka hänen henkensä on kokonaan minun henkeäni: Hän on rikkonut kaikki muut Jehovan käskyt."

Enkelit oudostuivat. Perkele selitti viisautta säteillen:

— "Hän on pyhittänyt lepopäivän työttömyydellensä..."

Enkelit huokasivat helpotuksesta ja Piru oikaisi:

— "Silloin ei hän ole sitä vielä pyhittänyt..."

Ja heidän vielä riemuitessansa selitti Perkele voiton-ilon hänestä säteillessä:

"Hän on siinäkin palvellut *minua*: Hän on pyhittänyt sen laiskuudellansa, ja lisäksi: hän on sillä pyhittänyt *kaikki* päivät lepopäiviksi, vaikka Jehova käsksee kuusi päivää työtä tekemään... Hän ei ole tehnyt työtä yhtenäksään päivänä..."

Hiisi lopetti hänen puheensa, lisäten siihen:

— "Hän on vastoin Jehovan käskyjä pyhittänyt koko elämänsä lepopäiväksi..."

Ilohuuto ja riemulaulu tulvi pauhuna multaluolista... Kaikki tunnusti Perkeleen voimaa ihmisessä. Perkele kysyi järkkymättömän kovana, voitonvarmana:

— "Voiko hänen hengestänsä silloin kypsyä hedelmä Jehovalle?...Voiko sekään enää tulla Jehovan orjaksi, johon on tarttunut Harhamasta minun puhdas henkeni?"

Enkelit vastasivat laululla:

"Ken maistaa hänen hengestensä, hän saakin sinun henkeäsi puhtaimman siemauksen. Se lumous: sun henkesi, pois polttaa hengen Jehovan, ja ihmishengen kokonaan se huumaa sekä juovuttaa sun palvelijaksesi."

Perkele käveli ylpeänä kruununsa hohteen hänen hartioilleen valuessa. Pysähdyttyänsä hän lausui:

— "Ja semmoisen hedelmän olisi hän vienyt hautaansa, jos ei olisi kirjaansa kirjoittanut... Nyt elää hänen henkensä hänen kuoltuansakin todistamassa minun voimaani ja levittämässä minun henkeäni!..."

— "Se oli sinun tahtosi... Sinä et sallinut hänen viedä henkeäsi hyödyttömänä hautaan", — ylistivät enkelit.

Perkeleen vihjauksesta ilmestyi temppeliin Oolavin haamu... Harhaman elämä seiso i taas hänen vierellänsä inhottavana käärmeenä... Se väläytteli hänelle pankin kultakasoja ja setelipinoja... Salamana välähtelivät himontulet Oolavin silmistä... Kultra huikaisi häntä... onnettomuus ja epätoivo seisoivat takana ruoska kädessä... Perkele antoi hänen nähdä sen ruoskan.

— "Hän on minun palvelijani Harhaman hedelmä", — lausui Perkele kuivasti, lisäten:

— "Niin pysyy minun valtani ja ihmishenki minussa. Ihmishenki *ei voi* minusta erota, koska minä olen Eevan kautta tullut ihmishengen oleelliseksi osaksi... Te olette haudoissa nähneet, kuinka lujasti ihminen on minuun sidottu: sillä ei mikään voi hävittää oman olemuksensa perus-oliota, kuten vesi ei voi hävittää vetyänsä, tuhoamatta ja häviämättä samalla itsekin."

Kamala huuto kuului synkistä haudoista... Tuomitut huusivat apua... Enkelijoukot ylistävät herraansa mahtavalla hymnillä, joka sekottuu kuolleiden tuskanhuutoon.

Kun mies kulki jo oudoilla poluilla.

Taivaan sini tummeni ja pehmeni, kypsyy kesäisimmillensä. Auringosta aivan herui mehevin valo. Elämänhuolet olivat kutsuneet kiurun pois ilmasta. Peruna nousi taimelle. Mansikankukka kasvatti lempensä armosta hedelmää: pikku raakaletta. Puro liris i jo vähävesisenä, itkien ja kaivat en kevät tulviensa suuria vesivaroja. Pihlaja pääsi kukkaansa, tytön poski kesähelteen punaansa, ja kevät antoi viime suutelo a täyteläisenä uhkuvalle kesälle.

Pienessä, matalassa kamarissa, kivitalon ullakkokerroksessa oli koolla seurue, johon kuului Oolavi, Harteva, Horsma, Voima ja Ilanne. Pöydällä oli pari viinipullo a ja korttipakka, sekä viisi pistoolia ja yhtä monta pommia. Jokaisen läsnäolijan kasvoista voi lukea, että sisällä riehui tuli, jonka paloa joko kiihdytettiin tai salattiin ulkonaisella huolettomuudella ja rehentelyllä. Väliin katkesi puhe kokonaan, ja viiltävässä hiljaisuudessa voi silloin kuulla akkunaruutua vasten lentelevän kärpäsen surinan.

Reippain oli Harteva, joka johti joukkoa. Selvästi voi huomata, että Oolavi oli väsyneen, riutuneen näköinen, vaikka hän salasi sitä huolettomilla eleillä, ylvästelyllä ja sukkeluuksilla.

Mutta kun viini oli alkanut tehtävänsä tehdä, reipastuivat mielet, hurjat intohimot ja uhkarohkeus pääsivät valloillensa, ja elämä alkoi hyrskiä purona, sitten kevättulvana, vuolaana virtana, joka viskoi vesiänsä, aaltoa aallon perästä, kiiruhtaen, ikään kuin ottaaksensa kiinni koskea, joka pakenee edellä, kutsuen huumaavalla pauhullansa. Se virta nyhti Oolaviakin mukaansa, ensin hitaasti, kuten kevättulva rantapengertä, sitten nopeammin ja voimakkaammin, kunnes hän oli kokonansa sen vallassa.

Harteva piti vireillä joukon hyvää tuulta ja reippautta. Hän se myös laati suunnitelmat. Juoden lasinsa pohjaan, selitteli hän Oolaville:

— "Kumpiko sinun mielestäsi on oikeampaa ja jalompaa: ryövätä rehellisesti, vaiko nylkeä ihmisiä lain avulla kuin saastainen petoja sitten tekeytyä hurskaaksi?"

Siinä asiassa oli Oolavilla oma mielipiteensä, jonka hän oli muodostanut tekonsa ja aikomuksiansa puolustukseksi. Vähitellen oli se teennäinen mielipide muodostunut hänessä sairaloiseksi uskoksi. Hän piti jo ryöväystä kunniallisena, jopa sankaritekona.

Kun hän oli sen myöntänyt Hartevalle, jatkoi tämä:

— "Tietysti! Peli pitää olla reilu ja suora... Katso sitä parooni Geldnersiä: Hän ei tee työtä eikä saa rukoilemalla mannaa taivaasta, ja kumminkin vuotaa hänelle rahoja säkittäin päivässä. Eivätkö ne silloin ole varastettuja?"

— "Juo sinä, äläkä saivartele", keskeytti Horsma.

— "Anna Yrjön puhua, Yrjöhän on herra arvostelija!" - kehotti Voima.

Harteva sytytti sikarinsa ja vakuutti:

— "Rehellinen ryöväys on aina kunniallista, ja se on miehen työtä... Ne semmoiset lain avulla varastelijat ovat ilkeitä saivaria, jotka häpeävät varkaan-ammattiansa, vaikka sitä joka päivä julkisesti harjottavat."

Oolavista tuntui Hartevan puhe aivan oikealta, vieläpä syvälliseltä totuudelta. Luonnollinen, vaistomainen halu saada oma tekonsa ja elämänsä oikeaksi todistelluksi, jommainen halu aina syntyä alkavassa rikoksen tekijässä, himmensi taas oikeuskäsitteen hänessä. Hän myönsi Hartevalle:

— "Kyllä sinä olet oikeassa..."

— "Ainahan Yrjö on oikeassa", — innostui Voima.

— "Juo, Yrjö!" — kehottelivat toiset. Yrjö Harteva joi ja jatkoi Oolaville:

— "Ne lain avulla varastajat veivät sinulta rahat ja kukkaron. No anna viedä! Me pojat otamme ne kauniisti niiltä takaisin... Ei kuin pommi vaan soimaan ja pistooli paukkumaan, niin kyllä omat pois lähtevät!"

Yleinen riemu ja nauru säestivät Hartevan puhetta. Horsma huomautti harmistuneena:

— "Sillä ne ovat Geldnersillä meidänkin isä-ukkojemme rahat... Kirottut veren-imijät!... Nyljette isä-ukon puille paljaille!"

Ja koko joukko oli uskovinansa, että veren-imijät olivat saattaneet heidät ja heidän isänsä häviöön. Voima tekeytyi raivostuneeksi ja vannoi kostoja. Oolavi joi vihaa ja innostui siitä. Hänelle valkeni nyt oman asiansa oikeus, ikäänkuin äkkiä täyteen tähtitulitukseensa leimahtava taivas. Silmät paloivat. Käsi piteli jo asetta huviksensa. Hän joi kulauksen viiniä ja ylvästeli:

— "Otetaan vain omat pois ja korko vielä omille... korko ja hyvä! Hei, pojat!"

— "Hei!" — hihkasivat toiset, tyhjentäen lasinsa ja lyöden ne pöytään.

— "Semmoinen repäisevä peli se pitää olla... Nyt sinä Oolavi alat jo saada täydet miehen höyryt", — kehui Harteva Oolavia.

Miehet hurjistuivat. Kulta ja viini menivät päähän ja tekivät ihmisestä pedon. Horsma löi nyrkkinsä pöytään ja vannoi:

— "Korko pitää lähteä isä-ukonkin rahoille ja hyvä... Eläköön anarkismi!..."

Lasit kilisivät. Viini virtasi. Oolavi huumautui.

Hänelle oli nyt anarkismi uusi evankeliumi, josta hän etsi pelastusta. Se valkeni hänelle oikeaksi, jaloksi aatteeksi. Harteva teki selkoa suunnitelmista. Näyttäen pankkien tilikertomuksia, selitti hän:

— "Tämä pankki olisi helpoin puhdistaa, mutta kertomuksesta näkyy, että sen kassassa ei tavallisesti ole puhdistettavaa, kuin ainoastaan joku vaivainen sata tuhatta..."

— "Emme me sen takia viitsi... Yhdellä tiellä pitää ottaa mikä tarvitaan", — rehenteli Oolavi. Kulta poltti jo hänen sormiansa, mutta rehentelyn alla kyti vielä salainen epäroiminen, omantunnon ääni, jota hän rehentelyllä salasi ja tukahdutti.

— "Eikö sinulla ole rikkaampaa pankkia?" — viisasteli Horsma.

— "On minulla... Minulla ei ole mitään niin paljon kuin pankkeja", — kerskui Harteva. Oolavin epäroiminen hälveni vähä-vähältä.

— "Yrjö on pankki-pankkiiri... Sillä on kassassa kokonaisia pankkeja", — retusi Voima, lyöden Hartevaa olkapäälle.

Hurjistuneet mielet kiihtyivät. Reuhaaminen huumasi ja rohkaisi Oolavia. Harteva ylpeili:

— "En minä viitsi kassassa pitää pikkurahoja ja rahapakkoja... Minä pidän siellä kokonaisia pankkeja,

niin on kirjanpito helpompaa..."

Yleinen nauru ja hälinä palkitsi puhujaa. Lasit täyttyivät, kilisivät ja tyhjenivät. Eläköönhuudot kaikuivat anarkismille. Oolavi kulki kuohuvan vaahdon mukana, rohkaistuen jo, kuten muinoin Tuukkalankoskia lasiessansa. Ne mielenrohkeuden aarteet, joita koski oli häneen laulanut, alkoivat katkoa jo kytkytänsä ja syöksyivät hillittömään vapauteen kuin peto, joka on häkkinsä murtanut ja riemusta kiljähdellen karkaa erämaan houkuttelevalle hietikolle, missä herkulliset antilopiparvet odottavat, kiljunnalle on tilaa ja pedon luonnolle työtä ja huumaavaa verijuomaa. Hän vetäisi tikarin poveltansa, viskasi sen Hartevan eteen pöydälle ja reuhasi:

— "No kun sinulla on kerran kassa, niin avaapas luotto. Siin' on miljoonan vekseli... Hyväksytäänkö?"

Harteva riemastui, nähdessänsä Oolavin hurjistuvan. Tikaria katsellen räyhäsi hän:

— "Kyllä semmoiset vekselit meidän pankissa aina rahasta käyvät... Ollappa vain enemmän!"

Toiset seurasivat Oolavin esimerkkiä. Hurja rohkeus muuttui päihtymykseksi, ruttomaiseksi kuoleman halveksimiseksi. Harteva laski tikarikasan ja selitti:

— "Siis neljä miljoonan vekseliä!... Ei ole paljon meidän rahoissa!..."

Ja tarkastellen pankkien kuukausitilejä, osoitti hän:

— "Tässä pankissa, niinkuin näkyy, on aina noin kuusi miljoonaa käteistä... Juodaan siis sen pankin malja!"

Maljat juotiin. Eläköön-huudot kaikuivat. Huoneusto oli semmoinen, että ei tarvinnut olla varova, koska sieltä ei melu muuanne kuulunut. Eikä seurue enää osannutkaan peljätä, ei kyennyt varovaisuuteen... Miljoonat menivät päähän viinin kanssa. Oolavista oli kaikki kirkasta ja varmaa.

Hetkeksi hiljeni sitten kerskailu. Miehet sopivat ensi tehtävistä: pankin huoneuston tarkastelemisesta, varovaisuustoimenpiteistä ja muista. Kun ne olivat suoritettut, alkoi juominki. Jokainen tiesi leikkivänsä kuoleman kanssa ja viini sai sammuttaa ne tunteet, jotka kuoleman ajatus joskus puhalsi ilmipaloksi. He joivat täysin siemauksin, kuten taisteluun lähtevä rykmentti, joka viinalla, soitolla ja huudoilla herättelee pedonluontoa, tappaa alakuloisuutta ihmisessä. Sen juomingin kestäessä selitteli Harteva Oolaville:

— "Miehen pitää aina pysytellä hyvissä rahoissa, sillä ilman rahaa ei mies ole mies..."

Oolavi oli sen kyllä jo huomannut. Hän muisti neiti Iltamon ja monet muut, ja mieli kuohahteli. Harteva jatkoi:

— "Mutta raha... se poika avaa kaikki neulan silmät suuriksi porteiksi ja selkosen-seljälleen... Kuule, Oolavi, kun sinulle sanon: Ei ole niin pientä tytön sydäntä, johon ei mies pääsisi, kun tulee vain aasina, jolla on kultakuorma seljässä..."

Toiset nauroivat. Harteva jatkoi viisasteluansa:

— "Ja mitä suurempana aasina vielä tuleekin, niin sitä väljemmästi ja komeammasti saa asua tytön sydämessä... Sillä tyttö tietää aina, että suuremmalta aasilta saa kuorman seljältä pois, helpommin kuin pienemmältä... Juo, Oolavi!... Oletko sinä koskaan pannut tytön rahasäkkiä kantavaa aasia rakastamaan?"

— "Olen ja komeasti", — kerskui Oolavi.

— "Ketä?... Kenen sydämen sinä olet pehmittänyt", — kyseli riemastunut joukko.

Hetkiseksi leimahti Oolavissa kerskailuhalu. Joku laulaa hoilotti kepeää laulua. Toiset tiedustelivat Oolavilta edelleen:

— "Kenen sydämen sinä olet solmuun vetänyt?"

Oolavi nautti siitä, että voi mainita huomattun naisen nimen ja samalla kostaa sille, osottaa että on hänet rahalla ostanut kuten porton. Viha ja kerskailuhalu sekottuivat hänessä. Hän unohti hetkeksi vihansakin neiti Iltamoa kohtaan ja hän lausui hänen nimensä ylpeänä, kerskahtaen. Joukko riemuitsi sitä kuullessansa:

— "Iltamonko!... Senkö korean harakan, joka niin somasti pyrstöänsä lekuttaa?..."

Oolavi lauloi jonkun kepeän kuplettilaulun, ylpeänä, hattu päässä reuhaten. Harteva kiitteli häntä, huudahdellen:

— "No semmoinen se pitää ottaa, kun kerran ottaa!... Peli pitää olla aina reilu!"

Oolavissa heräsivät turhamaiset miehen vaistot: naisillansa ylvästeleminen. Jalo ihminen paloi hänessä loppuun hetki-hetkeltä... Hän ylpeili Iltamosta, kerskui hänestä ja vihasi häntä samalla. Hälinä yltyi. Selvästi voi nähdä, että miehet huumasivat itseensä keinotekoisesti, koska elämellinen tila sammutti heitä ahdistavan tunteen.

Puhelu oli kääntynyt naiseen, rakastajattariin ja muihin. Joku miehistä lauloi, toiset väittelivät kovaäänisesti. Puheen seassa ylpeili Harteva:

— "Antaa vain rahan kiertää: Aikansa komentaa sillä naisia... naiset vievät sen kauppiaille, kauppias pankkiin ja silloin se on taas jo kuin meidän taskussamme..."

Huumaantuneelle Oolaville kirkastui elämä yhä kirkkaammaksi, avautui kirkasvärinenä ulappana, jossa linnat kohoavat satusaarilla, linnoissa odottavat neidot, syli avoinna, huulella maukkain suudelma. Kulka kiersi kaikkialla. Hänen tarvitsee ainoastaan kurottautua, ottaa aarteesta ne avaimet, joilla avautuvat linnojen ovet ja ihmissydämet, neidon sylit, sen suuteloarteet, ja jonka käskystä ilmestyvät loistavapukuiset palvelijat, kantaen maukkaimpia herkkuja ja huumaavimpia viinejä. Koko elämä totteli sitä avainta, jakoi sen käskystä onnea ja nautintoa, hiveli silmää taiteella, korvaa neidon laululla ja viulun sävel-antimilla, taivutti polvet hänen edessään ja peitti hänet ihailijoiden kateisilla katseilla kuin purppuraisimmalla kuningasvaipalla. Hänen edessään avautui nyt varma tie, keino, millä saa sen avaimen käsiinsä. Hän ihmetteli ja katui, että oli tähän asti sitä avainta, kultaa, etsinyt vaivaloisilla ja epävarmoilla poluilla, keinottelusta ja kotona pohjattomasta Hallanselästä. Kaikki huonot vaistot pääsivät hänessä valloilleen ja nostivat pedonharjaansa, syöksyen verenhimoisena elämän antimien kimppuun, mistään välittämättä, säälimättä, kuten tiikeri iskee kyntensä pieneen karitsaan.

* * * * *

Kesäinen ilta-aurinko punotti Pietarin tomujen läpi suurena, säteilevänä punakiekkona, ikäänkuin oman punansa paljouteen huikaistuneena, mehevänä tulipyöränä, jonka kajaste loimotti taivaanrannalla sen hohtavana iltapalona. Kuu kelmeni kirkkaalla korkeuden sinellä hopeanvalkeana, taivaan siveen haihtuvana pyöränä. Se tuskin erosi taustansa siniväristä, hukkui siihen kuin marmorikiekko valkeaan väriin.

Oolavi palasi asuntoonsa jalkaisin, päihtymyksestä auttavasti selvinneenä. Hän ei huomannut loistavaa avaruuden iltatulitusta, ei välittänyt vastaanulijoista. Hänen edessään loimahtelivat hänen elämänsä kuvitellut tulevaisuuden ulapat, rikkaina valosta, loistosta, iltapunaisina ja lämpiminä. Koko elämä avautui loistavana auringon maille menona. Kiihtynyt mielikuvitus nosteli linnoja joka niemeen ja hurjat himot etsivät irtipäässeensä petona aavan erämaan rikkaita maukkaita veriherkkuja. Hän janoi hurjuuksia, uhkarohkeita tekoja ja voimanäytteitä, kuten ennen Tuukkalan koskenkuohuja.

Loistavat, avonaiset vaunut tulivat vastaan. Jo kaukaa tunsivat häntä hevoset ruhtinas Karavajefin hevosiksi. Kuski komenteli edellä ajavia syrjään ja punaliivinen lakeija katseli vastaan tulevaa ylpeänä.

Vaunut lähestyivät jo niin, että Oolavi voi nähdä niissä istuvat. Hänen verensä kiehahti. Vaunussa istui neiti Iltamo, naureksien nuorelle ruhtinas Karavajefille. Sattumalta huomasi hän Oolavin, joka aikoi häntä tervehtiä. Neiti Iltamo huomasi sen ja käänsi päänsä pois, teeskennellen ei häntä huomanneensa... Hän häpesi Oolavia, joka kulki jalkaisin, eikä pukukaan ollut enää semmoinen kuin olisi pitänyt olla.

Oolavi näki ja tajusi sen kaiken. Hän ehti nähdä neiti Iltamon kaulassa sen helmikoristeen, jonka hän oli viimeisenä lahjana hänelle lahjoittanut. Viha ja harmi leimahti hänessä silloin ilmitulena. Hän päätti "näyttää". Hän laskei kuinka hän ryöstön onnistuttua ostaa taas komeimmat vaunut, pakottaa huomatuimman kaunottaren kullalla rakastajattareksensa ja ajaa hänen kanssansa neiti Iltamon ohi heittäen häneen halveksivan katseen. Riemastuneena huudahti hän itseksensä:

— "Niin minä teen!... Minä näytän vielä, että sinun Karavajefisi on minun rinnallani keppikerjäläinen!..."

Hän kiihtyi, nautti voitostansa. Viha ja inho neiti Iltamo kohtaan leimahti liekiksi. Hän sylkäisi ja mutisi halveksivasti:

— "Mokomakin pyrstösi kaupitsija!"

Hän alkoi laskea edelleen, mitä kaikkia hän miljoonillansa tekee. Hän puheli:

— "Miljoona ruplaa on yli kaksi ja puoli miljoonaa markkaa... Puolitoista miljoonaa riittää korvaamaan vaillingin. Ja miljoona jää..."

Joku rentun näköinen vastaan tulija, puolijuopunut, töytäsi häntä vastaan. Oolavi sysäsi hänet syrjään, ärähtäen jonkun kiukkuisensanan. Sysätty hölmistyi aluksi ja huudahti:

— "Herra isä!... Mikä se oli?..."

Mutta selvittyänsä alkoi hän kiukutella nopeasti poistuvan Oolavin jälkeen, huudahtaen:

— "Mitä varten sinä tyrkkäsit?... Hei, sinä puupää!... Katupatsas!... Kuuletkos sinä?..."

Kun Oolavi ei kuullut, käveli mies hänen jäljestänsä, haukkuen:

— "Maltahan, piru!... Kulkee kuin ummessa silmin ja astua pamahtaa vastaan ja... koiranpenikka... tyrkkää vielä ihmistä... Eh, sinä toljake... kuuletko, katumittari... Minä sinulle näytän!" — lopetti hän huutaen ja heristellen poistuvalla Oolaville nyrkkiänsä. Sitä tehdessään tölmäsi mies vastaan tulijaa vastaan, joka alkoi kirkua:

— "Paholaisen retkale!... Piruako sinä kadulla saarnaat ja tyrkit!"

Mies puolustautui, huutaen:

— "Missäs minun pitäisi tyrkkiä?... Häh! Kotiinko minun pitäisi mennä tyrkkimään?..."

— "Opetan minä sinut, katurösvö", — uhkaili toinen.

— "Koitappas opettaa!... Entä oikeus missä on?... Ja entä poliisi!... Opetan!... Entä missä minua tyrkättiin?... Kadulla!... Jumaliste kadulla..."

Miehet ryhtyivät riitelemään. Suuri väkijoukko kokoontui sitä kuuntelemaan, ja ottamaan osaa. Yksi puolusti yhtä, toinen toista puolta. Syntyi yleinen rähinä, jonka keskeltä kuuluivat kovimpina kahden päähenkilön haukkusanat. Mutta Oolavi ei huomannut mitään. Hän riensi edelleen kiihkoisena ja jatkoi laskuansa:

— "Vaillingin minä täytän ensimmäiseksi... Ja konnahan minä olisinkin, jos en täyttäisi... Ihan penniä myöten täytän... isän ei pidä saada vihiäkään asiasta..."

Taas töytäsi hän vastaan tulijaa, erästä repaleista työmiestä vastaan.

— "Piru!" — ärähti hän ja viskasi tulijan kumoon tiepuoleen kiirehtien edelleen, kuin ei olisi mitään tapahtunut. Loukattu hyppäsi pystyyn hölmistyneenä ympärilleen katsellen, kuin olisi hän pilvestä pudonnut. Hämmästyneenä huudahti hän:

— "Jumala ja pyhät siunatkoot!... Tuuliaispäähän se ryöpäytti?..."

Eräs vaimo selitti hänelle:

— "Mikä tuuliaispää!... Mies sinut viskasi... tuo ihminen, joka tuolla mennä hanttuuttaa... se siellä..."

Loukattu älysi asian, raivostui ja huusi poistuvalla Oolaville:

— "Eh, sinä katupölkky!... Eikö sinulla ole silmiä päässä kun tölmäät kohti?... Kuuletko sinä?... Sinä olet hyvin rosvonnäköinen... Kuuletko, retkale!... Eh, sinä... Ei se roikale kuule", — lopetti hän viitaten kädellään kuin sanoaksensa: ei maksa vaivaa huutaa. Tunteettomalle ohikulkijalle hän selitti ohimennen:

— "Hän on hyvin rosvon näköinen... Ivan Petrovits, joka varasti Popofin rahat, tyrkkii ihmisiä aivan samalla tavalla."

Oolavi laski laskujansa, puhellen:

— "Miljoona markkaa jää, jää vähän ylikin... Niillä minä elän ja näytän sille suullaan elävälle harakalle, Iltamolle... Luulee olevansa parempikin... räkättirastas!"

Kun hän tuli asuntoonsa, odotti häntä siellä hänen entinen lakeijansa, vaatien viime saatavaansa, muutamaa kymmentä ruplaa, jonka hän sanoi unohtaneensa periä.

— "Mitä saatavia!" — tiuskasi Oolavi. Lakeija selitteli:

— "A siellä, muistattehan kun oltiin... Krestoswkissa... me joimme Pjotr Antonovitshin, kuskin kanssa pullon viiniä... Se on kolme ruplaa..."

Oolavi kuohahti ja tiuskasi:

— "Kuka sinun käski juomaan?"

Lakeija tekeytyi hämmästyneeksi ja selitti:

— "Kuinka, kuka?... Siunaa ja varjele, kuka!... Entä miten monta tuntia me odotimme?... Hyvästi kuusi tuntia, ilman ryyppyä. Ja sitten neiti... mikä hänen nimensä on: Iltamo vai mikä... Setshuhonka... hän odotutti neljä tuntia... No vannon Teille että neljä tuntia ja vielä minuutteja lisäksi... Silloin meni kaksi ruplaa kopeikkoinensa..."

Oolavi koetti hillitä itseänsä. Lakeijan vaatimus tuntui hänestä hävyttömältä samoin kuin käytöskin. Lakeija laski edelleen ja selitti:

— "Orlofillakin annetaan aina lakeijalle ja kuskille talon puolesta... Samaten ruhtinas Bjäsemskilla... parooni Meiendarfilla... Lihatshofilla... Joka paikassa annetaan talon puolesta..."

Oolavi olisi heittänyt hänelle puuttuvat ruplat, mutta hänen rahansa olivat jo liian vähissä. Hän kärsi alennuksestansa, jota kärsimystä vähensi lakeijan hävyttömyys, röyhkeä käytös. Se sai hänet nousemaan vielä yleväksi, semmoiseksi, joka halveksii ihmisiä, ei välitä lakeijanlaisten puheista, ei viitsi niihin vastatakaan. Lakeija jatkoi odotuksesta jo närkästyneenä ja samalla rohkaistuneena:

— "Kuinka voikaan kysyä: 'kuka käski'... Tietysti tapa käski... Ja ajatelkaa, mitä olisivat teistä ajatelleet Lihatshofien ja Jeliseijefien lakeijat, jos me olisimme istuneet kuivin suin!... Siunaa ja varjele semmoisesta!... Lakeijan täytyy osata pitää yllä herrasväkensä rikkautta... Muutenhan hän ei lakeija olisikaan..."

Oolavi oli vaiti. Mies jatkoi hetkisen odotettuansa:

— "Vot, ottakaa Bobrofit... Hän kun teki konkurssin, niin haukkui ensimmäisenä lakeijansa. Sanoi: 'Sinä — sanoi — puupää et osannut käyttäytyä... ihmiset pankissa luulivat sinua kerjäläisen lakeijaksi ja pankki katkaisi luoton'... No, siin' on Teille kuka käski!... Ollapa että hänenkin lakeijansa oli osannut käyttäytyä, niin ei olisi kukaan saanut tietää, että talossa on rotta ainoana omaisuutena... Ja pankki olisi antanut rahaa paljonko vain ilkeät tahtoa..."

Syntyi pieni vaiti-olo. Oolavia ärsytti miehen kavaluus ja siihen sekottunut hävyttömyys ja röyhkeys. Kun vastausta ei kuulunut, kysyi lakeija röyhkeästi:

— "No mitä?... Tuleeko rahat?... Minulla ei ole aikaa..."

Oolavi nousi ylös, osotti ovea ja käski lyhyesti:

— "Hetki ulos!"

Lakeijan silmissä leimahti röyhkeä, alhainen katse, tavallinen semmoisina hetkinä ihmisessä, joka on ikänsä ollut siinä nöyrän koiran asemassa, missä lakeijat ovat. Rehennellen, uhitellen ilkkui hän:

— "Vai ulos!... Eh, sinä!... Vai ulos!... Katsohan!... Mistä viskasikin mokoman herran tänne... kerjäläisen!..."

Oolavi ärtyi. Hän oli tottunut käskemään, eikä häntä ollut palvelija vielä raa'asti kohdellut. Hän säilytti toki ylemmyytensä, ei antautunut keskustelemaan, vaan kysyi jyrkästi, kuivasti, käskävästi:

— "Menetkö hyvällä ja heti, vai odotatko kyytiä?"

— "Maksa rahat, niin menen", — ärjäsi lakeija raakana.

Oolavin veri kiehui kuumana. Silmissä leimusi viha ja ylenkatse... Sormet koukistuivat jo valmiiksi. Mutta hän hillitsi vielä mieltänsä. Lakeija tuntui liian arvottomalta. Syntyi pieni äänettömyys. Lakeija jupisi jotain loukkaavaa. Oolavi raivostui. Jalkaa polkien ärjäsi hän:

— "Ulos, ja paikalla!"

— "Suus kiini, suomalainen koirannaama!... Nälkimys... Eh, sinä rahatton mieron kiertäjä", — huusi lakeija ilkkuen. Hänen silmissänsä välähteli alhainen, ilkeä katse. Ääni oli raaka, käytös rehentelevä.

Oolavin kädet olivat tuliset, veri kiehui suonissa... Kädet jo valmiiksi jännitettynä astui hän rotevan lakeijan eteen ja tiuskasi:

— "Lähdetkö sinä, koira, omine jalkoinesi, vai odotatko kyytiä?"

— "Maksa rahat!... Muuten en lähde... Tshuhna... Vai sinä heität... Äitisi viettelijä... Tomppeli", — ilkkui lakeija riettaana.

Oolavin käsi nousi iskuun. Lakeija tapaili tuolia kähisten:

— "Näytän minä sinulle... koiranpentu..."

Mutta lause katkesi. Oolavi tempasi häntä ryntäistä molemmin käsin, nosti korkealle ilmaan ja paiskasi hänet sieltä pänsä yli sohvaan seljällensä. Kuului rusahdus. Sohva oli musertunut kappaleiksi, jalat irtautuneet, selkämäpuut taittuneet. Sekasorron keskeltä näkyivät lakeijan kauhistuneet kasvot ja pelokkaina kiiluvat silmät, ja kuului hiljainen ähkyminen.

Oolavi heitti takin hartioillensa ja läksi ulos, lakeijan vielä kömpiessä ylös sohvan sirpaleiden ja räsyjen seasta. Kadulle tultuansa vannoi hän kiihtyneenä:

— "Piiskaa te tarvitsette, ihmis-elukat... Ei teissä ole muuta ihmistä, kuin paljas nahka... ja sekin likainen... Pommeilla teidät pitäisi hävittää sukupuuttoon."

Puoli tuntia myöhemmin istahti hän pöydän ääreen Hiiden Myllyssä. Tarjoaja riensi hänen luoksensa ja kysyi kumarrellen:

— "Mitä suvaitsette käskää?"

— "Viinaa pöytään ja paras tanssijatar polvelle", — komensi Oolavi.

— "Siinä paikassa!" — lupasi viinuri juosten käskyä täyttämään. Odotellessansa ajatteli Oolavi taas äskeisiä tapauksia, muisteli lakeijaa ja muita, jotka olivat hänelle selkänsä kääntäneet. Alussa täytti taas katkeruus hänen mielensä. Mutta se meni pian ohi ja sijalle tuli taas ihmisviha ja inho. Kaikki ihmiset kuvastuivat hänelle alhaisina eläiminä, inhottavina syöpäläisinä. Niitä ajatellessa kävi puistatus hänen ruumiinsa läpi ja hän mutisi halveksuen:

— "Kaikkialta muualta voi vielä elukka pois päästä, mutta ihmishahka on sille se pussi, josta se, ei koskaan pääse..."

Mutta kotona morsian itki ja neuloi.

Jo meni ohi sadekuurojenkin aika. Elämän tai vasta peittivät harmaat pilvet. Kaikki uhkasi synketä yöksi...

Oli harmaa kesäpäivä.

Takea sumu peitti maita. Kauranripsillä riippuivat pienet vesipisarot maahan heratamaisillansa. Heinikko oli kostea, metsä märkä. Vesihelmi koristi joka havua ja kimmelsi joka lehdellä. Hyttynen oli kadonnut surinamailtansa ja pikku lintu piti sadetta oksan alla varvullansa.

Kaikki osotti, että oli tullut sadetten ja surujen aika.

Martva istui huoneessansa, kerien sukkalankaa. Kerinpuut pyörivät hitaasti kerinnakassa. Kerijä ei kerinyt työn vuoksi, vaan ikäänkuin sumuisen päivänsä kuluksi, tai omien huoliensa pois menoksi. Työ sujui hitaasti. Katse oli tehtävää vailla, harhaili milloin siellä, milloin täällä, kuin erehtynyt tuulenhengähdys kuumimman kesäpäivän rasvatyvenessä haihatellessansa. Huoneessa häilähteli surun suortuva kaikkialla, häilähteli kuin äsken hautaan viedyn muisto.

Kerijän mieli näytti olevan sumuista päivääkin harmaampi. Joskus hidastui keriminen, joskus aivan taukosi, katkesi vaistomaisesti kerijän sitä huomaamatta. Raukeat kädet eivät näyttäneet jaksavan kerää pidellä.

Viimein olivat kädet vaipuneet helmaan, pidellen kerää, käden sitä tuntematta. Surullinen kerijä istui kauvan huomaamatta, että työ oli tauonnut. Mutta äkkiä hän taas havahtui, alkoi keriiä, ja ikään kuin pitääksensä mieltänsä virkeänä lauloi kerinnän tahdissa laulua "Kuoleman maille morsian lähti". Hän lauloi:

"Etäällä kirkonkello soi ja hautaa umpeen luodaan. Jo sammui onnen iltakoi ja murheen maljaa juodaan.

Ja neito itkee armastaan
ja neuloo rauhatonna.
Valkoista pikku-lintuaan
hän hoitaa onnetonna.

Hän hoitaa sitä hellien
kuin akkunalla kukkaa,
kun armastansa itkien
yöt päivät neuloo sukkaa.

Näin kuuluu vanha ennustus:
'Sen valkolinnun hurme
hääonnes' on ja rauhotus,
kun mieltä painaa murhe.'

Ja neito taruun luottaen
niin monta herran aikaa
armastaan surren, vuottaen
odottaa onnen taikaa."

Vyyhti oli sotkeutunut... Laulu katkesi... Sen sävel oli surullinen, väre vielä surullisempi... Kissan makuuvirsi säesti sitä hiljaisella hyrinällä... Martva kumartui, selvitti vyyhden sotkeutuman, pujottaen kerän rihmojen lomitse... Kerinpuut pyörivät taas ja laulu jatkui:

"Vaan kirkonkello viestin tuo:
'Jo sammui onnen tähti:
ei palaa sulhanen sun luo,
hän maailmalle lähti'.

Nyt neyle helmaan unhottuu; maa kirkkomaaksi muuttuu. Taivaalle jää vain kylmä kuu;
sielt' onnentähdet puuttuu."

Vyyhti oli loppunut... Martva laski kerän helmaansa, istui ja ajatteli... Mutta ajatus ei jaksanut maasta nousta... Silmä oli surua täynnä, mielessä kivipaino. Hän oli entisestään paljon muuttunut. Poissa olivat kasvojen paraat korut: ilo ja onni, sekä lapsen viaton mieli ja avoin silmien sulo-aarre... Kutri ei ilakoinut otsalla iloisena... Se värisi siinä suruisena, kuin kaihoisin sävel viulunkielessä, murhe lapsen mielessä...

Hän istui kauvan ääneti, kuin olisi halunnut surra mielensä huolista tyhjäksi... Viimein huokasi hän raskaasti, siirsi kerinnakan loitommaksi, otti sukan neyleensä, solmisi langan ja alkoi neuloa... Hitaasti sujui työ. Verkkaan solmiutui silmä silmän lisäksi... Katse ei seurannut työn mukana ja ajatus oli muilla mailla.

Neuloessansa hyräili hän laulunsa jatkoa:

"Vaan kirkonkello kumisee nyt valko-kaupungissa. Ja pyhät virret humisee, on ranta kukkaisissa.

Siell' asuu Neitsyt Jumalan
jaellen siunausta.
Hän hoitaa terveeks' sairahan,
ken kaipaa lohdutusta.

Ja neito valkokaupunkiin
nyt lintuinensa soutaa,
Kipuihin syämen polttaviin
hän rauhaa sieltä noutaa.

Käy kulku virtaa myötäiseen.
Ei huoli airoin soutaa,
kun vene soluu hiljalleen,
levälleen airot joutaa.

Ja neito uhraa lintuistaan
nyt valkokaupungissa

hartaasti, hiljaa polvillaan
rukoillen temppelissä.

Ja sydän-raukka rauhan saa:
Toteutuu taru vanha,
käy kukkaiseksi kirkkomaa.
On neito hurskas nunna."

Mieli värähti... Käsi raukesi... Laulu oli kertonut laulajan oman tarinan... Neyle solahti helmaan ja käsi sen mukana... Neuloja mietti laulunsa sanoja, eikä jaksanut ymmärtää niitä... Ajatus oli herpautunut, raukea, kuin helmassa olevat kädet... Hän ei tuntenut muuta kuin suuren elämäntuskan, joka repi ja poltti häntä... Harmaa sumu katseli häntä akkunasta... Kissan univirsi hyrisi kuin etäinen ruumislaulu ja koko elämä tuntui olevan paareille pantu... Se oli peitetty ruumisliinoilla... Arkku oli jo valmiiksi tuotu, tie havutettu ja hautausmaalla odotti kuoleman hiekkasyli: avoin hauta... Ei näkynyt kukkia, ei ystävän viimeistä oikeaa seppelettä: kyyneltä silmäkulmassa.

Hän istui kauvan. Ajatus raukesi kokonansa. Mieli muuttui harmaaksi sumuksi... Jo herahti vesi silmännurkkaan... Hän painoi kasvonsa tyynyyn ja itki katkerasti... Hento ruumis vavahteli... itkunpuuskat syöksyivät suusta, toinen toisensa jäljestä... Silmä vuoti polttavia vesiänsä... Poski kuumeni... Povi täyttyi mielen katkeruudella... Koko olemus oli repaleina.

Kun hän oli kyllänsä itkenyt, nousi hän, kuivasi silmänsä, jotka olivat täynnä tuskaista katsetta, korjasi hiuksensa ja istui rauhottuaksensa. Poski oli itkusta punainen. Katkerat itkunnikahdukset nousivat kurkkuun, ensin tiheämmin, sitten yhä heikoten ja harventuen. Kun ne alkoivat lakata, yritti hän neuloa, kuin antaaksensa kädelle ajankuluketta.

Mutta ei ottanut työ sujuuksensa. Sukkapuikot liikkuiivat hetken kömpelösti... herkesivät sitten kokonansa, kuin uneen uupuvan puhelu... Neyle solahti taas helmaan, vieden kädet mukansa ja ajatus lähti niille maille, missä eivät soi iloiset kellot.

Äiti astui silloin huoneeseen, näki tyttärensä surun, arvasi osan sen syystä ja alkoi häntä lohdutella, kysyen:

— "Kirjoittiko Oolavi, koska hän palaa?" Martva salasi mielensä surut ja vastasi katse työssä kiinni:

— "Ei hän vielä tiedä... Hänellä on vielä lukuja kesken, mutta kyllä hän kirjoittaa kohta palaavansa..."

Äiti rauhottui. Hän uskoi kaikkien surujen syynä olevan ikävän, sulhasen kaipuun. Hän lohdutteli edelleen:

— "Älä ole ikävissäsi, lapseni... Se on sinullekin onneksi, että hän lukee ja tutkii... Tietysti hän tekeekin työtä sinun iloksesi ja sentähden viipyy..."

Ja niin uskoi ja toivoi Martvakin. Oolavin jokaisesta kirjeestä huokui se vakuutus, vaikka aina ja aina vain yhä enemmän ohimennen. Mutta hän uskoi sen lyhyiden johtuvan työn paljoudesta. Raukealla äänellä myönsi hän:

— "Niin... Kyllä hän aina niin kirjoittaa..." Äiti asetteli pöytäliinaa paremmin paikoilleensa ja vakuutteli sitä tehdessänsä:

— "Hän tulee oppineena luoksesi... Älä anna nyt, Martva-rukka, ikävän täyttää mieltäsi!... Onnesi on sitä suurempi, mitä kauvemmin saat odottaa..."

Äärettömän katkera ajatus täytti Martvan mielen: Hän tiesi, että hän ei voi enää kauvan odottaa, ennen kuin jo tulee häpeä ilmi. Hän tiesi olevansa äidiksi tulossa.

Vesi tulvasi väkisin silmiin. Sitä salataksensa nousi hän ja poistui huoneesta, silmät äidistä pois päin käännettyinä, mielen täysi katkerimpia suruja mukana.

Niin katkeraa oli Litvan helmelle elämän jalo onni: äidiksi tulo.

Mutta Ranniston talon päällä luikerteli inhottava käärme: Harhaman elämä.

* * * * *

Ensimmäinen kuhilas koristi taas Ranniston peltoa, pärevalo tupaa, lyhde seinää, havu ja tähkä lattiaa. Luonto odotti keväisen lempensä hedelmää, kesäisen työnsä tulosta: uuden elämän siementä. Linnun lemmensato oli jo hajautunut maailmalle. Touko-vilja ja hedelmäpuu viimeistelivät elämäntyötänsä ja talon — isäntä odotteli rauhallisena koko elämänsä suurta viljasatoa: elämänsä ja työnsä tulosta, hänelle uskotun leiviskän takaisin elämälle jättämistä.

Martva istui huoneessansa yksin, poski kyynelten ilonpitoalana, helma niiden sateen kokoajana. Kun hän oli silmänsä kuiviksi itkenyt, ja rauhottunut, minkä voi, ilmestyi ovelle pastori Aamusto, joka oli talossa vieraana, ja lausui:

— "Martva! — Hyvää iltaa. — Saanko minä tulla puhelemaan kerallasi?"

Martva nyökäytti päätään surullisesti ja vastasi:

— "Pastori on niin hyvä!"

Sen sanottuansa hän nousi, jätti sohvan tulijalle ja itse istahti sen pääpuoleen pehmeälle jakkaralle. Nuori pappi alkoi puhua hänelle:

— "Näytät surulliselta, Martva... Oletko sairas?"

— "En, pastori... en aivan sairas... Joskus vain voin pahoin", — tapaili Martva sanojaan, raukealla äänellä puhuen.

Nuori pappi piti luonnollisena ne surut, joista oli puhunut. Hän uskoi niiden olevan morsiamen armaita ikäviä. Mutta niissä oli niin paljon liikuttavaa, osan-ottoa herättävää, että hän ei hennonnut olla niistä mainitsematta. Hän olisi halunnut niitä hälventää. Hienosti, todellisen Jumalan palvelijan hellyydellä, huomautti hän:

— "Ei pidä antaa ikävän suruksi muuttua, eikä mielen painua maahan..."

Martvan kurkkuun nousi karvas itku. Hän koetti sitä pidätellä ja salata, mutta se ei onnistunut. Itku pääsi väkisin, veti kertomaan sitä, mitä sanat peittelivät. Nuori pappi sulii säälistä. Hän koetti viihdyttellä:

— "Älä anna mielen painua... Koeta olla iloinen ja puhua huolistasi muille! Se helpottaa... ikäänkuin jakaa osan ikävääsi muiden kannettavaksi..."

Martva kuivasi silmänsä, pidätti itkunsa ja olisi halunnut puhua, mutta suu ei ottanut totellaksensa. Valmiiksi ajateltu sana painui aina alas. Niin oli jo sadasti tapahtunut, kun hän oli aikonut kertoa tilansa vanhemmillensa. Selittämätön häpeäntunne riisti aina sanat kieleltä takaisin. Hän tunsi olevansa alasti isänsä ja äitinsä edessä ja siksi hän lymysi.

Kun puhelu jatkui, lausui Martva varovasti:

— "Se rauhattomuus, josta Teille kerran puhuin, valtaa usein minut... Ei se ole yksistään ikävää..."

Nuori pappi katseli hänen itkusta punehtuneita kasvojansa, sulii säälistä ja lohdutteli, kuin isä tytärtänsä. Hän selitti:

— "Älä ole siitä huolissasi, Martva, vaan iloitse siitä, sillä se suru on elämän jalointa: Se on elämän tuskaa, yleistä maailmantuskaa, joka on ihmishengen korkeinta runoutta ja sen puhdistavaa, jalostavaa tulta..."

Martva katsoi eteensä hajanaisena, käsitti papin sanat himmeästi ja myönnytteli jotain sanoaksensa:

— "Niin, pastori... Ehkä se on sitä... maailmantuskaa..."

Ja todellakin ilmestyi huoneeseen, puhujien sielun eteen ihmeenihana, iki-puhdas ja -jalo maailman tuska, tulikukassansa hohtava tyttö, kädessä yleisen elämäntuskan vertauskuva, se tulikuuma kiekko, josta hohtaa tuska kuin kuumuus ahjosta otetusta raudasta, polttaa poroksi pahan, ilkeän ja aistillisen ja kirkastaa ihmishengen suureksi ja jaloksi. Mutta nyt oli se tulikukka tavallista kuumempi. Se uhkasi hohteellaan polttaa onnettoman naisen kokonaan poroksi.

Nuori pappi tuli murheelliseksi. Tuskaisena jatkoi hän selitystensä:

— "Elämäntuska on ihmishengen jaloimpia tunnuksia ja se on myös ihmisen jumalallisen alkuperän merkki ja siitä johtunut. Sillä oletko huomannut eläinkunnan tuntevan elämäntuskaa?"

Martva katsoi häneen suurilla, kauniilla silmillänsä, ajatteli ja vastasi, täysin käsittämättä, mitä puhui:

— "Todellakin!... Minä en ole huomannut eläinten surevan..."

Hän huokasi, kadehti eläintä. Pastori innostui selittäen:

— "Se johtuu siitä, että niillä ei ole mitään kaivata, koska niiden henki ei ole Jumalasta. Ne ovat itse,

mitä ovat: kaikki on niillä itsessään, kuten muullakin luonnolla. Mutta niin kuin oikea lapsi kaipaa äitiänsä, koska sen elämä on siitä, niin ikävöi ihmishenki Jumalaa, koska se on siitä lähtenyt... Ja sinä huomaat ihmisissäkin eron: Ne ihmishenget, jotka ovat korkeampia, tuntevat elämäntuskan syvimmin, sillä ne kykenevät tajuamaan oman korkean alkuperänsä ja niillä on lahjat ikävöidä sen ylevyyttä ja puhtautta. Toiset ovat miltei kokonaan tyytyväisiä omaan itseensä, kuten on laita eläinmaailmassa..."

Elämäntuska pukeutui Martvan silmien edessä yhä hohtavampiin tulikukkiin. Sen kiekko hohti tulikuimalta, sen haju ja kauneus huokui tulista runoa. Se poltti häntä. Mutta kumminkin oli se tulikoristeissansa nyt samalla kaunis, jalo ja ihailtava. Se houkutteli kuumuudellansakin, kuin morsian sielunsa puhtaudella. Martvan posket hehkuivat. Hän myönteli:

— "Niin, pastori... Kyllä kai ikävässä ja tuskassa on jaloa ja puhdasta."

Hän oli niillä sanoilla sitonut uuden tulikukan, iki-ihanan elämäntuskan rintaan... sen tytön rintaan, joka hohti huoneessa, polttavissa helyissäänsä koreillen. Elämäntuskan tulijuomakin oli hänelle nyt jo virkistävää, sen tulikukan polttava hohto oli hänelle vilvotus. Niin suuri oli hänen tuskansa. Pastori Aamusto ihastui, kun näki taas Martvan sielun ylevyyden. Hän kiitti sydämessään Jumalaa ja lausui Martvalle:

— "Sinä puhut oikein... Elämäntuska on elämän jalointa. Elämän-illosa on aina jotain korkealle ihmishengelle tuiki vierasta. Ilo voi olla puhdasta ja viatonta, mutta se ei voi koskaan olla jaloa ja korkeaa. Onhan lapsen ja nuoren karitsan ilo kyllä puhdas, mutta siinä ei ole mitään ylhäistä..."

Martva katsoi häneen surullisena. Molempien sekä sanoista että katseista huokui tulikuuma, jaloa runoa: elämäntuskaa. Puheen lomassa huomautti Martva surullisena:

— "Niin, hyvä pastori!... Kyllä elämässä on tuskaa... Olen joskus viimeaikoina etsinyt kirjallisuudesta jotain hetken iloa, mutta olen huomannut, että kaikessa hyvässä onkin jotain hyvin surullista ja polttavaa... Tuntuu kuin olisi kirjallisuuden paras osa oikea tuskanlähde..."

— "Se on totta", — tarttui pastori, huokasi ja jatkoi:

— "Jokaisessa jalossa, korkeassa hengessä on elämän tuskaruno sävelenä. Se on Faustissa, Kadotetussa paratiisissa, Danten runoissa ja kaikessa suudessa. Se elämäntuska huokuu jo koko antikisen maailman jalosta kirjallisuudesta. Niin kaipaa ja ikävöi ihmishenki alkulähdettään Jumalaa."

Martvalle alkoi oma tuskansa kirkastua tulirunoksi, josta hänen henkensä nautti ja joi jaloutta. Maailmantuska seisoi hänen edessään tulityttönä, ojentaen hänelle polttavimpaa kukkastansa. Mieli rauhoittui hiukan. Henki nousi maasta korkeuteen. Nuori pappi jatkoi:

— "Samoin on taiteessa: Suurten maalaajien tauluja katsoessasi huomaat niiden runona olevan äärettömän hienona väräjävän tuskan. Samoin huomaat musiikissa. Ilo on taiteessakin kuten kirjallisuudessa jotain rahvasmaista, vulgaire'ia. Raamattu on kokonansa hienointa tuskanrunoa. Ja jos tarkastat Jeesusta, huomaat, että Hän oli suurin Getsemanessa, kun elämäntuska muutti hänen hikensä veripisaroiksi. Hänen jäähyväispuheensa ovat jo täynnä ihmishengen korkeinta, runollisinta elämäntuskaa, joka huokuu niiden jokaisesta sanasta..."

Ja yhä ihanampana kuvastui Martvalle elämäntuska, ihmishengen suuri kiirastuli. Hän alkoi tajuta sen suuruuden, kauneuden ja runollisuuden. Hän unohti hetkeksi osan omista suruistansa ja nautti yleistuskasta, sen jaloudesta. Muistellen entisiä iloisia päiviänsä, kysyi hän:

— "Te pastori puhutte hyvin kauniisti... Onko sitten ilo mielestänne aivan väärää?"

Nuori pappi vastasi kerkeästi:

— "Ei oikea ilo. Mutta se on elämän kuonaa ja vaahtoa. Kuten kuonakin on oikeaa ja *kuonaksi* puhdasta, niin voi ilokin olla oikeaa ja synnitöntä. Mutta se on tuskan rinnalla sama kuin rekilaulu jalon runon, kehittymätön ihminen korkean hengen rinnalla. Tuskan lahjaa ei ole Jumala antanut muille kuin ihmisille ja suurimmat tuskan lahjat Hän on antanut ainoastaan valituille. Jos siis tunnet elämäntuskan, älä siitä masennu, vaan kiitä Jumalaa Hänen korkeimmasta lahjastansa: suuresta ylevästä sielustasi, joka kykenee tajuamaan yleisen tuskan."

Martva huokasi helpotuksesta. Hän nautti jo hetkisen tuskastansa. Ajatuksissansa, katse hajalla, kuiskasi hän:

— "Kiitos, pastori, ylevistä sanoistanne!"

Maailmantuska hohti koruissansa, huokuen tulikuuma kauneuttansa. Pastori Aamusto jatkoi sitä ihailien:

— "Sinä et näe ylevän ihmishengen etsivän lohdutusta iloista, vaan yksinäisyydestä ja tuskasta. He nauttivat siitä. Jokapäiväiselle ihmiselle kelpaa sen sijaan ilokin, vaikka ei tosin aina, ja loppuun asti: lopultakin kyllästyy rahvasmainenkin henki siihen ja saa nautintonsa elämäntuskasta, Jumalan kaipuusta..."

Sanoillansa hän ripusteli yhä uusia tulikukkia ja tulsia runohelmiä maailmantuskana hymyilevän tytön koristukseksi. Martvan posket hehkuivat jo sitä tuskan polttavaa punaa. Elämäntuskan tuliruno jalostui hänelle jalostumistansa. Nuori pappi lopetti:

— "Elämäntuska on ihmishengen korkein nautinto jo silloinkin kun se ilmenee kirjallisuudessa, taiteessa, ja musiikissa. Sillä harvoin nauttii ihminen iloisista rekilauluista, mutta surullinen kansanlaulu on hänelle aina nautinto. Vielä suurempi täytyy sen nautinnon olla silloin, kun se tuska ilmenee meissä itsessämme..."

Sanoillansa hän loihdi Martvan tuskat uusiksi, ikäänkuin avasi niiden kuoren ja osotti sisällä piilelevän jalon iki-ihanen helmen, jota Martva nyt ihaili kuin neito kauneuttansa, tyttönen kutreijansa. Hän rauhoittui toistaiseksi. Tuskansa hän sammutti tuskalla, kuin polttavan savun tulella.

Rannisto itse astui huoneeseen rauhallisena. Hän ei vielääkään osannut edes aavistaa, että hän oli kerjäläinen, ja että hänen talossansa ei ollut enää muuta rikkautta kuin suunnaton määrä salaista, jaloa, suurta elämäntuskaa.

Kun tyttö itki ja katseli elämänpuuta.

Oli suruiset läksiäiset.

Aurinko suri taivaalla, kukka maassa, lintu oksalla... Paratiisissa soivat suruiset poislähtökellot ja ihmishengen onnenkehto heilahteli viimeisiä kertojansa...

Jo laitettiin ihmis-onnen hautajaisia... Jo kaivettiin sille hautaa... Jo sahattiin lautoja sen ruumisarkuksi... Jo siroteltiin kalmanhavuja lattialle... Jo tuoksuvat tuonenkukat... Sirkka väsähti sirsimestä, lintu istui suruisena, ikävä silmän, kaiho siivenkoristeena, ja päivänpaiste riippui puun oksilla, riippui niin kuin ruumisiina...

Saha sahasi, lauta valmistui... Poislähtökello löi jo ensikumahuksensa... Se kumahuksia levitti kellon täyden suruja... Onnenkäki kyni sulkiansa... Se kyni niitä surullisena... Se valmistautui kukkumaan viime kukuntaansa... Jo itki kukka kedolla, sammal suolla, kanerva kankaalla... Päivä kelmeni, suru sukeutui onnenkukista ja koivu itki jo korunsa: onnenkäen poismenoa...

Kaikki suri ihmis-onnen katoamista... Koko luonto kärsi ihmiskohtalosta... Ruusu kasvoi jo oasta ja ohdake iti nisun seassa...

Kuolinkello kumahti taas kerran... Käki kukahti sen säveleen lopuksi... Onni oli jo ijäksi nukahtamaisillansa... Kaikki vaikenen uudellensa... Tyhjä oli iloista käenkin kieli...

Mutta elämänpuu hohti punaisissa kukkissansa... Joka kukan vierellä kypsyi ihanin omena... Joka omenalle lauloi kaunis onnenlintu... Se lauloi parasta säveltä... Sävel vierähti kauniina säteenä... Omena kasvoi suudelmana... Kukka tuoksui oksan päässä... Hedelmä kutsui herkullansa, ja päivän paiste viskautui elämänpuun ylitse, niinkuin komein runohuntu...

Se puu hohti morsiamena ihmis-onnen hautajaisissa...

Lapio heilui kaivajan kädessä... Hauta valmistui...

Arkkulaudat olivat valmiit... Päivänpaiste oli suruisimmillansa, linnun mieli kaihoisimmallansa... Enkelit ompelivat ihmis-onnenruumisiina...

Elämänpuun alla seisoi Martva, suruun aivan menehtyneenä... Kyynel oli nyt silmän sulona, suru posken kauneutena... Elämä oli epätoivoa täynnä, povi tuskaa ja mieli onnettomimman ajatuksia...

Yhä hiljeni, yhä heikkenen onnen-ääni... Enkeli ompeli ruumisiina entistänsä ahkerammin... Ompelus joutui... Kuoleman neula vilisi ja musta säije juoksi nopeasti neulan jäljestä...

Kaikki joutui, kaikki kypsyi...

Jo soi suuren onnen ruumiskello... Se loi ensimmäisen lyöntinsä... Jo kuului ruumis-arkulta kuoleman vasarankopse... Jo naulattiin lautoja arkuksi... Enkeli ompeli yhä ahkerampana... Yhä vehreämpänä

tuoksui tuonen havu... Ihmis-onnella oli jo manantie edessä...

Käki kukahti haikean: "kuk-kuu!"... Sirkka sirahdi... Martva vavahti... Hän näki, että hänen onnensa maahanpanijaiset olivat oitis oven edessä... Hän hätäytyi... Murheet eivät enää mahtuneet mieleen, eivät silmiin kyynelvedet... Itkuna tyhjensi mieli surujansa... Kyynelinä vuotivat silmistä polttavat tuskan vedet...

Mutta elämänpuu hohti yhä ihanampana... Sen oksien piiloissa lymyili rietas Harhaman elämän käärme...

Jo oli valmis ihmis-onnen ruumisliina... Enkeli, joka oli ommellut, huokasi surullisena... Jo lakkasi Tuonelan vasaran kopse... Jo oli valmis ihmis-onnen ruumis-arkku... Syntyi kuoleman suuri rauha... Onni itki Manan maille lähtönsä... Kaikki suljettiin surusta... Ei päässyt käen kieletä kukunta...

Taas kumahti kuoleman kello... Se ilmotti että paratiisista poislähtöhetki oli tulossa... Arkana lymytyi Martva elämänpuun alle... Kauhun lyömänä kyyristyi hän piiloon, peljäten kuulevansa sen äänen, joka ilmoittaa hänelle, että nyt on katkennut onnenrihma... Sydän vuoti verta, silmä kyyneliä ja elämänvirtenä väräsi itku...

Jo läheni suuri ääni...

Taivaalta kuului etäinen ruumislaulu... Enkelit veisasivat siellä ihmis-onnen kuolinvirttä... Martva painui maan tasalle... Mieli oli maatakin matalammalla... Tuska repi häntä... Itku oli hänet jo aivan läkähdyttää...

— "Oi minua onnetonta!" — huokasi hän tuskiinsa menehtyneenä...

Jo alkoi kuulua outo ääni... Jumala kutsui erehtynyttä... Hän kutsui sitä lähettääksensä hänet puhdistumaan tuskantulella, kokemaan onnettomuutta erämaassa... Onneton Martva vapisi... Hän etsi itsellensä maankoloa... Silmä tyhjensi kyyneliänsä, mieli itkuna apeitansa...

Tuska jatkui, itku yltyi... Jo tuotiin ruumis-arkku nähtäväksi... Jo olivat liinat valmiiksi levitettyinä... Jo huiskivat Manalan huivit... Jo laskettiin onnea mustille ruumisliinoillensa... Martva väenteli tuskan tulipitimessä...

Yhä yltyi itku, yhä apeni mieli... Enkelien ruumislaulu läheni lähenemistensä... Paratiisin lähtökellot alkoivat kovemmin soida... Onnenkäki kukkui kuolinkukuntaansa...

Tuskissansa vaikeroitsi Martva:

"Nyt sorrun aivan tässä... Ei mulla elämässä nyt mitään olla voi... Voi raukka mihin vaivaan ma jouduin... Isä taivaan nyt minut hylkäs', oi!"

Lähtökellojen soitto koveni... Enkelien surulaulun hyminä likeni... Se likeni kuin uhkaava Jumalan ääni... Käki kukkui hartaampana... Paratiisi oli tuskaa tulvillansa... Yhä murtuneempana vaikersi Martva elämänpuun alla:

"En enää jaksa kestää, en kyynelitäin estää... ne viljoin vuotaa saa... Jos kuljen vaikka kunne, niin suuri tuskantunne jo siellä odottaa."

Jo vaikeni onnenkäen kukunta... Se hävisi pois lähtökellojen yhä yltyvään kuminaan... Enkelilaulu koveni... Sen hyminä täytti jo etäisen taivaan... Se läheni, niinkuin pauhaava sävelmeri... Kellojen kumina koveni sitä mukaa... Koko paratiisi oli jo kuoleman säveltä täynnä... Jo paloivat tuskantulet... Jo kukkivat sen tuliset kukat... Tuskainen ihmishenki vetäytyi pieneksi madoksi... Revittynä, rikkilyötynä hätäili Martva elämänpuun alla... Turhaan etsi hän turvaa... Suuri ääni läheni lähenemistensä... Säveltenpauhina masensi mielen, painoi sen maan mustan mullan alle... Tuskan repimänä valitti onneton Martva:

"Ah, suuri kuolo, auta!
Tee mulle kylmä hauta!
Sä yksin auttaa voit...
Oi, tuskieni tuoja
Sa maan ja taivaan Luoja,
miks minut vaivaan loit!"

Tuskan tulikukka kukki yhä kauniimpana... Ihmis-onnen kehto oli jo kylmille jätetty... Jo laskettiin onnea arkkunsa... Jo kannettiin arkkua hautaan... Jo luotiin hauta umpeen... Taivaalta laskeutui Jumalan henki... Se pysähtyi korkealle Martvan päälle... Se etsi erehtynyttä... Rangaistuksella pakoitti se sitä takaisin hyvän tielle, pelastaen sen siten turmiosta... Vanhurskaana tuomarina kysyi Se

korkeudesta:

— "Martva!... Missä olet sinä, Martva?" Yhä tuskaisempana painautui onneton Martva lymyysnä... Yhä katkerampana vuoti kyynel... Entistä onnettomampana vaikeroi hän tuskissansa:

"En tiedä, raukka, missä mä lienen... Kyynelissä mä kylven päivät, yöt... Tuskaani nyt mä näännyn... Jos minne, kurja, käännyn, Sa mua siellä lyöt..."

Arkun kantta naulattiin jo kiinni... Jo vietiin onnea hautaan... Jo oli onnenkehto aivan tyhjä... Armotonna tiedusti Jumalan ääni:

"Mitäs olet tehnyt, Martva, koska tuskaa tunnet? Vastaa, miksi pelkää Minua?"

Tulinen tuskan kukka hohti kädessä... Kukka poltti kättä, kyynel poskea... Taivas pauhasi suru laulun hyminänä... Tuskankellot soivat entistä kovemmin... Menehtyneenä valitti onneton neito:

"Mä petyin... Tuskissani nyt huudan apuasi... En luokses tulla voi, sill' olen alastonna... Ah, ällös armotonna, nyt mua kutsu, oi!"

Surulaulu säesti palavinta rukousta... Suurena selitti Jumalan armo hänelle:

— "Jos ihminen ei riko käskyjäni, on silloin paratiisi kaikkialla... Ken rikkoo ne, hän sillä teollansa jo *itse* paratiisin kadottaa... En *yksityistä* varten laeistani voi tehdä pienintäkään poikkeusta... Lajinsa laista ei voi kukka päästä, vaan sortuu sitä yrittäesssänsä. Niin lakini on äärimäinen oikeus. Siis poikkeus niistä olisi *itsellesi* se lupa, joka sinut turmaan päästää... Siis ei voi olla muuta sovitusta kuin se joka riippuu sinun tahdostasi: Minun säätämäni uomaan palaaminen..."

Suuri ääni masensi onnetoman Martvan mielen... Enkeli seppelöi hänet tuskansa tuliseppeleillä... Hyvän ja pahan valtalaulut hymisivät jo mahtavina... Ne taistelivat keskenänsä... Tulinen seppelöi alkoi jo polttaa pahaa poroksi... Tomuksi ja tuhaksi lyötynä, itkien ja vaikeroiden valitti Martva:

"Ma tunnen suuret syyni... Ah, voi! Ah, kaikki tyyni nyt mua runtelee... Edessäs maahan vaivun ja tahtos alle taivun... Tee, Luoja, tahtos, tee!"

Onni oli jo haudattu, poismentie kalmanhavuilla havutettu... Jumalan vanhurskaus pysyi järkkymättömänä... Se ei jättänyt rikosta rankaisematta... Ei tehnyt se poikkeusta yhden tähden... Järkkymättömänä lausui se:

"Pois täytyy sinun Martva täältä mennä..."

Sä *itse* paratiisin itseltäsi
oot hävittänyt erhetyksilläsi...

Nyt poistu raunioiltakin jo pois!..."

Ruusu oli muuttunut jo orjantappuraksi... Ohdake odotti kaikkialla... Suuri erämaa avautui... kuoleman viikate välkkyi... Tuskan laulujen pauhatessa valitti Martva maassa polvillansa:

"Jos poistun vaikka minne, niin, ah voi, myöskin sinne vien vihas matkassain! Ei missään mulla rauhaa, Sun äänes aina pauhaa... Voi tuskaa sielussain!..."

Taivaalta laskeutui Cherubim-enkeli kaunis miekka kädessä... Hän osotti Martvalle erämaata... Sen takaa näkyi valta-istuin, jolla istui Jeesus orjantappurakruunu päässä... Sitä osoittaen lausui Cherubim lempeästi Martvalle:

— "Nyt lähde, Martva, täältä vaeltamaan okaista tietä myöden Hänen luokseen!..."

Hyvän ja pahan valtalaulut pauhasivat voimakkaampina... Ukkosena raivosivat suuret voimat... Tuskanhuudot ja riemulaulut vyöryivät vastatusten... Raivoisina taistelivat ne tiestä korkeudessa... Haivenena hävisi siihen taisteluun ihmishenki... Hätäytyneenä, epätoivoisena vaikeroi paratiisista poistuva Martva:

"Oi minne joutunenkaan! Jos kunne katselenkaan, siellä on vain erämaa... Mä kyyneleistä kastun... Jos minne jalkain astun, niin oas haavoittaa."

Yhä valtavampina pauhasivat hyvän ja pahan sotalaulut... Taivas ja maa pakahtui säveliinsä... Hartaana veisasivat Cherubimin mahtavat joukot:

"Kaikki voipa olet sinä, Jumala!

Tue sinä häntä!

Tee hänelle erämaa ruusuiseksi!

Kitke sieltä orjantappurat,
kitke ne omaksi kruunukseksi!
Sillä sinä olet hyvä ja laupias!
Auta häntä, Jumala, auta!"

Kuoleman kellot kumisivat... Ihmis-onni oli haudattu... Sen kehto, paratiisi, oli kylmille jäänyt...
Vaivoissansa valitti Martva yksinänsä erämaassa:

"Oi, enkeli, mi kulki mun vierelläin, ja sulki nyt paratiisin! Missä on apu? Kyynelissä on
ainut lohdutus."

Välkkyvät miekat käsissänsä veisasivat Cherubimin joukot:

"Sinun tahtosi, Jumala, on tapahtunut!
Sinä olet vanhurskas.
Siksi emme tekojasi tutki.
Mutta sinä olet myös *hyvä*...
Armahda siis Martvaa!
Johda hänet kadotettuun paratiisiin takaisin!
Suuri olet Sinä, Jumala!
Kiitos ja kunnia olkoon Sinulle!"

Paratiisin raunioilla leijaili kuoleman kolea hiljaisuus... Enkeli Mikael suri siellä ihmishengen
kohtaloa... Kaikkeus kohahti... Kirkas tuli välähti... Perkele ilmestyi Mikaelin eteen ja osottaen Jeesusta
lausui ylöspäin:

— "Herrasi kirosi maan orjantappuraiseksi... Katso: *Hänen* Poikansa kantaa hänen kirokasvistansa
tehtyä kruunua..."

Hän pysähtyi ja lopetti ilkkuvana:

— "Hän kirosi siis orjantappuroiden piikit *Häntä Itseänsä* haavoittamaan... Hän teki sen *minun*
tahdostani... Niin voittaa minun henkeni *paha*..."

Mutta silloin kävi pauhu: Taivaan enkelit veisasivat Jeesuksen ylösnousemisen kunniaksi... Taivas
kirkastui... Kaunis pilvi vei Jeesusta ylös taivaaseen.

Kun mies astui henkensä temppelein harjalta alas.

Jo olivat elämän loppiaisjuhlat. Hengen jalous sanoi jäähyväisiänsä.
Se jätti sielun autioksi, huonojen henkien lymyksi.

Oli ilta jo.

Hämärä peitti metsät harsoihinsa. Syyskesän kuutamoin levitteli kelmeitä hopeoitansa vesien
välkkeeksi ja uitteli kuun kuvaista joka järven pohjassa. Kaikki oli autiota kuin järven yksin jäänyt ranta
vesi, jota ei enää korista onkijan ruuhi. Hämärä tiheni. Se kutoi verkkonsilmän silmän lisäksi. Syysrunous
tuulahti. Yö oli salaperäinen, metsä kaihoisa, ja varjoissa ripsehtivät öiset metsänhenget arkoina,
vältellen ihmissilmää.

Erästä puistoteatterista oli öinen väki poistunut. Jäljelle oli jäänyt ainoastaan kepein kuona,
myöhäisimmät, varsinaiset yksityishuoneiden asukkaat, huvipaikan kotiutuneimmat yököt. Salissa
soitteli vielä orkesteri yhä harvenevalle joukolle. Eräessä suljetussa yksityishuoneessa istuivat Oolavi,
Harteva, Horsma, Voima ja Ilanne sekä kolme heihin liittoutunutta venäläistä. Kaikki olivat hurjalla
päällä, eikä Oolavi enää ollut johdettavana: Selvästi voi nähdä, että hän oli kohonnut Hartevan rinnalle,
milteipä hänen sijallensa, joukon ensimmäiseksi, sen sieluksi. Viini ja samppanja virtasi. Kalliit sikarit
levittivät hyvänhajuista savua. Kuului uhmiluja, ja villiytynyt luonto puhkesi räikeäksi, renttuilevaksi
ylvästelyksi.

— "Siis se on päätetty, että huomenna me tulemme miljoneereiksi...
Joka ei jänistä, hän koskettakoon tikarillansa tuohon", — lopetti
Oolavi keskustelun suunnitellusta pankinryöstöstä, ojentaen samalla
kirkkaaksi hiotun tikarinsa.

Seitsemän tikaria koski hänen ojennettua tikarinsa terää. Kuului uhkarohkeita huudahduksia. Silmät
paloivat. Katseet leimusivat villeinä. Jokaista huumasi viini ja kulta ja ahdisti entisen huonon elämän

tulos: heidän nykyinen tilansa. Kyselyt ja aprikoimiset tukeutuivat ja ihminen vaani saalistansa kuin nälkäinen peto.

— "Hyvä!... Ja nyt lasit täyteen ja pohja pystyyn!" - huudahti Oolavi, heti kun vala oli vannottu.

Hän kulautti lasinsa pohjaan ja käveli reippaana huoneessa. Jostain läheisestä huoneesta kuului pianon soittoa, huolettoman kylälaulun rimputusta. Oolavi alkoi laulaa sen säestyksellä rehentelevänä, uhmaavia liikkeitä tehden. Hän lauloi:

"Kaks' on mulla ystävää: viini sekä puukko. Niillä huoli häviää, lähtee tytön suukko. En mä sure. Hirttonuora mulle on kuin kaunis huora, joka mua käsin kaulaa, muka hirtttääkseen, ja laulaa sekä tanssii... Hih... Hei!... Hih!"

— "Hih!" — hihkasi koko joukko, sekä kertasi villinä:

"joka mua käsin kaulaa, muka hirtttääkseen, ja laulaa sekä tanssii... Hih!... Hei!... Hih!"

Joku joukosta tanssi laulun sanojen mukaan muutamia askeleita venäläistä villiä kansallistanssia "prissakkaa". Juominki yltyi. Mielet hurjistuivat. Viini huuhteli alas kuoleman ajatuksia. Kun ne häilähtivät liekkiin, sammutettiin ne oitis juomalla. Oolavi kävi yhä hurjemmaksi. Tuukkalan koski ei ollut hänelle turhaan hurjia kehtolaulujansa laulanut. Hän kulki nyt tietänsä kuin nälkäinen hyeena, joka harja pystyssä syöksyy nopsana pakenevan saaliin jäljestä, sivulleen katsomatta, mitään ajattelematta. Oma häpeä ja häviö sekä Ranniston ja Tuukkalan kohtalo ajoivat häntä, seurasivat häntä pedonjuoksussa kintereillä, ruoska kädessä. Hän syöksyi sitä kujaa pitkin, jossa epätoivo ja kauhu iskevät armottomasti joka askeleella tuliruoskallansa.

Viinin yhä virratessa alkoivat hänessä katkeilla poikki ihmisyyden viimeiset arimmat jalouden kielet. Reuhatessansa löi hän erästä venäläistä olalle ja kysyi räyhäten:

— "Kuule, Vaanja!... Onko sulia ollut monta henttua?"

— "Ei kuin yksi kerrallaan, mutta monta päivässä", — pöyhkeili Vaanja vastaukseksi. Oolavi kiitti häntä renttuillen:

— "No, se on hyvä!... Se on oikein, että monta päivässä..."

Hän matki liikkeillensä venäläistä tanssia ja lauloi:

"Kihlasormus mulla ei sormessa vaan loista, vaikk' on mulla helluja nyt jo viisitoista."

Riemastunut joukko kertasi taas kovalla äänellä:

"vaikk' on mulla helluja nyt jo viisitoista."

Vaanja kertasi säkeet vielä uudelleen, yksin renttuillen käsi Oolavin kaulassa. Ne kerrattuansa hän retusi:

— "Kuule, Oolavi... A, Oolavi?"

— "No?... Kysy loppuun!" — komensi Oolavi. Toisista kinasteli pari keskenänsä jostain, toiset seurasivat Oolavin ja Vaanjan puhetta. Vaanja tiedusteli rähinän seasta:

— "Onko sulla vakituinen hellu?... Rakastajatar, tarkotan... Minulla on oma vakituinen rakastajatar ja hyvä, vaikka ei pitkä-ikäinen."

Seurue oli kuullut kysymyksen ja yhtyi siihen, huutaen:

— "Onko sinulla Oolavi vakituinen rakastajatar?"

Silloin Oolavi alkoi polkea jalkoihinsa loppuakin siitä jalosta ihmisestä, joka vielä nosti hänessä päätänsä. Martvan nimi poltti vielä hänen huuliaan tämmöisessä tilaisuudessa... Se nousi niille... kirpeli... pisteli neulateränä hänen olemuksensa jaloimpia kohtia... Siinä nimessä oli sittenkin vielä pyhää... jaloa... puhdasta. Hän epäröi sitä mainita. Huulet hehkuivat tulisina. Räyhäävä joukko uudisti:

— "A, Oolavi!... Onko sulla vakituinen hellu?... Hei, onko?"

Oolavi kaatoi lasinsa täyteen... Martvan kuva häilähteli hänen edessänsä... Se häilähteli puhtaan lapsuus-ajan Martvan kuvana, poskipuhtaana, pieni rukouskirja kädessä ja hernekukka tukassa.

Peitelläksensä syyn, miksi ei vastaa, syytti hän sikarin, kuin viivyttäisi se muka vastausta. Joukko

tiukkasi edelleen:

— "Jos ei sinulla ole vakituista rakastajatarta, niin se pitää ottaa... Joko kutsun viinurin ja käsken tuoda vakituisen tytön?..."

— "Sano suoraan, jos ei ole!... Hih!" — hihkui Vaanja.

Martvan avuttomat silmät vilahtivat Oolaville. Katkera pala nousi vielä kurkkuun. Rähinä yltyi huudoksi. Joukko piiritti Oolavin ja tiukkasi yhä:

— "Sano onko sinulla rakastajatar, vai pitääkö hankkia..."

— "Huutakaa viinuri ja käskekää tuoda tyttö!... Viinuri... Ihminen!... Hei, ihminen!"

— "Ei sillä ole rakastajatarta... se on vielä lapsi... Mene, Yrjö, hae sille tyttö!" — viisasteli Horsma.

Sana "lapsi" koski Oolaviin. Hän ei tahtonut olla "lapsi"... Harmiansa salataksensa tekeytyi hän huolettomaksi. Joukko ei hellittänyt, vaan tenäsi yhä ivailen:

— "Oletko sinä noin suureksi iljennyt kasvaa, ilman vakituista rakastajatarta!... Oi-joi, Oolavi!... Suuri lapsi!..."

Oolavin miehentunteet ärtyivät ja loppumattomiin kertautui hänelle ivailu:

— "Oolavi!"

— "Aa, sinä, Oolavi..."

— "Suureksi mieheksi ilman omaa henttua!"

— "Hei, Oolavi!... Eikö sinulla todellakaan ole ominaista kultaa?"

Se pisti Oolavia. Luulo, että häntä ivataan niin arassa asiassa, olisi saanut hänet tällä hetkellä valehtelemaankin. Sitä alhaista sieluntilaa kehitti hänessä myös päihtymys, huumaus ja kuoleman kanssa leikkiminen. Hän oli valmis häpäisemään kaikkein pyhimpänsäkin. Joukko ivaili edelleen. Hän ärtyi.

Ja silloin polki hän lokaan jalojen tunteittensa viimeiset rippeet, muuttui elukaksi, kulautti lasinsa pohjaan ja ylvästeli:

— "Jos olisi rahaa niinkuin rakastajattaria, niin miljoneeria olisimme, ennen kun ehdimme huomenna rikastua... Tällä pojalla on henttu joka itkee, ja semmoinen henttu onkin, joita ei joka oksalta oteta!"

Hänet keskeyttivät riemuitsemisen huudot:

— "Hurrataan sitten Oolaville... Hällä on henttu!... Hurrataan!..."

— "Hurrataan!"

— "Hurrataan Oolaville!... Hurrataan!... Hurraa!"

— "Hurraa!... Hurraa!... Hurraa!" — kaikui huuto. Vaanja jatkoi:

— "Onko sulia hyvä henttu?"

— "No on semmoinen, että sen joka sormi vastaa viittä tavallista tyttöä kaikkine hynttyinensä", — ylpeili Oolavi, karvaan palan noustessa kurkkuun ja Martvan nimen polttaessa hänen huuliansa. Hän toivoi, ettei sitä kukaan kysy. Sitä estääksensä hän renttuili, laulaen sen muaksi:

"Kullallani, joka on kaunis ja komiasta linnasta tuotu, on aitta rikas tavarasta ja suukkoihin huuli luotu."

— "Hei!" — hihkaisi hän laulunsa lopussa. Koko joukko toisti hihkaisun. Jotkut matkivat prissakkaa: Vaanja kertasi Oolavin viimeisen laulun ja toiset toistivat sen kaksi viimeistä säettä:

"On aitta rikas tavarasta ja suukkoihin huuli luotu."

Oolavi yritti kääntää puheen toisaalle, mutta Vaanja ehti ennen kysyä:

— "Eh, Oolavi! Missä sinun henttusi asuu?"

— "Sinä olet nuorukainen, kun sinulla on ominainen hilsu!... Mikä sen nimi on?" — yhtyi koko joukko. Kysymys satoi kysymyksen perästä. Yhtenä räihinä kuului:

— "Missä sinun kultasi asuu?"

— "Mikä sen nimi on?"

— "Hei, Oolavi!... Sano tytön nimi!"

Oolavi yritti sivuuttaa kysymyksen laululla ja retuamisella, mutta Harteava astui hänen eteensä ja tiedusteli tärkeän näköisenä:

— "Oolavi!... Sano sinä tyttösi nimi... Jos sattuu ylihuomenna leskeksi jäämään, niin minä korjaan hänet kelkkaani... Minulla ei nyt olekaan muita..."

— "Ei tämän pojan tyttö jää leskeksi, ennen kuin on miljoonilla linna rakennettu", — kierteli Oolavi reuhaamisella. Nimi ei tahtonut huulelta irtautua. Hän tuskastui ja toiset alkoivat taas härnätä. Sateli kiusotteluja:

— "Se on mustasukkainen..."

— "Ei Oolavilla olekaan henttua... Se pöyhisti turhaa!" - ivaili Horsma.

— "Menkää hakemaan viinuria!" — ilveili joku. Oolavi joi. Räihinä jatkui. Sekaisin tulvi ivailuja:

— "Oolavi on rakastellut ainoastaan pitkän matkan päästä..."

— "Oletko sinä rakastajattarasi nähnyt?" — kyseli Harteava. Vaima vastasi Oolavin puolesta, ivaten:

— "On Oolavi nähnyt: Kirkossa käydessään on tiepuolesta katsellut, kun tyttö ohi häilähti..."

Koko joukko nauroi sukkeluudelle. Oolavi joi ja päihtyi. Hän ei enää välittänyt härnäilemisistäkään. Kohottautuen muun joukon yläpuolelle antoi hän niiden jatkaa, tekeytyen välinpitämättömäksi. Sukkeluudet muuttuivat sekavaksi humuksi. Moni tuskin tiesi, mitä suustansa päästi. Joku lauloi välillä huonon kapakkalaulun, toinen hihkaisi sille. Harteava jatkoi kyselyänsä:

— "Onko se Iltamo sinun rakastajattaresi?"

— "Eeeei!" — vastasi Oolavi ylvästellen: "En minä semmoisesta katuharakasta huoli, joka ei osaa muuta, kuin omaa pyrstöään sukia... Se oli minulla, mutta minä annoin sille lähtöpassin näppiin ja sanoin että: vhiu."

— "Vhiu!" — vihelsi koko joukko, matkien Oolavin ylvästelevää liikettä.

— "Annoitko sinä Iltamolle passit pussiin!" — ihmetteli Horsma.

— "Älä lemmolla!" — ihailivat toiset.

Oolavi pöyhistyi. Hän huomasi nousseensa toisten silmissä sankariksi ja kerskui:

— "Ne semmoiset, kuin Iltamo, ovat minulle ainoastaan väliaikaisia... Minä muutan niitä, kuin paitaa päältä..."

Joukko oli ihastunut. Kateisia ääniä kuului:

— "Vai annoit sinä Iltamolle erokirjan?"

— "Annoin, että hei vaan!" — kerskui Oolavi.

— "Hei!" — hihkaisi joukko.

— "Entä ketäs sinä nyt rakastat?" — tiukattiin taas. Oolavi oli jo eläimeksi huumautunut. Hän ylpeili:

— "Rikkaan Ranniston tyttö itkee tämän pojan menoa, jos niiksi tulisi!"

— "Martvako?... Ranniston Martvako?... Se herran enkelikö... Jo nyt taisit vihdoon panna liikoja paljon lisäksi!" - huusivat suomalaiset. Oolavi riemuitsi kuin kuningas valtakunnastaan.

— "Se jumalinen Martvako?... Älä lemmolla!" — ihmetteli Hartevakin, kysyen: "Ja ihanko kokonaan on sinun?"

— "No enemmän kuin vihille mennessä", — kerskui viinin ja hurjuuden elämellistyttyä Oolavi. Nyt oli hän jo astunut inhoittavimpaan rapaan, vieden Martvan elukkajoukon eteen.

Mutta elämellinen joukko ihaili häntä. Se joi hänen maljojansa, ylisti hänen sukupuolisankaruuttansa. Hän itse päihtyi siitä ja nautti siitä oman tuntuensa äänen sammuttimeksi.

Mutta kun melu hetkeksi hiljeni, kun hurjat mielet väsyivät, nousi katkera ajatus sielusta. Hän näki Martvan kuvan häilähtävän. Rintaa poltti outo tuli. Ihmisyyden nosteli vielä päätänsä, joskus heikommin joskus katkerammin. Toverijoukko huomasi sen ja alkoi siitä leikkiä laskea. Oolavi hurjistui silloin. Hän lähti rehennellen ulos ja palasi hetken kuluttua mukanaan joukko mustalaistyttyjä, jotka lauloivat ja tanssivat kesäteatterissa sen vetovoimaisimpina taiteilijoina.

* * * * *

Aamuruskon heikko, ensi puna varastautui jo taivaan rannalle, kun Oolavi palasi asuntoonsa levähtämään. Päihtymys ja epätoivonsyyttämät hurjuus liekehti hänen silmissänsä. Hän ei halunnut mitään ajatella. Sokeana, riemastuneena antoi hän virran viedä venettänsä putoukseen, kuten muinoin Tuukkalan koskeen. Pelastus näytti olevan nyt tulossa. Ja se riemu tukahdutti kaikki muut tunteet hänessä. Se tukahdutti nyt kuoleman ajatuksenkin. Hän uskoi sen pelastuksenvarmaksi ja riemuitsi siitä, laskien taas, miten hän rahat käyttää ja minä päivänä hän kotiinsa palaa.

Kiihkeästi edestakaisin kävellen järjesteli hän:

— "Viisainta on panna rahat menemään rautateitse, kätkettynä semmoiseen tavaraan, jota ei tullata..."

Hän muisti, että semmoinen tavaralähetys oli hänellä jo valmiina. Innostuneena jatkoi hän:

— "Kas kun minä en sitä äsken muistanut... Itse istun sitten junassa hyvin huolettomana... Vieläpä tiedustan poliisilta jotain asiaa, jos niitä satun näkemään asemalla... Silloin en herätä epäluuloa..."

Ja kun kaikki oli järjestetty, jatkoi hän:

— "Hetimit kun olen pankissa täyttänyt vaillingit, matkustan kotiin... Miltähän nyt koti näyttää..."

Hän pysähtyi äkkiä. Koti oli loihdittu hänen silmiensä eteen. Kertomus tuhlaajapojasta johtui mieleen, kuin loihdittuna... Hän hätäytyi heti. Jalat herposivat ja hän vaipui nojatuoliin istumaan. Päihtymys selvisi muutamassa silmänräpäyksessä, jättäen jäljelle oudon, ilkeän tunteen.

Ja hänen siinä istuessaan tylsistyivät ajatukset, selvisivät ja taas tylsistyivät. Hän muisti Martvan ja sen mitä oli tänä iltana puhunut.

Ja silloin hän sai ikäänkuin halvauksen. Hän tunsu mielensä sanomattoman katkeraksi itseänsä ja kaikkia kohtaan. Kun sitten ajatukset taas alkoivat elpyä, vähä kerrallansa, kuin valkeneva päivä, seisoi hänen edessänsä Martva, ensin hämäränä, sitten aina selvempänä, kirkkaampana... Hän muisti koko hänen kanssansa elämänsä elämän, pikku lapsesta lähtien. Jokainen sana, jokainen leikki... kirkkomatka... soutilut... laulut ja kaikki valkenivat ja kirkastuivat. Martva seisoi hänen edessänsä, ensin pikku lapsena, sitten tyttösenä, jota hän nosteli aitojen yli... Tyttösestä hän kasvoi armaaksi tytöksi, jota kaikki ihailivat ja jumaloivat... Oolavin häitä yltyi. Silmästä herahti kyynel. Hän näki Martvan veneessänsä, kun tyttönen lauloi "Litvan laulua"... kiikussa, kun laulettiin Mirjan tarua, ja veneessänsä, kun hän laski Tuukkalan koskea... Hellimmät kielet soivat taas Oolavissa... Hän vapisi ja itki kuin lapsi... Hän muisteli sitä hetkeä, jolloin hän suuteli Martvan puhdasta kättä pihlajan alla häätanssista lämminneenä... Sen jälkeiset illat soluivat runoina hänen ohitsensa... Hän muisteli kohtauksensa Pietarissa... baletissa ja Cabat'ssa... Kylmä hiki vuoti hänen ihoansa pitkin ja hän värisi... Martva katsoi häneen avuttomana, rukoilevana.

Häneltä pääsi haikea pitkä valitus. Hän alkoi hädissänsä ajatella kotiinsa palaamista semmoisena kuin oli, luopuen pankin ryöstöstä... Tuhlaajapojan iki-ihana kertomus kirkastui hänelle...

Mutta silloin muisti hän taas, että sekä Ranniston että Tuukkalan talojen täytyi hävitä, jos hän semmoisena palaisi... Hän näki isänsä, äitinsä, Martvan ja Ranniston, niiden tuskan ja epätoivon. Kauhua valtasi hänet kokonansa. Ajatukset tylsistyivät taas. Hiki valui virtana. Suuri elämän ristiriita repi häntä armottomin käsin.

Niin taisteli hän kauvan elämän hirmuisimmassa pimeydessä, epätoivo tulisena vuorena hartioilla. Hän koetti tehdä tiliä elämästään, eikä jaksanut. Ajatukset kääntyivät taas Martvaan. Hän muisti myös; ne illat, joina oli lukenut hänen kanssansa Harhaman saastaista kirjaa.

Viimein nousi hänessä uusi kysymys. Hän mietti:

— "Miten minä olen tähän tilaan joutunut?"

Eikä hän jaksanut sitä käsittää. Hän tutki ja tutki, mietti ja järkeili, mutta alussa turhaan.

Ja taas muisti hän tuhlaajapojan ja Martvan. Elämän inho täytti hänet ja hän halusi paeta koko elämää. Hän alkoi taas tutkia, mitä teitä hän oli nykyiseen tilaansa vajonnut, muisteli pienimmätkin tapahtumat, mietti niitä lopulta, ei itse asian selvyyden takia, vaan ikäänkuin saadaksensa ajatuksille jotain tehtävää, joka viihdyttelisi niitä, sammuttaisi niiden palon.

Silloin osui hänen silmiinsä Harhaman kirja. Salamannopeana iski häneen muisto, kuinka hän oli matkansa alkanut aivan sen kirjan sysäämänä ja kulkenut sen johtamana. Hän kauhistui, sieppasi kirjan pöydältä, ja paiskasi sen nurkkaan, kuin olisi se ollut tulikuuma kivi, tai inhottava, myrkyllinen käärme. Hänen vihansa leimahti sitä kohtaan. Hän syöksyi seisaallensa, polki riettaan kirjan jalkojensa alle, tallasi sitä ja raivosi epätoivoisena:

— "Sinä alhainen rietastelija!... Sinä kirjailijanarri, joka ostat jokapäiväistä leipääsi pääsi tyhjällä sisuksella... tietämättömyydelläsi ja elämäsi loalla..."

Hän käveli hetken kiihtyneenä huoneessansa. Silmiin sattui silloin pari muuta, oivallista romaania. Hänen vihansa kääntyi silloin niihinkin. Raivostuneena paiskasi hän ne lattialle nurkkaan ja huusi:

— "Samaa tietä, te kaikki, jotka jaatte aivoistanne sitä, jota ette ole niihin koonneet muualla kuin äidinne kohdussa..."

Hän muisti parooni Geldnersin puheet kaunokirjallisuudesta, potkaisi kirjoja ja raivosi:

— "Sinne vain yhteen joukkoon, sillä samoja Gamalieleja te olette kaikki..."

Hän paiskasi viimeisenkin kirjan sinne ja huusi: — "Kun ette ole koulun penkillä malttaneet istua, viisastukaa nyt nurkassa..."

Epätoivo pimensi hänen ajatuksensa niin, ettei hän enää jaksanut erottaa syyttömiä syyllisestä, eloa akanoista. Harhaman kirja oli siten tullut oikeiden kirjailijoiden kiroukseksi. Se oli saanut epätoivoon joutuneen kitkemään nisut ohdakkeen mukana.

Kun voimat olivat rauenneet, istui hän taas tylsänä kauvan, ja tarkasteli elämäänsä. Hän huomasi, että hänen uskonsa Jumalaan oli kokonaan järkkynyt. Nyt se usko kajasti enää lapsuus-ajan ihanana muistona, nousi niistä ajoista, kuin aurinko veden selkien takaa kesän kirkkaimman päivän aamupunasta. Koti kuvastui hänelle armaana. Martva heräsi juuri unesta, hieroi kauniita silmiänsä, ihaili aamuaurinkoa, ja karjan kellot soivat hiljaa läheisessä koivikossa. Hän sulii, särkyi ja repeili ja väräsi... Ja kun hän oli kauvan istunut ja kärsinyt, heräsi hänessä sanomaton halu mennä isänsä luo kotiin, kertoa hänelle kaikki ja kaivaa menetetyt miljoonat takaisin Hallanselän rimpisuosta.

Niissä ajatuksissa nukkui hän auringon reunan jo noustessa taivaanrannan alta.

Vaan verkkonsa pauloja Perkele pitensi.

Oli yöaika. Kelmeä kuu vartioitsi taivaan tähtirikkauksia... Synkkä korpi kohisi. Korppiparvet huusivat ja etäältä kuului kosken kamala kohina...

Synkkänä kulki Oolavi elämänpolkuansa myöten. Se polku alkoi jo pimetä ja tienhaaroiksi hajota... Hän ei tiennyt enää, minkä tienhaaroista valita... Jo valitsi hän umpimähkään... Jo kulki hän tien varassa... Polku pimeni pimenemistänsä... Se kapeni kapenemistansa... Yhä uudet ja uudet tienhaarat ottivat siitä eronsa...

Taivaalle alkoi kohota mustia pilviä... Ne peittivät jo kelmeää kuuta... Valo väheni... Jo alkoi kulkija väsyä... Jo huomasi hän vaeltavansa pimeydessä... Yhä pimeni... yhä synkkeni korpi... yhä hupeni polku kulkijan jalan alta... Jo raukaisi jalkaa... Jo painoi matkan vaiva hartioita...

Viimein huomasi kulkija olevansa kokonansa eksyksissä... Polku oli hävinnyt... Se oli tienhaaroiksi hajonnut... Hän seisoi yksin synkänkorven keskellä, sauva ainoana neuvon-antajana, reunaton korpi tienä ja pimeys johtotulena...

Hän hätäytyi... Taivas musteni... Korppiparvet räakkyivät kamalasti... Nyt huomasi hän että hänen polkunsä olivat korveksi muuttuneet... Hän oli tullut elämänsä Sinain korpeen... Kolkko oli se korpi,

tietön oli se, valoton...

Etäältä kuului kumea ääni... Kulkija kauhistui... Hän istahti kivelle ja alkoi miettiä entistä elämäänsä ja ajatella nykyasemaansa... Kivitaakkana painoivat ne ajatukset mieltä maahan... Raskaana vuorena riippuivat ne korkeudessa, uhaten sieltä päälle pudota... Mieli ei noussut enää maan alta... Ajatus kulki jo kivikuorman painoisena...

Kävi kylmänkolkko tuulenhenki... Oolavi muisti silloin isänsä kotia... Hänelle leuhahti lauhkea saunan lämmin... Runollisena tuikutti öinen, valaistu akkuna... Uudin oli poissa ja akkunalla paloi Martvan lamppu...

Kolea tuuli puhalsi uudestaan... Se puhalsi korven kylmänä huoahduksena... Oolavi värähti vilusta... Hän tunki jo korven kylmyyden... Masentuneena huudahti hän itseksensä:

— "Tännekö olen minä joutunut!"

Korpi huoahhti kylmempänä... Korppi huusi... Huuhkaja huhui... Synkkä ja kolkko on ihmiselämän Sinain korpi...

Yhä syvemmälle katsahti Oolavi nykyisyyteensä... Hän tutki tarkemmin elämänpolkujansa, jotka olivat hänet tänne johdattaneet... Kaikki pimeni silloin elämänsumuihin... Hänen kulkemansa polut alkoivat muuttua mustaksi käärmeeksi... Hän kauhistui... Polut muuttuivat muuttumistansa... Hän hikosi... Polut alkoivat jo madella matoina... Ne luikertelivat pelottavina, uhkaavina... Hän alkoi jo katsella turvapaikkaa itsellensä, mutta ei ollut semmoista ihmissilmän ylettymillä... Hän joutui epätoivoon... Sen valtaamana valitti hän katkerana:

— "Voi ihmistä, jonka polut loppuvat ja voimat ovat väsyneet!... Voi väsynttä, jolla ei ole lepopaikkaa oman silmän ylettyvillä!..."

Vihlova huuto kulki pimeään korven läpi... Aave istahti jokaiseen pimeään piiloon... Huuhkaja herkesi huhuamasta... Korppi katkaisi räjähtänsä... Manalan hiljaisuus hiipi maille...

Yhä mietti Oolavi elämäänsä... Yhä synkeämmäksi muuttui mieli... Astutut elämänpolut matelivat jo mustina käärmeinä... Ne sihisivät, purivat toinen toisiansa... Ne tapailivat jo Oolavin jalkoja... Vihaisina kihisivät ne kaikkialla... Kauhistuneena huudahti Oolavi:

— "Voi ihmistä, joka on elämänpolkunsä käärmeeksi kulkenut!..."

Hätähuuto kulki korvessa hirmuna... Sen kaiku kierteli vuoren kauhuna... Elämän korpikäärmeet kuhisivat jo joka kolossa... Joka lymystä kiilui musta madon silmä... Oolavi tajusi tilansa toivottomuuden... Kodin rauha muistui taas mieleen... Se tuikahti kuin suuri johtotuli elämän sumujen takaa... Hän hengitti hätäytyneesti... Yhä vihaisempina kihisivät Sinain korpikäärmeet... Hän yritti paeta kotiansa kohti, mutta tie oli mustilla käärmeillä siroteltu... Vihainen pilvi pauhasi korkealla... Korppi räjäkkyi... Etäinen koski kohisi kamalasti... Hän yritti taas kotiinsa kääntyä, mutta yhä lisääntyivät käärmeet paluutiellä... Epätoivon rusementamana huudahti hän kauhuissaan:

— "Onneton on se, joka on paluutiensä käärmeillä kylvänyt!..."

Vihainen pilvi punotti... Yhä synkkeni Sinain korpi... Elämästä sinneet korvenkäärmeet uhkasivat jo onnetonta... Oolavin hätä oli hirmuisimmillansa... Mieli kulki jo kivien koloissa... Turhaan etsi se niistäkään lepoa ja lohdutusta: niissäkin lymysi elämästä sinnyt käärme... Koti oli enää ainoa rauhan satama... Kauhun kynsissä kiemurrellen huudahti hän hätäytyneenä:

— "Voi minua onnetonta!... Minun täytyy palata isäni luo vaikka käärmeen syömänäkin... Äidin hoitamana paranevat käärmeenkin puremat!..."

Silloin laskeutui Perkele hänen luoksensa... Se loihti kotitielle Sinain vuoren... Vuori jylisi... Tuli suitsusi sen seinämistä... Pauhu kierteli luolissa... Huippua kruunasi musta pilvi, josta satoi salamoita... Jumala puhui pilvessä.

Mutta vuoren rinteellä seisoi Rannisto ja Tuukkala, kädessä laintaulu... Oolavi näki siinä taulussa oman tuomionsa... Hän oli varastanut Ranniston ja oman isänsä omaisuuden... Kauhuissaan katsoi hän Perkeleeseen... apua anoen heittäytyi hänen jalkoihinsa...

Silloin Perkele otti Oolavin retkellensä ja vei hänet korkealle vuorelle katselemaan maailman rikkauksia...

Kävi viima...

Hurjan aallon nopeudella vei Perkele Oolavia korkeutta kohti...Meteoorikruunu säteili hänen perässänsä... Komeimmat tähtilennot valaisivat heidän tietänsä... Heidän ympärillensä kohahti joukko enkeleitä... Jokaisen enkelin kädessä oli musta käärme... Aseet välkkyivät... Käärmeet puhalsivat suustansa kirkasta tulilieskaa, joka valaisi pimeyttä kuin kirkkaat salamatulot... Pauhinalla kulki loistava joukko tietänsä... Jokainen siiven-ote vei matkaa ajatuksen ylettymän pituuden...

Suuri kulku kävi läpi maailmoiden. Kuin valo meri vyöryi riemuinen enkelien lauma, joita johti suuri henki... Soiton pauhatessa kohisi se tietänsä pitkin pimeässä eetterissä... Edellä lensi miljoonainen lauma käärmeitä, joilla oli tulisivet... Niiden kaksihaaraiset tulikielet hohtivat valaisten tietä... Kaikki välkkyi, kaikki hohti... Korkealta hymisi soitto sekä kaunis laulu, hymisi kuin etäinen ukkosilman pauhu... Siellä veisasivat toiset suuret enkelien parvet herransa kunniaksi, seuraten sen kulkua kaikkeuden halki.

Soitto pauhasi... Enkelilauma lensi aatteen nopeudella... Ei ollut tiellä päättä, eikä tienviittaa... Kirkkaimmat vielä tulisina hehkuvat auringot ja kuut ja tähdet vilisivät radoillansa aurinkoina tienvarrella, ilmestyen eteen ja taas jäljelle jääden nopeasti kuin sävähtävä valo...

Sammuneiden maailmoiden laumat tohahtelivat kulkijoiden ohi, mykkinä radoillansa syöksyen... Kaikkeus purki ihmepaljousiansa kahdenpuolen tietä.

Jo oli tehty suuri kierto. Ylpeänä, suurena pysähtyi Perkele. Hän teki käänteen ja laskeutui Oolavin kanssa nopeasti alas... Hurjan ajatuksen nopeudella syöksyivät he Hallanselän rimpisuolle... Suo hyllyi veden varassa... Pohjaton meri näytti kannattavan sen leväpaljoutta... Sen pohjavedet itkivät ainaista kylmää kosteutta ja mudanhajua... Sitä osoittaen kysyi Perkele Oolavilta:

— "Tuon ääressäkö paastota nyt aijot?... Aijotko rimmen leväsammaleesta nyt hengellesi saada ravintoa?..."

Hän katsoi kiusattavaan ilkkuvasti... Suolla kurnuttivat ilkeät sammakot... Sen muta kurisi... Kaukaa kuului haikea huuto... Se huuto leikkeli erämaan tappavaa tyhjyyttä... Varis rääkäsi kerran käheästi, ja sitten syntyi vihlova äänettömyys...

Silloin täytti tuska Oolavin sielun... Suolla leijaili ijäinen nälkä ja hänen käsivartensa oli jo heikontunut. Se oli herpautunut nautinnoissa... Hänen henkensä oli tottunut elämän hedelmiin... Suon mudat eivät enää maistuneet hänelle... Katkerana huokasi hän:

— "Onneton on se, joka itsensä on totuttanut enempään kuin omasta käsivarresta lähtee!... Voi sitä, jonka täytyy elämän herkkujen luota palata suon mutien ääreen!..."

Yhä synkkeni epätoivoinen näky... Suo itki vettä, Oolavin sieluverta... Kavalana lausui Perkele hänelle:

— "Onnellinen on se, joka tietää mitä on suolla paaston pitäminen!... Hän tietää kiertää suonmutia..."

Sumu laski rimpisuolle... Kosteaa, kylmäkö viima puhalsi... Oolavi tajusi jo mitä on suonselällä paastoaminen... Mieli muuttui suonmudaksi... Epätoivo täytti koko olemuksen. Se täytti sen kuin kevättulva, joka vesillensä paisuttaa puron äyräittensä ylikuohuvaksi...

Soitto soi sielun lumona... Perkele loihti Oolavin eteen kasan kiiltäviä kulta-avaimia... Hymyillen lausui hän kiusattavalle:

— "Siinä on sinulle taika-avain... Puhu sillä, niin kivet leiviksi tulevat!"

Kulta hohti, suo kurisi... Ei ollut vielä aivan Oolavin henki valmis... Se epäili... Illansuussa tehty päätös veti häntä isän syliin... Se kirkasti hänelle suuren anteeksiantamisen, värjäsi sen aamuarmaaksi auringoksi. Se purppuroi kultahohteellansa kaislaisen rannan, jossa onkija lauloi aamulauluansa, kun kylläinen, kaunis veden karja pulahteli veden pintaan, ottaen siinä aamukylvyn, hyljäten ongen herkut, ja hän itse jo meloo ruuhtaan kotirantaa kohti... Sen näki Oolavi... Koti kutsui vielä kerran... Pois oli julma Siinain vuori, joka äsken jylysi taipaleella... Perkele lausui silloin itseksensä:

— "Jehovan ansaa hän taas ikävöitsee... Ei hätää toki: epäily ei lakkaa, ennen kun saapi täyden siemauksen minua taikka Häntä, Jehovaa... Ja hän on tulvillansa epäilystä..."

Hän vihjasi. Silloin ilmestyivät rimpisuolle raatajien joukot...Nääntyneinä muuttivat he suon mutaa ja levää leiväksi... Jokainen leipäpala oli ostettava otsan hiellä Häneltä, joka pilvellensä kantaa kasville

vettä ja auringollansa seuloa sille valoantimiansa.

Työ oli kova. Karvas hiki valui ryntäitä pitkin maahan, karpaloiden, kirvelen ruskettunutta ihoa... Syvään uurtuneet rypyt koristivat otsaa... Käynti oli raskas... Hartioita painoi kumara... Ei koskaan joutanut silmä levolle kukan kauneuteen, ei korva saanut siemausta niistä lauluantimista, joita sille jakeli lintuparvi. Ei ollut aikaa nauttia niistä... Täytyi kantaa yöt päivät otsanhiki-uhriansa Hänelle, joka sen uhrin kerran oli kaikille säätänyt.

Yhä ahkerammin raatoivat orjat... Yhä kuumempina valui otsanhiki... Oolavi huomasi sen olevan hänen oman, tulevan osansa... Mieli masentui... Epätoivo nousi kevättulvillensa... Perkele huomasi aikansa tulleen ja antoi muuttua näkynsä: Etäällä nousi nyt kuulu Harhasaari. Se kohosi linnoineen ihanan runolammin ulapasta, kohosi kauniina niin kuin käen kukkuminen, joka helähtää kuin hopeaisin helske koivukankaan kauneudesta, lintuparvienv kevätlaulujen ja huilun sävelten seasta, kiitellen kaunista kaikua, joka tuo vuoren tervehdystä koivun latvassa kukkujalle... Siellä Harhasaaren lumomailla, runolinnoissa ja lammikoilla taikka metsissä lymyten eleli väki huoletonna... Sillä ei ollut siellä muuta työtä kuin elää elääkseen... viedä päivä aamustansa iltaruskovuoteellensa... saatellen sitä, niin kuin ihaninta morsianta... Jokaisen vyöllä kiilteli kultainen avain. Se oli kaunis taikasauva, jolla käskiessä puhkeaa raikkaimmat vesilähteet vuoren kylkeen, pulputen vettä janoisen eteen... totellen kuin vuori Mooseksen sauvaa... Sen avaimen käskystä muuttui karuin kangas ihanimmaksi Eedeniksi, levittäen viileän varjon lempiville... Herkut, viini, hedelmät ilmestyivät itsestänsä valmiiksi joka päivä ruoka-aikana ilman avaimen omistajantyötä, ikäänkuin niitä kasvaisi itsestänsä.

Sen kaiken antoi kulta... Se satoi työhön suuret orjajoukot... Se satoi ne kahleilla, joita ei näe ihmissilmä... Ilman vartijoita raatoivat ne kullan haltijan hyväksi... Sen puolesta kantoivat ne otsan hiki-uhriansa Hänelle, joka uhrin, rukouksen, hyväntuon ja nuhteettoman elämän on saapa jokaiselta *itseltänsä*.

Korkeudesta hymisi lumolaulu... Aurinko valoi runovaloa... Se valo värjäsi Harhasaaren satulinnat lumoaviksi... Se kaunis näky huikaisi Oolavin hengen hohteellansa... Sielu sulii tyyten hekkumoihin, värisi niille, herpautui, raukesi... Kultakuume syöpyi siihen taaskin... Sen nähtyänsä kuiskaili hänelle saattajansa taas:

— "Suo orjajoukon raataa edestäsi!... *Kullalla* itse avaa vuorenkiveen ne lähteet, joista onni pulppuaa... On otsanhiki avaimista huonoin, kun edessäsi on suo ja kova kivi ja niitä täytyy sillä leiväksi muuttaa."

Sanat lumosivat Oolavin... Hän valmistui... Kiusaaja vei hänet nyt korkealle vuorelle... Sen huipulta avautui Oolaville uusi Harhasaari: nyt oli saarena jo koko maailma: sen rikkaus... loisto, sen orjajoukot... kunnia ja viini... Kaikki antautui kulta-avaimille... Viini lori, kaunis tyttö tanssi... Huuli antoi mehevimmät suudelmansa, kun kulta-avain huuleen hiljaa koski... Se kulta käski oikeuden vaakaa... Ja kun se käski onnenpyörää, pysähtyi sen kulku oitis... Kuin nöyrä ratsu odotteli se käskijäänsä vain. Kavalana lausui Perkele:

— "Tuon kaiken saat, jos avaimeni tartut..."

Oolavi oli jo valmis... Tuukkalan ja Ranniston ja Martvan pelastus sävähti häneen kulta-avaimesta.

Se sävähti kullan hohteena, joka ihanalla välkkeellensä huikaisi silmän sokeaksi... Ja silloin hänen suuri kiusaajansa lausui hänelle kasvoilla jumalaiset, viisaat eleet, ja osottaen terävintä kirkonharjaa:

— "Suon, kivet, sekä kirkonharjan sinulle antanut on Hän joka hikeäsi kuin peto verta vaatii sekä imee... No... kirkonharjakin ehkä on lahja... Onhan se korkeahko istuimeksi... Vaan muista toki, pidä aina mielessäsi: Teräväsärmikäs on kirkon harja!... Se epämuukava on istuimeksi, varsinkin kun sinne ei yllä huuli, joka herkullista suudelmata tarjoa... Ei siellä myöskään armas viinilähde lorise kauniin kukkapensaalla... ei syli lämmin tarjoa sulojaan..."

Yhä toivottomampana kuvastui Oolaville Hallan selkä... Toisaalla loistivat maailman rikkaudet... Otsanhiki tuntui tehottomalta avaimelta, kulta kaikkivoivalta. Voiton ilo säteili Perkeleen silmistä. Korkealla vuorella seisten lausui hän kiusattavallensa:

— "Minun sortumattomana temppelinharjanani on tämä vuorenhuippu, jolla seisot... On edessäsi kaikki toivottava... Ja kaiken sen saat kulta-avaimella... Saat *avaimenkin* minulta, jos tahdot... Sen saat jos Hänen kirkonharjaltansa laskeudut pois ja lakkaat kulkemasta kapeaa tietä, joka Häneen vie... Siis nouse tänne minun vuorelleni, niin kaikki, mitä jaksaa silmä nähdä ja mitä jaksaa himo odottaakaan sinua odottaa jo ottajakseen... Myös Tuukkala ja Martva pelastuvat, jos tartut noihin kulta-avaimiini... Jos täällä Korkealla vuorellani kumarrut nyt vain minun edessäni, niin annan sinulle oitis koko maan..."

Hyvän ja pahan valtalaulut pauhasivat taas korkeudessa... Sävelpilvet vyöryivät rajuna, toisiansa

kumoon syösten... Sen pauhinassa laskeusi Oolavi Jumalan temppelinharjalta alas, nousi korkealle vuorelle ja laskeutui Perkeleen eteen polvillensa...

Yhä valtavampina pauhasivat suuret sotalaulut... Perkele nautti voitostansa... Meteorikruunu valoi hohdettansa vaipaksi hänen hartioillensa... Kirkkaat tulisoihdut leimusivat kääremeiden suusta kaksihaaraisina tulikielinä... Se sekottui ihmissoiton sävelpauhuun... Sen kantamana kohahti kaunis saattojoukko siivillensä. Kaiken hohtaessa kulki se suurten ihmistöiden ohi kiitäen pauhinalla paluutietänsä myöten... Perkele vei kiusattavan, antautuneen hengen voittokulkuessa maan päälle häntä siellä palvelemaan.

Kun mies seiso i Perkeleen temppelin harjalla.

Maailmoiden ikilento pauhasi radoillansa. Jokaista, ken niiltä poikkesi, kohtasi tulinen tutkain.

Oli suunniteltu ryöstöpäivä.

Väsyneenä, menehtyneenä heräsi Oolavi loistavasta unestansa kylmään, jäytävään todellisuuteen. Hän istui vuoteen reunalla tuskaisena, alakuloisena ja hikisenä. Aluksi ei hän muistanut mitään, eikä tajunnut mitään. Tylsänraukeat ajatukset kiintyivät sillanrakoon, tai johonkin vähäpätöiseen, kuten karpäsen surinaan, lattialla olevaan rikkaan ja uunin peltien ränsistymään. Hän ei jaksanut ajatella senpäiväistä ryöstösuunnitelmaakaan, oli sen aivan unohtanut.

Juotuansa lasin vettä, istahti hän tuolille, nojasi kyynärpäät polviinsa ja kumartui käsiensä varaan. Illalliset mietteet alkoivat silloin selvetä, kirkastua kuin nouseva, surullinen aurinko. Hän muisti halunsa ja päätöksensä palata katuvana kotiin ja alkaa uudestaan Hallanselältä, josta oli pois lähtenyt, tullut elämää hakemaan. Hän punnitsi sitä päätöstä, virkistyi jo siitä hieman ja näki siinä pelastuksen.

Mutta sitä punnitessansa tuli hän taas ajatelleeksi kotiin saapumista. Hän kuvitteli, miten isä ja äiti ottaisivat hänet vastaan. Kaikki iloitsisivat... palvelijat keskeyttäisivät työnsä... kahvi kiehuisi... illalla lämpiäisi sauna... naapurit tulisivat tervehtimään...

Ja silloin johtui ajatus siihen hetkeen, jona kaikki paljastuisi... Hän alkoi vapista... Hän muisti, että Tuukkala menee velasta, ei jää Hallanselkääkään, mistä uudestaan alkaa... Kylmä pureva todellisuus nousi hänen eteensä kuin usva, joka nousee äkkiä suosta ja peittää kylmiin sumuihin aamuauringon, joka on juur'ikään noussut poutakirkkaana, heinä-ilmaa lupaavana. Jäävuori vyöryi sitä ajatellessa hartioille. Kylmä hiki vuoti virtana ja kädet herposivat.

Epätoivon rusementamana kutistui hän kokoon, tylsistyi uudelleen ja tuijotti lattiaan ajatuksettomana. Viimein alkoi hän taas hapuilla pelastusta, yritti jotain ajatella. Ajatukset tekivät aina saman kiertokulun, hajosivat ja tylsistyivät ja taas virkosivat hetkeksi. Hän hengitti raskaasti, muisti Martvaa, jonka raskaudesta hän ei tiennyt. Hän masentui yhä enemmän. Huone pimeni silmissä. Hän ei tuntenut enää aikaa, ei paikkaa.

Ja kun ajatukset taas alkoivat tehdä työtänsä hitaasti, muistui hänen mieleensä öiset unennäkönsä, kauhunsa ja ilonsa, jotka olivat johtuneet illallisista sekavista ajatuksista. Niistä johtuivat mietteet kultaan... kullasta päivän suureen tehtävään, ryöstöön... siitä Tuukkalan ja Ranniston pelastukseen... rahojen sijoituksiin ja kotiin paluuseen... Kymmenet kerrat kiersivät ajatukset saman tien. Hän ei laskenut itse ryöstöä, ei sen vaaroja, ei rikoksellisuutta, mutta tulosta. Hän lohdutteli itseänsä saaliilla ja uudella elämällä, itse ryöstö oli ainoastaan kuin joku tavallinen, luvallinen teko. Se ei häntä rasittanut. Häntä painosti ja masensi elämä yleensä, nykyinen tilansa ja tylsistynyt tunne ja vaistomainen tietoisuus elämänsä rikollisuudesta.

Uudestaan ja yhä uudestaan punnitsi hän sitten ryöstöä tai kotiinpaluuta tyhjin käsin. Viime mainittu aikomus loihdi aina lopuksi hänen eteensä kuvan Tuukkalan onnettomuudesta ja Martvan perikadosta. Hän ihmetteli, miten hän oli välillä unohtanut Martvan milt'ei kokonaan ja vasta eilen ja nyt alkoi hänen tähtensä peljätä ja hävetä. Hän ei käsittänyt sitäkään. Onnettomuuden suuruus kirkastui yhä suuremmaksi: Se tukahdutti lopulta kaikki järkeilyt ja laskelmat. Pakkoluovutus kuvastui ainoana pelastavana oljenkortena. Jäytävä, jääkylmä todellisuus painoi häntä sille polulle, ja hän itse näki lopulta, että muu ei enää auttanut.

Ja kun ihminen on tehnyt viimeisen epätoivoisen päätöksensä, rauhottuu hän ja tylsistyy. Niin kävi Oolavinkin. Hän joi suuren lasillisen viiniä, pukeutui, otti aseensa ja pienen pommin ja läksi sovittuun paikkaan tapaamaan toisia.

* * * * *

Puoli-pilvinen päivä lähestyi jo puolipäivän tienotta. Taivaalla ajelehti vaaleita, kuivia pilvenhäikäileitä. Varjot kulkivat maassa niiden kuvaisina. Tuon tuostakin solui pilvi auringon eteen salvaten tien sen valolta, solui ohi ja avasi taas pilvenraon valon tieksi. Tuuli ryöpäytteli joskus katupölystä pienen pilven ja viskasi sitä kulkijoiden silmille.

Eräässä kadunkulmassa odotteli Oolavi sovittua merkkiä vastapäätä olevasta pankista. Sitä varten oli yksi ja toinen siellä aina jollain asialla. Varrottiin hetkeä, jolloin väkeä olisi vähemmän. Hän ei huomannut mitä hänen ympärillensä tapahtui, ei pölyä, ei kulkijoita, ei valo- ja varjopilvien ainaista vuorottelua. Kaikki synkät ajatukset olivat haihtuneet. Hän ei muistellut Tuukkalaa, ei omaa tilaansa. Kaikki ajatukset olivat kiintyneet ryöstöön. Kuumeisesti laski hän tehtävänsä ja pakoansa, järkeillen:

— "Ensin hyvin kylmäverisesti sisään... hiukan ylpeänä... Kun on hetki, silloin kuin peto... Ne toiset seisovat aseet ojona, minä ja Harteva kassaan... Eiköhän Harteva pelkää!... Tietysti se pelkää... voi pilata vielä asian!..."

Hän kiukustui jo Hartevalle siitä, että se muka arkailee ja pilaa asian. Kun se harmi oli mennyt, jatkoi hän taas suunnitelmaansa, järkeillen:

— "Sitten ei ole aikaa siekailla... Rahat hyvin joutuin talteen... Onkohan miten suuria setelitikkuja... Ja eivät suinkaan ole hajallaan, vaan käärittyinä..."

Hän johtui siitä muistelemaan omia rahatukkujansa. Niistä johtui ajatus hetkeksi pörssiin, parooni Geldnersiin ja muihin. Sitä tietä palasi hän taas aineeseensa, jatkaen:

— "Täytyy olla Hartevaa rohkeampi... Se pöyhkeilee aina, vaikka ei riittäisi minulle voimissa läheskään... Tietysti ei riitä... Ja tietysti se hätääntyy ja pilaa asian!..."

Ja taas hän raivostui Hartevalle, ollen varma, että tämä hätääntyy. Hän käveli kiihkoisena edestakaisin, soimasi Hartevaa ja muisteli monia tapauksia, joissa Harteva oli ollut tuhma ja arka. Parin minuutin ajan hän aivan vihasi häntä. Aivojen työ oli pelkkää sairaloisuutta ja kuumetta.

Kun hän oli hetken kiukutelut Hartevalle, jatkoi hän suunnitteluansa:

— "Poistuessa täytyy olla hyvin kylmäverinen... Ensiksi tätä katua... alussa, jos ei ole hätää, hitaasti... vasta ensi kulmassa nopeasti... Jokirannalla tulee metsä ja siellä ovat tiet jo tarkastetut..."

Hän innostui, käveli kuumeisena ja tuskitteli, kun ei jo merkkiä näkynyt... Sitten alkoi hän taas jatkaa pakosuunnitelmaansa, ajatellen:

— "Jos taas hätä tulee, niin silloin on paras olla rohkea... Jos sattuu, että ajavat takaa ja ovat kiinni saamaisillansa, silloin hyvin rutto käännös ja laukaus... Kun yksi kaatuu, säikähtävät toiset..."

Hän kiihtyi kiihtymistänsä. Korvat olivat jo lummessa, hän ei kuullut mitään. Hermot olivat tuliset, aivoissa riehui sairaloinen työ. Hän kertasi ajatuksensa uudestaan ja taas uudestaan, hätäili ja kiukutteli, kun sovittua merkkiä yhä ei näkynyt.

Mutta kun sovittu merkki vihdoinkin näkyi, herposivat hänen polvensa niin, että hän toin tuskin voi liikahtaa. Kädet vapisivat. Päähän tulvasi kuuma veri. Hän seiso i hetken tyrmistyneenä.

Katsahtaen eteensä huomasi hän Hartevan astuvan juuri sisään. Se rohkaisi häntä. Hän sai voimansa takaisin ja lähti pankkiin rauhallisen näköisenä, vaikka sisällisesti tulisenä. Sisälle astuessaan ei hän voinut olla arasti ympärillensä katsahtamatta.

Kaikki oli hetken aikaa rauhallista. Ryöstäjät suorittelivat teennäisiä tehtäviänsä levollisina. Kukaan ei edes toiseensa katsahtanut. Oolavi järjesteli näön vuoksi papereitansa, varustautuen muka asiaansa toimittamaan.

Silloin kuului kuiva, käskevä komento:

— "Kädet ylös!"

Tyrmistyneet virkailijat kavahtivat kauhuissaan ylös ja nostivat kätensä pystyyn. Jokaisen rintaa kohti oli tähdätty pistooli, jonka hana nousi jo puoli lyöntiin.

Silloin pääsivät Oolavissa irti kaikki petomaisen ihmisen halut. Verenjanaisena eläimenä syöksyi hän kassaholviin, loikaten kaiteen yli yhdellä hyppäyksellä. Hän sysäsi Hartevankin tieltänsä kumoon ja hyökkäsi holviin kuin peto, joka syöksyy palavaan pesäänsä, pelastamaan pentujansa... Silmät kiiluivat... Raivoissaan ei hän jaksanut tarkastella missä rahat olivat... Hän kiskoi kassakaappien ovia auki... penkoi nopeasti papereita, huomaamatta edes mitä ne olivat... Hän sieppasi rahasäkin ja paiskasi sen taas pois, huomattuansa rahat kupariksi... Säkki halkesi... Sisältö levisi lattialle...

Pankkihuoneessa oli haudanhiljaista... Hän sieppasi toisen säkin... siinä oli hopeaa ja sekin sai mennä... Hän penkoi salaman nopeudella, mitä käsiinsä sattui... töytäsi Hartevan syrjään ja etsi aarretta puoli sokeana... Väliin pääsi hänen huuliltansa raaka, hermostunut kirous.

Viimein löysi hän säkillisen kultaa... Sormet tulisina tarttui hän siihen... Mutta se oli liian vähän... Hän raivasi edelleen... viskoi papereita lattialle... syöksyi kaapilta kaapille... Hiki valui otsalta, mutta hän ei sitä huomannut.

Äkkiä sai hän käsiinsä setelivaraston ja alkoi ahdata sitä laukkuunsa ja poveensa... Hän ei tarkastellut mitään, ei ajatellut mitään... Pedon vimmoin sulloi hän täyteen kaikki säilönsä... Kun niihin eivät kaikki mahtuneet, kiirehti hän Hartevaa:

— "Ota nyt!... Ota sukkelaan!... Perhana!..."

Yhdellä harppauksella syöksyi hän sitte saaliinensa pois holvista, loikkasi kaiteen yli ja poistui Hartevan seuraamana, toisten jäädessä pariksi se kunniksi vielä vahtia pitämään. Heitä varten viskasi Oolavi ja Harteva sopimuksen mukaan kultasäkkejä oven suuhun, josta he voivat ne poistuessaan kiireesti mukaansa ottaa.

* * * * *

Viimeiset miehet lähtivät jo pankista ottaen mukaansa heille varatun rahataakan ja syöksyivät väkijoukkoon. Oolavi oli pääsemäisillänsä kadunkulmaan, jossa hän olisi voinut hävitä näkyvistä. Mutta silloin kuului huuto:

— "Tuolla menee yksi... Ottakaa kiinni!..."

Hänen jalkansa vavahtivat... Puristaen kaikki tahdonvoimansa tekeytyi hän rauhalliseksi... Hän tuskin kiirehti askeleitansa... ei katsonut taaksensa, ettei huomattaisi asian koskevan häntä. Takana yltyi huuto:

— "Ottakaa kiinni!... Ottakaa rosvo kiinni!..."

Hän kuuli juoksua ja hälinää... Väkijoukko läheni... Hän oli tulikuuma... Vihdoin pääsi hän kadunkulmaan... Siitä alkoi lyhyt poikkikatu... Hän huokasi helpotuksesta ja syöksyi raivoisassa juoksussa pakoon... Huuto yhä koveni takana... Katu, jota myöten hän juoksi, oli tyhjä... Raha taakka hiukan rasitti häntä, hidastutti juoksua, mutta hän ei luopunut siitä... Siinä oli hänen elämänsä.

Hän juoksi kuin peto... Joku kulkija sattui tulemaan portista hänen jalkoihinsa. Hän syöksyi suoraan, ja tielle sattunut pyörähti hänen jaloissansa kuin pöly tuuliaispään vihurissa... Hätäisesti vilkaisi hän taaksensa ja näki ensimmäisten takaa-ajajien kääntyvän poikkikadulle, juuri kun hän oli siltä toiselle kadulle kääntymäisillänsä... Oikealta kuului huutoa ja lyhyt laukaus... Hän vilkaisi sinne ja näki poliisien juuri syöksyvän käsiksi Hartevaan, joka kaatui luodin lävistämänä.

Muuta ei hän tapauksesta tajunnut... Korvat menivät lumpeen, silmissä pimeni... Hän syöksyi eteenpäin yhä hurjempana... Pari kolme vastaantulijaa ei huomannut kiinnittää häneen huomiotansa, sillä he kiiruhtivat juosten katsomaan sitä huutavaa joukkoa, joka oli nujertanut haavotetulta Hartevalta aseensa ja satoi häntä... Hartevan kiinnijoutumisesta hän toivoi itsellensä pelastusta... luuli kiinni-ottajiensa kääntyvän sinne, tai ainakin pysähtyvän hetkeksi katselemaan... Sillä aikaa ehtisi hän metsän reunaan...

Sivullensa vilkaisematta syöksyi hän yhä nopeammin tietänsä... Mutta kiinni-ottajat eivät pysähtyneet... Hän kuuli taas niiden huudot... Pari vastaan tulijaa pysähtyi ja hämmästyneenä jo yritti sulkea tien... Nopeasti vetäisi hän aseensa ja yrittäjät kaikkosivat silloin kuin akanat tuulen tieltä.

Jo oli hän metsän reunaan pääsemäisillänsä... Takaa-ajajat jäivät askel askeleelta jäljelle, sillä hän oli verraton juoksija... Hän huomasi niiden äänen kuuluvan aina vain loitompaa... Pelastus oli hänestä varma... Hän uskalsi jo hengittää ja vilaista taaksensa... Kiinni-ottajat olivat lähes puolta kauvempana kuin lähtiessä...

Nyt oli hän varma pelastumisestansa ja kiirehti juoksuansa... Puuttui enää pari kolme askelta ja hän olisi ollut tiheäpensaisen metsän suojassa ja siellä hänellä oli kaikki valmiiksi suunniteltu... Satuloitu hevonen odotti ja pakotie oli viisaasti järjestetty...

Mutta silloin ilmestyi tielle hänen eteensä joukko harjoituksista palaavia sotamiehiä... Hän tyrmistyi, hätytyi, oli menettää mielenmalttinsa... Takaa ajajat huusivat sotamiehille miesvoimalla:

— "Ottakaa rosvo kiinni!... Ottakaa kiinni rosvo!"

Sotamiehet käsittivät asian ja heti oli pakotie tukittu... Hetken epäröi Oolavi, silmänräpäyksen vain... Seuraavassa tuokiassa syöksyi hän oikealle, jonne kääntyi pieni polku... Alkoi uusi kilpajuoksu. Sotamiehillä ei ollut patruunia, joten ampumisesta ei ollut pelkoa... Takaa kuuluivat yhtenäiset kehotukset: "ottakaa kiinni!"... Vastaa tuli mies, sieppasi seipään ja aikoi tuketa tien... Oolavi ojensi aseensa... Kuului pamahdus ja mies kaatui hengetönnä tielle, Oolavin hypätessä hänen ylitsensä.

Taas jätti hän kiinni-ottajansa ja oli pääsemäisillensä metsän suojiin, kun sieltä ilmestyi miesjoukko ja huudon kuultuansa tukkesi häneltä tien... Hän ei enää käsittänyt mitään... Sokeana kääntyi hän polulta oikealle ja hyppi kivikkoa myöten eteenpäin... Ajajat seurasivat kintereillä. Hän oli jo kolmelta puolen saarrettu.

Äkkiä tuli joki eteen... Hän vilkaisi sivullensa ja huomasi olevansa piiritetty... Nopeasti viskasi hän kultasäkin jokeen ja syöksyi itse perässä, alkaen voimakkailla vedoilla uida vastaiselle rannalle... Takaa-ajava joukko syöksyi rantaan... Kuului sekava melu... Neuvoja annettiin, mutta kukaan ei voinut mitään tehdä.

Viimein saapuivat poliisit pistooleinensa. Hänen käskettiin henkensä uhalla pysähtyä... Oolavi ei totellut... Silloin pamahti laukaus ja luoti suhahti ilmassa... Silmänräpäyksessä painui Oolavi veden alle.

— "Sattui!" — kuului rannalta. Väki levähti... Poliisi lähti noutamaan venettä, jättäen vahdit paikkaa vartioimaan. Alempana pulahti virta.

— "Tuolla menee jo ruumis", — lausui joku rannalta.

Virta pulahti vielä kerran. Joku ihmetteli:

— "Kas miten nopeasti virta käy..."

Mutta pian räiskähti vesi vastaisella rannalla ja aalloista hyppäsi maalle Oolavi, joka oli itse painautunut veden alle. Väkijoukon voimatonna huutaessa hävisi hän metsään. Harteava oli kiinni-ottaessa kaatunut luodin lävistämänä ja kuollut tuntemattomana. Toiset olivat pelastuneet viskaamalla kadulle rahansa, joita kokoamaan takaa-ajajat pysähtyivät.

Kun hän oli jo turvaan päässyt, istahti hän puolikuoliaaksi uupuneena kivelle. Setelitukkokin oli hävinnyt virtaan. Mutta hän ei jaksanut enää surrakaan. Pää painui käsien väliin ja hän istui siinä myöhään yöhön asti kuin kuollut, joka kummittelee hautausmaalla.

Hän oli astunut Jumalan temppelin harjalta alas ja istui nyt toisen temppelin harjalla, sillä korkealla vuorella, johon näkyvät maailman houkuttelevat rikkaudet, kunnia ja valta, tarjoutuen otettaviksi. Hän istui siinä, elämä murskana edessä, sieramissa kuoleman ja veren haju, äärettömyyden kuperan ikään kuin painuessa littiöksi, joka laskeusi hänen hartioillensa ja musersi hänet hirmupainollansa mäsäksi. Hän vapisi ja hänen korvissansa alkoi kuulua hirvittävä tuskanhuuto: hänen äsken ampumansa miehen veren-ääni.

Nainen, jolle onnesta jaloin oli onnettomuutta.

Kesän kuolinkellot soivat. Puun oksilla riippuivat syysmurheet. Koivu kaipasi lehtiänsä, järvi alliansa ja rantaruohokko onkijan venettä. Poissa olivat metsän siivekkäät laulajat. Nurmi itki puroon kylmää syysvettä. Lehti mätäni, mielet kulkivat maassa ja seipään päässä suri yksinäinen harakka kesän poismeno.

Oli tyyni, harmaa päivä. Mehevät pilvet riippuivat lähellä maata, liikkumattomina, sateeksi herahtamaisillansa. Kaikki tiukkui kosteutta ja sumua. Jokaisen urvun ja havun päässä herutteli vesipisara itseänsä irti pitämistänsä: imi kosteutta ja paisui siitä maahan tipahtamaisillensa. Niityllä tirskuvi vesi kulkijan jalkojen alla ja joka suonesta ja ojasta kuului surullinen vesilirinä.

Ranniston vierashuoneessa kehi tyttö rihmaa kehälle, talon emännän kutoessa sukkaa pöydän takana.

Martva istui yksin huoneessansa. Ovet olivat auki, joten hän voi nähdä vierashuoneeseen välillä olevan huoneen läpi. Tyttö lauloi kehießänsä vanhaa surullista laulua, jonka nimi oli "Martva". Hän lauloi:

"Kuu kelmenee, on kylmä sää
ja miel' on murheinen.
Vaan laulu kumma, vanha tää
syyt tietää murheen sen.

On illantyyäni. Murheissaan
kuin neito kalpeneva
Saimaasta katsoo kuvaistaan
kuu, päivä loisteleva.

Siell' asuu Martva äitineen, tuo kukka Saimaan rantain ja armain laulu rantaveen ja metsän
kaiku puhtain."

Rihma katkesi, kehijän laulu rihman mukana... Rihman pää huulien välissä etsi tyttö sen toista päätä
vyyhdestä solmitaksensa ne toisiinsa... Martva istui äänettömänä, kädet helmassa, ajatus omilla
poluillansa... Hän kuuli laulun ja nautti sen suruista... Laulu oli hänelle tuttu, eikä häntä oudostuttanut,
että sen nimi ja ajatus kuvasi häntä ja hänen surullista elämäntaruansa.

Tyttö sai rihman solmituksi ja jatkoi lauluansa kehinnän mukana:

"Vaana poika soutaa purressaan.
Hän etsii Martva-rukkaa.
Sen rantaan laskee. Riemuissaan
tuo hälle lemmeukukkaa.

On kukkaan Martva pettynyt...
Vaana poika on jo poissa.
Siks' on nyt silmä vettynyt,
ja murhe illankoissa.

Vaana Saimaan aalto aukenee
ja nostaa mustan purren.
Ei Martvan elää mieli tee.
Hän astuu purteen surren."

Martva kuuli taruansa... Sydän pakahtui tuskasta ja silmät kyneleistä. Virtanaan vuotivat niiden liiat
vedet itkun punaamalle poskelle... Hän kokosi ne entisistä kyneleistä vesimärkään nenäliinaansa ja
antoi mielen koota korvalla laulusta uusia suruja... uutta apeaa mieleen... kyneleitä silmiin.

Kehijä jatkoi tarinaansa:

"Ja yksin Martva purressaan nyt laskee aallon alle. Jo saapuu raukka Tuonelaan, sen virran
ulapalle.

Hän laskee virtaa. Rantaa sen
koristaa musta lehto.
Kumottaa päivä suruinen,
kuin kirkas talvi-ehtoo.

Virrassa Tuskansaari on
ja saaren alttarille
vie hiljaa vene airoton,
laskeutuun lainehille.

Ja tuskantuli punottaa
siell' aina astiassa,
yöt päivät siellä Martva saa
sit' olla vaalimassa.

Ei oo hän enää onneton,
vaan Tuonen nunna jalo,
ja nunnapukunansa on
kuun kylmä, kumma valo.

Ja tuskantuli hälle on nyt hoiva, joka riittää... Ah miten moni onneton huonomman kukan
niittää!"

Laulu loppui. Kehä hurisi... Martva eli mustan murheen mailla... Oli kuin olisi hänen edessään
kohonnut Tuskansaari Tuonenvirrasta... Siellä saarella oli alttari ja alttarilla paloi pieni punainen tuli,
lepatti kuin kukkalehti runollisessa astiassansa... Ympärillä oli Tuonelan rauha... Virta solui mustana...
Ohi laski pursi purrenperässä, tuoden Tuonelaan väkeä... Kaikilla oli rauha mielessä, puhdas Tuonen
paita päällä... Kaikki ihmettelivät outoja oloja... mustaa lehtoa... Tuonelan lintuja... ikuista rauhaa... Ei
risahtanut oksa, ei sirkka sirahduttanut... Päivä paistoi kummasti, metsä oli surua täynnä ja valkopukuiset

henget hiiviskelivät arkoina, kuin peljäten häiritseväänsä Tuonelan nukkuvien vieraiden rauhaa.

Ja silloin Martva nautti taas tuskastansa ja käsitti sen suuruuden, jalouden ja puhtauden. Kaikki elämän ilot muuttuivat hänelle arvottomiksi, rahvaan huviksi, joka hyrskii kuin likainen vaahtopuhtaan, jalon veden pinnalla, häviää, sulautuu veteen ja jättää mielen autioksi. Tuska oli ainoa joka pysyi, sillä se oli aina suuri ja jalo.

Silloin heräsi hänessä halu lähteä Tuonelaan hoitamaan tuskantulta sen ikirauhassa. Elämä oli hänelle nyt taakka, sen onni kylmää peittävää sumua. Hän muisteli taas "Litvan laulua" ja varmistui siinä uskossa, että se oli hänen kohtalonsa ennustus. Hän oli monesti ennenkin ajatellut, että ainoa tie säästää isä ja äiti surusta ja häpeästä oli se, että hän syöksyisi Tuukkalan koskeen, tapaturmaisesti muka. Hän oli jo suunnitellut miten hän sen tekee: Menee toisten kanssa rantaan, työntäisee Oolavin kepeän veneen veteen, astuu siihen näennäisesti leikillä, ja kun vene on jo menossa alkaa huutaa apua näön vuoksi.

Mutta aina oli hänet pidättänyt se ajatus, että sekin koskee hänen vanhempinsa. Silloin oli hän miettinyt muuta keinoa, millä salata se mitä kohta tapahtuu, mutta ei löytänyt mitään. Oolaviltakin hän yhä salasi tilansa. Pari kertaa oli hän häntä kutsunut kiirehtimään tuloansa, mutta oli saanut kuivan vastauksen, että hän ei voi tulla, vieläpä huomautuksen, että hänellä on miehenä velvollisuuksia elämää kohtaan. Se oli masentanut hänen mielensä. Hän tuli araksi ja umpimieliseksi.

Naisen jaloin, suurin ja puhtain onni, äiteys, oli siten tullut hänelle suurimmaksi onnettomuudeksi. Hänen lempensä hedelmä nosti hänen hartioillensa kokonaisia vuoria, lisäten niitä joka päivä. Onneton tyttö rutistui uuden hirmupainon alla. Ja viattomasti uskoi hän edelleenkin kaiken, mitä Oolavi hänelle kirjoitti, luuli hänen tutkivan ja tekevän työtä, huomasi hänen kylmenneen hänelle ja kärsi tulisinta tuskaa ajatellessansa, että silloin kun Oolavi palaa, hänen täytyy avata hänelle suru, joka ehkä hänet tappaa. Jalo sielu ei syyttänyt toista, ei etsinyt itselleen rikostoveriakaan, vaan nosti senkin osan vielä omien hartioittensa painoksi.

Kun laulu oli loppunut, sulki hän oven ja itki katkerasti. Sydänalaansa painaen kutistui hän sohvalle ja tukahdutti itkunsa tyyneyn, heikon vartalon tuskasta värähdellessä. Mutta hän ei kärsinyt itkusta. Hän nautti siitä. Tuska oli hänelle nyt nautinto ja mielen hoiva.

* * * * *

Jo soivat suuren lumijuhlan tiu'ut. Talvi laitteli orsiansa, ripusteli niitä puiden oksille. Aamuisin peitti kuura maata, lätäkkoa jääräite. Pilvet vaalenivat. Ilma seestyi ja kaivonvintti narahteli jo talvikuivasti.

Oli kirkas päivä. Ensimmäinen härmälumi suli auringon noustessa. Taivaalla näkyi pari valkeaa pilvenhattaraa. Päivänpaiste liuotti heikon routariitteen pellon multapinnalta ja päästi vesilätäkön riitteestä.

Rannisto keskusteli pastori Aamuston keralla vierashuoneessansa. Martva istui huoneessansa, käsityö ajankuluna. Ovet olivat auki, joten hän voi seurata keskustelua.

Pastori Aamusto oli ryhtynyt puuhaamaan kuntaan vakainaista sairaanhoitajatarta, joka mahdollisesti osaisi tehdä kättilönkin tehtäviä. Rannisto lupasi hänelle apuansa. Nuori pappi selitteli siitä innostuneena:

— "Se hetki, jolloin kuoleva sanoo jäähyväiset kaikelle, on elämän suurin hetki. On raskasta, jos kuolevan täytyy silloin huomata, että hän on yksin ja hyljätty. Se puoli on minusta asiassa yhtä tärkeä kuin itse varsinainen asia, sairaan sairashoidollinen hoito..."

Rannisto ajatteli asiaa. Kuoleman vakavuus ilmestyi hänenkin eteensä, samoin Martvan. Se ikään kuin lihallistui, seisoi huoneessa terävä viikate olalla ja ruumisliinat kainalossa. Kuului kuolinlaulu ja oven takana odotti ruumis-arkku. Rannisto myönteli:

— "Se on totta... Kuolema on suuri... Minä kiitän Teitä, pastori, asian alkuun panosta..."

Martva oli itkuunsa pakahtua. Hän ajatteli Tuukkalan koskeen kuolemista. Sen kylmä syysvesi pani hänet värisemään.

Hetkisen mietittyänsä jatkoi Rannisto:

— "Minäkin olen sairaanhoitajattaren tehtävästä samaa mieltä kuin Te, ja siksi olisi mielestäni saatava henkilö, jota elähdyttäisi Jumalan henki... Ei nimittäin olisi lohduttavaa saada kuollessansakin kuulla puhuttavan pilkkasanoja kuolemasta ja Jumalasta... Jos sellaista henkilöä ei saada, olemme hyvää tehdessämme ehkä tuoneet kuolevan vuoteen viereen olennon, joka raa'alla pilkallansa syöksee kuolevan epätoivoon, katkerottaen sen viimeiset hetket..."

Martva tunsi kuoleman kylmän henkäyksen, näki sen synkän, ankaran katseen. Hän ajatteli Tuukkalan kosken kiviä, mietti kuinka koski viskaa hänet niihin mäsäksi. Koko sielu oli katkeruutta täynnä. Vakavana seurasi hän keskustelua. Pastori Aamusto jatkoi:

— "Sitä estääkseen minä olen ajatellut järjestää asian niin, että lähetämme täältä sopivan naisen sairaanhoitajattaren kursseihin, jotka suoritettuansa hän palaa tänne ja saa toimen ilman valintaa..."

— "Se onkin nyt paras tie", — myönsi Rannisto. Nuori pappi selitteli asiata, edelleen puhuen:

— "Olisi erittäin tärkeä saada toimeen nainen, joka olisi saanut vaikkapa pienemmänkin niin sanotun ylempään sivistyksen, mutta täällä ei tietääkseni sellaisia sopivia ole..."

Rannisto muisteli yhtä ja toista, ei löytänyt sopivaa ja myönsi:

— "En minäkään luule täällä olevan... ainakaan tunnettua ja muutoin sopivaa..."

Mutta Martvan silmissä välähti silloin toivon kipinä. Hän oli synnytystensä salataksensa suunnitellut pois matkustamista, mutta ei ollut löytänyt sopivaa tekosyytä. Nyt se näytti ilmestyvän kuin taivaan lähettämänä pelastuksena. Hän huokasi helpotuksesta, hengitti kiihkeästi ja poskille nousi heleä, lämmin puna. Hän päätti pyrkiä kursseille ja siellä synnyttää salassa. Hän iloitsi siitä sattumasta kuin pieni lintu pesäpaikan löydöstä ja piti pastori Aamustoa Jumalan lähettämänä enkelinä.

* * * * *

Sairaanhoitajattaren kristillismielisyydestä johtui puhe uskonasioihin, ensin nykyiseen Jumalan kieltämiseen ja siitä niihin kysymyksiin, joita Jumalan ja Jeesuksen jumaluuden kieltäjät tuovat väitteittensä tueksi. Siitä puhuessa huomautti Rannisto muun ohessa:

— "Yksi asia, jota nykyään tehdään pilkan esineeksi, on Neitsyt Marian raskautuminen ilman avioliittoa... Moni käyttää sitä kertomusta todistuksena uskontoa vastaan... väittäen että se on petosta..."

Martva säpsähti, kun kuuli raskautta mainittavan. Jokainen vihjauskin siihen asiaan sai veren syöksymään hänen poskiinsa. Hänen tilansa oli samanlainen, kuin erehtyneen ihmisen, joka pelkää joka hetki ilmitulevansa, kehittää sillä pelolla itseensä tautimaisen luulon, joka panee hänet säikähättämään jokaista hiirenhisahdusta, luullen sen tarkoittavan häntä. Jännitettynä seurasi hän keskustelua, ei itsensä sen aiheen, vaan oman tilansa tähden. Pastori Aamusto selitti:

— "Kullakin ajalla on omat epäilijänsä. Ei meidän tarvitse niistä huolia, sillä eivät ne uskontoa voi hävittää..."

Hän innostui, lämpeni oitis ja jatkoi posket hehkuvina:

— "Minäkin olen sitä asiaa ajatellut, kun olen kuullut siitä puhuttavan. Ja minä olen tullut vakuutetuksi, että epäuskokin on ase Jumalan kädessä kuten kaikki muukin. Minä uskon, että se on hänen seulansa, jolla hän seuloo väärän pois sanastansa, esimerkiksi pakottamalla sen kautta ihmisiä syventymään Hänen sanaansa... sitä puolustaessa nimittäin... Sillä onhan mahdoton, että mikään *voisi* nousta Häntä, Kaikkivaltiasta vastaan, jos sillä nousemisella ei olisi tarkoituksena hänen tahtonsa täyttäminen..."

Rannisto kuunteli hänen hehkuvaa puhettansa rauhallisena, kuten se joka seisoo järkkymättömällä kalliolla. Hän ihaili, mutta oudosteli samalla Aamuston uskon rohkeutta. Kun hän huomautti, että Neitsyt Marian neitsyyden kieltäminen kumoisi Jeesuksen olemuksen jumaluuden, väitti nuori Jumalan palvelija rohkeana:

— "Ei ollenkaan."

Syntyi pieni pysähdys. Martva katseli eteensä hajanaisena. Aluksi ei hän jaksanut muuta tehdä, kuin väsyneesti iloita kotoa pois pääsystä. Se ilo virkisti häntä siksi paljon, että hän jaksoi seurata keskustelua. Ja ensi kertaa alkoi hän silloin ajatella sitä asiaa, miksi hänen äidiksi tulonsa oli rikollinen. Sitä ennen ei hän ollut sitä kysellyt. Hän oli myöntänyt sen rikollisuuden vaistomaisesti.

Kun Rannisto kummasteli nuoren papin uskon rohkeutta, selitti tämä:

— "Miten Jesus on tullut ihmislihaksi, se ei muuta asiaa, ei hävitä Hänen jumaluuttansa. Pääasia on se, että Hän on *Jumalan* poika, eikä tavallinen hurskas, muita parempi ihminen..."

Hänen henkensä nousi kuten alttarilla, kun hän puhui Jumalan nimessä. Martva oli tulipunainen itkusta ja oudosta häveliäisyyden tunteesta.

Aamusto selitti rohkeana:

— "Voi olla mahdollista, että Jeesuksen kuvaaminen neitseestäsyntyneeksi on johtunut siitä, että on ymmärretty väärin ennustus 'Neitsyt tulee raskaaksi'... Se on runollinen ennustus, eikä siinä ole sanottu, että hän tulee ilman miehen osaa neitseenä raskaaksi, vaan että hän synnyttää aviottoman ja jotain semmoista... Kenties on siihen vaikuttanut väärä usko, että Jumalan Poika ei voi siitä luonnollisella tavalla ja siksi on mahdollisesti pantu myöhemmin neitsyt Marian suuhun sanat: 'en minä miehestä mitään tiedä'... Mutta meidän tulee huomata, että ne apostolit, jotka tästä kertovat, itse nöyrinä tunnustavat: 'Me ymmärrämme puolittain.' Voi olla myös lisäys myöhempi, minkä ehkä voi historia selittää..."

Martva peittäytyi kuin pikku lintu pesäänsä, ujustelen omaa tilaansa. Hän koetti saada selville, mikä hänen äiteydessänsä oli rikollista, semmoista, joka sai hänet pelkäämään ja häpeilemään sitä. Hän luuli sitte jo löytäneensä jonkun heikon selityksen, mutta se selitys haihtui oitis, ennen kun hän ehti sen täysin tajutakaan.

Rannisto kuunteli puhetta varovasti. Nuori pappi puolustautui, kuten se, joka uskoo, että hänen Jumalansa pysyy ja kirkastuu kaikissa vaiheissa. Hän selitti:

— "Se kysymys jää ijäksi ratkaisematta. Ei mikään tiede voi osottaa vääräksi sitä, että Jeesus sikisi ilman inhimillisen miehen apua, sillä ei mikään tiede voi todistaa mahdottomaksi esimerkiksi luonnonoikkujakaan, joita tapahtuu tuhkatieheään, koska Jumala sen sallii. Hän on ihmeitä tekevä Jumala ja siksi ei koskaan voida *todistaa* vääräksi kertomusta Neitsyt Marian neitsyyellisestä äiteytymisestä. Se ei ole todistettu vääräksi silläkään, että historian avulla voitaisiin se todistaa myöhemmäksi evankeliumin lisäykseksi, sillä lisäys voi olla yhtä oikea muistotieto kuin alkuperäinenkin... Mutta minä painostan sitä, että se neitsyyden olettaminen ei ole tarpeellista... sitä ei edellytä Jeesuksen jumaluus, eikä se riipu siitä, eikä kaadu sen kanssa. Vaikka maa ilmat häviäisivät, niin Hänen jumaluutensa pysyy, sillä eihän jumaluus *voikaan* riippua mistään ehdosta..."

Hän puhui vilkkaasti ja painosti sanojansa äänen painoilla ja hienoilla liikkeillä, Martva istui henkeänsä pidätellen, katse avuttomana, kuin olisi hänen aikansa tulossa. Hänessä oli jotain sanomattoman säälittävää, tuskallista, miltei hirvittävää hänen tuskansa suuruuden ja avuttomuuden ja runollisuuden kautta. Rannisto mietti pastori Aamuston sanoja, huomasi oikeaksi sen, että Jumala ei voi mistään ehdosta riippua ja myönsi sen, lausuen:

— "Se on totta, se mitä sanoitte."

Nuori pappi iloitsi, kuten oikea Jumalan palvelija iloitsee nähdessänsä Jumalansa pysyvän myrskyn pauhinassakin. Hän jatkoi:

— "Kyllä raamatussa voi olla inhimillistä erehdystä tai epäselvää. Sanoihan yksi apostoleista, Jakob, että 'Usko ilman lain töitä on kuollut'. Toinen taas, Paavali, sanoo: 'Me sen siksi pidämme, että ihminen tulee autuaaksi uskon kautta *ilman* lain töitä'. Nehän ovat sanasta sanaan ymmärrettyinä vastakkaisia... vaikka tosin perinnä on niin, että ihminen joka *uskoo*, täyttää myös lain, sillä lain jumalalliseksi uskomisen ja semmoisena noudattaminenhan johtuu juuri *uskosta*..."

Hän käänsi puheen nopeasti toiseen kohtaan, kuin äkkiä jotain muistaen.

— "Ja lisäksi", — tokaisi hän — "meidän on huomattava, että Jeesus itse ei ole sanallakaan maininnut, että Hänet on synnyttänyt äiti, joka oli neitsyt... Minä itse uskon sen, mutta minä en pidä sitä edellytystä Hänelle ja Hänen jumaluudellensa välttämättömänä, vaan tunnustan nöyrästi apostolin lailla: 'Minä ymmärrän puolittain...'Kaikessa tapauksessa jää toinen samoin kuin toinenkin oletamus uskon asiaksi aivan maailman loppuun asti... Vieläpä on raamatussa tukikin sille oletamukselle, että Jumala on antanut Jeesuksen siinäkin menossa — sikiämisessä — 'löyttää' samaksi kuin me: Hänhän ennustettiin syntyväksi *Davidin* huoneesta ja suvusta, josta *Josef* oli..."

Martva lyyhistyi pimeään huoneensa sohvannurkkaan kokoon. Hätäytyneet silmät tuijottivat elottomina vierashuoneeseen. Rannisto oli hämmästynyt ja ihastunut. Hän lausui:

— "Minä näen, että Te, pastori, olette Jumalan palvelija, joka Hänen nimessänsä uskaltaa astua Pietarin tavoin vaikka kuohuvalle merelle."

Aamusto kiitti häntä avomielisesti sanoista ja jatkoi:

— "Meidän erehdyksemme ehkä on siinä, että me emme opetuslasten tavoin nöyrinä tunnusta ymmärtävämmemme puolittain, ja etsi täydellistä ymmärtämistä, vaan itserakkaina totuutta etsiessämme etsimmekin vain *puolustusta omille* puolittaisille ymmärtämisillemme. Nykyään ovat minun mielestäni useat papeistamme muuttumaisillansa asian-ajajiksi, jotka palkkaa vastaan puolustavat kirkon ajatusta,

vaan eivät luota Häneen, joka on totuus myrskyissä."

Hän säteili ilosta, ihaillessansa Jeesusta. Onnellisena Hänen suuruudestaan ja jumaluudestaan todisti hän:

— "Jeesus Kristus pysyy kieltäjiensäkin edessä. Katsokaa niitä, jotka hänen jumaluuttansa ovat yrittäneet kieltää, kuten Renan ja moni muu. Jotain äärettömän hellää ja varovaa huokuu heistäkin. Jeesus on heidän kädessänään kuin tulisin hiili, joka polttaa kättä ja jota tahtoisi, mutta ei voi pois viskata..."

Niin pulahtelivat hänestä sekaisin nöyryys ja jumalan-uskon lujuus, kirkkaina ja lujina kuplina. Koko hänen olemuksensa oli jumalallista jaloa runoutta, uskoa ja hengen ylevyyttä. Jumalan henki ikään kuin tuulahteli ja täytti huoneen, kuten ensimmäisenä helluntaina. Martva värisi ja kärsi yksinään.

Rannisto kysyi, miten olisi silloin, jos toiselta puolen otaksuttaisiin ja osottautuisi todeksi se, että Maria tuli Josefin vaimoksi sidotuksi vasta raskautensa jälkeen, huomauttaen lopuksi:

— "Sehän olisi haureutta..."

Martva hätäytyi ja vapisi. Hän sotkeutui tuskallisiin ajatuksiinsa ja painautui kokoon. Isä tuntui heittäneen häntä kivellä. Silloin nuori pappi ikäänkuin selitti hänelle hänen rikoksensa ongelman. Hän lausui Rannistolle nopeasti:

— "Huoruutta olisi se neitsyt Marian ja Josefin puolelta ollut silloin, jos Jeesus olisi siinnyt kohtauksesta, jonka aihe oli irstaus, eikä äidiksi ja isäksi tulo..."

Martva kauhistui. Hän huomasi olevansa portto... Hän muisti ettei hän osannut ajatellakkaan äidiksi tuloa, koska ei sitä edes käsittänyt silloin kun hän erehtyi. Nyt hän käsitti, mikä oli hänen rikoksensa. Hän tajusi, että hänen tuskansa johtuivat siitä vaistomaisesta tiedosta, että hän oli alentunut alemma eläintä, portoksi, joka ei etsi äiteyttä, vaan irstautta. Se syyllisydentunne oli syntynyt Luojan sääteestä, kuten aina ihminen tuntee sen halvan, alhaisen tai väärän teon jälkeen.

Hän oli nyt maahan lyöty. Katkera itku nousi kurkkuun. Hän tunsu seisovansa isänsä ja koko maailman edessä porttona, *alastomana*... Hän lymyytyi, itki ja särkyi tomuksi.

Mutta nuori pappi jatkoi puhettansa, luottaen Jumalaansa myrskyssäkin. Hän selitti Rannistolle:

— "Jumala on ääretön ja hänelle ei voi olla mitään siveetöntä. Hän säätelee kaikkien maailmojen luonnonlait ja siveellisyydet. Hän on ääretön *kaikessa*. Kukan ja karjan pakkosiveellisyys on *Hänestä* siveellistä, mutta se ei ole ihmisessä, samoin kuin toisen lajin luonnonpakko — tai siveellisyys — ei kelpaa toiselle... Jos me kerran emme voi karjan ja kasvien tekoja mitata sillä mitä *meiltä* vaaditaan, miten voimme äärettömän Jumalan olemusta ja tekoja määritellä omillamme! Sitä kohtaa me ihmiset emme ole oikeutetut edes arvostelemaan, sillä me emme siihen kykene. Me tiedämme sen, että neitsyt Marian äiteys oli jaloin mitä voi olla ja silloin se oli jumalallinen ja siveä. Sillä jos ei se sitä olisi ollut, ei siitä syntynyt hedelmäkään inhimillisenä olisi voinut jalo ja puhdas olla. Mutta me emme myös Hänen teitensä ja olemuksensa lakeja voi omiksemme omistaa, yhtä vähän kuin voimme puun tai eläimen elämänlakeja omaan ruumiiseemme sovittaa."

182 182 Hänen henkensä hehkui kuin aurinko, joka nousee selkäveden takaaja ihastuneena katselee aamun armautta. Hänen uskonsa ei järkkynyt minkään epäilyksen kiven edessä. Hän ei loukannut jalkaansa mihinkään kiveen, ei peljännyt astua syvimpäänkään aallon pohjaan. Rohkeana kulki hän tietänsä, riippuen aina kiinni siinä Jumalassa, joka ohjaa maailmojen ikilentoa ja pysyy kaiken muun hävitessä ja vaihtuessa. Hän johtui puhumaan avioliitosta. Hän selitti, ettei sen solmiamismuoto tee avioliittoa oikeaksi tai vääräksi, vaan se, että se tunnustetaan siveelliseksi, jumalalliseksi, ja semmoisena alistetaan niiden solmiamismuotojenkin alaiseksi, jotka kulloinkin Jumala meille yhteisesti oikeiksi kirkastaa, kuten Hän kirkasti jonkun asian oikeaksi, lakina noudatettavaksi. Hän mainitsi, mitä Jeesus selittää huoruudeksi puhuessaan vaimon päälle katsomisesta, vaimonsa hylkäämisestä ja hyljätyn naimisesta, sekä lopetti:

— "Jumala muuttaa ja kehittää kasvi- ja eläinkunnan elämänlakeja jalostamalla olosuhteita, joissa ne kasvavat. Niin on avioliitonkin laita, mitä sen solmiamismuotoon tulee. Noan ja Abrahamin aikana ei ollut käytännössä meidän vihkimistapamme. Samoin voi se nytkin muuttua, kun Herra johtaa mieliämme. Mutta Hän ei jätä *yksityisille* kasveille vapautta mielivaltaisesti poiketa lajinsa elämänlaeista. Niin ei hän myöskään jätä yksityisille ihmisille vapaata mielivaltaa selittää aviopuolisoksensa kenen kulloinkin tahtoo. Jos sitä yritetään, niin Hän kyliä lyö erehtyneet seurauksilla takaisin oikealle tielle."

Tietämättänsä painoi hän Martvan yhä syvemmälle epätoivoon: Onneton tyttö kuuli nyt hänen

suustansa tuomion, jonka mukaan hänen oli alistuttava yleisiä siveellisyylakeja seuraamaan. Hänelle ei jäänyt enää toivon kipinääkään. Hän vetäytyi aivan sykkyrään, vapisi, värisi ja hätäytyi. Ei koskaan ollut hän ajatellut äiteyttänsä niin raskaana rikoksena Jumalaa kohtaan. Hän salasi sitä enemmän ihmisiltä, isältänsä ja äidiltänsä. Niin jalo ja puhdas oli hän vieläkin itse asiassa, että hänessä koskaan ei ollut vielä herännyt äärimäinen pelkääminen Jumalan edessä. Kumminkin oli hän vaistomaisesti vierottunut entisestä läheisestä suhteestaan Jumalaan. Se oli tapahtunut hänen huomaamattansa ja sittemmin yhä kehittänyt. Toisinaan oli Jumala taas unohtunut yleisen pelon, tuskan ja häpeän häntä joka hetki ahdistassa ja painaessa. Nyt tuntui nuoren papin ääni ikäänkuin Jumalan ääneltä, joka kutsui Aadamia ja Eevaa paratiisissa. Hän hengitti hätäisesti, kauhuissansa. Silmät suurenivat päässä. Hän yritti hypätä ylös ja paeta, kuten jotain aavetta, mutta ei uskaltanut hievahtaa. Hätäytyneenä nosti hän vapisevat kätensä pystyyn, apua anovina, hermostuneina. Katse oli rukoileva. Kyyneleet karpaloivat silmistä kirkkaina ja satoivat helmaan. Hän tunsu elämän käärmeen kiertyvän ruumiinsa ympärille, rutistavan häntä, samalla kun Jumalan ääni kaikui korkeudessa ja Hänen katseensa tunki aivan hänen sisimpäänsä.

Niin istui hän kauvan, kärsi ja vapisi. Viimein loppuivat voimat ja hän painautui sohvaan ja itki katkerasti ja huokasi:

— "Voi hyvä Isä!"

* * * * *

Maatamisen aika tuli. Rannisto oli jo makuuhuoneessansa.

Silloin tuli Martva tapansa mukaan sanomaan hyvää yötä. Hän pani kätensä isänsä olkapäille, katsoi häneen rukoilevasti ja puhui:

— "Isä kulta... Minä kuulin, kun sinä puhuit pastorin kanssa sairaanhoitajattaresta..."

— "No, mitä sitten, lapseni?" — keskeytti Rannisto silitellen hänen tukkaansa. Martva jatkoi rukoilevasti:

— "Minusta ei ole kotona apua... Anna, isä kulta, minun mennä suorittamaan se kurssi... Voin olla sitten hyödyllinen muille!"

Isä silitteli tyttärensä korkeaa kaunista otsaa hellästi, suuteli sitä ja lausui rauhallisena:

— "Rakas lapsi! Tee mitä haluat... Jumala siunatkoon päätöksesi ja palkitkoon sydämesi jalons ajatuksen... minä olen iloinen siitä mitä pyydät."

Sanomaton rauha täytti hetkeksi Martvan olemuksen. Hän iloitsi isänsä lupauksesta kuin lapsi nukestansa. Nyt voi hän peittää naisen onnista suurimman, nimittäin äidin onnen, joka oli hänelle tullut elämän raskaimmaksi taakaksi. Vielä samana iltana hän kirjoitti kirjeen pastori Aamustolle ja ylihuomenna matkusti jo pois kotoansa.

Kun mies läksi Luojan kasvojen edestä.

Synkkä, kolkko ihmishengen yö havahtui jo päivän-aikaiselta levoltansa... Se kokosi voimiansa... Kuin haukotteleva, heräävä yölintu räpytteli se mustia siipiänsä... Oli tullut sen uhkaava nousun-aika.

Oli iltapuoli, öisten petolintujen havahtumis-aika. Päivä painui jo hiljaa taivaan reunaviivalle, joka kaartain rajoitti autiota erämaata. Se hohti siinä tulipunaisena pallona, värjäillen erämaanverenväri seksi. Punavallo kihosi siitä ikäänkuin tiukkuva tuska. Se väritti aution maan katkerasti itkeväksi ikävän maaksi, jossa pois-ajettu ihmishenki kulkee suruisena, epätoivo hartiaain painona... Rauhattomana, sortuneena vaelsi siellä nyt Oolavi paeten Jumalan ääntä.

Yö kohautteli jo mustia siipiänsä... Väsynyt pakolainen kuuli kaikkialta uuden äänen... Hän väsyi, etsi jotain lymyapaikkaa... Hän näki ympärillään autiointa, tyhjintä, elotonta erämaata. Se erämaa uppoutui kylmään, surulliseen auringon punavalloon... Kuolonmaalta tuntui tulevan kylmä viima... Kalvas punavallo säteili kuin olisi itkuun pillahtamaisillaan... Kaiken yli leijaili hirvittävä hautamainen haamu... Kuoleman huhunnan lailla kutsui outo ääni...

Keskellä erämaata oli synkkä ja kolea vuori... Se oli täynnänsä pimeimpiä onkaloita ja aivan luoksepääsemättömiä synkimpiä kuiluja ja syvyyksiä, joilla kuolema istui orrellansa... Jylhyys oli maahan lyövä, pimeys pelottava... Syvyyksistä syöksyi ylös jyrkänheitä, kuiluja ja korkeuksia, joita rohkeinkin petolintu kauhulla kierteli... Peto pelkäsi sen syvänteitä. Se ei koskaan uskaltanut lymyytyä

sen hirvittäviin onkaloihin, joista huokui kauhu ja pimeys.

Yön musta aave nosti jo päätänsä nähtäväksi... Suuri aave kutsui... Väsyneenä, kauhun iskemänä pakeni Oolavi ääntä... Hän kiirehti vuoren juurelle, paikkaan, jota peto pelkää... Hän kuuli äänen yhä lähestyvän... Yhä pelokkaampana pakeni hän sitä vuoren turviin... Ääni tuntui lähenevän... Se kieri jo aivan kintereillä... Se kutsui häntä... Kauhun valtaamana peittäytyi hän pimeimpään onkaloon... Hän ryömi siellä syvimpään soppeen, painautui kivivuoren rakoon, kuin arka mato... Yhä lähemmäksi lähestyi suuri ääni... Nyt se tuli jo ikivuoren kivisestä kalliosta... Ei ollut siis mitään piilopaikkaa, jossa ei ollut jo suuri ääni ennen hänen sinne tuloansa... Ihmishenki kärsi kuin mato vuoren raossa...

Taivaalta kuului pelottava pasuunan soitto... Tuhannet enkelit veisasivat sen säestyksellä... Ne tunnustivat Jumalan kaikkivaltaa ja Hänen kaikkialla läsnäoloansa... Pauhuna valui korkeudesta tunnustus:

"Ei kukaan voi sinua kiertää...
Sinua ei voida mihinkään paeta...
Sillä Sinä olet kaikkialla...
Kivensyissäkin sinä olet..."

Vuori vapisi... Sen syvyudet huokailivat tuskissansa... Jumalan silmä katsoi kivensyynkin sisään... Kuin vaivaisin mato vetäytyi Oolavi kuoleman pimeimpiin pesiin... Yhä uhkaavampana kuului ääni... Yhä valtaavampana pauhasi laulu... Enkelit todistivat:

"Sinä näet kaikki...
Sinä näet olemattomankin ytimet...
Sinä löydät jokaisen paenneen...
Ei mitään voida sinulta peittää..."

— "Ei mitään... ei mitään... ei mitään", — kertasi valittava kaiku... Vuoren nivuset vääntyivät tuskasta... Sen onkalot huusivat... Sen kuilut valittivat kaikua täynnä... Sen huiput seisoivat hirmustuneina...

Synkkä yö nousi jo orreltansa... Taivaalle kohottautui musta kuoleman kuu... Tähdet tiukkuivat veritippoina taivaanlaessa... Soitto soi. Laulu pauhasi kuin suruinen ruumislaulu... Sen pauhatessa astui enkeli Mikael alas taivaasta... Suurena, ylevänä huusi hän Oolaville:

— "Missä olet sinä, Oolavi?... Miksi pakenet sinä *Vanhurskaan* ruoskaa?..."

Kivi valitti vaivoissansa... Senkin syihin tunkeutui suuri kysymys... Kivipaino painoi Oolavia... Musta kuunkehä katseli häntä kuin kuoleman silmä... Jumalan armoton käsi painoi häntä, litisti häntä kuin vuoren rako... Hän lymytyi yhä syvemmälle... Yhä kovempana kuului enkelin kysymys...

Viimein päättyivät kaikki pakopolut... Ne päättyivät Jumalan pihteihin... Välttämättömyys oli nyt edessä... Sen huomasi Oolavi... Hän sai silloin uhmaavat voimansa takaisin... Koskenlaskijan uhmalla, mutta synkkänä ja mieli myllynkivenä astui hän enkelin eteen... Hän nousi kuin haamu pimeästä onkalosta ja vastasi enkelinpuheeseen:

— "Minä pelkäsin, siksi minä pakenin... Ja minä pelkäsin, koska olen paha tehnyt..."

— "Kuka sinulle ilmoitti, että olet paha tehnyt?" — kysyi enkeli häneltä.

Mykkänä kuunteli Oolavi kysymystä... Vuori valitti vaivojansa... Mustasta kuusta kihosi verinen väri... Silloin enkeli vastasi itse Oolavin puolesta, selittäen hänelle samalla:

— "Sinun *työsi* sen sinulle ilmoittivat... Jos olisit hyvää tehnyt, silloin olisi iloinen katsantosi... Mutta sinä teit paha. Siksi pelkää sinä nyt Häntä..."

Yö synkkeni... Ylhäällä lenteli rietas käärme... Syys-yötä synkempi oli Oolavilla mieli. Suruissaan lausui hän enkelille:

— "Hänen äänensä sen minulle ilmoittaa!... Minä tunnen sen äänen... Se kuuluu kaikkialta... Se tunkee syvälle minun luihini... Se polttaa minun luuni... Kuka sammuttaa ne?..."

Hyvän ja pahan riemulaulut soivat vuortenkin sisässä... Yö pimeni...Kauhu kurkisti kuun takaa... Järkkymättömänä lausui Mikael:

— "Ääni on Hänen äänensä... Mutta sinulle sinun omilla *teoillasi* Hän puhuu... Astu siis nyt tuomiolle!... Nyt on jo suuri oikeuspöytä valmis. Sinun työsi siellä istuu tuomarina... siksi on se

vanhurskas ja puolueeton... Töittäensä jälkeen tuomionsa saavat Häneltä kaikki elämässä erehtyneet..."

Rietas käärme riemuitsi pimeydessä... Jumalan käsi painoi Oolavin tomuksi... Sortuneena ja synkkänä valitti hän kohtaloaan puhuen:

— "Ah, kurja, minkä hirvittävän ruoskan nyt olen itselleni valmistanut!... Minun *työni* ovat minun ruoskanani... Se ruoska kulkee siksi muassani, jos painun vaikka vuorten nivusiin..."

Mustasta kuunkehästä hikosi punainen veri... Veren-ääni huusi maan sisästä... Se valitti vuoren ytimissä... Oolavi huomasi murhamiehen merkin otsassansa... Suuri oikeuspöytä laittautui jo itsestäänsä...Hänen elämänsä istui sen takana tuomarina... Se julisti hänelle suuren tuomionsa, sanellen sen polttavimmilla sanoilla:

— "Minä: *työsi*, olen tuomiosi... Mukanasi kuljen kaikkialla... Yöt päivät olen sinun taakkasasi... kun et voi riisua pois elämäsi... Jos minne menet, sinne leimasasi viet myös minut, oman elämäsi... Sen vuoksi kirottuna, rauhatonna on sinun kuljettava kaikkialla."

— "Nyt kyllä tunnen, että surkeuteni on suurempi kuin voin kantaa... Se on kuin raskas ikivuori, joka yöt päivät painaa minun harteitani alati kasvaen minun tuskistani..."

Yhä voimallisemmin huusi maasta veren-ääni... Kuu oli jo kamalan-verinen...

Suurena osotti Mikael tuomaria, sekä lausui tuomitulle:

— "Jos onkin tuomiosi kivikova, saat siitä syyttää omaa itseäsi, kun itse olet luonut tuomarisi... Vaan kaikki ei ole vielä menetetty: Käy Hänen luokseen!... Siellä taas armon saat..."

Synkkänä katsahti Oolavi sitä tietä, joka johtaa Luojan luo...Pelottavana pauhasi siellä Sinain vuori... Rietas käärme vartioitsi vielä tietä... Mieli vuoren painoisena vastasi hän enkelille:

— "Tie Hänen luokseen on liian pitkä ja välillä on, näet, suuri käärme, se vartioipi sinne vievää tietä..."

Korkeudesta soi silloin soitto... Enkelien joukot lauloivat soitonsäestyksellä:

"Kaikkivaltias olet Sinä, Jumala...
Sinä olet rikoksissa rangaistus...
Sinä olet lankeemuksessa sovitus...
Sinä poljet rikki käärmeen pään...
Sinä poistat käärmeen kääntyjän tieltä...
Suuri olet sinä ja hyvä."

Sävel pauhasi... Yö lähti jo orreltansa... Tähdistä tippui verivalon asemasta... Suurena lausui Mikael Oolaville:

— "Nyt kuulit Luojan suuren lupauksen... Siis siihen luottaen palaa oitis Häneen!..."

Vuoret huusivat, maa valitti... Etäällä pauhasi meren aalto...
Sortuneena, taakkansa raskauden tuntien lausui Oolavi enkelille:

— "Kun jalka raukeaa ja hartioilla on rikoksia hirvittävä vuori, on silloin turhaa paluutielle lähtö... Voi, Luoja asuu liian korkealla: Tään vuoritaakan kanssa sitä matkaa ei jaksa ihmishenki koskaan käydä... Siis: miksi yrittääkään turhaa työtä!..."

Pauhinaksi räjähti silloin pahan voittolaulu... Pimeys vapisi... Veren-ääni sekottui laulun säveliin. Erämaa synkkeni... Kauhukulki korkeudessa... Ohdake nousi kaikkialla, kummitusten kylvämänä... Synkät sanat lausuttuansa lähti Oolavi epätoivoisena omalle tielleen... Hän lähti pois Luojan luota. Surkeuttansa kantaen poistui hän kuolon kolkkoon erämaahan... Yö nousi siivillensä... Kuu valoi kelmeätä verivaloa.

Vaan silloin pimeästä korkeudesta laskeusi suuri pimeyden henki...
Riemuksena, täynnänsä voimaa sekä ylpeyttä lausui hän Mikaelille:

"Hän lähti *minun* toimestani *pois* sinun Jehovasi orjuudesta... Se Kain ei ollut ensimmäinen... Ei saa hän jäädä myöskään viimeiseksi...
Siis pääni onkin rikki polkematta."

Kuivan, hämärän erämaan pimeydessä valitti ihmishenki surkeuttansa.
Sitä osottaen lausui Mikael Perkeleelle:

— "Vaun katso kuinka onnetonna hän poistuu Luojan luota pahan erämaahan: Hänellä on raskas vuori hartioilla."

Yö synkkeni... Etäällä erämaassa vaelsi Oolavi, harteilla vuori...
Taivaalta kuului suuri soiton pauhu. Suuri ääni huusi Oolaville:

— "Pois palaa aikansa Isän luokse, kun kumminkaan et vuori hartioilla kauvaksi jaksa harhanteitä käydä... Ja rikoksien vuoritaakka voidaan pois heittää ainoastaan Luojan luona..."

Kun loppuivat kaikki entiset polut.

Oli suomalainen joulu yö. Kuu helisi taivaalla kirkkaana kylmänkellona.

Ensimmäiset kirpelevät talven pakkaset olivat Pietarissa juuri alkaneet. Kaduilla loimottivat pienet nuotiotulet punaisina kylmänkukkina. Tiheä tähtikylvä koristi kuun taustaa, öisen taivaan kuperaa. Pakkanen kävi tähtien valossa yhä terävemmäksi, pisteleväksi. Linnunrata kohosi äärettömyyden huimaavan mahtavana taivaankaarena, jossa miljoonat auringot kiteilivät kipinäkirkkaina kylmän neulankärkinä. Luomisvoimat raatoivat. Varjot leikkeliivät kaikkeudessa valoa, silpoivat sitä suunnattomina veitsinä ja koko äärettömyyden tähtipalo leimusi halki kaikkeuden yleisenä maailmanpalona, syöksyi raivolennossansa ratojansa pitkin ja pauhullansa veisasi kunniata Jumalalle korkeudessa.

Eräs Pietarin yömaja alkoi täytyä yövieraista. Sanottu yömaja oli yksi niistä pesistä, joihin vetäytyvät yöksi suurkaupungin likaviemärien eläjät, elämän pohjimaisen pohjan pimeät olennot, niin sanotut "paljasjalkaiset". Mataloiden huoneiden ummehtunut ilma löyhähteli aivan sakeana hajusta. Lattioita peitti paksu, tahmea likakerros. Ränstytneet ovet ja siellä täällä seinällä roikkuva seinäpaperin jäännösten repale, sylkilätäköt ja kylmänkosteaa tunka lisäsivät kuvan kirjavaa viheliäisyyttä. Siihen sekottui vielä makuuhuoneen tavallinen ammoniakki mainen maku ja lokaisten, puhdistamattomien käymälöiden inhottava lemu. Pieni lamppu, joka riippui katosta, tuikutti tupakan savun ja höyryjen seasta himmeänä, ja jumalankuvan edessä palaa katkusi huono haiseva öljy, jonka vaivainen pikkuinen tuli kyti käryvässä lampunsydämessä. Risoja, pehkuja ja paljaita puulavitsoja näkyi kaikkialla.

Puolipimeässä häämötti tämän viheliäisen asumuksen kurjimuksia nurkissa ja lavitsoilla. Ruokkoomattomat, parroittuneet kasvot ja pimeässä kiiluvat silmät antoivat monen ulkomuodolle aito-eläimellisen ilmeen, jota täydensi apinamaisesti irvistelevä suu, kyyristynyt ryhti ja kokoonvetäytyvät hartiat, sekä ylhäällä töröttävien olkapäiden väliseen kuoppaan painunut takkuinen pää.

Seassa näkyi myös nuoria, parrattomia kasvoja, mutta nekin kantoivat jonkunlaista eläimellisyyden leimaa. Katse oli joko röyhkeä tai sitten irstas ja mateleva, ryhti veltto, kasvot lihaiset, turtuneet ja likaiset, käynti retkahteleva, toisilla taas kissan-vikkelä. Jotkut lojuivat lavitsoilla, toiset juttelivat. Muutamat paikkailivat risojansa ja tappoivat niistä enimpää syöpäläisiä. Kurjuuden kuvan värikkäyttä lisäsivät paljaat ruumiin osat, hartiat, jopa arimmatkin, joita vilahteli kaikkialla. Useiden pukuna oli ainoastaan joku takki, josta reijät anastivat suurimman osan, palttinahousut ja kengänterä, jonka avonaisesta kärjestä näkyi likainen varvasrivi. Siellä täällä pamahti viinapullo auki, sen pohjaan kämmenellä annetusta iskusta.

Ihmisviheliäisyys ja kurjuus istui valta-istuimellansa.

Tässä maailmanviheliäisyyden temppelissä istui Oolavi puurahinreunalla, synkkänä, maahan tuijottaen. Häntä vainusi poliisi, joka oli sattumalta löytänyt hänen asuntonsa, jossa hän ryöstön edellisinä päivinä asui vuokrahuoneessa. Mutta hän oli asunut siellä väärällä nimellä, joten poliisi sai selvän hänen tuntomerkeistensä, mutta ei nimestänsä eikä kotipaikastansa. Siten oli asia Tuukkalan ja Ranniston talossa pysynyt salassa.

Itse hän oli ikäänkuin odottanut ihmettä, joka hänet vielä pelastaisi. Väliin suunnitteli hän uutta ryöstöä, joskus taas kotiin palaamista. Niistä ainaisista ajatuksista ja pelosta kehittyi hänen aivoissansa lopulta sairaloisuus. Ne tekivät työtä koneellisesti, yöt ja päivät laativat ryöstösuunnitelmia pienimpiä yksityiskohtia myöten, suunnittelevat rahojen käytön, järjestävät kotimatkan ja kuvittelivat kotiintulohetken.

Ja kun suunnitelma oli valmis, alkoivat ne sitä laajentaa. Ne lisäsivät ryöstetyn summan suuruutta, nostivat miljoonasta kahdeksi, siitä kolmeksi, kymmeneksi ja sadoiksi miljooniksi, jotka viimein kuvitelluilla voitoilla paisuivat miljardeiksi. Hän osti niillä kaikki Suomen tehtaot, rakensi kaupungin Tuukkalan kosken rannalle, järjesteli sen kadut ja rakennukset ja puistot.

Kun kaikki oli suunnitelmassa valmista, tuntui suunnitelma taas liiotellulta ja hän alkoi taas alusta, pienemmästä, jopa lähti Hallanselältäkin, jonka hän kuvitteli muuttavansa lapio kädessä paratiisiksi, kehitti sen suunnitelman taas huippuunsa, nosti Hallanselästä miljoardeja, väysi ja herposi.

Viimein ei hän kyennyt mihinkään. Viimeiset rahat loppuivat. Päivä päivältä halvensi hän yömajaansa, makasi yhden viikon neljäkymmenen kopeekan majassa, sitten aina vain huokeammassa. Nyt oli hän ensi kertaa täällä, missä yösija maksoi kaksi kopeekkaa.

Vähä kerrassaan oli hän rauennut tuskille, ei tuntenut epätoivoa, kuten turtunut liha ei tunne enää kipua. Aivot raatoivat aivan turvonneina kuin olisivat olleet kuumeen pöhetyttämät.

Hän oli laskenut koskensa loppuun asti, hypännyt viimein veneestänsäkin ja laskeutunut joen likaisimpiin rapakkovesiin, syvälle joen pohjalle.

Viime päivinä oli hän ollut turta kaikelle, tuskallekin. Hän ei ollut jaksanut ajatellakaan, antoi virran viedä jo kaikkea. Mutta tänä iltana oli hän vironnut, voi ajatella, vaikka katkerasti ja masentuneesta Hän muisti nyt olevan joulun aatto-illan. Ympäristö unohtui hetkeksi ja hän muisti ne aatto-illat, jolloin hän lapsena odotteli joulukuusen sytyttämistä, katseli, kuinka vanha palvelija kiinnitti joulukulkusia kirkkolänkien harjaan, voiteli rinnustimia, rahkeita ja kiillotti siloja. Hän muisti kuinka silloin jouluherkut tuoksuivat, leivostaikina nousi, joulukinkku kypsyi, kalja kuohui ja kakut paistuivat uunissa.

Silloin alkoivat hänessä soida hellimmät muistojen kellot. Hän nousi kuin lokaviemäristä auringon kirkkaaseen aamuvaloon, joka lainehti lintujen laulu meressä, käen kukunnan helistessä ilman kuivassa, kirkkaassa hopeanheleessä ja sen tippuessa hopea paloina koivunlatvasta alas sointuvimmalle kaikupaadelle.

Hän nojasi kyynärpäät polviinsa, kumartui käsiensä varaan, ja eli lapsuuden aatto-iltana. Väki on tullut jo joulusaunasta. Tuvan lattialle on siroteltu puhtaita olkia ja laessa riippuvat rukiinkorret, tähkät jyviä täynnä... Isä avaa jo raamattunsa... Kauneimmat kulkuset soivat... Metsät tuntuvat olevan täynnä joulutulia, taivas enkeleitä, koskenranta joulu pukkeja... Kuusi palaa jo, hehkuu kynttilä tulissansa... Oksat nuokkuvat makeispainon tuodittamina... Mieli on iloa täynnä, tupa hartautta.

Jo on väkikin koolla... Isä lukee rukouksensa... Äiti silittelee poikansa hiuksia ja siunaa häntä... Hän katselee kuusta... ajattelee huomista kirkkomatkaa ja joulukirkon valaistusta... Väki tulee hartaana... Isä puhuu Jeesuksesta, Hänen syntymisestä... Hän elää ihanan kertomuksen mukana Betlehemin mailla... Siellä nukkuu hän paimenien keralla... Hän näkee suuren valon, kuulee enkelien kauniin laulun...

Hän vapisi ja murtui ja eli edelleen joulumuistoansa:

Isä on jo lopettanut selityksensä. Väki veisaa hartaana jouluvirttä... Jo saapuu joulupukki... Huone on täynnä valoa ja iloa... Lahjat jaetaan... Äiti suutelee lastansa, isä iloitsee pojastansa.

Niitä muisteli hän nyt. Hän muisteli joululahjoja, muisti, kuinka oli ajanut joulukirkkoon samassa reessä Martvan kanssa. Valaistu joulukirkko ilmestyi hänen eteensä. Pienet urut pillativat soimaan ja puukirkon holvissa hymisi ihana enkelilaulu.

Kirkkaat kyneleet alkoivat silloin karpaloida Oolavin silmistä. Ne kierivät nopeina, kuumina pisaroina ja polttivat poskea. Voimat raukesivat. Hän vapisi ja kyyristyi kokoon ja koetti miettiä elämänsä ja niitä teitä, joita hän oli kulkenut, mutta ajatukset eivät jaksaneet työtä tehdä. Hän tajusi viheliäisyytensä suuruuden, huomasi olevansa tuhlaajapojista suurin ja seisovansa alastomana maailman ja Jumalan edessä ja hänen edessään hohti tuli-omenaisena uusi joulukuusi: se puu, *elämä*, josta hän oli ottanut väärän, kielletyn hedelmän, oppiaksensa tuntemaan hyvän ja pahan erotiuksen. Nyt tunsu hän sen eron: Hänen silmänsä olivat todellakin auenneet ja hän tunsu kuten Jumala hyvän ja pahan ja huomasi, että raamatunkertomus ei olekaan vanhaa tarua, vaan kaikkien aikojen elävä, järkkymätön elämänlaki.

Rikki lyötynä, ruhjottuna, epätoivoisena seisoi hän, kuuli Jumalan äänen, etsi lymyä ja kartti käärmettä, kun vastapäätä istuva kesken ikäänsä vanhettunut mies nykäisi häntä ja kysyi:

— "Oletko sinä uusi?"

Oolavi katsoi häneen tylsänä. Mies loukkautui ja uudisti kysymyksensä ärtyneenä, lisäten:

— "Etkö sinä kuule, kun kysytään?"

— "Mikä uusi?" — murahti Oolavi. Mies närkästyi Oolavin tietämättömyydestä ja kiukutteli:

— "Eh, sinä!... Mikä uusi!... Kuinka sinä et tiedä mitä kysytään?... Vai etkö ymmärrä, kun puhutaan selvää venäjänkieltä?... Jo on ihme!... Etkö sinä ymmärrä mikä on 'uusi'?"

Oolavia kiusasi likaisen, eläimennäköisen miehen tungettelevaisuus. Ikäänkuin hänestä erilleen päästäksensä murahti hän:

— "Ymmärrän!..."

— "No, kun ymmärrät, niin vastaa!... Entä tiedätkö minkä tähden minä arvasin että sinä olet 'uusi'?... Jumaliste, puhun sinulle, minä heti näin, että sinä olet 'uusi'... Ja tiedätkö mistä minä sen tiesin?" — tenäsi mies.

— "En tiedä", — ärähti Oolavi lyhyesti synkkänä ja maahan katsoen. Likainen mies riemastui ja jatkoi:

— "No siinä se on pulma, että et tiedä!... Mutta kuule! Kun ihminen ei tiedä, niin tiedätkö mitä silloin on tehtävä?... Silloin pitää kysyä... Siin' on sulle viisaus!... Kysyä sinun pitää... Ja eikö totta, että se on viisaus?"

— "Tietysti!" — myönsi Oolavi kuivasti. Miehen puhe valui hänen sieluunsa ikäänkuin saasta. Sanomaton inho täytti hänet. Mies yltyi, jatkaen:

— "No tietysti se on viisaus... Ja katsohan mistä minä tiesin, että sinä olet uusi."

Hän kumartui Oolavin puoleen tärkeän näköisenä, kuin olisi sanottava hyvin suuriarvoinen ja lausui:

— "Minä tunnen kaikki 'paljasjalkaiset', joka yö majassa, mutta sinua en tuntenut... Ja tiedätkö miksi en sinua tuntenut?... Et tiedä... Tietysti et tiedä... Sillä onkin hyvin vaikea tietää, miksi ihminen ei tunne toista ihmistä... Mutta kuulehan kun minä sanon miksi en sinua tuntenut: Siksi, että näen sinut täällä ensi kertaa... Tietysti siksi en tuntenut... Se on selvä kuin päivä... Mikä sinun nimesi on?"

— "Sergei", — vastasi Oolavi. Hän tunsu jo näiden majojen tavat ja tiesi, että niihin on mukaannuttava.

Huoneessa oli puhelu alkanut käydä isoääniseksi. Jotkut kertoivat toisilleen päivän seikkailujansa, toiset kinastelivat jostain asiasta. Likainen mies puheli Oolaville:

— "Minun nimeni taas on Stepan Mihailovitsh... se on Jumalan sanan mukaan Stepan Mihailovitsh... Mutta meikäläisten kesken minua sanotaan Mopsiksi... Ja tiedätkö, Sergei, minkätähden minua sanotaan Mopsiksi?... Sen tähden, että minun leukani on hyvin mopsikoiran kuonon näköinen... Eikö sinustakin minun leukani muistuta hyvin paljon mopsikoiran kuonoa?... Eh, Sergei!..."

Oolavi naurahti hiukan; miehen hullunkurinen naama ja liikkeet, sekä alku-ihmisen eleet ja tuttavallisuus masensivat hänen närkästyksensä. Hän vastasi kysymykseen myöntävästi. Mies sylkäisi ja jatkoi totisena:

— "Se merkitsee, että on oikea nimi sattunut... Tiedätkö, että meikäläisillä on Jumalan antama nimi ainoastaan poliisia varten, mutta keskuudessamme meidät ristitään aina tuntomerkkien mukaan... Otetaan esimerkiksi Stepan Stepanovitsh! Hänen nimensä on Stepan Potaattinenä, — tai ainoastaan, paljas Potaattinenä, — koska hänellä on nenänpää turvonnut punaiseksi perunaksi... Pjotr Aleksandrovitsh on Silli, koska hänen selkäpuolensa on samanlainen suora mötkäle kuin lihava silli... Sitten on Punapä... se joka poltti Orlofien huvilan ja nyt katu linnassa... Alekseita sanotaan Takkuparraksi... Sergei Vladimirovitshia Arpinaamaksi... Nikolai on Lutikka... Aleksei on Pötty... Andrei; Lääppähuuli ja Andrei Andrejevitsh on Salakka... Tunnetko sinä Andrei Andrejevitshin eli Salakan..."

— "En tunne", — vastasi Oolavi käsiensä nojaan kumartuneena. Stepan Mihailovitsh jatkoi yleisen melun seasta:

— "Tietysti et tunne, kun olet 'uusi'... Ja tiedätkö miksi hän on Salakka?... No minä sinulle sanon: Siksi että hän ei koskaan 'tartu'... Poliisin nenän edestä livahtaa tipo-tiehensä kuin salakka... Ja miten ovelasti vielä livahtaa!... Aaa!... Sinä et tiedä miten ovelasti Andrei Andrejevitsh Salakka livahtaa... Ota esimerkiksi se kun hän varasti hopealusikat Petrofilta ja yritti 'tarttua'... Hän, Andrei Salakka tarkoitan, meni silloin itse poliisille neuvomaan mihin päin hän muka näki miehen juoksevan... Ja poliisi mitä teki: Se kiitti Salakkaa ja lähti sinne päin juoksemaan... Siinä on sulle Salakka!... Entäs Jusupofilta varastaessa: Hän, se on Andrei, varasti, mutta minä 'tartuin'... Ja tiedätkö miksi 'tartuin'? Siksi että Andrei sanoi: 'Mopsi', sanoi, 'lähde sinä juoksemaan pakoon', sanoi, 'ja minä seison. Sinulla', sanoi Andrei Andrejevitsh, 'ei ole varastettua, niin joutavat ottaa kiinni!... näkevät vain sitten, että sinä et ole ollenkaan semmoisia joka varastaa... Minä taas, sanoi, sillä aikaa livistän'... Ja niin livistikin... Mutta minä 'tartuin.' Ja mikäs minun oli tarttuessa, kun olin syytön!... Eikö totta, että minä olin syytön?"

Oolavin sielussa välähtelivät yhä kauniit joulukuvat, jotka nyt hautautuivat elämän lokaan. Ne himmenivät vähä vähältänsä, ja yömajan saastainen ilma tunki niiden sijalle. Mopsin kertomus johti hänen ajatuksensa omaan ryöstöön ja aivot alkoivat taas tehdä sairaloista työtänsä, turtuivat, saivat tavallisen taudin-ilmionsä, johon tarttui ympäristön saastainen ilma, kuin konsanaan rutto taudille alttiiseen ruumiiseen. Hän alkoi jo kiintyä Mopsin kertomukseen. Tämä joi pullosta kulauksen viinaa, tarjosi Oolaville ja kysyi:

— "Entä miten sinä tänne tulit?"

Oolavi joi ryyppyn pullon suusta, ojensi pullon takaisin ja vastasi:

— "Mitenkähkö tulin?... Jalkaisin tietysti."

Mutta kysyjä oli tarkottanut toista. Hän oikaisi:

— "Tietysti et ajurilla, kun ovat kalliita... Siennoilta ottaa tänne kaksi riunaa... Se on jo oikeaa ryöstöä... Nehän vievät ihmisiltä nahan, kirotut ajurit, eikä esivalta estä... Johan seestää... Sen tähden sinäkin tulit jalkasin... Mutta minä tarkotin, että miten sinä tänne 'jouduit'. Tiedätkö, että tänne ei pääse, ennen kuin 'joutuu'?"

Oolavin mieleen nousi katkera pala. Hän oli tänä päivänä ajatellut juuri sitä kysymystä, jonka nyt Mopsi teki hänelle. Hän oli läkähtyvä. Koti jouluinensa näyttäytyi taas, ilmestyen kuin kynttilöissänsä hohtava joulukuusi synkimmän korven keskellä vaeltajalle, joka on väsynyt, epätoivo täyttää mielen ja kuolema viikatteinensa näyttää kurkistelevan kuusien juurilta.

Kun Oolavi ei vastannut, jatkoi Mopsi selitystensä:

— "Tänne, nääs, voi 'joutua' monta eri tietä myöten... Esimerkiksi Pötty 'joutui' tänne siten, että pelasi rahansa yhtenä iltana... Mutta mitä varten niin oikopäätä joutua tänne?... Tyhmyyksiä!... Tyhmyyksiä, sanon sinulle, Sergei!... Eli mitä sinä ajattelet? Tietysti on tyhmyyttä sillä lailla kiirehtiä..."

Haudan synkkänä ajatteli Oolavi omia teitensä. Mopsi kulautti viinaa ja ojensi pullon Oolaville kehottaen:

— "Juo!... Juo, Sergei, niin suru menee pois!... Elämä, Sergei, on silloin aina hyvä, kun suru menee pois, tai kun surua ei ollenkaan ole..."

Oolavi maistoi viinaa. Hänen rinnallensa istahti mies, jolla oli ainoastaan risaiset housut jalassa. Paitansa hän oli pessyt ja ripusti sen sängynpäähän kuivumaan. Mopsi jatkoi:

— "Mutta minä... Minä, Sergei, kuljin tänne säännöllisesti: se on säännöllistä tietä myöten... Ensiksi — siitä on kaksikymmentäyhdeksän vuotta ja muutamia kuukausia — ensiksi minä aloin kirjoista..."

Oolavi tutki omaa tietänsä. Harhaman kirja muistui mieleen. Hän nieli katkeraa palaa. Mopsi kertoi historiaansa:

— "Minä luin romaaneja. Ajattelin, että miksi työtä tehdä, kun on kirjoja, joita lukemalla saa ajan kulumaan... Pjotr Ivanovitsh vainaja sanoi: 'Miksi', sanoi Pjotr, 'luet romaaneja?'... 'Kuinka miksi?' — kysyin minä... 'Lukisit', sanoi Pjotr, 'hyödyllisiä kirjoja, joista saisit oppia'... Mutta minä sanoin Pjotr Ivanovitshille: 'Hyödyllisiä kirjoja'... 'Mitä ajanrattoa on niistä kirjoista?' — kysyin..."

Hän kohotti ääntänsä ja antoi sanoillensa vakuuttavan painon, kun lisäsi:

— "Kaikki hyödyllinen on vaikeaa... jumalattoman vaikeaa, kuten esimerkiksi työnteko; 'hyödyllisen' kirjan lukeminenkin on siis vaikeaa... Esimerkiksi fysikan ja onhan niitä paljon... Mutta romaani, Sergei, romaani on kuin tyttö polvella... Sitä kun lukee, niin päivä soluu suloisesti, kuin vesilintu tyynessä vedessä... Ja nopeamminkin lentää, jos on semmoinen romaani, joka ei haukotuta... Jumaliste lentää nopeammin", — tenäsi hän, ikäänkuin joku olisi vastaan väittänyt.

Hän joi taas viinaa ja tarjosi Oolaville. Oolavi laski niitä mielialojansa, joita Harhaman kirja oli hänessä herättänyt, ja jotka sitten olivat johtaneet hänet pois Hallanselältä ja kotoa. Mopsi päihtyi ja jatkoi kovaäänisenä:

— "Romaanin jälkeen tulivat kortit... Oletko sinä, Sergei, romaaneja lukenut?..."

— "Olen", — murahti Oolavi lyhyesti, tulinen poltto rinnassa.

— "Tietysti olet, kerran olet täällä!... Kuinkas muuten!" — tarttui

Mopsi ja jatkoi:

— "Korteista mentiin viinaan... Oletko sinä, Sergei, ollut Cabat'n ravintolassa?... Et ole ollut... Minä taas siellä aloin... Ah, mikä ravintola... Ihanuus... Kerrassaan ihanuus, sanon sinulle..."

Oolavi muisti Cabat'n ja Martvan. Häneltä pääsi katkera huokaus ja silmä kostui kyynelistä. Mopsi jatkoi: Muistaen että Cabat'n ihanuus ei ole enää häntä varten lisäsi hän välinpitämättömänä:

— "Vaikka, myönnettäköön, siellä ovat nyt hinnat pilatut... Ovat kahdeksan kertaa kalliimmat puotihintoja... No mitä varten mennä semmoiseen rahojansa menettämään? Tyhmyyttä!... Suurta tyhmyyttä, sanon sinulle, Sergei... Vähäpä siitä, että on komea, kun kerran hinnat ovat pilatut... 'Karhussa' ovat hinnat Jumalan sanan jälkeen, mutta Cahat'ssa pirun sanan..."

Lähellä oli syntynyt pieni tappelu viinapullosta. Mopsi huusi tappelijoille:

— "Sitäkö siellä tappelette... Äh te kanaljat... Kas niin!... Vedä kovemmin tukasta... Vedä paholaista!... Kas niin!... Potkaise!... Potkaise pahuusta!... Ah, sinä koirannaama!... Eh!..."

Tappelu asettui. Rähinä jatkui. Oolavi muisteli Harhaman kirjan kertomuksia ja näki nyt joutuneensa niiden uhriksi, siinä kerrottuihin oloihin. Mopsi jatkoi historiaansa:

— "Viinin jälkeen tulivat tytöt... Esimerkiksi Naatja... Ah, mikä hempukka se oli!... Onko sinulla, Sergei, ollut 'tyttö'?"

Martvan ihana kuva häilähti Oolavin sielussa. Hän huokasi raskaasti. Vuori painoi hartioita. Kertoja jatkoi:

— "Naatjan perästä tuli Maanja... no, hänestä minä en välittänyt... semmoinen pitkäpyrstö oli... Sitte seurasi... maltas nyt kuka seurasi... piru, kun en muista nimeä... pitkä hoikka kyyhkyläinen, hyvin ranskattaren näköinen... No, piru hänen nimestänsä... Hänen jälkeensä tuli Suura, joka nyt elää Stepan Petrovitshin kanssa..."

Ja kääntyen toisaanne, huusi hän eräälle miehelle:

— "Eh, Pavel!... Vieläkö Suura elää Stepan Petrovitshin kanssa?"

— "Elää", — kuului rähinän seasta kaukainen vastaus.

— "Elää, niin elää... Entä rakastaako vielä?" — tiedusteli Mopsi edelleen.

— "Hyvinkin rakastaa", — vakuutti mies.

— "Rakastaa!... Johan rakastaa!... Eilen tappelivat verille asti", — pisti eräs joukosta.

— "Miksi tappelivat?... Valehtelet... Tuhmuuksia puhut", — oikaisi Mopsi. Mutta mies piti puolensa, selittäen:

— "Miksi sanot että tuhmuuksia ja että valehtelen?... Jumaliste tappelivat... Stepan Petrovitshilla oli pullo viinaa ja olisi, Stepan tarkotan, yksin juonut... A, Suura kun näki ilman jäävänsä, niin jumaliste, minkä elämän nosti!... Tukasta otti ja sanoi että... Stepanille sanoi että: 'Äh, sinä syöpäläispää... kirppupesän kantaja!'"

Mopsi ihmetteli, huudahtaen:

— "Katsohan mitä sanoi!... Eh, sitä Suuraa!... Mitkä käsivoimat sillä on!... Pään oli aina minultakin pois nyhtää, kun Lukkaan tarttui..."

Ja kääntäen puheensa tappeluun huudahti hän, kädellänsä viitaten:

— "No, joutivat tapella... Piru heistä!"

Ja Oolaviin kääntyen jatkoi hän kertomustaan nykytilaansa joutumisestaan, selittäen:

— "No sillä lailla loppuivat rahat ja minä 'joutuin' tänne... Mutta jos eivät olisi rahat loppuneet, niin minä en olisi 'joutunut' tänne koskaan... Jumaliste en olisi joutunut..."

Oolavi painui kokoon. Mopsi käänsi puheen äkkiä toiseen asiaan, kysyen Oolavilta:

— "Missä kaupungissa sinä olet 'istunut'?"

— "Missä istunut?" — kysyi Oolavi mieli yö synkkänä. Mopsi oudostui ja kysyi:

— "Kuinka, missä?... Ihmeellistä!... Etkö sinä tiedä että tyrmissä 'istutaan'?... Vai etkö sinä vielä ole 'tarttunut'?... No luoja kiitos, että et ole tarttunut!... Sinä olet kuin Salakka, joka myös ei ole vielä 'istunut'... Mutta entä minä? Minä. Sergei, olen 'istunut' kahdeksassa kaupungissa... Ja kuule, mitä minä sanon: Älä koskaan varasta Räävelissä, sillä siellä on kaikista huonoin vankila!... Paras vankila on Riassa... sitten seuraa Moskova ja Pietari tulee vasta viidennelle sijalle... Pskovissa onkin jo ihan ruokotonta..."

Oolavi synkkeni synkkenemistänsä. Hänelle selvisi ja kirkastui se elämänviheliäisyys, johon hän oli joutunut. Eräs joukosta tarttui puheeseen huomauttaen:

— "Sanot, että Riassa on paras vankila... Mutta minä sanon, että vielä parempi on Odessassa... Kohtelu, tarkoitan, ja ruoka... Se on aivan ihanuus..."

Mopsi innostui ja myönteli:

— "Tiedän minä sen... olen kuullut... Silli kertoi... Entäs Pötky! Hän sanoo, että Kijewin vankilassa on ruoka ja kohtelu vieläkin parempi kuin Odessassa... On, sanoo Pötky, ihan kuin herrasväessä... Ah, päästäpä sinne istumaan!... Mutta miten sinne pääset, jos Pietarissa varastat!... Kijewissä taas, pienessä kaupungissa, ei ole meikäläisille veljille työtä... Mitä siellä varastat?... Katukiviäkö?... Entä sinä, Sergei... se on: oletko sinä ovela varastamaan, kun et ole 'tarttunut'?" — lopetti hän Oolaviin kääntyen.

Oolavin mieli oli raskaampi myllynkiveä, mutta hän salasi sen. Hänen vierellensä istuva alaston mies pelasti hänet vastaamasta, huomauttaen:

— "Kun ei kerran ole 'tarttunut', niin tietysti on ovela... Turhia kyselet... Ja näethän että hänellä on äsken kähvelletyt vaatteetkin, koska eivät ole vielä risaiset... Eh, sinä turhan kysyjä!..."

Eräessä nurkassa oli syntynyt taas nujakka. Joukko tasasi erästä saalista, vaatemyttyä, joka oli juuri tuotu. Siinä oli kaksi tusinaa ullakolta varastettuja puolikuivia naisten paitoja. Paitoja kiskottiin toistensa käsistä. Kuului rivoja haukkumasanvoja ja kirouksia. Toiset antoivat neuvoja. Jotkut haukkuivat tappelijoita yörauhan häiritsemisestä... Pimeiltä lavitsoilta kömpi likaisia haamuja mellakkaan. Oli tulossa yleinen käsirsy.

Muutamien välityksellä saatiin riita sovituksi, mutta haukkumasanvoja satoi vielä pitkän aikaa. Saaliista osansa saaneet tarkastelivat paitojansa ja alkoivat pukeutua niihin. Kohta liikuskeli miesjoukossa kaksikymmentä neljä naisten paitaan puettua miestä. Kuului ääniä:

— "Luojaalle ja hänen pyhillensä kiitos, että sain puhtaan paidan!"

Joku sadatteli paljaita käsivarsiansa ja paidan helmaa katsellen:

— "Piru!... Ompelee hihvaatteen helmaan!... Kätet jäävät paljiksi, mutta täällä helmassa, mikä määrä liikaa vaatetta roikkuu!"

Alkoi kuulua raakoja sukkeluuksia... Joku rämsytti pahaista harmonikkaa. Eräs juopunut lauloi sen säestyksellä... Haju ja kosteus oli kerrassaan läkähdyttävä. Oolavi kyyristyi hengessänsä aivan kokoon ja tylsistyi lopulta kaikelle.

* * * * *

Mopsi alkoi jo riisuutua. Hän riisuutui aivan alastomaksi, peittäytyäkseen semmoisena risaiseen peitteeseen, joka muutoin oli ylellisyystavara täällä.

Sitä tehdessään kysyi hän Oolavilta:

— "Oletko sinä, Sergei, sattunut olemaan yötä Sidnikofilla?..."

Oolavi vastasi kieltävästi. Mopsi jatkoi:

— "Minä taas tavallisesti siellä asustan... Siellä ovat kirput kylläisemmät kuin missään muualla... Ah, minkälaisia lihavia eläviä ne ovat siellä!... Ihan kuin porsaita... No sanon sinulle, Sergei, että niille ei kelpaisi ruoka vaikka tikulta suuhun panisi... Ah, miten ihania elukoita ne ovat!... Ihan rauhassa saa nukkua yönsä... Ja elämä on silloin aina ihana, kun kirput ovat kylläisiä, että saa nukkua... Entä täällä?... Naulan lihaa syövät ruumiista yhdessä yössä... Totisesti naulan!... Semmoisia nälkimyksiä, kuin tämän yömajan kirput ovat, ei saa Moskovastakaan, ei ostamallaakaan... Sanon sinulle, Sergei, että ei missään ole kirput niin kylläisiä kuin Sidnikofilla..."

— "Älä valehtele! Lebetjefin kirput ovat lihvimmat pietarilaisista", — kuului silloin vastaväite ja vastustaja jatkoi: "Sidnikofilla!... Jo löysikin!... Kerskuja!..."

Mopsi loukkautui. Hän nousi istuillensa ja huudahteli:

— "Entä sinä... Oletko sinä nähnyt Sidnikofin kirppuja, kun äliset?... Eh sinä", — tenäsi hän pahastuneena.

— "Mörkö puhuu totta, kun sanoo että Lebetjefiläiset kirput ovat kylläisempiä", — kuului huomautuksia. Toiset olivat vastakkaista ajatusta.

— "Sidnikofilaiset ovat kylläisiä", — huudahti "Mörkö" halveksivasti. Mopsi loukkautui. Jotkut asettuivat hänen puolelensa. Syntyi yleinen väittely. Nukkuneet heräsivät. Äskeinen puhuja "Mörkö" piti puoliansa, inttäen:

— "Oletko nähnyt sidnikofilaisia kirppuja!... Kummallista!... Sinä 'Mopsi' loukkaat ihmistä... Kuinka en olisi nähnyt sidnikofilaisia, kun olen niitä ruokkinutkin... kunnia Sinulle, Jumala, että olen ruokkinut!..."

Väittely kiihtyi nopeasti. Viheliäisyyden majan kaikki asukkaat sekottuivat siihen asiantuntijoina, ensin ohimennen, jotain sanoaksensa, sitten vastaväitteiden kiihdyttäminä. Kaikkialla väiteltiin, kaksittain... joukottain... ensin tynesti, hiljaa puhuen, sitten navakammin... Jokaisella oli oma kokemuksensa molemmista kirppusuvuista lebetjefiläisistä ja sidnikofilaisista... Mopsi närkästyi ja väitti Mörölle halveksivasti:

— "Ruokkinut!... Olet ruokkinut sidnikofilaisia!... Valehtelet... Millä sinä ruokit?... Ei ole miehessä mitään syötävää... ja sittenkin sanoo: 'Olen ruokkinut!'"

— "Jumaliste olen ruokkinut... Miksi sinä, Mopsi, loukkaat ihmistä?"— tarttui Mörkö hanakkana. Eräs huomautti melun seasta:

— "Todellakin!... Miksi sinä loukkaat 'Mörköä?' Mitä varten menet, Mopsi, sanomaan että hänellä ei ole millä ruokkia sidnikofilaisia?... Häpeä sinulle, Mopsi! Oletko itse lihavampi Mörköä, kun kerskut? Eh, sinä!"

Mopsi yritti puhua, mutta Mörkö ehti ennen. Hän kiukutteli, rähisten:

— "Entä sinä itse, suulastelija!... Millä sinä ruokit?... Eh, kanalja... Tikulla kaivelemalla saa luiden raoista lihaa etsiä... Ja hyvä jos sittenkään löytää... Entäs, onko kirpulla lapio, että saisi kaivetuksi likaan kuopan, jotta pääsisi sinussa lihaan käsiksi!... Eh, sinä!... Ja vielä ylpeilee, että: 'Millä sinä ruokit'... On Jumalan kiitos vielä kirppupolaiselle ateria."

Oolavi tyrmistyi kokonansa. Koko elämä haisi hänelle kuin ilkeä loka. Sisälle oli juuri tullut juopunut nuorehko mies, entinen ylioppilas. Kuultuansa kirppusodan olevan käynnissä, lauloi hän Faustista rentuillen:

"Es war einmal ein König,
Der hatt' einen grossen Floh."

[Eleli muinoin kuningas,
joll' oli suuri kirppu.]

— "Herkeä siinä ulisemasta, retale!" — huudettiin hänelle yhdestä suusta. Melun seasta kuului yhä koveneva väittely. Hurjat eläimelliset mielet kiihtyivät Koko joukko oli kohta tappeluvalmis. Kuului väitteitä:

— "Piru!... Kehuu sidnikofilaisia, nälkimyksiä... Toissa yönäkin meitä oli siellä sata miestä ja yhden niistä söivät kirput..."

— "Tuki leipäkuoppasi!... Yhden söivät kirput!... Valehtelet", — väittivät sidnikofilaisten puolustajat kiihtyneinä. Siellä täällä kömpivät miehet jo lavitsoiltansa, valmistautuen käsirysyyn. Hurjat katseet välähtelivät puolipimeässä. Risaiset paidat ja paljas iho vilahtelivat kirjavanaan ja kaksikymmentäneljä puhtaisiin naisten paitoihin puettua miestä hääräili joukossa kuin munkit. Äskeinen lebetjefiläinen puhuja piti puoliansa täyttä kurkkua, melun säestyksellä huutaen:

— "Jumaliste söivät sidnikofilaiset nälkimykset yhden miehen verran!... Sillä jos olisi mitattu sata miestä iltasella ja aamusella uudestaan punnittu, niin jei bohu olisi joukko ollut yhtä miestä kepeämpi... Tai jos olisi kirput mitattu, niin miehen painon olisivat lisääntyneet!... Ja miten vielä purevat pahuukset!... Ihan on kuin pistettäisiin tulisilla neulankärjillä..."

— "Se on totta... Hän puhuu totta, mutta Mopsi valehtelee... Mopsi aina valehtelee", — melusivat

lebetjefiläiset.

— "Heretkää!... Pirut... Katuroikaleet... Lebetjefille ei mene kunniallinen ihminen... Ainoastaan Riiassa on niin nälkäisiä kirppuja kuin siellä" — huusivat vastustajat sekaisin. Oolavi vetäytyi syrjään. Mörkö astui Mopsin eteen ja kähisi:

— "Mitä pahaa minä sinulle olen tehnyt, kun loukkasit: 'Minulla ei ole millä kirppua syöttää?'"

— "Korjaa luusi siitä!... Kirppua syöttää!... Piru!... Kelmi!...itse sinä olet kirppu... lebetjefiläinen nälkäinen kirppu sinä olet... Korjaa luusi, puhutaan sinulle!"

Mörkö raivostui. Silmät kiiluivat salamoina. Muutamassa nurkassa jo tapella natisti lebetjefiläinen ja sidnikofilainen. Toiset kinasivat yhä äännekkäämmin toisiansa haukkuen. Mörkö uhitteli Mopsia:

— "Ah, minkälainen herra!... Kirpun ruoka!... Mistä viskasikin tänne!... Eh, sinä sidnikofilainen rosvo!..."

— "Minäkö rosvo!... Sanotko vielä sen!... Sanotko, katuvaras?... Minäkö rosvo?" — kähisi Mopsi. Silmät välähtelivät petomaisina. Kynnet vetäytyivät sormista. Mörkö härnäytyi siitä ja ilkkui:

— "Sanon... sanon, että rosvo... Eilen siit varastit..."— "Älä valehtele!" — huusivat Mopsin puoluelaiset sidnikofilaiset.

— "Itse varastit eilen Nasarofin piharengin akan hameen... Kelmi... Koirannaama!" — huusivat toiset.

Viheliäisyyden pesä oli huutoa täynnä. Siellä täällä läiskivät nyrkit.

— "Entä sinä... Mitäs sinä varastit!... Jos sanon poliisille, niin Siperia sinut perii... Jumal'avita sinut perii Siperia", — rähisivät Mörön puolustajat. Kaikki olivat tappeluvalmiita... Sormet käyristyivät haukankynsiksi... Eläimelliset katseet etsivät saalista... Eräs tappelupari haukkui toisiansa oven suussa... Toinen heistä soimasi vastatappeliensa:

— "Katumaton!... Et ole Jumalaa rukoillut eläissäsi... Kymmeneen vuoteen et ole kirkossa ollut... Sidnikofilainen kirppu!..."

— "Entäs sinä!" — huusi loukattu jatkaen:

— "Sinä olet joka pyhä kirkossa... Mutta tiedän minä mitä varten: Taskuvarkaana sinä olet..."

— "Älä valehtele!... Suus kiinni!" — keskeytti sekava, yhä yltyvä rähinä. Puhuja huusi sen seasta:

— "Minäkö valehtelen!... Minäkö?... Kaikki pyhimykset tietävät, että viime pyhänäkin varastit vanhan akan taskusta kolme-ruplasen... Eh, sinä lebetjefilom!... Ja yölläkin vielä käyt rukoilemassa... pyhienkuvia varastat..."

— "Nyrkillä minä turpasi tilkitsen!" — huusi soimattu raivostuneena... Vastustaja yltyi siitä, uhittellen:

— "Koetappas!... Koetapas tilkitä!... Kirkon rosvo!... Ähä!... Entäs syksyllä, kun Mikael Ihmeittentekijän kirkosta varastit jalokiven Jumalan äidin kuvasta... Vai et 'rukoile' yöllä?... Päivälläkö sitten varastit?... Vai olisi vahti sinun sallinut päivällä sillä lailla rukoilla?... Retale... Kirkon rosvo... Lebetjefiläinen..."

Rähinä ja nujakka yhä yltyi. Mopsi jatkoi kinasteluaan Mörön kanssa. Molemmat olivat jo käsiksi käymäisillänsä.

Mörkö nosti jo nyrkkiänsä kiljuen:

— "Näytän minä sinulle, koiran henttu!"

— "Herkeä, Mörkö, herkeä!" — tyynnytteli joku. Mörkö yltyi entistä enemmän ja huusi:

— "Minä en herkeä... Mitä varten hän loukkaa ja sanoo että sidnikofilaiset kirput ovat kylläisempiä kuin lebetjefiläiset!... ja että minulla ei ole kirpun ruokaa... Opetan minä sinut kuontaloleuka... sinä tappurapää!..."

— "Koetappas... Yritäppäs!... Alotapas tappelu!... Koetapas opettaa, hampuparta", — raivosi Mopsi puoluelaisinensa. Siellä täällä mäiskivät jo nyrkit ja kuului kirouksia. Mörkö raivostui ja vannoi:

— "Opetan minä teidät... Nyrkillä minä opetan teidät kaikki..."

Kaikki olivat toistensa kimppuun iskemässä. Mopsi astui Mörön eteen uhkaavana ja ärhenteli:

— "Sinäkö nyrkillä?... Sinäkö, sillirosvo... ketale!... Sinäkö?"

— "Minä opetan sinut, jos vain rupean", — huusi Mörkö hampaat irvellään.

— "Koetapas!... Uskallapas!" — rehenteli Mopsi.

Toiset säestivät hänen kehoituksiansa, Mörön puolustajat varustautuivat.

— "Uskallan!" — huusi Mörkö ja iski nyrkillä Mopsia.

Silloin syntyi yleinen tappelu. Kaikki syöksyivät toistensa kimppuun. Koko eläimellistynyt joukko väänsi yhtenä ainoana nujakkana... Kuului kirouksia ja rivoja haukkumasanoja... Niihin sekaantuivat kehotushuudot... Puurahit ryskivät... Seasta kuului myös hiljaista ähkymistä, äänetöntä tappelun puhinaa... Välistä kuului melun seasta kimakampi kirous, tai parahdus, kun joku oli puraissut vastustajaansa, tai repinyt silmiä... Jo vuoti vertakin... Risaisilla vaatteilla läiskittiin vastustajia... Uhittelut ja kerskailut sekaantuivat toisiinsa... Koko huone pyöri ja raatoi yhtenä myllynä.

Mutta tappelun kiihkeimmillään ollessa kuului huuto:

— "Poliisi!"

Se oli kuin salama, joka iski huoneeseen. Kuin nöyrät koirat vetäytyivät tappelijat sijoillensa lavitsoille, ja silmänräpäyksessä kuorsasi koko joukko mitä sikeimmässä ja raskaimmassa unessa. Ainoastaan Oolavi valvoi ja istui tylsänä, ajatuksettomana. Siellä täällä oli joku unesta muka heräämisillänsä... Joku puhui unissansa. Kaikki näyttivät aikoja sitten nukkuneen mitä raskaimpaan uneen.

* * * * *

Poliisijoukko astui sisään ja alkoi tarkastus. Nyt vasta huomasi Oolavi oman vaaransa ja vaani tilaisuutta huomaamatta poistuaksensa. Hän lohdutteli itseänsä sillä, että poliiseista ei kukaan häntä tuntenut.

Mutta jo sisään tultuansa oli yksi niistä alkanut salavihkaa häntä tarkastella. Se oli sama poliisi, joka oli häntä kiinni-ottaessa ampunut. Hetken kuluttua kuiskasi hän jotain pristaville ja tämä antoi merkin. Oolavi nousi ja aikoi poistua. Silloin tarttuivat useat voimakkaat kädet häneen takaapäin ja hetkessä oli hän nujerrettu ja pantu raudat käsiin. Sen tehtyä kysyi pristavi hänen nimeänsä. Tylsänä lausui Oolavi jonkun väärän nimen. Pristavi lisäsi siihen:

— "Myöhemmin näemme onko oikea... Te suvaitsite äskettäin pankin ryöstää... Suvaitkaapa nyt seurata meitä tekemään rahoista tiliä!"

Oli jo aamuyö, se aika, jolloin Litvan väki lähtee joulukirkkoon. Vankilan ovi sulkeutui ja Oolavi jäi sen taakse raudoissa istumaan. Hänen viimeisetkin voimansa herposivat, kun hän tajusi tilansa kauheuden, Kokoon kutistuneena ajatteli hän kulkemiansa teitä ja niitä voimia, jotka hänet olivat niille teille sysänneet. Hän muisti taas Harhaman kirjaa, joka oli hänelle levittänyt elämän kirjavat, huonot hedelmät houkutteleviin väreihin käärittynä. Hän oli tarttunut sen antimiin, ottanut hyvän- ja pahantiedon kirjasta sen hedelmän ja todellakin hänen silmänsä olivat siitä avautuneet: hän tunsi nyt elämänsä *kokemuksesta* hyvän ja pahan, tiesi pahan kauheuden ja hyvän ihanuuden. Raamatun ijankaikkinen totuus kirkasti itse itsensä. Se kohosi elämän erehdyksistä, loasta ja rikoksista kuin taivaalle vyöryvä valokirkas aurinko, joka valollansa huikaisee kaiken ja jonka voittokulkua ei mikään voima voi estää, eikä sen valoa millään olemattomaksi tehdä.

Äiti onnensa hetkellä hautausmaalla.

Tuskanmalja ilmestyi taivaalle. Ihmishenki joi jalointa juomaansa.

Oli kylmä yö. Tähtitaivas oli sammuksissa. Kolea, kirpelevä tuuli tupruutteli lunta sakeana tuiskuna. Se tukkesi polut, tuiskusi ajo-tiet umpeen. Pakkanen pisteli. Tuiskulumi oli neulaterävän kylmää.

* * * * *

Sauna oli kylmä... Haikara suri sen harjalla... Kiuas oli nokimustia suruja täynnä...

Mutta Tuonelassa valmistettiin kehtoa pienen tulla... Lapsenrievut kuivuivat orsilla... Kapalovyö oli valmis... Haikara odotti sielläkin, Tuonen kylmillä mailla...

Yhä kylmeni... Yhä pimeni...

Sydän-yön seutuvilla käveli Martva yksinänsä hautausmaan ohi. Hän oli lähtenyt kävelylle, ei suotta aikojansa, mutta ei myös minkään asian tähden... Mieli oli ollut tuskaa täynnä, ajatukset polttavia, ja siksi oli hän lähtenyt ulos yöhön kuin kertoaksensa sille surujansa, pyytääksensä sitä jäähdyttämään hänen sielunsa hirmuista paloa...

Jokunen tähti tuikahti pilvenraosta... Korkealla taivaalla häämöitti tuskanmalja...

Ajatuksettomana oli Martva harhaillut, oli viipynyt kauvemmin kuin oli aikonut ja edennyt kauvas asunnostansa, sitä ollenkaan huomaamatta... Viimein tunsu hän jalkojensa herpoutuvan ja voimiensa väsyvän... Hän alkoi hoippuen kahlata takaisin kaupunkia kohti...

Surullinen haikara lensi saunan katolta pois... Se istahti hautausmaan aidalle... Pää oli kallellaan, siipi suojana vilua vastaan... Se suri ja katseli rikkaan Ranniston onnetonta tytärtä...

Tuskanmalja täyttyi ihmishengen juotavaksi... Se tuikutti pilvessä pienenä tähtenä... Martvan voimat väsyivät väsymistänsä... Jo laulahti haikara ensimmäisen laulunsa... Se tervehti sillä pientä tulijaa... Surullinen oli laulu, kylmä haikaran povi...

Silloin vasta huomasi Martva, että hänen äit ionsensa aika oli tulossa...

Hautausmaalla hiiviskelivät Tuonelan elottomat neidot... Niillä oli kalmanpaita päällä, sen kylmät, valkeat sukat jaloissa... Haikara jatkoi haikeata lauluansa... Tuskanmalja laskeutui alemma...

Tuonelan saunaa pestiin... Mutta jääkylmä oli saunankiuvas maanpäällä... Ei ollut valmis kapalovyö... eivät rievut puhtaiksi pestyt...

Martva hätäytyi... Se hätä joudutti sen hetken tuloa, jonka hän oli uskonut vielä olevan parin huomisen takana... Hätäytyneenä alkoi hän kiiruhtaa, mutta jalka ei ottanut enää totellaksensa... Kauhistuneena pysähtyi hän taivas-alla...

Jäinen tuuli puhalsi... Hautausmaalta vilkkuivat saunan-akkunan kylmät tulet... Jäisenä narahti saunan ovi... Sinä ovena oli nyt kalmiston veräjä...

Jo laskeutui tuskanmalja hänen huulillensa... Hän vapisi... Hän joi epätoivonsa maljoista katkerinta... Kädet hätäytyneinä ylösnostettuna supisi hän:

— "Voi, Herra Jumala!... Auta minua, Herra Jumala!... Auta minua ja säästä!"

Vilu veisasi suurta virttänsä... Äitiä palelsi... Pientä tulijaa odottivat kylmän liinat...

Hetki lähenei...

Tuonelan neidot istahtivat jo hautakiville... Mieli oli apea, silmä eloton, käsi kylmä... Haikara lauloi, kuin surren armaintansa... Taivaalla suri enkeli. Se lausui Martvalle lohdutuksen:

— "Jumalan lähettämä malja on *sinun* onnesi... Se jalostaa henkesi... Juo siis rauhallisena!..."

Taas yritti Martva kahlata, mutta jalka tuskin nousi enää tiestä... Hätä yltyi... Se taas joudutti ajan tuloa... Hän hengitti hätäytyneenä... Eikä ollut lähellä ihmistä, ei ihmisasuntoa...

Hangella kukkivat ihanat elämäntuskan kukat... Ihmis-elämä lauloi suurta tuskanvirttä... Kuoleman kellot soivat korvissa... Sen risteillä koristettu kukkamaa puhui elämän mitättömyydestä, saarnasi elämän keskellä elämän katoavaisuutta...

Kulkija nääntyi jo hätäänsä... Hitaasti lyheni Martvan tuskan taival... Vaivaloisesti pääsi hän hautausmaan portin kohdalle...

Siitä ei hän jaksanut enää etemmä mennä... Hän näki, että malja ei mene pois, ellei hän sitä juo.

— "Voi... voi, minua onnetonta!" — huokasi hän ja hoiperteli hautausmaalle. Siellä lyyhistyivät hän voimatonna hautaristin juurelle juomaan elämänsä tuskanmaljaa ja menetti hetkeksi tajunsa...

Surullisena katseli häntä lempeä haikara...

Se lauloi hänelle haikeimman laulunsa...

Tuonelan elottomat neidot huiskuttelivat liinojansa... Äänettöminä viittoivat he niillä toisillensa, kehottaen olemaan hiljaa, hiipimään hisahtamatta... Surullisina, vilusta väristen, kurkistelivat he ristien ja hautakumpujen takaa... He halusivat nähdä äidin, joka toi lapsensa suoraan Tuonelan kylmään, puhtaaseen kehtoon... He katselivat äitiä, joka nautti onnestansa yöllä jäisellä hautausmaalla... Kalmanvaalea sormi oli nostettu neitojen suulle, merkiksi että ei saa häiritä äidin ajan tuloa... Kuolema ja elämä kulkivat nyt käsi-kädessä...

Kuului ääni... Sitä säestivät Tuonelan kylmät pajupillit, jotka soivat syvällä mullan alla... Siellä laitettiin jo kätkyttä kuntoon... käärittiin kylmää kapalovyötä... siroteltiin tuonen havukukkia hietikolle, pienen tulijan tervehdykseksi...

Kaikki oli siellä jo valmista. Haikara istui korkeimman kalmankuusen latvassa... Sen laulu oli suruisinta säveltä, mieli vilua täynnä, eikä noussut siipi ilosta... Se kuljetti nyt Tuonelan pientä tulijaa...

Kun Martva tointui, oli lapsi jo viety Tuonen kehtoon... Hän istui hautakummulla, ristin juurella... Siinä ajatteli hän, mitä jaksoi enää ajatella... Hän joi maljansa pohjaan... Pää nojasi käsien varaan... Ruumis vapisi... Pakkanen kangisti polvia...

Kun hän silloin muisti Oolavia, pääsi häneltä katkera valitus:

— "Oolavi... Oolavi!... Voi, rakas Oolavi, miksi minulle tämän teit!"

Hän purskahti katkeraan itkuun ja kutistui nyhkyttäväksi kyttyräksi...

Mutta yhä katkeroittui tuskan-malja... Se täyttyi juodessakin...

Kankeana, verisenä nousi hän sitten, kääri kuolleen lapsen liinaan, peitti lumeen ja lähti hoippumaan tielle... Ohi ajoi öinen matkustaja, näki hänet, korjasi rekeensä ja saatuaan osotteen, vei hänet asuntoonsa.

Hän oli tehnyt öisistä matkoista surullisimman.

Jo olivat valmiit Tuonelan pienet tuliaiset... Kapalovyö odotti... Tuututaulua hyräili Tuonen tyttö...

Lapsen paitoja ompelivat Tuonelan elottomat neidot... Paita on valkea, ompelijan sormi veretön...

Jo odottaa kylmä kätkyt tulijaansa... Hienoin hiekkamatto on kätkyen jalaksen alla... Havukukat koristavat hietikkoa... Tasaisesti heiluu kätkyt... Pehmyt on Tuonelan kätkyen jalaksen alusta...

Taivaassa surevat enkelit... Valkea taivaan haikara istuu siellä orrellansa... Se kertoo Martvan lapsen maailmaan tuloa, laulaa sen lyhyttä vaellusta... Surullinen on laulun sävel... Surullisempi sen lyhyen elämän tarinan sisältö... Näin kertoo haikara hangelle syntyneen satua:

— "Ensi itkuun on nukahtunut onneton ihmisten ilmoille tulija... Haudalta alkoi polku... Siinä päättyi myös vaellus... Hauta oli kehtona... kalmisto elämänmaana... kuolon syli äidin sylinä... lumi liinana... yösydän elämän ikänä."

Niin laulaa taivaan-haikara Martvan lemмен hedelmän tarua, synnittömänä eläneen elämän virttä...

Öiseen kalmistoon laskeutuu taivaasta enkeli... Hän on valkeampi lumen valkeutta... Puku on kesäpäivän kirkkautta... Vyö on kuutamon kylmää punetta... Siipi nousee taljallensa... Polvi taittuu... Se laskee jo haudan kylmälle lumelle... Siinä suree enkeli... Se viihdyttelee lumikehdossa nukkujata.

Korkealta hymisee enkelien ihana laulu... Hautausmaalla käärii enkeli pienen lumikehdossa eläjän taivaallisiin liinoihinsa... Hellästi nostaa hän sen syliinsä... Puhtaana värisee lapsen viaton sielu... Ei tunne ruumis kipua, ei henki itke erehdystänsä... Enkelit veisaavat hänelle:

"Tuskaton,
synnitön
oli sinun polkusi,
kaunis kukka autuuden.
Niinkuin lumi-kukkanen

puhkesit sa hangelle,
viatonna, tahratonna.
Lumipuhdas on sun tiesi.
Etkä hairahtunut sa
askeltakaan polultasi.
Kirkas helmi pakkasen,
kukka puhdas hankien,
rauhallisna käy nyt vaan
Tuonen kehtoon nukkumaan!
Vaan kun aamu valkenee,
herätämme sinut taas
taivaan iloon ijäiseen..."

Kylmä kukki... Se kukki ja koristi hautausmaata... Enkeli kohosi siivillensä... Pieni eläjä sylissä nousi se kohti taivaan korkeutta... Se vaali ja helli pientä lasta... Eikä värissyt enää vilusta poloinen... Hän oli päässyt ikuisen rauhan maille... Ei syyttänyt hän onnetonta äitiänsä... ei soimannut isäpöloista...

Tuonelan kujastensuussa avautuu havuveräjä. Vartija on nähnyt jo enkelin tulevan ja avaa hänelle veräjän... Tumma on havu veräjällä, tummempi kujasten kahden puolen... Tuonelan neidot kävelevät kuusikossa, valkeat liinat kädessä. Paljas on eloton jalka... Arastellen polkee se havuneulasille... Vaan ei pistä havuneula... Lempeä on Tuonelan havu...

Taivaalta kuuluu ihana soitto... Se ilmottaa Tuonelan neidoille, että enkeli on tulossa, tuomassa uutta asukasta Tuonelan rauhallisille maille... Veräjällä ottaa Tuonelan lempeä äiti pienen tulijan vastaan... Se sulkee hänet hellään syliinsä... Neidot laulavat kuusikossa tulijalle tervehdystä:

"Ällös pelkää, pienoinen! Tääll' on hyvä olla. Tuutusi, lapsonen, puhdas on. Armas tuutululusi jalo on ja ylevä. Kapalosi kaunis on, Hiekkamatolla sä saat Tuonen lasna leikitellä, havukukka kukkanasi. Rauhotu, pienoinen! Tääll' on rauha ijäinen."

Laulu viihdyttää tulijata... Kuusikon läpi kantaa hänet Tuonelan lempeä äiti... Se vie hänet Tuonen puhtaaseen hiekkatupaan... Jo laskee hän lyhyt-ikäisen kätkyen ikuisen rauhaan. Ei sirahda sirkka, ei häiritse ääni pienen nukkujan unta...

Rauhaisata on lapsen olla Tuonelassa...

Kätkyt heilahtaa... Pieni Tuonelan tyttö soudattaa väsynyttä tulijata... Itse istuu hän lattialla hietikossa... Päivä kumottaa kummalla valolla... Musta havukukka kukkii akkunalla... Toiset Tuonelan elottomat lapset seisovat huoneessa... Uteliaina katselevat ne kehdon uutta heilujata... Kainoina ja äänettöminä ihailevat ne pikkuruista, eloton sormi sirosta suussa... Kehto heiluu kauniisti... Tuonelan äiti kokoaa kapalovöitä... Lapset alkavat laulaa kehtolaulua nukkuvalla... He laulavat hiljaa, surullisesti:

"Kehdossasi, armas, nuku herttaisinta unta! Unten ihanuuksiin huku! Puhdasta, kuin lunta, olkoot tuutu-unelmasi! Ällös olko huolissasi, vaikk' et, raukka, saanutkaan äidin rintaa maistaakaan!"

Pieni tyyntyy... Silmä ummistuu... Alkaa ikuinen uni...

Ja musta päivä se valkeni kuutamoyöstä.

Oudot kellot kumisivat. Ihmis-elämän selitys oli synkimmillänsä.

Oli surullinen päivä.

Aaveet ripustelivat pahan enteitä orsille ja nuorille. Surullisina riippuivat ne enteet Ranniston talossa. Kaikkialla häilähti hieno surunsuortuva. Kissa kehräsi unisena. Päivä paistoi apeana kuin kaipaavan neidon katse. Laulussa värisi laulun kaunein sävy: suru ja tuska. Kaikki odotti, oli hiljaa, ja ihmismieli oli kuin herkin tuulihenki. Pieninkin puhallus pani sen värisemään kuin vilusta.

Eikä kukaan tietänyt yleisen surun syytä, ei sitä edes ajatellutkaan. Äiti luuli sitä tyttärensä sulhon ikävöimiseksi, muut ehkä vain talven hienoksi runoksi, eikä elämä itse selittänyt itseänsä, ei sanonut luomiensa surujen syytä.

Kuoleman mailta kuului kehtolaulu... Pieni nukkui Tuonelassa... Äiti itki onnetonna maailmassa...

Martva oli jo palannut kotiin. Hän oli palannut sairaloisena, mutta ilmotti sairauden olevan

vilustumisesta johtunutta ohimenevää pahoinvointia, eikä huolinut lääkärin avusta.

— "Kyllä se menee ohi ilman lääkäriäkin", — lausui hän isällensä, kun tämä aikoi lähteä lääkäriä hakemaan. Eikä huomannut isän korva, mikä tuska helisi onnettoman tyttären sanoissa.

Niin kulki hän kotonansa, kuin kaunis kuoleman nunna elävien joukossa. Kulki mieli maassa, katseessakin kantamus tuskaa.

Mutta voimat alkoivat vähetä ja nyt makasi hän sairasvuoteella raukeana, surullisena, kuoleman kukkana. Äiti istui hänen vuoteensa vierellä, hoiteli häntä ja luki itseksensä vanhaa hartauskirjaa. Avonaisten ovien läpi voi nähdä tupaan. Siellä vanha nainen loi kangasta. Luomapuut pyörivät, rihma kiertyi niille kehiltä ja vaimo veisasi surullista vanhaa virttä:

"Käy, sielun', ylhäisiä teitä ja etsi tuskaa korkeaa. Elämänturhuus kauvas heitä! Ei siitä henki rauhaa saa. On hengentuska Jumalasta, vaan kaikki muu on maailmasta."

Jalo elämäntuska ilmestyi Martvan silmien eteen korkeuteen. Sen tulihosteinen väri loisti jalona, puhtaana, iki-ihanana, mutta polttavana. Vaimo jatkoi lauluansa. Hän antoi tuskaiselle lääkkeeksi laulunsa suruja, veisaten:

"Kuin taivaan kaunis iltarusko päiväksi hiljaa jalostuu, niin tuskastakin kerran usko ja sielun rauha kirkastuu. Muu kaikki niin kuin sumu haihtuu, vaan tuska onneen, rauhaan vaihtuu."

Tuskankukkaset puhkesivat surullisen laulun sanoista. Ne puhkesivat polttavina, tulivärisinä... Martva tuli surullisemmaksi. Hän katseli tuskan kukkaa, joka punotti korkeudessa. Se jalostui hänen silmissänsä, kuten aamurusko, joka haalistuu, kelmenee ja sitten leviää taivaalle suureksi päivän kirkkaudeksi. Hetken hän nautti sen jaloista, tulikumista väreistä, mutta se nautinto poltti häntä poroksi. Vaimo jatkoi:

"Siis nouse siihen korkeuteen, johonka tuska jalostaa! Yöt päivät pyri Jumaluuteen! Alhainen sulle on tää maa. Ei siiven kantomatkaa täällä oo kyllin sulle, tään maan päällä."

Martva pidätteli silmiänsä, ettei se purkaisu kirkkaita kyneleitänsä. Korkeuteen katsellen muisteli hän paljoa... Hän muisteli entistä yhteyttänsä Jumalan kanssa... Hän muisteli, miten hän oli Hänestä aivan tietämättänsä pois solahtanut... Hän *ujosteli* nyt Jumalaa ja samalla ikävöi Häntä... Hän ajatteli nyt Häntä kuin armainta isän kotia... lapsuuden kulta-aikaa, kauneita morsiuspäiviä ja kaikkea mikä on elämässä jaloa ja suurta ja kaunista... Eikä hän tajunnut, miten Hän oli Hänestä pois valahtanut... Eikä hän oikeastaan ollut Hänestä poiskaan... Hän oli Häneen ainoastaan toisessa suhteessa kuin ennen... Hän oli tehnyt jotain, jota nyt peitteli Häneltä.

Hän katseli entistä hartaampana korkeuteen... Se oli jo täynnä tuskankukkia... Se punotti tulihosteisena kukkamaana... Kaikki oli siellä jaloa ja kaunista... Enkelit kulkivat valkopuvussa, surren, katsellen kukkamaata. Vaimo veisasi edelleen:

"On suurin nöyryys, inho maineen lennähdys sielun korkeuteen, niin kuin on hyrske meren laineen ranniston vuoreen, paluu veen takaisin veden alkijuureen: ulappain yhteyteen suureen."

Murhe painoi Martvan mieltä. Elämä hämärtyi, silmä sumeni. Hän katseli taas tuskankukkia, kuin äiti rakkaimman, autuaan lapsensa hautaa, kun ilta-aurinko valaa sille surullista punaansa... Hän oli niiden kukkien keskellä juuri huomaamaisillansa pienen lapsen autuaana hymyilemässä... Hän muisti hautausmaan... pakkasen...pienen vainajan... Hän oli juuri itkuun pillahtamaisillansa, mutta silloin huomasi äiti tyttärensä surun... Kyynel kierähti äidin silmästä. Hän salasi sen, kääntyi pois lapsestaan ja kuivasi kostean silmäkulmansa. Luomapuut pyörivät. Vaimo veisasi:

"Halveksi siksi, ihmishenki, mainetta sekä soimaajaa! Sa suuri oot, siis niiden renki et maailmassa olla saa. Maan runot siis ja maine heitä!... Käy suurna taivaan runoteitä."

Martva lakkasi hengittämästäkin... Tuskan tuli poltti häntä... Korkeudessa, tulisilla kukkamailloin kävelivät enkelit... valkeat suruliinat hartioille heitettyinä... Ne viittasivat liinoillansa häntä tulemaan sinne... Mielen täytti koti-ikävä... Talo oli tuskaa täynnä... Ruumis-arkku tuntui olevan tuvassa, jossa vaimo veisasi... Väki suri mustat kukat kädessä... Ei tohtinut kukaan hisahtaa, ei häiritä arkussa nukkuvan rauhaa.

Hetken pidätti hän henkeänsä, mutta sitten mursi sisällinen tuska tokeensa, kyynelvirta salpansa... Pieni lapsi hymyili kuoleman mailla tuskankukkien keskellä... Hän ei jaksanut enää kestää... Voima petti... Hän purskahti katkeraan itkuun ja kätki kasvonsa vuoteen tyynyyn, nyyhkyttäen siinä, tyynyyn

itkuansa tukahuttaen...

— "Martva!... Rakas Martva!... Mikä sinulle nyt tuli?" - hätäili äiti, joka näki tyttärensä ensikertaa ääneensä itkevän.

— "Ai... jai... jai... jai!" — kuului hiljainen huokaus, tukahtuen tyynyyn sekini.

Äiti hätäytyi. Hän sulki oven, kuivasi kyyneleensä, yritti nostaa Martvaa tyynystä ja kyseli itkunsa seasta:

— "Mikä sinulle tuli?... Martva-kulta!... Älä itke, Martva-rukka!... Älä itke, rakkaani!"

— "Äiti-kulta!... Voi äiti-kulta!" — vaikeroi onneton tytär.

Tuvasta kuului taas surullinen veisuu. Äiti ja tytär itkivät yhdessä, surivat kilpaa. Kumpaakin polttivat toisensa kyyneleet... Äiti lohdutteli onnetonta, puheli hänelle ja silitteli hänen kutrejansa. Hän luuli kyyneliä morsiamen ikävästä johtuneiksi... Martva painoi kädellensä tulikuumaa sydänalaansa... Koko hänen olemuksensa oli yhtenä katkeruutena... Hän kärsi kuin mato tulipitimissä... Hän oli takeena Jumalan suurella alasimella. Äiti tiedusti häneltä:

— "Lapsi-rukka!... Koskeeko sinuun?... Oletko sinä sairas?... Minä lähetän isää noutamaan..."

— "Ei... ei... ei... Ei minuun koske," — kuului itkuun tukehtuva vastaus. Elämäntuska hohti yhä tulisemmissa väreissäänsä. Murtunut äiti lohdutteli:

— "Rauhotu nyt, lapseni!... Älä itke, armaani... Onko sinulla ikävä?"

Martvan vartalo nyähteli itkunkouristuksista. Hän vastasi valittaen:

— "Voi, hyvä äiti!... Voi, minun rakas kulta äitini... Voi minua onnetonta..."

— "Rauhotu!... Rauhotu!... Rauhotu!" — rukoili itkevä äiti.

— "Ei... jei... ei... jei... ei... Voi äiti-poloinen," — valitti Martva. Surullinen veisuu säesti valitusta. Elämäntuska hymyili nurkassa nuorena tyttönä, tulikukkiin puettuna... hypisteli kukkiensa... ujosteli... hohti tulikuumaa tuskaa kauneutenansa... Se poltti ihmistä hyväksi... puhdisti... kulutti pahaa... jalosti ja kirkasti...

Elämäntuska on tulista jaloin... Se on tuskista suloisin.

Vihdoin olivat polttavimmat kyyneltulvat itketyt. Mieli väsyi, raukesi tuskiinsa, kuin väsynyt uneen. Äiti kohenteli sairaan pään-alusta, asetteli sairaan peittoa ja lohdutteli:

— "Älä anna mielen masentua! Kesäksi tulee Oolavi kotiin ja silloin on kaikki taas ennallansa..."

Martva hymyili katkerasti, suuteli äitinsä kättä ja kiitti:

— "Kiitos, äiti-rukka!... Istu tänne vierelleni!... älä vaivaa itseäsi!"

Äiti istahti vuoteen vierelle. Syntyi äänettömyys. Martva katseli haaveillen korkeudessa punottavia tuskankukkia. Poski oli heleänpunainen itkusta ja sairaudesta. Suupielessä näkyi kaunis, katkera tuskanväre ja silmiä himmensi suru. Äiti tiedusteli taas:

— "Onko Oolavi nyt kirjoittanut?"

Martva ajatteli. Väsyneellä, välttelevällä äänellä vastasi hän lopuksi:

— "On hän kirjoittanut..."

Itse asiassa oli Oolavi jouluaattona kirjoittanut viimeisen kirjeensä. Siinä oli hän ilmoittanut matkustavansa muutamaksi viikoksi Saksaan lopettamaan siellä opintonsa jonkunlaisella opintomatalla. Sitten oli hän hävinnyt. Martva ei ollut alussa sitä huomannutkaan. Hänellä oli kyllä omista suruistansa. Myöhemmin alkoi hän oudostella, kun ei kuullut hänestä mitään, ei tiennyt osotetta. Mutta se oudostelukin tukahtui taas tuskiin. Hän luuli Oolavin töiden olevan aiheena vaikenemiseen ja osaksi unohti hänet kokonansa, palaen yöt päivät suuren tuskansa ahjotulesa.

Äiti kysyi taas hellästi:

— "Joko hän kohta lupaa tulla?"

Tylsistyneenä, väsyneenä ja katkerana vastasi Martva:

— "Niin, äiti!... Kyllä kai hän kohta tulee... kun lopettaa lukunsa..."

Hän vaiken. Kysymys johti mieleen koko elämän katkeruuden ja silloin alkoivat hänelle taas soida kamalat kellot: Hän muisti taas erehdyksensä ja lapsensa kuoleman, tuskiensa polttavimman tulen, sielunsa suuren salaisuuden, ja sen väliaidan, joka häntä Jumalasta eniten eroitti.

Kaikki kukat katosivat. Hänen eteensä ilmestyi lapsen haamu, kuten tuhannesti ennen, hänen salassa itkiessänsä. Hän tunsi olevansa polttorovioon putoamaisillansa... Lieska löi korkealle... Hän vapisi ja katsoi korkeuteen... Siellä näki hän lapsensa lumikinoksella värisemässä... Kasvot olivat tuskan vääntämät... Alaston ruumis vetäytyi pakkasen pihdeissä kyttyräksi, kuin tuliselle raudalle viskattu käärme... Hennot sormet jäättyivät... Hartiat vetäytyivät kokoon... kasvot pakahtuivat itkusta punaisiksi...

Martva vapisi... Kauhistuneena käänsi hän kasvonsa tyyneyn ja purskahti raivoisaan itkuun ja huokasi verisen-katkerana:

— "Oi, Oolavi!... Oolavi... Oolavi... Oolavi!..."

Kun tyttö elämäntuskaansa kantoi.

Pääsiäiskellot soivat... Taivaalla paloi himmeä tuskantuli...

Suuri tuskankirkko julisti Jumalan kunniaa: Valtavuudellansa kertoi se Hänen kättensä voimaa... Mahtavana viskautui holvipaljous korkeuteen... Kaunis, jylhä pylväsmetsä kannatti sitä hartioillansa... Patsas seiso soleana, holvi kupertui kauniina... Sen hämärässä, huimaavassa korkeudessa tuntui liitelevän aina sureva enkelijoukko... Pieneksi kutistui niiden holvien alla ihmishenki... Holvin kivipaljouteen kasattu paine tuntui uhkaavan paineellansa sen maan tomuksi rutistaa.

Suuret ovat Jumalan käten työt, mahtavat ovat Hänen kirkkonsa holvit.

Jo synkkeni päivä pääsiäis-yöksi... Taivaalla sytytettiin tuskantulisoihtua... Maa ja taivas odotti ja huusi pelastustansa...

Suuri Tuskankirkko aaltoili väkeä täynnä... Ihmishenki etsi siellä tulijuomaa suuren tuskansa sammuttimeksi... Ihmisjoukon liikkuess aaltoili koko Tuskankirkon kirkkoväki kuin lainehtiva tuskanmeri... Kaikki hukkuu huminana kirkon puolipimeyteen... Se puolipimeä täytti kaiken... Se antoi kirkolle salaisen kauniin pyhyiden leiman... Haudantakaiset hämävät leijailivat kaikkialla... Kynttilät paloivat himmeästi... Aaveilta, taivaan toivioviretelkäläisiltä näyttivät niiden valossa armon anojat... Laulu hymisi, tuska humisi... Salaisuus peitti enkeleitä, verho kaikkein pyhintä ja kuoleman salainen esirippu kätki kalman työkaluja...

Yö yhä pimeni... Kärsimyksen kellot soivat jo kumeasti... Jo loisti tuskantuli kirkkaalla valolla... Tuskankirkossa koveni tuskanhumina... Ihmishenki huusi vapahdusta pahasta, alhaisuudesta, halpuudesta, johon se oli erehtynyt, saaden sen olentonsa ikisairaudeksi... Korkeudessa, holvien puolipimeydessä leijailivat surevat enkelijoukot... Ne veisasivat siellä suurta suruvirttä... Parvekkeella soivat suuret urut... Valtaavalla soitolla säestivät ne ihanaa enkelilaulua... Siihen yhtyi ihmishengen suuri tuskanhuuto... Ihminen kärsi... valitti... janosi onnea... huusi hädissänsä... kiemurteli tuskansa tulesta...

Hänen päällensä leijailivat armottomat elämän ja kuoleman voimat...

Tuskanhuudon pauhatessa saapui Martva kirkon ovensuuhun. Enkelit lauloivat... Urut soivat... Tuskaiset rukoilivat polvillansa... Pyhyys täytti ilman hämärällä... Kynttilät tuikkivat kuin himmeät tuskantähdet... Hätäytyneenä, arkana lymysi Martva ovensuuhun... Siinä värisi hän avuttomana, niin kuin pieni linnunpoika... Hän pelkäsi ja ujosteli... Hän karttoi ja kaihtoi nyt ihmisiä ja Jumalaa...

Väki kohisi, laulu hymisi... Tuskankellot kumahtelivat yhä tiheämmin... Kirkon hämärissä leijaili himmeästi hohtava verimalja... Sitä nähdessä yltyi ihmishengen jano... Rukous muuttui palavaksi, hätä hirveäksi... Hetkeksi hiljentyi sitte tuskanhuuto... Holveista tulvi silloin ihana, ylhäinen puhdas enkelilaulu... Surevat enkelit veisasivat korkeudessa:

"Rauhotu, tuskainen! Tyyntyy, ihminen Nyt on se yö, jolloin lyö Hän rikki käärmeen pään... Jo Jeesus saapuu juomaan katkeran maljasi tään. Hän saapuu jo tuomaan vapahdusta ja rauhaa... kun aika on täytetty... Maa nyt hältä lohtunsa saa."

Kyyneleet vuotivat virtana... Ihmiset särkyivät tomuksi ja tuhaksi... Rukouksen kohina yltyi pauhinaksi... Yhä kiihkeämmin huusi ihmishenki tuskissansa... Monet vaikeroivat polvillansa... Itkun ja valitusten sekottamana kohisi yhtenä veisuuna rukous:

"Oi, Sinä suuri Luoja! Rauhan ja tuskan tuoja Sa olet yhtä-haavaa, siis tuskanmerta aavaa nyt tule asettamaan, oi, Herra taivaan, maan!"

Entistä hartaampana soi enkelilaulu... Yhä tuskaisempana huusi väki... Mutta ovensuussa laskeutui Martva polvillensa puolipimeyteen... Kyyneleet vuotivat silmistä... Hän peittäytyi ihmisiltä... Hän itki ja vapisi tuskissansa... Hän hajosi ja rukoili palavinta rukoustansa... Salassa vaikeroiden valitti hän tuskaisena:

"Nyt tuskanmeri aukee edessäin... Mutta raukee jo voimat kokonaan. Oi, älä ylönanna minua, mutta kannu minua kuolemaan!"

Yhä valtaavampana pauhasi rukouksen kohina. Entistä tuskaisempina veisasivat enkelit, rukoillen:

"Kaikkein-Korkein!
Huuto surkein
Sulle nyt jo maasta kaikuu...
Kaikki tuskaa huutaa, raikuu...
Täytetty siis aika on.
Saavu nyt jo, Verratton!"

— "Saavu jo... saavu jo... saavu jo!" — kertasi valittava kaiku korkeissa kiviholveissa... Tuskantulet tuikkivat himmeinä... Itku ja huokaukset hyrskivät meren maininkina ja alttarilla jatkoi kaunis kuoro kurjien valitusta ja harrasta enkelien rukousta:

"Saavu jo, Herra!
Tuo jo pelastus!
Lahjota vapahdus!
Auta meitä, Jumala,
auta meitä ja pelasta!"

Sävelten pauhu täytti hämäryyden... masensi pahan... nosti ihmismieltä, lisäsi tuskaa... Kirkon hämärästä nousi Martva polviltansa... Hän aikoi mennä alttarin luo... Salassa lähti hän pujottelemaan ihmismeren lomitse... Tuskaisena katseli hän ympärillensä... Hän hiiviskeli väen lomitse, kuin arka Tuonelan neito, joka on eksynyt elävien maille ja välttelee niiden katsetta... Hänen jokainen hermonsä väräsi... Hän pelkäsi ihmisiä, kuin lapsi kuoleman väkeä... Arkana lintusena syöksähteli hän tuskissansa rukoilevien ohi.

Mutta silloin kiemahti hänen taaksensa rietas Harhaman elämän siittämä käärme... Suuri kohahdus kulki kirkon halki... Martva ei nähnyt rietasta matoa semmoisena, kuin se oli... Hän tajusi sen omana rikoksenansa... Hän hätäytyi, alkoi ujostella, häpeillä... Nopeasti koki hän jouduttautua alttarin luo, pois väen silmäyksistä... Hänen katseensa oli epätoivoinen, hänen hengityksensä oli hätäytyntynyt... Peljästyneenä katseli hän tietä... Rietas käärme kulki yhä hänen takanansa...

Taas kuohui tuska laulun hyminässä... Väki, joka huusi vapahdusta, näki Martvan, sekä riettaan käärmeen... Kaikki mykistyivät inhosta ja kauhusta... Syntyi hetkisen hiljaisuus... Sitten kuohahti kaikki taas kohinaksi... Väkijoukko alkoi paeta rietasta näkyä... Aaltoellen syöksyi kaikki pois tieltä, karttaen onnetonta Martvaa... Kauhuisat katseet tuijottivat häneen... Se kauhu, tuska, kohina ja joukon pois tieltä väistyminen sekottautui enkelien suureen laulun pauhinaan... Kuolo tuntui kulkevan väen läpi... Se kulki peljättävänä, kalmanliina hartioilla...

Jo hajosi Joukko kahtia tielle... Jo huomasi Martva kuinka häntä väki pakeni... Säikähdellen, vavahdellen yritteli hän ottaa askeleen milloin sinne, milloin tänne... Häden valtaamana syöksähteli hän alttaria kohti hiukset hajalla, katse apua anovana... Tuskissaan, kauhuissansa vaipui hän siellä polvillensa pimeimpään holviin permannelle... Maahan lyötynä, epätoivoisena vaikeroitsi hän:

"Oi, väki kauhuissansa jo mua karttaa!... Konsa mä haudan rauhan saan... Nyt loppua jo alan... Ma, raukka, aivan palan... Voi tuskaa tämän maan!"

Hänen rukouksensa väräsi kuin tuskansuortuvan varassa... Hänen sielunsa paloi tulena... Hän huusi rikki revittynä... Valtaava kuoro todisti silloin alttarilla tuskan suuruutta. Se lauloi:

"Voi tuskaa! Voi vaivaa! Tule, Luoja, ja juo se tuska ja tuo taas rauha meille eksyneille!...
Auta, Luoja, auta oi!"

— "Auta, Luoja, auta meitä!" — jatkoi tuskainen ihmisjoukko. Kaiku valitti, tuskanlähteet kuohuivat, väki vaikeroi Martvan mukana... Lohdutellen lauloi taas enkelien joukko:

"Kohta joutuu vapahdus. Nyt jo saapuu pelastus. Suuri Rippivieras juo kohta maljan. Hän se tuo maahan rauhan. Voittolaulu raikukoon siis, niin kuin pauhu!"

— "Oi... joi... joi!" — vaikeroi Martva käsiänsä väännellen. Kaikuja väkijoukon valitus kertaili hänen valitustansa... Urut soivat ja enkelit veisasivat.

Silloin kuului vapahdettujen henkien ilohuuto, tullen kuolemanvaltakunnasta. Tuskainen kansa laski polvillensa ja lauloi Jumalalle ylistystä. Palavin huulin odotti se tulijuomaansa... Jo tuulahti suuri vapahdus... Jo veisasivat henget kuoleman valtakunnassa... Jo lymyyti siellä käärme... Jo polvistui alttarille Jumalainen Rippivieras: maailman suuri Vapahtaja. Hänen päässänsä oli orjantappurainen kruunu... Veri vuoti Hänen kyljestänsä... Jo odotti Hän polvillaan kalkkiansa.

Kaikki hiljeni... Väki odotti polvillansa... Runsaat, kuumat kyynelvirrat valuivat... Suuren Rippivieraan eteen astui enkeli, kädessä katkera kalkki, jossa kuohui maailmantuska... Hän sekotti sen juoman Viattoman verellä... Hän antoi Rippivieraan juoda omat tuskansa maailman tuskan keralla... Kaikki valmistui... Aika täyttyi...

Jo oli malja valmis... Jo nosti enkeli sen Rippivieraan juotavaksi... Kauhuissansa katsoi näkyä menehtynyt Martva... Hän vaipui permannelle kokonansa, vapisi... itki... kiemurteli... rukoili ja huusi tuskissansa:

"Oi älä omaa Poikaas' uhraa *mun* tähtein!... Säälä Häntä, oi! Oi älä ihmiskättä tahraa sen pyhään vereen... Kuka voi nyt mua auttaa hädässäni... Oi, koko minun elämäni on tullut muille turmioksi! Oi, miksi synnyin onneton! Mun tähteni, Hän, tahraton, nyt kärsii!... Älä, hyvä Luoja, mun tuskiani Hällä juota!"

Yhä katkerampana vaahtosi tuska... Ihmishengestä paloi pois paha... Se paloi tuskan tulella... Virtanaan tulvi jo ilohuuto kuolemanmailta... Suuri Rippivieras joi jo maailman tuskaa...

Palava, harras rukouksen pauhu nousi silloin niin kuin suuri sävelmeri kohinaan. Polvillansa vaikeroiden rukoili ihmisjoukko tuskissansa:

"Oi, Jumalan Karitsa,
joka pois otat maailman synnit!
Armahda Sinä meitä!"

"Armahda... armahda... armahda!" — lauloi ihana kuoro, kerraten kansan rukousta, ja kirkon holvistoiden korkeudessa jatkoivat suuret enkelien joukot hartaalla, ihanalla veisuullaan: "Armahda... armahda... armahda heitä!"

— "Armahda minua, Jumalan Karitsa!... Armahda... armahda...armahda!" — vaikeroi menehtynyt Martva tuskanhuudon säestyksellä.

Kun hartian taakaksi nousivat toisen rikokset.

Ääni tuli ijäisyyden mailta. Se tuli elämän ongelman selitykseksi. Se selitteli sitä, ollen itse ikuinen hämärä...

Oli sen tulo-aika.

Talven hanget kasvoivat kukkia: Jumalan tuomio puhkesi ihmis-elämästä itsestään. Se puhkesi kuin kukkaterä varren, juurien ja lehtien kasvu työstä, hedelmä kukan lemmeestä ja sen muusta raatamisesta. Eikä pannut halla elämänkukkaa, ei katkaissut sitä niittäjän viikate.

Järkkymätön on Jumalan vanhurskas tuomio. Se on kiertämätön, kuin kaikkeus, erehtymättömämpi kuin päivän nousu.

* * * * *

Oli talvipäivä.

Auringon valokehrä kieri kylmällä taivaalla kirkkaana, kylmää säteilevänä hopeapyöränä. Savu lappautui liesistä suorana, punoutui savunuoraksi ja hupeni yläpäällensä kirkkaan ilman värien sekaan. Harakka riiteli sian kanssa ruuasta, tepasteli sen edessä, hyppäsi selkään ja aikansa siinä iloittuansa

lensi aidan seipääseen, jossa alkoi tarkastella ympäristöä.

Luonto raatoi siten ennallansa. Harakka hyppeli ilosta ihmissurujen keskellä, tuskantulien palaessa.

Rannisto istui huoneessansa ja laski kuukauden tuloja ja menoja. Työ oli juuri loppunut ja hän korjaili kirjanpitokirjojansa kassakaappiin, kun kuului kulkusten ääni ja kartanolle lennähti Tuukkalan korskuva hevonen... Tulija sitoi hevosensa nopeasti kiinni ja astui huoneeseen masentuneen, synkän näköisenä. Tavallisten kuulumisten kysymyksiin vastasi hän jonkun kuivan sanan ja istahti äänetönnä.

Terävä puukko oli tuotu taloon. Suuri isku oli tulossa. Tuukkalan hartioita painoi vuori. Hän mietti miten alkaa. Hän tutki Ranniston rauhallisia, jaloja kasvoja ja tunsivat olevansa nyt pakotettu pistämään tulisen puukon hänen sydämeensä.

Yhä terottui puukko... Yhä epäröi pistäjä... Rannisto puheli rauhallisena. Tuukkala oli harvasanainen. Hän mietti, eikö olisi mahdollista jättää tulinen pisto pistämättä, ainakin toistaiseksi. Se tuntui mahdottomalta. Tulinen malja kannettaisiin kumminkin huomenna taloon... Ehkä tarjoaisi sen maailma raaoin, armottomin sanoin.

Taas epäröi hän. Tulinen puukko leikkeli häntä itseänsä, kun hän varustautui painamaan sen ystävänsä rintaan. Hän mietti, eikö olisi syytä lykätä hirmu-iskua vaikka huomeneksi... Sekin näyttäytyi turhaksi, jopa vääräksi. *Hänen* poikansa oli onnettomuuteen syypää ja siksi täytyi hänen olla suora, ei salailla. Hänen on ehdittävä ennen maailmaa.

Yhä kuumeni tulinen veitsi. Tuukkala pyyhki kylmän hien otsaltansa, sulki oven, istahti ja huokasi raskaasti. Hän aikoi jo alkaa, otti jo puukon käteensä, mutta tulikuuma veri täytti aivot... Hän paloi ilmitulena... Kasvot muuttuivat tuhanharmaiksi... Puukko poltti kättä...

Mutta se oli tehtävä. Hän katsahti oliko viereisessä huoneessa ketään, sulki oven. Sitten huokasi hän, valmistautui pistoon, istahti ja alkoi:

— "Minulla olisi sinulle sanottava pari katkeraa sanaa... En tiedä, jaksatko kuulla ja olla tyyni..."

Rannisto ei aavistanut sanoissa piilevän muuta kuin hienoutta... Tyynenä valmistautui hän ottamaan tulisen piston. Rauhallisena kehoitti hän:

— "Ole hyvä!... Vai häiritseekö täällä joku?"

Hänkin katsahti viereiseen huoneeseen, sulki oven lukkoon ja odotti iskuä.

Nyt oli isku annettava... Puukko hohti tuli punaisena... Tuukkala painui kokoon. Lattiaan katsoen ja raskaasti huoaen lausui hän synkkänä:

— "Sanottavahan se kumminkin on..."

Ja nostaen katseensa oudostelevaan Rannistoon lausui hän:

— "Anna minulle anteeksi poikani puolesta, sillä hän on vienyt sinut turmioon, samaten kuin minutkin..."

Rannisto ei käsittänyt mitään. Hämmästyneenä kysyi hän:

— "Mitä sinä nyt oikeastaan tarkoitat?..."

Naapuri painoi puukkonsa syvemmä.

— "Asia on vaikea puhua", — vastasi hän, painuen kokoon ja katsoen synkkänä lattiaan.

Puukko poltti jo Rannistoa: Pahat aaveet häilähtelivät. Onnettomuus puhkesi elämänkukasta armottomana. Rannisto aavisti onnettomuuden tapahtuneen, mutta ei käsittänyt, miten ja missä, eikä myös sen suuruutta.

Syntyi pieni hiljaisuus. Rannisto kokosi voimansa. Käsi raamatunpäällä lausui hän:

— "Minä tiedän kaiken tulevan Jumalan lähettämänä ja siksi voin minä kaiken ottaa myös tyynenä ja nöyränä vastaan."

Ja oikaisten itsensä lisäsi hän:

— "Sinä tunnet sukuni kanta-isän ja hänen seuraajiensa historian: Ranniston taloa eivät järkytä mitkään iskut, sillä sen omistajat seisovat kalliolla, eivätkä hiedalla ja pölyllä... Tiedäthän, että Ranniston talo on monesti porosta noussut, eikä raunioilla ole koskaan nuristu, vaan veisattu kiitosta

Jumalalle."

Hän puhui taas ruhtinaana. Koruttomuutensa, hurskautensa ja miehekkyytensä kautta suurena leimahteli hänen jalo, jumala-uskon ja työn kirkastama henkensä. Rautainen Tuukkala näki hänet edessänsä häntä voimallisempänä, sai siitä voimaa ja rohkeutta ja työnsi miehekkäänä tulisen puukon ystävänsä olemukseen:

Hän kertoi lyhyin sanoin eilen kaupunkimatkalansa saaneensa tietää, että hänen poikansa oli jo perinpohjin hävittänyt molemmat talot, Litvan ylpeydet, Jumalan palkat ihmistyöstä, Ranniston ja Tuukkalan. Hän teki selkoa asiasta, rahojen kavaltamisesta ja veloista, joista molemmat talot joutuisivat oitis vasaran alle.

Miekka oli työnnetty kahvaa myöten ihmis-olemukseen. Sen työntäjä odotti nyt verivirran purskahtamista.

Kun hän oli lopettanut, kyyristyi hän kokoon ja puristi tulikuumana humisevan päänsä käsiensä väliin.

Syntyi äänettömyys, Rannisto käveli huoneen pariin kertaan edestakaisin, istahti rauhallisena ja lausui:

"Jumala on viisauudessaan nähnyt hyväksi lahjoittaa minulle Jobin osan... Hän on ottanut omansa minulta ja uskonut sen toisten hoitoon ja Hän on erehtymätön... Hänelle olkoon kunnia ja kiitos lainasta ja siitä, että on vapauttanut minut nyt sen hoidosta ja suonut minulle Simeonin rauhan!..."

Hän oli juonut elämän katkeran maljan ja kiittänyt sen Antajaa. Hän osottautui taaskin ihmishengen ylimykseksi ja todisti sillä Jumalan hengen suuruuden ihmisessä. Rauhallisena kysyi hän Tuukkalalta:

— "Missä on Oolavi nyt itse?"

— "En tiedä... Arvelevat paenneen Amerikkaan", — sai Tuukkala vastatuksi.

— "Jumala olkoon hänen kanssansa ja ohjatkoon hänet takaisin luoksemme!" — lausui siihen Rannisto.

Syntyi äänettömyys. Ranniston kuusen oksien pimeissä piiloissa lymysi Perkele. Maailmoiden ikilento julisti Jumalan kaikkivaltaa ja ihmis-elämä kohosi armottomana aaveena, tunnustaen, että ei kukaan voi itse teoistansa vastata. Se huusi Jumalan hirmuisena äänenä:

— "Jokaisesta sanasta, jonka puhutte, jokaisesta askeleesta, jonka astutte, pitää teidän tili tekemän, sillä jokainen teidän harhamanne on *toisten* kirous halki ihmiskunnan."

Vielä oli maljassa pisara tuskaa.

Tuukkalan koski kohisi kummasti. Tuskan maljaa juotiin pohjaan. Ihminen kantoi toisen kiroja.

Kevään tulvavedet täyttivät jokia. Harmaan kulon alta nousi viheriä ruohonpää. Urpu pehmeni ja valmisti lehden puhkeamista. Kiuru liritteli taivaan sinellä. Kauran kylväjä parsi vakkaansa, kalastaja verkkoansa ja lapset leipoivat savileipiä.

Oli harmaa, pilvinen päivä. Ei satanut, mutta ei paljoa puuttunutkaan. Metsä odotti paljasvarpuisena, järvi autiona. Kevätkoleat kulkivat mailla talven viime perintöinä.

Ranniston tuvassa oli koko talon väki koolla, samoin joku naapuri, niiden joukossa Tuukkala. Huomenna oli muutettava pois uuden isännän tieltä. Ystävien toimesta oli järjestetty entiselle isännälle uusi asunto läheisyydessä, sekä huolehdittu hänen toimeentulostansa. Nyt oli hän koonnut väen kiittääksensä sen kanssa viimeisen kerran Jumalaa Rannistossa eletyistä vuosista.

Jotain sanomattoman surullista oli talossa. Emäntä oli muutamissa viikoissa vanhennut monta vuotta. Poskelle oli ilmaantunut ryppyjä. Silmissä häämöitti raukea, surullinen katse. Raskas elämäntaakka näytti painavan hänen hartioitansa.

Ja kun vanha Rannisto avasi raamatun ja alkoi siitä lukea Jobin kiitosta Jumalalle, täytti hiljainen itku koko pirtin. Lukijan ääni värähti liikutuksesta, kyynel kierähti poskelle. Kivikovinkin mieli liikahti sitä näkyä nähdessä, eikä seiso koskaan väki haudanreunalla syvemmän surun murtamana, kuin se seisoi nyt Ranniston talon menneisyyttä haudattaessa.

Se oli surujumalanpalvelus. Kuolinkellot soivat. Hautausvirsi hymisi kaukaa. Rannisto itse siunasi elämänsä ja talonsa entisyyden haudan. Raikkaalla äänellä kiitti hän Jumalaa ja nöyränä alistui hän Sallimuksen kivikovan, vanhurskaan käden alle.

Jo oli hän haudan siunannut, jo oli se umpeen luotu... Hiljaiset muistokellot soivat vielä, yhä loitoten, yhä häviten kuuluvista... Väki seiso iapiot kädessä... Oli tullut jo aika hajautua, unohtaa kuollut ja lähteä elävien askareille... Rannisto kiitti kaikkia palvelijoi tansa avusta ja ystävy ydestä ja lausui lopuksi:

— "Jumala ei ole suonut minun teitä palkita elämä nne illalla, mutta Hän itse on sen paremmin tekev ä... Siunatkoon Hän teitä!"

Silloin antoi jokaisen silmä vielä uuden antimen ehtym ättömistä kyynelrikkauksista nsa. Itkun punaamat silmät ja kuuman kyyneleen punaisiksi turvottamat posket todistivat, että suru oli oikea.

Ranniston menneisyyden ja onnen kuolinkellot kumisivat jo viime kumahduksiansa. Suuri tuskan malja näytti olevan loppuun juotu. Ranniston kehotuksesta veisasi väki iki-ihanan hienon runon:

"Ah, sielun', vallita suo Herran ja turvaa Is ään rakkaaseen!"

Mutta Martva seurasi suurta surujuhlaa puoli tajuttomana, kaikelle tylsistyneenä ja turtuneena. Hän vaelsi kuoleman morsiamena elävien mailla.

* * * * *

Taivaan korkeudessa soivat suuret laulut. Siellä täytettiin uusia tuskanmaljoja.

Jo oli malja taas täysi... Enkeli nousi siivillensä ja otti maljank äteensä... Malja hohti tulipunaisena... Sen juomana vaahtosi polttava tuska.

Puhki kaukaisten pilvien lensi kaunis enkeli maljoinensa, ruumis etunojossa kauniiden siipien varassa... Tuhannet enkelit seurasivat hänt ä... Ne veisasivat Jumalalle kiitosta, tunnustivat Hänen viisauttansa ja voimaansa... Ne lauloivat:

"Suuri olet Sin ä, Jumala,
suuri ja viisas...
Sin ä luot maailmoita tyhj ästä.
Ihmisen Sin ä luot tomusta.
Sin ä olet viisaus ja voima."

Laulu pauhasi kaikkeudessa... Pilven ä vyöryi sen sävel... Se vyöryi kuin tuhansien pasuunien suusta sumuna puhallettu sävelpilvi, etsien ä ärettöm y yden reunaa, mist ä kaikuna palata... Kohisten lensi siin ä pilvessä enkelijoukko... Tuskanmalja vaahtosi tulikirkasta hohdetta... Se hohde tippui veripisaroina maahan...

Sitä tuskanmaljaa tuotiin taas Ranniston taloon. Sen polttavin vaahto oli varattu heikon naisen juotavaksi.

Martva istui ja kampasi tukkaansa. Hän oli kalpea ja surullinen. Mieli oli tyhjä ajatuksista, silmä kyynelist ä kuiva... Poskissa näkyivät taudin, katseessa surun jäljet... Hän ei tiennyt miksi kampasi. Mieli käski vain jotain tekem ään. Hän kampasi kuin ajankulukuksi... Kammatessansa hyräili hän surullisen "Litvan laulun" sävelt ä, hyräili sitä itseksensä, ei muille kuultavaksi.

Taivaalta laskeusi enkelijoukko alemma... Sävelpilvi vyöryi tuulenkantamana, ryöpyten lent ävän joukon edellä... Malja hohti... Pisara tipahti siitä jo Martvalle ja koko Litvan väelle, erittäin Ranniston ja Tuukkalan taloille:

Posti tuli. Se oli viimeinen Ranniston posti entisen is änn änaikana... Kuihtunut, murheen murentama äiti toi sanomalehden Martvalle... Tämä keskeytti kampaamisensa ja katsahti sanomalehteen, ei lukeaksensa, mutta muuten ilman aikojansa... Is ä, äiti, Tuukkala ja muut istuivat sanattomina. Koko talo oli kuin kolkko hauta, ihmiset elämä ns ä jo el äneitä vainajia.

K ärsimyksen maljasta pudonnut pisara oli jo Martvan huulilla. Äkki ä kalpeni hän... Käsi vapisi, kuin liina tuulessa... Sanomalehti aivan rutisi käden vapisemisesta... Katse muuttui hät äiseksi, epätoivoiseksi... Sana ei lähtenyt suusta... Hänestä tuntui kuin putoaisi taivas hänen päällensä... Koko ruumis alkoi vapista... Ajatus tylsyi... Hän katseli kuin kauhun iskem ä ympärillensä vilkuen.

Äkki ä syöky si hän ylös ja parkasi epätoivoisen, vihlovan:

— "Voo-i!"

Kaikki kauhistuivat... Tukka hajalla, kädet koholla vapisemassa syöksyi hän nopean askeleen eteen ja supisi, hätäisesti, lyhyesti yhä ympärilleen vilkuillen:

— "Isä!... Isä!... Voi!... Isä!"

Kaikki hätäytyivät. Äiti ja isä kiirehtivät tyrmistyneinä apuun. Onnettoman tytön silmät vilkasivat pelokkaina... Ruumis vapisi... Polvet horjuivat... Hän syöksyi taas pari nopeaa askelta eteenpäin, pysähtyi jyrkästi, tuijotti eteensä ja parkaisi kauhean:

— "Voi, isä-kulta!"

Ei kukaan saanut sanaakaan suustaan. Rannisto tarttui tyttäreensä ja yritti puhua, mutta onneton lyyhistyi kokoon lattialle, parahtaen taas valtavalla äänellä:

— "Voi, isä-kulta!"

Sen huudettuansa hän meni tainnuksiin ja puhkesi hysteerisen raivoisaan itkuun. Tajuttomana nostettiin hänet vuoteelle.

Tuskanpisara punotti kauniina... Koko talo oli sen punaama...Ylhäällä kohisi enkelilaulujen pilvi... Siivekkäät laulajat veisasivat:

"Sinä olet vanhurskas.
Ei järky Sinun tuomiosi.
Et säästä Sinä ketään.
Sinä lyöt eksyneet polvillensa.
Sinä poltat väärän poroksi.
Sinun ruuskasi on armoton.
Sinä lääkitset sairaat tuskalla.
Sillä poltat Sinä pahan pois."

Sävelpilvi pysähtyi Ranniston talon kohdalle... Enkelijoukko leijaili pilvessä... Malja hohti tuskanpunaisena tulena... Tippa tipahti siitä tipan perästä ja kumminkaan ei sisältö vähennyt. Sitä riitti siinä, riitti kuin viulussa säveltä.

Ranniston talossa yltyi tuskan tulipalo. Läksiäisjuhlan katkerimmat juomat olivat vielä juomatta.

Martva kärsi vuoteellansa tainnuksissa... Elottomat silmät tuijottivat korkeuteen... Vartalo nytkähteli itkukohtausten vääntämänä... Katse oli yhtä kauhua. Hän hoki:

— "Oolavi!... Kulta-Oolavi!... Anna minulle anteeksi, rakas Oolavi!..."

Kaikki tyrmistyivät... He uskoivat hulluuden puuskan kohdanneen... Rannisto pyyhki tuskan hien otsaltansa ja rukoili:

— "Kaikkivaltias Jumala!... Älä juota minulla yhdellä kertaa koko kalkkia, jonka olen ansainnut!"

— "Oolavi... Oolavi!" — parkaisi Martva.

— "Sääli, rakas, hyvä Jumala!" — valitti itkevä äiti. Väki vaikeroi ja hätäili.

— "Anna anteeksi Oolavi!... Rakas Oolavi!... Minä olen syyllinen", — vaikeroi Martva. Verinen tuska punasi huonetta.

— "Mikä ihme hänelle tuli?" — valittelivat kaikki. Yhdet lohduttelivat hourailijaa, toiset hautoivat hänen ohimoitansa. Äiti suuteli lastansa, valeli häntä kyynelillänsä ja rukoili:

— "Martva-kulta... Rakas Martva!... Herää, kulta-lapsi!... Herää, äidin armas silmäterä!"

— "Älä kuole, Oolavi!... Älä kuole!... Tule pois, rakas Oolavi!" — rukoili onneton tyttö, kauhun ilme kasvoillansa.

— "Voi hyvä Jumala!... Voi rakas Jumala!" valitti sortunut äiti. Väki itki. Jotkut olivat tuskaansa menehtyä.

Ranniston talo oli nyt rikas maailman jaloimmasta tavarasta: elämäntuskasta, ainoasta oikeasta, väärentämättömästä ja katoamattomasta kalleudesta.

Viimein raukesivat hourijan vaivat ja hän nukkui kuumeiseen uneen.

* * * * *

Yksi katkera pala oli nielty. Toinen odotti jo:

Tuukkalan käsiin oli osunut sanomalehti, jota Martva oli katsellut. Hän kalpeni. Mutta hän oli jo kaikkeen tottunut, kaikelle turtunut. Rautaiset voimansa ponnistaen puhui hän Rannistolle, jonka kanssa hän oli nyt kahden kesken:

— "Minä onneton se olen nytkin talosi turmio poikani kautta... Kuule kun luen." Ja hän luki sanomalehdestä uutisen: "Pietarissa oli käsiteltävänä oikeus-asia erästä pankinryöstäjää vastaan, joka samalla oli ampunut kuoliaaksi erään kiinni-ottajista. Syytetty kieltäytyi tähän asti ilmoittamasta nimeänsä. Viime istunnossa tunsu hänet kumminkin eräs sattumalta oikeuteen tullut henkilö, jonka jälkeen syytetty itsekin antoi oikeat tiedot itsestensä. Hän on suomalainen Oolavi Tuukkala kotoisin Litvan kunnasta. Oikeus tuomitsi hänet hirtettäväksi, joka tuomio on kumminkin armossa lievennetty elinkautiseksi pakkotyöksi. Kertoessaan oikeudessa elämänsä vaiheista ilmoitti hän johtuneensa rikoksiin johtavalle polulle lukemalla erään Harhama-nimisen seikkailijan elämäkertaa. Mainittu elämäkerta oli hänelle maalannut elämän nautinnot semmoisilla väreillä, että hänessä heräsi halu nähdä ne omin silmin, kokea ne ja noudattaa niitä."

Ilkkuen nosti elämän näkymätön käsi toisen kirouksen syyttömän kannettavaksi.

Tuukkala heitti lehden käsistensä ja painui murtuneena kokoon. Pitkä äänettömyys vihloi molempien miesten olemusta. Sanat kuivuivat suuhun kiinni ja hiki nousi otsalle. Kaksi työn aatelismiestä ja raamatun aarteiden väsymätöntä ruhtinaallista hoivaajaa istuivat Harhaman murskaamina, ruhjottuina, elämä säpäleinä jalkojen edessä.

Iskusta toinnuttuansa lausui Rannisto:

— "Jumalan vanhurskasta kättä me emme voi kiertää... Mutta älä masennu!... Hän, joka johtaa kaikki purot mereen ja kaitsee maailmat tiettömässä äärettömyydessä, on armahtava sinua ja tuova tuhlaajapojan takaisin kotiinsa..."

Rautainen Tuukka tunsu voimansa herpoutuvan. Hän oli rakastanut ainoaa poikaansa kuin silmiensä valoa. Hän muisti sen entisen miehekkyyden, luonteenjalouden ja hienouden, ja nyt hän, miehistä paras, istui kuritusvankina. Isän sydän heltyi. Hän unohti lapsensa viat, antoi kaikki anteeksi ja tunsu tulisen puukon piston ajatellessansa poikansa nykyistä tilaa.

Oikea, jalo, ylevä ja miehekäs luonne etsii aina onnettomuutta nähdessänsä, rikollista katsellessansa, lieventäviä syitä ja vaikuttimia. Samalla kun se ankarasti tuomitsee rikoksen, säälii se sen tehnyttä. Ja Tuukkalan jalo luonne, johon isän rakkaus yhtyi, alkoi itsensä edessä etsiä onnettomuuteen syöstyn pojan elämästä niitä syitä, jotka olivat hänet turmioon vieneet. Synkkänä, masentuneena lausui hän Rannistolle:

— "Minä varoitin sinua päästävästä Harhamaa kirjansa kautta kynnyksesi yli... Se oli aavistus... se oli Jumalan ääni... Tai minä jo *tiesinkin*, ettei likaisella luudalla lakaistu lattia valkoiseksi tule..."

Rannisto istui mykkänä, täyteen kaadettu tuskanmalja edessänsä... Mietittyänsä lausui hän mieli maassa:

— "Se oli minun erehdykseni, josta nyt muut saavat kärsiä... Itse me ihmiset emme näy voivan teoistamme vastata. Sen on nyt Jumala minulle entistä selvemmin kirkastanut, sillä Hän on antanut minun nostaa omalla kädelläni kirouksen tyttärenikin hartioille..."

Taas syntyi äänettömyys. Molemmat miehet istuivat kuin kaksi haudan asukasta, sanattomina, mieli yhtenä synkkyytinä. Ikäänkuin anteeksipyytäen lausui Rannisto:

— "Me ihmiset erehdymme joka askeleella. Ei Jumalakaan voinut, tai tahtonut paratiisia suojella käärmeeltä, vaan täytyi Hänenkin katua, että loi ihmisen... Hyvän ja pahan välinen taistelu on ollut välttämättömyys, ja paha on nyt kuten paratiisissakin todistanut suuren voimansa..."

Hän mietti, kasvot harmaina ja lisäsi sitten rauhallisena:

— "Tunnusta nöyränä pahan voima, sillä kyllä sekin on ase Jumalan kädessä... Ja kun sen tunnustat, et tuomitse poikaasi, etkä ketään, kuten et voi tuomita itsemurhasta sitä onnetonta, jonka veneen on voimakas koski kuohuihinsa nielaissut..."

Elämän suuret tulimiekat, hyvä ja paha, välkkivät ja leikkivät ihmistä. Isän hellimmät tunteet alkoivat väristä. Hän ei surrut enää taloansa. Hän suri nyt poikaansa, näki hänet vankivaatteissa ja huokasi:

— "Voi minun poikaani!... Voi minun ainoata lastani!"

— "Rauhotu! Tunnusta onnettomuus Jumalan aseeksi ja alistu nöyränä. Hän on nähnyt, että ainoastaan sitä tietä kulkien on poikasi suureksi kirkastuva", — lohdutteli Rannisto.

Isän silmissä vilahteli ainoan lapsensa kurjuus ja onnettomuus. Tuskaisena, hätäytyneenä käveli Tuukkala huoneessa. Silmiin sattui Harhaman kirja. Hän ei voinut silloin katkeruuttaan hillitä. Rautaisen miehen luonne kiehahti, kuten aina kiehahtaa jalo luonne alhaisuutta nähdessänsä. Hän tajusi, että Harhama oli se inhottava käärme, joka oli hänen poikansa turmioon vetänyt. Raivostuneena hän huusi:

— "Hän se on tässä käärme... Hän ei voi olla Jumalan lähettäjä, sillä oliko *käärme* tullut paratiisiin Jumalan sallimana ja Hänen aseensa?"

Suuri elämänkysymys näyttäytyi uudessa valossansa. Rannisto vaikenä. Hän huomasi, että paha ei ole *aina* Jumalan ase, vaan jonkun muun. Tuukkala jatkoi:

— "Ei Jumala ole parantanut käärmeen puremaa käärmeen myrkyllä, vaan hän on lähettänyt Poikansa sitä parantamaan... Ovatko silloin Hänen aseitansa semmoiset matelevat käärmeet kuin Harhama?"

Hän raivostui ja huusi vanhoen:

— "Paratiisiin madelleen Perkeleen palvelija hän on eikä Jumalan ase... Rietas käärme hän on..."

Huone oli tuskaa ja epätoivoa täynnä. Rannisto pysytteli tyynenä. Ystäväänsä rauhotellen lausui hän hiljaa:

— "Tuomio on Jumalan!"

Tuukkala näki poikansa kärsivän hahmon, Harhaman elämän uhrin. Epätoivoisena vastasi hän Rannistolle:

— "Ihmisten *itsensä* tuomitseminen on Jumalan tehtävä, mutta *pahan* tuomitseminen on meidän *velvollisuutemme*... Jos minä en ole oikeutettu tuomitsemaan Harhamaa *itseänsä*, niin olen minä velvollinen tuomitsemaan hänen *elämänsä*, hänen pahat tekonsa, hänen saastaisen kirjansa... Se tuomitseminen on minun velvollisuuteni sekä Jumalan että ihmisten edessä..."

Hänen äänensä jyrisi. Lattia näytti notkuvan hänen raudanraskaista, kiihkeistä askelistansa. Ihan kuin puolustautuaksensa lausui Rannisto:

— "Minä olen syyllinen, eivätkä Harhaman kirjan erehtyneet arvostelijat, joita minä olen uskonut..."

Katkeruus, isänrakkaus ja mielenjalous leimahtivat Rannistossa kuin rovion tuli. Hän raivosi epätoivoisena:

— "Eivät arvostelijatkaan ole syyllisiä, sillä hän on osannut tehdä maailman kavalimman shakkivedon... Hunningolle joutuneena on hän alkanut Rousseau'n ja Augustinuksen keksinnöillä lyödä rahaa... Hän on ryhtynyt myömään kavalaa kääntymistensä... Oletko sinä nähnyt alhaisempaa tekoa?... Eikö hän ole käärme, joka myö ketensä enkelinnahkana?"

Hän vaikenä, pyyhki hien otsaltansa. Täyteläinen kalkki vaahtosi elämäntuskaa. Onneton isä joi sitä, tuli katkeraksi oikealle syylliselle Harhamalle, joka oli onnettomuuden aiheuttanut. Raskaasti hengittäen jatkoi hän:

— "Nämä likaisen elämänsä paljastelijat tulevat syöpäläisiksi, joita syyttömät saavat takissansa ruokkia... Ja onko hän edes itse ajatellut sitä, että jokainen on jäävi puhumaan omasta asiastaansa?... Hän, raukka, ei näy tietävän sitä yksinkertaista totuutta, että oman silmänsä malkaa ei kukaan voi *itse* nähdä... Ainoastaan vieraan silmällä voidaan löytää oman silmän raiska ja malka..."

Rannisto oli likomärkä tuskanhiestä. Hän yritteli rauhotella ystäväänsä puhuen:

— "Mutta emmehän me paranna asiaamme sillä, että sanomme: 'käärme petti minut'..."

Tuukkala puristi tulikuuma otsaansa käsiensä väliin, hengitti kuumeisesti, näki poikansa kurjan hahmon aina edesssänsä ja raivosi: — "Mutta me olemme toki velvolliset *paljastamaan* käärmeen ja

tekemään sen muille vaarattomaksi... Kuuletko, Rannisto!... Meidän täytyy sen pää rikki lyödä... Meidän velvollisuutemme on paljastaa pahan pesäke..."

Hän istahti väsyneenä, raivostuneena. Silmistä leimusi epätoivoisin katkeruus. Hiki valui virtana. Katkerana jatkoi hän:

— "Tämä saasta on vielä kohotettu ei ainoastaan kirjailijaksi, vaan vieläpä runoilijaksi!... Ajattele mikä häväistys se on kirjailijoitamme ja runoilijoitamme kohtaan!..."

Hän löi nyrkkinsä pöytään ja huusi raivoissaan:

— "Se on koko kirjailijamaailmamme silmille heitetty tahra... Runoilija!... Runoilijan ensimmäinen ehto on mielenjalous ja hengen suuruus. Sen ehtona on myös se, että mies on aikansa sivistyksen korkeimmalla kukkulalla sekä tiedoissa että perinnäisessä sivistyksessä, ja tuntee elämän ytimetkin... Ja mikä tämä Harhama on?... Pari vuotta on koulunpenkillä istunut... Sekö olisi runoilija?..."

Hän kiihtyi. Hänen vihansa leimahteli joskus koko kaunokirjallisuuttavastaan. Hän raivosi silloin:

— "Minä varotin sinua jo silloin, kun toit sen käärmeen kotiisi... Minä varotin sinua *koko* mokomasta kaunokirjallisuudesta... hulluttelusta! sillä se on arvottominta henkistä ravintoa... Sinä yrität keskeyttää!... Kuuntele!..."

Hän joutui haltioihinsa. Voimallinen luonne purkautui yhtenä vihanryöppynä. Hän huusi:

— "Katso ympärillesi!... Ei *ainoakaan* sivistynyt ihminen lue hänen laistensa rehentelijöiden runoja ja romaaneja... Ne nauravat sille hassutukselle..."

Hän seisoj onnettoman Ranniston edessä tuomarina... Sortuneena punnitsi Rannisto hänen sanojansa ja ajatteli useita oppineita, eikä voinut kumota raivoavan naapurinsa sanoja. Se huomio lisäsi hänen masennustansa, lisäsi hänen syyllisyydentuntoansa. Tulinen kivi painoi hänen hartioitansa. Hän oli jo mäsäksi rutistumaisillansa. Vihan ja epätoivon valtaamana jatkoi Tuukkala:

— "Se on roskaväen ruokaa koko kaunokirjallisuus... Siinä ei ole mitään ajatusta, ja se tyhjiys peitetään sillä, että huudetaan sen muka olevan taidetta!... Se on joutilaan väen ajakuluketta ja Jumalan kiitos, että meillä on vielä sivistynyttä väkeä jotka pysyvät runorenkutuksista kaukana, tekevät työtä ja vievät sivistystä eteenpäin..."

Rannisto yritti häntä tyynnyttellä, mutta epätoivoinen kiihtyi siitä yhä enemmän. Hän jatkoi puoli huutaen:

— "Kansan syöpäläisiä ovat semmoiset 'kirjailijat', kuin Harhama... Ei ainoakaan virkamies tule kansalle niin kalliiksi kuin ne. Sillä katso mitä ne maksavat: Niiden jokaisesta tuherruksesta täytyy kymmeniä tuhansia tuhlata jo painotöihin ja paperiin... Laske mikä virkamies aiheuttaa semmoiset menot ja on semmoisena kansan taakkana."

Rannisto vaikenä. Tuukkala lisäsi katkerana ja raivostuneena:

— "Jos meillä olisi yhtä monta Harhama-kirjailijaa, kuin on virkamiestä, niin parissa vuodessa olisi koko maa puti-puhtaaksi syöty... Ne söisivät meiltä kaiken syötävän..."

Hän nousi, käveli kiihkoisena ja leimusi edelleen halveksivasti puhuen:

— "'Runoilija!'... Runoilija voi olla *ainoastaan* se, joka on ylimys ja on kasvanutkin ylimysten joukossa... Katso maailmaan: Siellä ovat runoilijoita ainoastaan Dante, Milton, Goethe, Byron ja semmoiset, jotka ovat syntyperänsä, sivistyksensä, tietojensa ja seurapiirinsä kautta ylimyksiä... Mutta mikä on Harhama?... Karjapihoilla kasvanut, joka elämästä on nähnyt ainoastaan Pietarin kapakat ja ylimyksistä ehkä jonkun kantapäät. Luuletko että runoilija-ylimys kasvaa torpan kartanoilla, ja viisautta sataa aivoihin kuin manna taivaasta... Ja tämä viskataan runoilijoitten häpeäksi niiden joukkoon... Ajattele sitä häväistystä!... Hän on korottautunut kansan parantajaksi ja hänen kirjansa paljastaa hänen henkisen vaivaisuutensa. Se osoittaa, että hän on oikea henkinen ruotilainen. Kulturin lois-eläjänä hän kumminkin on astunut opettamaan maansa kulturin edustajia: Tiedemiehiä, taiteilijoita ja elämän kovassa koulussa viisastuneita työn edustajia, kulturin varsinaista kantajoukkoa."

Rannisto masentui lopullisesti. Hän oli alun pitäen aavistanut samaa, mitä nyt Tuukkala puhui, mutta hän oli antanut isänrakkauden hänet harhaan johtaa. Hän katui nyt sitä Jumalan ja tyttärensä ja naapurinsa edessä. Sanatonna istui hän ja joi maljaansa, joka juodessa yhä vain täyttyi. Tuukkala silmäili sanomalehteä. Silmiin pistivät sanat hirttämistä. Hän kauhistui, näki jo poikansa hirttonuora kaulassa. Raivoissaan sieppasi hän Harhaman kirjan, paiskasi sen nurkkaan ja huusi:

— "Olkoon kirottu se päivä, jona sinä sen kirjoitit!"

— "Älä kiroa... Siunaa, älä kiroa!" — yritti Rannisto.

— "Pitääkö minun pahaa siunata?" — huusi epätoivoinen Tuukkala... Hän näki poikansa asettuvan jo hirsipuun alle... näki hänen kauhistuvan ja tylsistyvän. Sitä nähdessään hätäytyi hän kuin äiti, joka näkee kosken vievän lastansa. Hän huusi:

— "Olkoon kirottu se päivä, jona sinä, käärme, hiivit tähän taloon!... Muuttukoon poikani onnettomuus varotushuudoksi!..."

Hän näki poikansa jo hirsipuussa riippumassa. Tuskanhiki valui virtana isän otsalta. Kasvot harmaina jatkoi hän kiroustansa:

— "Olkoon kirottu sinun kirjasi!... Muuttukoon se tuliseksikiveksi, jota ei kukaan uskalla käteensä ottaa!... Sulkekoon poikani onnettomuus siltä kaikki tiet ja kaikki ovet ja muuttakoon sen myrkylliseksi kalisevaksi käärmeeksi, jota jokainen tietää varoa!"

Hän istahti taas väsyneenä, kokonaan rauskaksi lyötynä. Hiukan rauhoituttuansa puristi hän sielustansa sen kaikki rautaiset voimat, laski kätensä Ranniston raamatun päälle ja lausui ylpeänä:

— "Mutta kansan täytyy elättää kaikki vaivaisensa, kulkekoot ne sitten vaikka Harhaman laisina runoilijapuuskareina... Meidän täytyy ruotilaisina elättää semmoiset kulturin loiskasvit, sillä ilman meitä täällä olisi erämaa... Älä masennu, Rannisto, sillä meillä on loppumaton voima ja oikea runsaus tässä: raamatussa."

Kaksi laulua, jotka laulettiin määrän päässä.

Vankilan raudat helisivät. Harhaan joutunut kärsi vieraalla maalla.

Oli pilvinen yö.

Rajutuuli vinkui vimmatusti... Vihaiset elämänvoimat tuntuivat olevan irti... Ne raivosivat nyt tuulen ulinan seassa.

Oli käymässä ijäinen pimeyden ja valon taistelu.

Pienessä vankikopissa istui Oolavi rautoihin lyötynä. Synkkä epätoivoinen katse tähysteli pimeään nurkkaan... Hän tunsu hirmupainon hartioillansa. Raudat puristivat hänen nilkkojansa...

Tuuli ulvahteli kamalasti. Akkuna-aukon ohi näytti häilähtävän kuoleman musta harja... Tuuli ulvahti uudestaan... Se muistutti Oolaville jotain himmeää, jotain äsken unohdettua...

Hän koetti terottaa muistoansa. Tuuli ulvoi yhä rajumpana... Hän oli kuulevinsa vaahtoavien aaltojen ärjynnän... Se ääni tuntui tutulta... Se tuli tutuilta vedenseliltä: Juuri niin oli joskus ennen pauhannut Litvanselkä...

Silloin sulsi hetkeksi vangin mieli... Kotimaan kellot alkoivat soida hiljallensa... Kuului kotiportin kaunis narahdus... Kotikukko näkyi tuuliviirin riuvun päästä... Kuului myös äidin laulama kehtolaulu...

Vanki mietti... Hän ei huomannut enää että raudat puristivat hänen käsiänsä... Hän kuunteli kaunista kellojen ääntä... Hän muisteli menneitä päiviä, jolloin onni täytti kauniin Litvan...

Kotiportin narahdus tuntui armaan tytön naurun helinältä.

Pimeydessä kierivät salaiset ihmis-elämän selitykset... Ne kierivät selittämättöminä, silmin näkemättöminä... Ne ilmestyivät ja taas hävisivät... Salaisuuden syvyyksistä kuuluivat oudot kuiskaukset...

Vanki kuunteli niitä ja mietti elämäänsä... Hän muisteli polkujansa ja hapuili elämän selitystä... Mutta hämäränä hävisi sen selitys silmistä... Oudot äänet muuttuivat ikuisiksi arvoituksiksi...

Yö synkkeni... Kuoleman kävelyhetki lähenee... Jo siroteltiin sen tielle mustia havuja...

Silloin alkoi synketä vangin mieli... Hän tunsu taas rautojen puristuksen... Hän tajusi elämäntuskan... Povea poltti... Katkera huokaus kertoi, mitä oli mielessä hänellä...

Yhä synkkeni, yhä kolkconi... Yhä polttavampana paloi vangin povi... Hän muisteli elämänsä kaikkia

polkuja... Hän lähti lapsuudenilo-ahoilta, lähti niiltä kauniiden kellojen soidessa... Marjat tuoksuivat... Lintu lauloi... Käki kukkui heleitä metsän hopeoita... Pikku Martva leperteli hänen rinnallansa...

Aika vierähti... Ikä kierähti... Se vei tytön lapsesta neitoseksi, pojan nuorukaiseksi... Hän muisteli niitä aikoja... Hän muisteli Martvaa ja valoisia Litvan päiviä...

Raskas huokaus lähti vangin povesta...

Salainen sävel soi suruisesti... Se soi vankilan rautojen helinän säestämänä... Se sävel kertoi elämäntuskaa ja elämäntuska oli sen sävelen surunvärinä...

Vanki kuunteli suruista säveltä ja mietti edelleen hämärää elämäntietä... Hän muisti päivän, jona souteli Martvan kanssa Litvanjoella ja antoi hänelle onnenkukat... Sydän sulii... Mielivärisi suruna... Martvan kyynel kiilsi kaikkialla... Se poltti nyt vangin povea...

Puoli-yö lähestyi... Kuoleman väki pukeutui viittoihinsa.

Jo soivat suruisimmat elämänkellot... Vanki muisteli elämänsä kaunista aamua... Hän mietti "Litvan laulua", jonka oli joella kuullut ja jota oli monesti miettinyt itseksensä... Elämä himmeni, kaikki sumeni... Hän huomasi että "Litvan laulussa" oli ollut salainen ennustus kätkettynä... Kyynel kostutti silmää... Hän ei enää paljoa tajunnut... Salaiset kädet seuloivat hämäryyttä elämän sekaan...

Taas kiintyi ajatus Martvaan... Sen kyynel kimalteli nyt taivaan korkeudessa, hohti siellä kalliina helmenä...

Mutta helmen hohde poltti nyt vankipoloista... Siitä tippui tulinen tuska.

Luonnonvoimat vinkuivat vihurina... Hyvä ja paha taistelivat halki elämän keskenänsä... Siinä pauhussa mietti vanki taas elämänsä tarua... Hän muisti kihlauksensa... Hänen elämän unelmansa hohtivat hänelle hetkisen ja sammuivat sitten synkäksi kuoleman yöksi...

— "Oi, mihin minä olen joutunut... Minä olen elämäni raudoiksi takonut!" — huokasi onneton vanki...

Vankilan raudat kilisivät huokauksen ameneksi... Vanki muisteli maailmalle lähtöänsä... Mieleen osuivat ne illat, joina hän valmisteli lähtöänsä, suunnitteli matkojansa...

Mutta silloin muistuvat myös mieleen ne illat, jolloin hän oli lukenut Harhaman kirjaa... Hän huomasi sen käärmeen, jolla pahan voima oli hänet johtanut syömään väärän hedelmän...

Puoli-yön kello löi. Kuoleman väen viitat häilähtelivät... Tuskanhiki nousi vangin otsalle. Hän tajusi nyt Martvan ja isänsä ja äitinsä tuskan.

Ja silloin Oolavi kirosi kulkemansa tien. Hän lausui vankilan kaameassa hiljaisuudessa:

— "Olkoon kirottu se polku, jota myöten olen kulkenut!"

Raudat helähtivät hänen jaloissansa. Hän jatkoi:

— "Muuttukoot minun askeleeni myrkyllisiksi käärmeiksi!... Kihisköön koko tie niitä täynnä, niin että jokainen sitä polkua pelkää!..."

Käärme nosti voitokasta päätänsä syvyydestä. Sen päässä hohti tulinen kruunu. Se nautti pahan voitosta. Oolavi jatkoi kiroustansa, toivottaen:

— "Satakoon sille polulle lakkaamatta tulta ja tulikiviä!... Käyköön siellä tuulena kuoleman kylmä hengähdys!... Kulkekoon kuu taivaalla kauhuna ja valukoon auringosta kuolema ja myrkky!..."

Yhä ylevämpänä nosti käärme voitokasta päätänsä. Se sai jo Perkeleenmuodon. Sen kruunu hohti huikaisevana tulena. Oolavi jatkoi:

— "Olkoon kirottu koko minun elämäni!... Ripustautukoon se tulikumana vuorena minun kaulaani ja painakoon minut synkimpään syvyyteen!... Lisääntyköt minun kipuni siellä lakkaamatta, niin että huudan tuskissani yöt ja päivät!"

Hän hyppäsi ylös. Raudat helähtivät hänen jaloissansa. Hänen olemuksensa oli täynnä tuskaa ja uhmaa. Hän huusi raivostuneena:

— "Muuttukoon se tuskanhuutoni kiroukseksi ja nouskoon se syvyydestä niinkuin ulvova myrsky ja soikoon yöt ja päivät sen korvissa, joka minut on tänne johtanut... Muuttukoon se tuskan huutoni myrkyksi, joka syö ja kuluttaa hänen kirjansa lehdet niinkuin syöpä... Todistakoon taivas ja maa minun kiroustani!"

Myrskyn pauhu ja ulina säästi hänen kiroustansa. Hänen silmänsä paloivat vihana. Hyvän ja pahan pasuunat soivat ja vankilan raudat kilisivät elämän yleisen tuskanlaulun seassa.

* * * * *

Mutta hyvän häviöstä nousi voitokkaana pahan valta. Ihmis-onnen raunioilla riemuitsi se voima, joka sen onnen oli raunioiksi lyönyt.

Niin liehuivat vastakkaisten voimien voitto liput toistensa vuorottaista häviötä todistaen.

Ylhäällä kaikkeuden tyhjiydessä leijaili suuri, kirkas tulipallo. Sen päällä seiso Perkele säteillen huikaisevan tulihohteen hehkuissa... Kirkas tulikruunu loisti hänen päässänsä... Hänen hartioillansa hulmuili kaunis tulivaippa... Tasaisesti, vinhoihin vauhdin pauhasi tulipallo kaunista matkaansa tehden. Valon nopeudella syöksyi se maailmoiden ohi... Auringot hohtivat, tähdet paloivat... Suurena, ajatuksiinsa vaipuneena heitti Perkele tulikäärmevaltikkansa jalkojensa eteen... Ylpeänä seisten tarkasteli hän kaikkeutta huudahtaen:

— "Oi, mikä suuri näky avautuu!"

Kaikkeus kohisi. Maailmat tappelivat tiestä. Tulinen pallo syöksyi kauniisti maata kohti... Alhaalla, synkimmässä pimeydessä pauhasi maa rataansa myöten... Se syöksyi kuin mykäksi lyöty hirviö, levähtämättä, epätoivoisena... Tuhannet ja tuhannet tähdet riensivät samoten radallansa, hetkeksikään levolle laskeumatta. Sitä suurta näkyä katsellessansa lausui Perkele kateisin mielin:

— "Näin pauhaa kaikki Hänen käskystänsä radoillaan suuren kaikkeuden halki!... Hän, Kurja, minulta on anastanut maailmanjärjestyksen aseeksensa!..."

Kaikkeuden ihmeet todistivat Jumalan kaikkivaltaa... Suuren pakolaisen mieli katkeroitui... Jumalan voimaa ajatellen jatkoi hän kateisena:

— "Sen vuoksi Häntä tottelee nyt kaikki: Ei tohdi kuu, ei maa, ei taivaan tähti polultaan hienon hiuskarvan vertaa sivulle poiketa, ei vauhtiansa lisätä taikka hidastuttaa sitä..."

Hän katsoi maahan, jossa raatoi koko luonto. Hän näki sieltä elämäntoimet ja jatkoi kateuttansa, lausuen:

— "Niin: kaikki, kaikki Häntä tottelee: Jokainen mato, kukka sekä ruoho yöt päivät raataa tuiki kuuliaisena elämänlakiensa säätämässä ahtaassa elontoimen piirissä, jonka lait säätänyt on Hän... Ei ilmanlintu, eikä muu voi muut taa lempensä nousuaikaa, eikä myöskään lajinsa orja-alueesta lentää pois toisen lajin elintoimen piiriin... Ah mikä suuri valta sekä voima Hänellä siis nyt onkaan käsissään!... Kaikkeuden koko suuri ihmelaitos alistuu niin kuin kuuliaisin orja jokaista Hänen tahdon-ilmaustaan napolisematta aina seuraamaan..."

Yhä suuremmat näyt avautuivat... Tulinen pallo leijaili niiden lomitse hiljaa, kauniisti kohoten, tai laskeutuen ja kaartain kaikkeuden tyhjiydessä... Suuri Kaikkivallan vastustaja silmäili kateisena ympärilleen ja jatkoi järkeilevää puhettaan:

— "Niin: voimani ei pysty kukkaan, kiveen, ei eläinkuntaan, sillä Hän on niille takonut liian vahvat orjakahleet: *elämänlait*, kaikkeuden orjasääteet... Se laki on kuin lujaa ikivuorta... En voi, en koskaan siihen vaikuttaa."

Hän mietti taas... Hänen tiensä varrella syntyivät uudet maailmat.

Jumalan asetta: maailman lakia totellen lähtivät ne tyhjiydestä...

Tulinen pallo liiteli majesteetillisen kauniina. Kaikkeuden suuri näky huikaisi silmiä. Kateisena jatkoi Perkele:

— "Sen kaiken vei hän vielä vääryydellä... Ja silloin minun käskettäväkseni jäi ainoastaan joukko enkeleitä... Muu kaikki luisui käsistäni pois..."

Maailman syntymäpauhu raivosi... Kuin myrsky kantoi se kaunista tulipalloa, joka leijaili maata kohti kauniisti, niinkuin enkelien uni, joka laskeutuu maahan öiseen aikaan, rauhassa nukkuvien unennäöiksi... Jo kulki se auringon ohi... Jo lähenei se öistä maata. Silloin oikaisi Perkele itsensä ja lausui ylpeänä itseksseen:

— "On toki yksi vapaa: *ihmishenki*... Siis siinä hengessä on kaikki toivo... Ei muuta perustusta ole vallalleni, vaan täytyy kaikki toivo siihen panna..."

Maasta nousi ihmishengen jumala-ikävä ja rukous korkeutta kohti... Perkele huomasi sen. Katkerana lausui hän silloin:

— "Niin: se on ainut peruskivi... Mutta, ah! Se henki myös on taipumuksillansa sidottu Häneen, jos ei kokonansa, niin perinnä ja olemukseltaan: Lajinsa laki sitoo ihmistäkin lajiinsa: *Häneen*, josta on saanut hän hengen... Siis toivokseni jää nyt ainoastaan sen ihmishengen suuri *vapaus*..."

Tulinen pallo pauhasi loistavan auringon ohi. Tuhannet enkelit veisasivat ylistystä Perkeleelle. Riemastuneena, ylpeänä jatkoi hän silloin:

— "Vaan se vapaus on vallalleni perustus, joka kyllä kerran pitää... Ja jos on Jehovalla aseensa maailmanjärjestys ja sen laki, niin aseeton en ole minäkään... Ah, *kavaluus* on minun miekkani!... Se miekkani on miekkojen miekoistakin terävin, sekä myöskin tylsymätön!... Ken polkee siihen miekkaan: 'käärmeen päähän', hän kantapäähän itse saapi haavan... Hän saapi haavan, joka ei koskaan umpeen parane, eikä mätänemästä lakkaa milloinkaan."

Elämän ja kuoleman voimat raatoivat maassa... Molemmat ne tottelivat Jumalan käskyä: Hänen maailmanlakiansa: Kuoleman kulki viikatteinensa Hänen niittomiehenänsä... Perkele katseli näkyä jumalien kivikova ele kateisilla kasvoillansa. Kirkonkellot soivat maassa. Rukous kohisi. Uhrisavu suitsusi. Katkerana järkeili silloin Perkele:

— "Vaan ei jaksaa pieni ihmishenki käsittää, että suuri, kavaluuskin on jalo ase meille jumalille. Hän ei tiedä, että sille, joka itse on ääretön, ei voi siis olla rajaa ja mittapuuta, eikä määritelmää, kuten on äärellisen hyveen laita... Ei *Jehovakaan* sääliä saa ketään, kun tulee ruoskan, rangaistuksen aika... Ja eihän toki minun kavaluuttani voi verratakaan Hänen vitsoihinsa... Niin paljon niitä korkeampi on se. Hän onhan *vääryys*, minä *oikeus*."

Haikarat lentelivät maassa Jumalan käskyjä totellen... Kuoleman heinäväki korjasi Hänen satoansa... Senkin viikate välkkyi Hänen valtikkanansa... Myrsky nukkui, kun Hän käski, heräsi, kun Hän antoi vihjauksen.

Jo liiteli tulinen pallo kuun ohitse. Silloin pisti suuren hengensilmiin tulinen käärmevaltikkansa joka kiemurteli hänen edessään. Sen nähtyään hän muisti alennuksensa hetken: Hän muisti kuinka kerran oli itse käärmeen muotoisena matanut maassa... Ikiatkerana lausui hän sitä muistaessaan:

— "Ihminen!... Sinä vierot minua, kurja!... Et huomaa, että olen alentunut käärmeenä aivan maassa matamaan!... *Sinua* täytyi siten pelastaa, vapahtaa Jehovasi orjuudesta!... Unohdin silloin jumaluutenikin ja tulin halvimmaksi eläimeksi... Ah, sitä kauhistavaa alennusta!... Se oli katkerampi, polttavampi kuin tuskanmalja, jonka Jeesus kerran sai juoda Golgatalla kuollessaan!..."

Maailmoiden pauhu soi Jumalan voittolauluna... Kuoleman virretkin hymisivät Hänelle... Viha leimahti silloin Perkeleestä... Etäällä veisasivat hänen enkelinsä surren herransa alennusta. Tulipallo kaartoi kuun ohi. Kauniisti liitäen laskeusi se maata kohti. Alennusta ajatellen lausui Perkele Jumalalle ja ihmiselle raivostuneena:

— "Se alennus, se käärmeeksi tuleminen, se johtui Hänen, Kurjan vääryydestään. Jos Häntä ei olisi ollut olemassa, niin olisin ollut kaikkeuden herra enkä maassa matanut kuin käärme!..."

Aamu- ja iltaruskot puhkesivat maassa Jumalan käskyä totellen... Ne puhkesivat kuin kauniit kaikkeuden punakukat... Jumalien viha leimahti Perkeleessä... Hän mietti alennustansa, oikaisi itsensä suureksi ja lausui ylpeänä:

— "Vaan voimaani on hänkin saanut maistaa!... Kun alennukseni oli *suurimmillaan*: kun matelin kuin inhottava käärme, niin juuri *silloin* pistin Häneen piston, johonka kerran kaikki ruhjoutuu..."

Enkelit veisasivat voittolaulua... Perkele nautti voitostansa. Hän mietti sekä lausui korskeana:

— "*Sen* piston johdosta Hän oli *pakotetta* Pojassaan ihmiseksi alentumaan!..."

Suuri voittolaulu hiveli hänen korviansa... Tulipallo kohisi kulkiessansa... Sen valokehä hohti huikaisevana... Voitostansa ylpeillen jatkoi Perkele:

— "Jehovan oli *pakko* alentua alemma inhottavaa käärmettäkin: Ah! Hänen täytyi tulla *ihmiseksi*!... Niin: ihminen on alempi kuin käärme: Ei käärme ole koskaan varastanut, ei huorannut, ei myöskään valehdellut... Ei etsi se kuin narri kunniaa, ei ylvästele narri-nerollansa, ei kiemaile se koskaan *irstailakseen*... Ne kaikki 'avut' ovat ihmisessä..."

Voitokkaana, jääkylmänä lopetti hän ilkuntansa, kerskatien:

— "Ja moiseen ihmismekkaan hänen täytyi Pojassaan Jeesuksessa tulla!... Niin *täytyi* Hänen silloin tunnustaa minun suurten aseitteni mahtavuus!"

* * * * *

Kaunista Litvaa peitti iltarusko kuin surullinen punaliina... Siellä itki ihmishenki... Ihmisonnen rauniot suitsusivat karvasta savua.

Perkele katseli näkyä ylpeänä. Kaksi taloa oli siellä ruhjoksi lyötynä... Muukalaisina, kuin Loot, valmistautuivat entiset isännät lähtemään mierontielle... Koko Litva suri... Lapset itkivät, vaimot valittivat.

Perkele vihjasi valtikallansa... Lukematon enkelilauma kohahti silloin hänen ympärillensä... Laulu pauhasi... Soitto soi kuin suuri myrsky...

Perkele osotti ihmis-onnen raunioita ja puhui palvelijoilleen:

— "Jehova on hävittänyt Sodomian ja Gomorran minulta... Nyt on minun vuoroni tullut. Katsokaa: Savuna nousee Litvasta Jehovan valta. Raunioina ovat siellä Ranniston ja Tuukkalan talot..."

Sävel pauhahti soittimista... Laulu kohosi kuin hirmumyrsky siivillensä... Enkelit tunnustivat herransa voimaa ja valtaa...
Kaikki hyrski, kaikki riehui... Perkele osotti kahta vangittua:
Martvaa sekä Oolavia... Kivikovana lausui hän sitä osottaessansa:

— "Niin lyön minä ihmistä *Jehovan* luoman ihmisen kädellä... *Hän* on siis minulle miehen takonut: *Hän* on luonut Harhaman minun käteeni..."

Tuliset voittoliput liehuivat enkelien käsissä... Voittolaulut pauhasivat entistä kovemmin... Ylpeänä vannoi Perkele:

— "Ei koskaan tylsy minun miekkani ihminen: Jos Harhama ei tahtoisi palvella minua irstailijana ja varkaana, täytyy hänen palvella minua kirjailijana..."

Myrskyn voimin vahvasti laulun pauhu hänen sanansa tosiksi... Korkeudessa liiteli tulinen käärme... Se hohti siellä pahan valtikkana, suurena voitonmerkinä. Perkele jatkoi korskeana:

— "Jehovalla ei ole muuta keinoa, kuin kuohinveitsillä panna irstailulle rajansa ja leikata kirjailijalta oikea käsi... Mutta..."

Hän keskeytti, oikaisi itsensä majesteetilliseksi ja lopetti ylpeästi:

— "Mutta silloin ei ihminen ole enää *vapaa* henki, vaan *eläin*, pakkosiveellisyyteen tuomittu ruuna... Ja silloin on Jehovan valta loppunut... Se on loppunut niin tyyten, että Hän ei ole siitä vedenpaisumisesta Noaakaan pelastanut... Ja silloin alkaa minun valtani..."

Synkkä yö hulmahteli kuin musta paarivaate Litvan päälle... Se yö puhkesi iltaruskosta, kuin musta kuoleman kukko... Sen levitessä pauhasi Perkeleen voitokas enkelijoukko Litvan ylitse nauttien herransa voitosta ja iloiten ihmishengen ijankaikkisesta tuskanhuudosta.

Ja hämärä oli elämänsisällön selitys.

Taivaassa pauhasi enkelilaulu, soitto kantoi laulun säveltä... Tuhannet valkeapukuiset enkelit seisoivat Jumalan istuimen edessä. Ylhäällä paistoi ihana pilvi, joka oli kirkkaampi maista auringonvaloa... Se pilvi pysyi paikoillansa... Tuhannet enkelit hohtivat sen kirkkaudessa, pysyen siinä siipien varassa... Ne soittivat siellä kunniaa Jumalalle. Sävel valui alas kirkkaana, laskeusi sävelsateena enkelilaulun säestykseksi. Enkelit veisasivat:

"Rajaton on Sinun voimasi, Tutkimattomat ovat tiesi. Kaikki Sinua tottelee: Sinun käskystäsi virta etsii uomansa, ruoho elämänlakinsa, lintu lempensä ajan. Voimallinen olet Sinä, Jumala..."

— "Voimallinen, olet Sinä... voimallinen olet Sinä", — kertautui suuri sävelpauhu. — "Voimallinen... voimallinen... voimallinen", — jatko etäinen kaiku.

Alempana kohisi tuskan sävelpilvi Ranniston talon kohdalla... Sen katkera sisältö vaahotosi tulisimmillansa... Enkeli, joka sitä kertoi, suri niiden puolesta, joille hän maljaa vei... Sävelpilvi vyöryi punertavana... Enkelit liitelivät siinä suru kauneuden lisänä... Taivaassa veisasivat enkelit rukousta:

"Sinä tiedät päivän nousu-ajan,

Sinä viet sen levolle aikanansa.
Sinä määrääät kuoleman hetken.
Sinä säädät tuskan maljan ajan.
Et erehdy Sinä koskaan.
Sääli Martvaa!
Armahda, armahda häntä!"

— "Armahda... armahda... armahda", — kertasi salainen sävel.

Tuskanpilvi kohisi alemma Ranniston taloa kohti... Surullisina katselivat enkelit sen laskeutumista... Tuskanmalja vuoti katkerana, kuin Getsemanessa... Sen jalo sisältö läikähteli vaahtona pilvensävelien seasta... Enkelit tunnustivat taivaassa Jumalan viisautta. He veisasivat nöyrinä:

"Mutta tapahtukoon tahtosi!
Sinä olet Jumala.
Maallinen sääli ei kuulu Sinulle.
Inhimillinen hyve
on mullan lasta varten.
Sinä olet kaikessa rajaton:
Sinä olet rakkaus ja tuomio.
Sinua ei sido äärellinen ihmishyve.
Oman Poikasikin sinä uhriksi veit."

Punainen pilvi kohisi tuskanpauhuna yhä alemma Ranniston taloa kohti... Se pysähtyi... Sävel kiintyi paikoillensa, jäi siihen hymisevänä sävelsumuna... Enkeli vei tuskanmaljan Ranniston taloon.

* * * * *

Elämän katkera selitys alkoi jo lähetä... Kuoleman musta vaate hulmahteli... Jo soi suuren tulijan tiuku...

Martva oli jo tointunut ja istui tylsänä, poskilla kuumeinen puna... Hänen ajatuksensa ei tehnyt enää työtä... Hän joi tuskanmaljasta viimeisiä pisaroita, juopuen ja huumautuen sen jalosta poltosta... Sortunut äiti istui hänen luonansa lohdutellen häntä.

Manalan lippua vedettiin puolitankoon... Taivaalla näkyi Jumalan vanhurskas miekka.

Ovi avautui. Huoneeseen astui oikeuden palvelija. Hän tervehti lyhyesti ja kysyi:

— "Onko neiti Rannisto kotona?"

Onneton äiti ei käsittänyt mitään... Tytär oli miltei tylsämieli.

— "Minä se olen", — vastasi viimein Martva heikolla, riutuneella äänellä.

Yhä kirkastui Jumalan miekka... Oikeuden palvelija näytti Martvalle liinan, jossa oli hänen nimensä ja kysyi:

— "Onko tämä Teidän liinanne?"

— "Kyllä!" — myönsi Martva tylsänä, Hän ei käsittänyt mitään.

Jumalan miekka hohti puoli-tulisena. Oikeuden palvelija epäröi... Hän näki onnettoman tytön tilan ja tiesi talon surun... Hänenkin olemuksensa vuoti verta... Mutta hän ei voinut muuta tehdä, kuin täyttää oikeuden käskyn... Hän lausui lyhyesti:

— "Siinä tapauksessa minun on määrä vangita Teidät lapsenmurhasta..."

Se oli tuskan viimeinen tulijuoma... Martva vaipui lumivalkeana paikoillensa. Hän näytti kuolleelta. Äiti parkasi vihlovan huudon ja valitti:

— "Minun Jumalani... minun Jumalani!... Miksi annoit ylen minun tyttäreni!... Sääli häntä!"

Sen huudettuansa hän meni tainnuksiin. Hän oli juonut elämän ojentaman tuskanmaljan pohjaan asti.

* * * * *

Tuonelan mustaa lippua vedettiin jo yläpuolelle puolitangon... Kuolema kulki viikate olalla... Se toi elämän selitystä...

Korkeudessa veisasivat enkelit, tunnustaen kuoleman voimaa.

Seuraava päivä valkeni harmaana, kylmänkoleana. Talven jättämä harmaa kulo haisi. Paljasvarpuiset puut ja kuiva tiepöly lisäsivät autiutta.

Koko Litva suri. Tänään vietiin Martvaa vankikyydillä tutkittavaksi. Pitkin tien viertä oli kokoontunut väkeä, halki Litvan, osottamaan hänelle sääliänsä, vakuuttamaan hänelle osan-ottoansa ja lohduttamaan häntä surussa... Kaikilta akkunoilta olivat kukat kadonneet. Kaikki ne oli varattu Martvalle. Se suru oli todellista, se oli syvää ja jaloa, kuin äidin suru.

Kuoleman musta vaate liehui jo koko-tangossa... Jo hymisi Manalan laulu... Jo nousi onneton Litvan ylpeys vankirattaille. Isä seurasi häntä matkalle, samoin Tuukkala. Katkerat kyyneleet vuotivat.

Martva oli yksin rattailla. Isä ja vanginvartija järjestelevät jotain... Surullisena, menehtyneenä mietti hän siinä elämänsä sisältöä, ihmishengen suurta, tuskaista tarinaa...

Taivaalla punotti Jumalan miekka jo tulihosteisena... Sen yläpuolella näki Martva pienen lapsensa vanhurskaana enkelinä leijailmassa... Kuoleman musta lippu hulmahti... Tuonelan laulu hymisi hänelle houkuttelevana... Silmästä kierähti katkera kyynel...

Joku hämärä häilähti... Salainen sävel värähti... Martva ajatteli taas elämänsä suruista tarua... Hänen mieleensä välähti valoisa pilkku: Hän muisti pyhäpäivän, jona oli saanut kaksi vedenkukkaa onnenkukiksi Oolavilta, kun he soutelivat yhdessä Litvanjoella... Hän muisti kuinka tyttönen silloin lauloi kuulun "Litvan laulun"... Hän muisti kuinka oli kulkenut rukiin läpi Oolavin ohjaamana ja lausunut ettei hän hänen jäljessään kulkien rukiiseen eksyisi...

Pieni lapsi lauloi taivaan korkeudessa... Se lauloi kutsulaulua onnettomalle äidillensä... Se kutsui häntä sinne, missä on ihmishengellä ijäinen onni: Se kutsui kuoleman maille...

Martva mietti edellensä: Hän muisti miten oli aavistanut, että "Litvan laulu" ennustaa hänen kohtaloansa...

Kuoleman musta liina hulmahti iloisena... Pieni vainaja jatkoi kutsulauluansa... Martva ajatteli "Litvan laulun" veden naista... Hän mietti, kuinka se ajaa Litvanselällä hurjistuneena, yö hevosena, käärme ruoskana... Hän näki sen näyn ja hurjistui... Kuoleman laulu kutsui häntä... Pieni lapsi lauloi entistä ihanammin... Se ikävöi onnetonta äitiänsä... Isä viipyy yhä ja valkohevonen odotti valmiina.

Silloin sieppasi Martva ohjakset käsiinsä, sivalsi hurjaa hevosta ruoskalla ja kohona hyppäsivät kärrit paikoiltansa... Isä ja vanginvartija ja Tuukkala kauhistuivat... Nopeasti hyppäsivät he toisille rattailla ja lähtivät takaa-ajamaan... Isä huusi ja rukoili:

— "Martva!... Rakas Martva, pysähdy!"

Mutta onneton tyttö ei kuullut mitään... Hän nousi rattailla seisaallensa, ja antoi pillastuneen hevosen lentää minkä jaloista lähti...

Korkealla kohisi pilvi... Siellä veisasivat kuoleman enkelit... Ne lauloivat suurta voittolaulua... Sävel pauhasi siellä merenä... kohisi... kuohui... hyrski... Yhä hurjemmin kiiti Martvan hevonen... Jäljestä ajava isä hätäytyi... Kauhun raatelemana huusi hän tytöillensä:

— "Martva!... Rakas Martva!... Pysähdy!... Sääli isääsi!..."

— "Nopeammin!... Juokse nopeammin!" — hoputti hurjistuneen näköinen Martva hevosellensa. Menehtynyt isä vaikeroi:

— "Taivaan ja maan Jumala!... Juota minulle kalkkini, mutta älä anna ylen minun tytärtäni!"

— "Ha-haaa!" — kuului Martvan hurjistunut huuto... Rattaat hyppelivät kohona. Hevoset syöksyivät kuin kauhun ruoskimina.

Tienvarrella seisoivat ensimmäiset ystävät, kukat käsissä, silmissä kyynelvirta... He huomasivat asian, kuulivat huudot ja yrittivät pysäyttää.

— "Pois tieltä!" — huusi raivostunut ajaja ohi syöksyessään. Hänen tukkansa oli hajonnut ja hulmusi ilmassa... Hän seiso rattailla kuin villi amatsooni.

— "Ottakaa kiinni!... Pysäyttäkää!" — huusivat takaa-ajajat ja jäljelle jääneet etumaisille, joita oli tien vieret harvaksen siroteltuina.

— "Pois tieltä!" — kuului Martvan käskävä huuto ja yhä hurjempana laukkasi vauhko hevonen... Väki

huusi ja valitti... Vaimot itkivät, isä vaikeroi... Kaikki juoksivat pakenevan jäljestä...

Kuoleman voittolaulu kohisi korkeudessa yhä voimakkaampana... Se pauhasi jo merenä... Sen sävelaallot vyöryivät... Vuoretkin tuntuivat sortuvan niiden vyöryessä, sillä ne olivat ikuisen voittolaulun sävel-aaltoja... Yhä hurjemmin syöksyi Martvan hevonen hurjistuneen ajajansa lyömänä... Eräässä notkossa syöksyi joukko rohkeita miehiä eteen, pidättääkseen hevosen... Martva sivalsi hevostaan ruoskalla... Se syöksyi sokeana miesjoukkoon, joka hajosi kuin akanat tuuleen... Rattaat hyppäsivät rumpusillan yli kohona... syöksyivät nuolen nopeudella mäelle ja yhä hurjemmin eteenpäin... Isä oli kauhuissansa... Ystävät valittivat ja huusivat kahden puolentietä.

Jo alkoi kuulua Tuukkalan kosken kohina... Kuolema nosti päätänsä sen kylmistä aalloista... Sen enkelijoukon veisuu täytti taivaanholvit... Ne joukot veisasivat elämänturhuutta... Ne lauloivat:

"Turhuutta on elämä.
Tuskaa on se ja vaivaa...
Kaikki siinä on katoovaa...
Tuskakin loppuu kerran.
Turhuutta on elämä kokonaan."

Laulu vyöryi meren hirmumaininkeina... Mustat aallot viskoivat tiellänsä kaiken kumoon... Kuoleman voittokulku ei tunne esteitä... Sitä ei voi mikään pysäyttää...

Pieni lapsi hymyili taivaan korkeudessa... Kuoleman kylmää tupaa lämmitettiin...

Linnun siivin näytti syöksyvän Martvan hevonen... Ajajan ruoska heilahteli tuontuostakin... Katse tuijotti hurjana eteen... Ihmiset hajosivat kahdenpuolen tietä kuin arkoina pyrähtelevät lintuparvet.

Lähellä Tuukkalan taloa oli tie kukilla siroteltu... Martva huomasi sen... Hän muisti Oolavia... Hän muisti myös "Litvan laulun"... Kuoleman voittolaulu huumasi hänen korviansa... Hän unohti koko maailman... Hän nautti *kuolemasta*...

Tuonelassa oli kiire... Kaikki juoksivat valmistuen tulijalle sijaa... Hevonen syöksyi yhä hurjempana... Jo tuli Tuukkalan tiehaara... Hurja hevonen oli ostettu Tuukkalan huutokaupasta... Martva muisti että se oli Oolavin nimikkohevonen... Se muisti tien... Aivan syöksähtäen heittäytyi se suoralta tieltä Tuukkalan kujasille... Rattaat lensivät pitkän matkaa kallellansa, kohona.

Talon kartanolla oleva väkijoukko oli huomannut oudon tulon... Hätäytyneenä ja huutoja totellen hyppäsivät miehet vastaan... Silloin Martva iski hevosta ruoskalla... Pillastunut eläin syöksyi suoraan väkijoukkoon, joka hajosi kuin kanaparvi... Sitten ohjasi hän hevosen tietöntä pihaa myöten, esteiden yli suoraan alas koskenniskaa kohti...

Viimein syöksähti hevonen rantaan, aivan kosken niskassa... Siinä hyppäsi se pystyyn ja kaatui maahan... Väki kiirehti kintereillä...

Salamannopeana hyppäsi Martva maahan, sysäsi Oolavin kepeään veneen teloiltansa, heittäytyi siihen, ja sysäsi veneen koskea kohti...

Seuraavassa silmänräpäyksessä viskasi kevät tulvillaan pauhaava putous veneen kosken kuohuihin. Hetken kuluttua pullahti sen pohjaveden pinnalle alempana kuohujen seassa. Siellä häilähti myös Martvan hajanainen tukka ja vilahti jalka.

Hetkisen kuluttua kellui vene rauhallisena alassuin, kosken alla. Martva oli laskeutunut vesihautaansa. Hänessä oli ihmis-elämä löytänyt oman hämärän selityksensä.

"Litvan laulun" jälkisointuja.

Elämän ja kuoleman virret sointuivat jo sanoiksi: Elävät jatkoivat kuolleiden haudan-takaista tarua... Ne kantoivat myös niiden jättämän taakan, hyvän tai pahan, surut tai ilot.

Tuukkalan koski kohisi ennallansa... Kuolema vei vierastansa havuilla siroteltuun hiekkatupaansa. Kohta kuivuivat sen märät vaatteet Tuonelan tuvan orsilla...

Mutta kuoleman ja kaikenhäviön lippu liehui korkealla. Se liehui hyvän ja pahan taistelun keskellä, hyvän ja pahan valtalaulujen pauhatessa...

Synkkä suru peitti Litvan maita... Ihmisonnen rauniot suitsusivat

katkeraa hääsavua... Luonto suri. Koea ilta vei päivää mailleen.
Rannisto polvistui talonsa suuren havutemppelin juurella ja kiitti Jumalaa, lausuen:

— "Kiitos sinulle, kaikkivaltias, viisas Jumala eletyistä vuosista, talosta, jonka tähän saakka hoitooni uskoit ja tyttärestä, jolla lahjoitit minulle niin paljon iloa!... Ole hänen sielullensa armollinen ja anna anteeksi minulle, joka olen erehdykselläni hänet turmioon vienyt... Anna anteeksi kaikille jotka ovat rikkoneet!"

Mutta Litvan väki kuulee öisin järvenselällä oudon äänen. Martvan henki ajaa siellä rauhatonna, yöhevosenä, käärme ruuskana. Hän kaipaa siellä Jumalaa, josta oli vierautunut ja pyrkii epätoivoisena Häneen takaisin.

Mutta karilla suree enkeli katsellen aaltoon. Se kaipaa kuvaistansa: Jumalan kuvaa, Martvaa, ja rukoilee yöt päivät hänen puolestansa.

Mutta korkeudessa hohtaa Jumalan vanhurskas, tulikuuma miekka ja sieltä kuuluu ainainen suuri hyvän ja pahan sotalaulu.

Koskenvedossa.

Suuri elämä kulki voittonseppele päässä ja kuolema tulisoihtuna kädessä... Musta oli sen soihdun tuli... Armotonta oli elämänkulku...

Suuri elämä vaelsi juhmallisena... Kaikkeuden suuret kellot soivat sen kulkiessa kaikkialla... *Maailmat* soivat niinä kelloina... Ne helisivät korkeudessa taivaan kuperan kirkkaina tähtitiukuina...

Kukka kukki kuolemalle, oleva valmisti häviötänsä... Se kaikki oli elämää... Ja *ainoastansa* se oli elämää.

Elämä oli kuolemaan kulkemista...

Mutta voitokkaana, toivokkaana vaelsi kumminkin elämä... Se koreili kalmankukissa... Se havutti itse tiensä tuonen mustilla havuilla... Se kylvi ne havut itse aina helmastansa, kylvi ne tiellensä, sitä mukaa kuin eteni...

Kuoleman voittolaulut olivat elämän voittovirsiä.

Ja niin vaelsi elämä aina hautaansa kohti... Vaeltaessansa sytytteli se tulisoihdullansa elämän tuskan tulia.

Ja kunkin elämästä nousi se eläjän omaksi tuomariksi... Se seurasi aina ihmistänsä Jumalan vanhurskas miekka kädessä.

* * * * *

Mustat linnut lentelivät... Ne kantoivat nokassansa mustaa kuolemankukkaa... Ne lauloivat ylistysvirttä ikuiselle vanhurskaudelle.

Tuukkalan koski kohisi kummasti... Sen aalloista nousivat mustat höyryt... Harmaa, vesinen pilvi riippui verhona taivaanlaella.

Harhama seisoi Tuukkalan kosken rannalla... Koski oli häntä vetänyt sinne hänen omalla elämällensä... Hän katseli koskea ja kuunteli sen kuohujen kertomusta...

Koski kohahti kamalasti... Sen kuohuista nousi rietas käärme: Harhaman ilkeä elämä... Inhottavin askelin astui se ylös koskenkuohua myöten, riettaat siivet repallansa... Kosken vesi purskutteli sen astunnasta...

Mustat linnut lauloivat surullisina... Ilkeä käärme asettui Harhaman eteen... Siinä kertoi se hänelle Martvan tarun... Se osotti Ranniston ja Tuukkalan häviön ja vangitun Oolavin ja lausui armottomana:

— "Sen olet sinä minulla: *elämälläsi* tehnyt..."

Kosken kuohu kiirehti kulkuansa... Sen pauhu huusi Jumalan suuna... Rietas käärme satoi sen vetoa myllynkiveksi syyllisen kaulaan...

Harhama istahti rantakivelle... Hän mietti elämäänsä, katseli sitä rietasta matoa, joka hänestä oli siinnyt... Ja taas näki hän Martvan tukan kosken kuohuissa häilähtelevän...

Kun hän oli sen kaiken jo nähnyt ja tajunnut ja kun koski veti omaansa, sai hän uuden viestin taas elämästään. Sama tunnettu, joka oli hänelle jo hänen kirjansa johdosta kirjoittanut, nuhteli häntä uudestaan. Harhama luki häneltä juuri saamaansa kirjettä. Se kuului:

— "Olen sinulle jo kirjasi ilmestyttyä kirjoittanut, miten monet syyttömät ovat saaneet kirjasi tähden nostaa häpeäntaakan hartioillensa. Mutta niiden kärsimys lienee vasta alussa. Äskettäin juuri kuulin että on taas täytynyt vetää syyttömiä kirjasi tähden tuomiolle: Eräs arvostelijoiden arvostelija herra N. on ollut pakotettu eräessä jokapäiväisessä lehdessä pahasti pitelemään kirjasi arvostelijoita, sekä kiittäjiä että etenkin moittijoita: Hän on ollut pakotettu viittaamaan etteivät kumpienkaan sanat ole olleet kunniallisia, mausta johtuneita, vaan ovat ne lähteneet vaikuttimista, joiden laatu on täytynyt määritellä sanalla mädännyt (*rotten*). Huomaatko itse, mihin asemaan olet johtanut arvostelijasi? Ei kumma, että pallottelevia ääniä kuuluu. Nyt tietysti tulee kirjakauppiaiden ja lukijoiden vuoro astua syytettyjen penkille. Kirjapainon, jossa kirjasi on painettu, sekä kaupungin, jossa eräs tuttusi on jonkun aikaa asunut, on jo herra Arjanne arvostellut... *Kirjasi* sen sijaan sivuuttaa jokainen ylevä ihminen vaitiololla."

Harhama katsoi kosken kuohuun... Siitä nousivat hänen elämänsä ilkeät höyryt... Sen pauhu huusi tuomiota hänelle... Rietas käärme käski hänen lukemaan kirjeen loppuun...

Ja hänen *täytyi* totella, sillä se käsky oli hänen oman elämänsä käsky. Hän luki:

— "Etkö voisi asiaa parantaa esimerkiksi ilmottamalla, että sinä *et* ole kirjailija. Selitä, että onhan maailmassa jo vähintään kolme sataa miljoonaa ihmistä, jotka kirjoittavat jotain, eikä niitä ole kukaan kirjailijaksi korottanut... Se, kirjailija maineesta luopuminen, on käsittääkseni sinun velvollisuutesi kirjailijoita kohtaan. Sillä tietääkseni myönnät jo itsekin olevasi kuona, jota aina lähtee Jumalankin takeesta, ja semmoisena olet kirjailijoillemme häpeä..."

Hän pysähtyi ja mietti missä määrin hän oli nyt enää pyrkinyt runoilijoiden istuimelle. Sitten luki hän edelleen:

— "Runoilijan puuhistakin luopuminen on sinun velvollisuutesi toisestakin syystä, siitä syystä, että meillä on jo kylliksi runoilijoita, ja kylmässä maassa, jos mieli kestää ja tulla toimeen tarvitaan ennen kaikkea muuta, ja viimeiseksi runoa... Ja voi kansaa, joka meidän kansamme asemassa ollen rakentaa huoneensa runojen ja romaanien varaan!"

Taas ajatteli Harhama. Koskenveto kohisi suurena, jalona kuolemanrunona... Sen seasta kuului onnettoman Martvan surullinen laulu... Niitä kuunnellen jatkoi Harhama lukuansa, lukien:

— "Se runoilijan ja kirjailijan istuimelta alas astuminen voi sinusta tuntua raskaalta, valta-istuimesta luopumiselta, jos olet sokea. Mutta se ei ole raskas, jos kuljet avoimin silmin. Silloin nimittäin huomaat, että runoilijana olo ei olekaan mitään kadehdittavaa. Runoilijan — sinunlaisesi nimittäin — suuruus kuvastuu yleensä ainoastaan sen omissa aivoissa. Me maallikot taas näemme semmoisessa runoilijassa jonkin säälittävän hengen ja olennon; jonkun pikku kissan, jonka pään silittämistä jokainen ylevä ihminen pitää armeliasuuteen kuuluvana velvollisuutenansa. Jotkut tietysti silittelevät sitä, koska pelkäävät sen kynsiä ja ainoastaan aniharvat — etupäässä nuoret koulutyöt — osottaaksensa, että muka ymmärtävät ihmishengen suuruutta ihaila..."

Hieno elämän rihma värisi silmin näkymättömänä. Sen rihman jokainen kuitu kätki itseensä elämän ja kuoleman syyn... Koskessa pulahti vesi... Vanhurskas ääni kohti... Martvan pääkallo vilahti vedestä... Elämä värisi taas suruvirtenä...

Harhama jatkoi lukuansa. Hän luki:

— "Ota tämä huomioon, niin runoilijan istuimelta alas astuminen on sinulle helppo... Katso myös, mikä kihinä jo vallitsee Danten istuimella: Se on jo aivan kuin saivarteli peitossa ja parasta aikaa käy siellä aivan silmiesi edessäkin ankara taistelu ylimmästä sijasta. Ei totta tosiaan tee mieli siihen taisteluun sormiansa pistää, sillä yksinpä kuohinveitsetkin vilkkavat siellä jo aseina... Ja ruminta siinä on vielä se, että taisteltavana ei ole yksistään Giordano Brunon osa, vaan on siihen oleellisesti — jos kohta vastoin runoilijan tahtoa — yhdistynyt se ruma, jota me maallikot leiväksi sanomme, sillä parempi leipä seuraa väkisinkin suurempaa suuruutta, niin mielellänsä kuin tietysti runoilija itse tahtoisikin karttaa niin runotonta ainetta."

Hän aikoi lopettaa, mutta inhottava käärme kuiskasi ilkkuen hänelle:

— "Lue loppuun! Oma elämänsä ei voi ihminen kumminkaan *itseltänsä* salata, eikä sitä kiertää."

Kosken veto koveni... Se huusi jo kuin vesi peto, joka on Martvassa päässyt verenmakuun ja siksi janoaa lisää... Harhama luki edelleen:

— "Tiedän Sinun kerran ylimielisenä julkisuudessa kirjoittaneen: 'Jos et, Jumala, huoli minua tällöisenä, niin täytyy Sinun minut noutaa *loasta*, sillä minä astun sinne ja *pakotan* Sinut sieltä minut noutamaan'... Tämä mielipuolen uhkaus on nyt toteutunut, vaikka päinvastaista tietä: *Jumala* on painanut sinut lokaan, että oppisit itsesi tuntemaan. Et sinä siis ole voinut Jumalaa pakottaa. Ja siksi, kuten näet, kaikki mitä teet on lokaa..."

Musta muisto levisi Harhaman eteen. Hän oli todellakin ne sanat kirjoittanut Korpelassa onnensa ja ylpeytensä huumaamana päivää ennen, kun hän alkoi teoksensa kirjoittamisen.

Tuukkalankoski soi kuin suuri vesikannel... Elämä vieräsi suurena tuskanvirtenä... Mustat linnut lauloivat... Koskesta kohosi onnettoman Martvan haamu... Harhama mietti yhtä ja mietti toista... Ikäänkuin jotakin sanoaksensa lausui hän itseksensä:

— "Kun elämä on raskas, niin se on raskaampi kuin mikään muu."

Silloin hän tunsikin taas olevansa Tuukkalankoskelle velkaa Martvan ja sen lapsen hengen. Hän tunsikin koskenvedon. Ainoastaan joku näkymätön rihma oli enää aitana. Se rihma oli raukkamaisuus, jota hän kaunisteli luulolla, että hänellä muka on eräs pieni tehtävä vielä suoritettavana.

* * * * *

Mutta korkeudesta laskeusi Perkele Litvaan. Loistavana, ylpeänä seisoi hän siellä ihmis-onnen rauniolla, päässä hohtava kruunu ja tulinen käärme valtikkana kädessä. Kivikovana polki hän jalkansa alle luurankoa, ojensi valtikkansa ja lausui ylpeänä:

— "Minä olen näyttänyt voimani... Minä olen osottanut, että munkinilo oli ennenaikainen..."

Mahtava enkeli-laulu hymisi. Pahan mustat valtaliput liehuivat. Vallastansa nauttien lausui taas Perkele:

— "Mutta nämä kaikki ovat olleet ainoastaan taistelun alkulauluja...Nyt alkaa itse taistelu ja siinä olen minä voittava..."

Suuren taistelun valtalaulut pauhasivat. Taivaalla hohtivat hyvän ja pahan terävät tuliset miekat vastatusten nostettuina.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTVA III ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you

have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic

works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to

the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.